

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ASYA-PASİFİK ÇALIŞMALARI
UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ (APAM)

ANKARA UNIVERSITY
ASIA-PACIFIC RESEARCH CENTER (APAM)

Türkiye'de Tayvan Çalışmaları - II (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)

土耳其 & 臺灣

Taiwan Studies in Turkey - II (History, Economy & International Relations)

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR

Ankara, 2019

Türkiye'de Tayvan Çalışmaları - II
(Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)

土耳其 & 臺灣

Taiwan Studies in Turkey - II
(History, Economy & International Relations)

ISBN: 978-605-136-455-1

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>

Para ile Satılmaz

Para ile Satılmaz

Türkiye’de Tayvan Çalışmaları - II (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)

Taiwan Studies in Turkey - II (History, Economy & International Relations)

Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR

Ankara • 2019

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 657
Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
APAM Yayınları: 5

ISBN: 978-605-136-455-1

Yazarların görüşlerinin sorumluluğu kendilerine aittir.

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: (0312) 213 66 55
Basım Tarihi: ??/??/2019

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR TAKDİM	v
Ekselans Yaser Thai-hsiang CHENG SUNUŞ	vii
Prof. Dr. Z. Kenan BİLİCİ <i>Tayvan '92-'93: "Yengeç Dönencesi Anıları"</i>	1
Dr. Öğr. Üyesi Kubilay ATİK <i>Tayvan'ın Dongning Krallığı</i>	9
Dr. Öğr. Üyesi Gonca Ünal CHIANG: <i>Son Filozof: Tayvanlı Shi Zuocheng ve Eseri</i>	27
Öğr. Gör. Ayşe ÖZTÜRK <i>Sun Yat-sen'in Xinhai Devrimine Yön Veren Üç Halk İlkesi Sanminzhuyi</i>	45
Büyükelçi (E) Prof. Dr. Ali Engin OBA <i>Asya-Pasifik Bölgesi 'nde Stratejik Dengede Tayvan'ın Rolü</i>	75
Ahmet Faruk IŞIK <i>Tayvan'ın "Yeni Güney'e Doğru" Politikası</i>	89
Doç. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN <i>Tayvan'ın Ulusal Güvenliği ve Tehdit Algılamaları</i>	105
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZAY <i>Tayvan-Endonezya İlişkilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme</i>	131
Dr. Ümit ALPEREN <i>Tayvan Boğazı Krizleri Bağlamında Çin-ABD Jeopolitik Rekabeti</i>	159
Ferhat DURMAZ <i>Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Malezya-Tayvan İlişkileri: Algılar, Etkenler ve Uygulama Boyutu</i>	173

Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN <i>Tayvan Savunma Sanayii: Endüstriyel Gelişim Stratejisi ve Alınan Dersler</i>	199
Doç. Dr. Nuran Savaşkan AKDOĞAN <i>Tayvan'da Siyasal Kültür ve Değişim</i>	239
Doç. Dr. Serdar SARISIR <i>Milliyetçi Çin'in Birleşmiş Milletlerdeki Konumu ve Türkiye (1960-1970)</i>	267
Ahmet Yiğitalp TULGA <i>PRC-Taiwan-The Bamboo Union and other Organized Crime Groups Relations</i>	285

TAKDİM

Türkiye'de Tayvan Çalışmaları-II, Ankara Üniversitesi Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin (APAM), Tayvan hakkında yayımladığı ikinci bilimsel kitaptır. Bu projeye yazılarıyla destek veren araştırmacılar, kendi alanlarıyla ilgili yaptıkları çalışmaları, bizim aracılığımız ile okuyuculara takdim ettiler. Bilimsel çalışmaların yanında, tarihe not düşen hatıralar da, daha önceki kitapta olduğu gibi bu projede yer aldı. Katkı veren tüm yazarlarımıza teşekkür borçluyuz.

Bu kitabın hayat bulmasında, Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Temsilci Sayın Yaser Thai-hsiang CHENG'in büyük katkısı oldu. Eksalans CHENG'in ve bu projenin mimarlarından, yardımcısı Sayın Hasan Chih-tang CHANG'ın adlarını şükranla zikretmek isteriz.

Merkezimizin bilimsel ve toplumsal çalışmalarına desteklerini esirgemeyen, düzenlediğimiz faaliyetlerde bizi yalnız bırakmayan, Ankara Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Erkan İBİŞ hocamıza ve yardımcılarına teşekkür ederiz.

Ayrıca, Ankara Üniversitesi Basımevi personeline, Sayın Aysun HARPER'a, Sayın Hasan KAPAN'a, Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı Başkanı Sayın Prof. Dr. Maksut COŞKUN'a, Sayın Deniz ATLIER'e ve Sayın Tuğba GÖÇBAK'a da teşekkür ederiz.

Dileriz bu kitap, Türk araştırmacılara ve bilim âlemimize katkı sağlar.

Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR
Ankara Üniversitesi
Asya-Pasifik Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
(APAM) Müdürü

序

駐安卡拉臺北經濟文化代表團在 2018 年和國立安卡拉大學合作，辦理了第一屆「臺灣研究講座」研討會，也促成了第一本以土耳其語為主發行的「土耳其臺灣研究 I (歷史、經濟及國際關係)」專書付梓，安卡拉大學亞太研究中心主任 Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR 教授是負責籌辦研討會、發行論文集的靈魂人物，他的貢獻令人欽佩。Dündar 教授並沒有因為 2018 年的活動和成果而感到滿足，過去幾個月他和我的同事張智棠秘書一直保持密切聯繫，討論出版第二集「土耳其臺灣研究 II (歷史、經濟及國際關係)」。

在決定方向後，Dündar 教授向土耳其全國研究臺灣議題的學者發出邀請，鼓勵學者撰寫與臺灣有關的研究論文。短短 6 個月的時間獲得了熱烈的回應，14 位不同領域的學者選擇了非常有意義的主題，或者具有歷史意義（例如臺灣的東寧帝國），或者是當前臺灣施政或關切重點（例如臺灣新南向政策、臺灣的國家安全與威脅意識），或者是符合國際與區域情勢的論文（例如亞太戰略平衡與臺灣）。

這一集「土耳其臺灣研究」的發行再一次說明，臺灣雖然地理面積非常小，但是臺灣所處戰略位置的重要性、臺灣的經貿科技發展成就、臺灣代表華人世界享有最自由民主體系的國家等等因素，讓土耳其的學者也認為土耳其值得與臺灣建立更深厚的多元關係。

過去 70 年來，臺灣承受全球最集權的國家強烈打壓，臺灣仍堅持著不向極權低頭，我們的政府與人民也因此遭遇了其他國家人民所不曾面對過的困境。在如此艱難的環境下，臺灣 2,300 萬人民仍然堅持發展自由、民主，與全世界重視人權價值的國家堅定地站在一起，僅僅是如此不畏強權的勇氣，臺灣就值得被全世界尊敬。

本集「土耳其臺灣研究」發行的時間，全世界很多地方都正處在動盪不安的時刻，很多平民百姓生活不得安寧，無數人被自己的政府逼迫成為難民、無數人被自己的政府迫害失去自由、無數人走上街頭爭取民主自由、無數人被關在號稱教育營的集中營裡面。

謹以此一短序向爭自由民主的世界公民表達支持，也向被自己國家迫害的平民百姓表達同情。

駐安卡拉臺北經濟文化代表團

代表 鄭泰祥

SUNUŞ

Taipei Ekonomi ve Kùltür Misyonu ve Ankara Üniversitesi işbirliğinde 2018 yılında gerçekleştirilen “*Tayvan Çalışmaları*” serminerinden sonra, ilk Türkçe hazırlanmış “*Türkiye’de Tayvan Çalışmaları-I (Tarih Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*” makale kitabı da yayınlanmıştır. Gerek seminer düzenlemesi, gerek makalelerin derlemesi açısından Ankara Üniversitesi APAM Müdürü Sn. Prof. Dr. A. Merthan Dündar önemli bir rol oynamıştır. Vermiş olduğu katkılarından dolayı kendisini takdir ederim. “*Türkiye’de Tayvan Çalışmaları-II*” kitabı hazırlamak üzere, geçmiş birkaç aydır Prof. Dr. Dündar ve yardımcım Hasan Chih-tang CHANG ile sürekli istişarede bulunmaktadır.

Geçtiğimiz 6 ay sürecinde, Prof. Dr. Dündar’ın Türkiye’de Tayvan Çalışmaları yapan akademisyenlere gönderdiği makale davetiyesine ciddi bir dönüş sağlandı. Farklı alanlarda çalışan 14 akademisyen kendi ilgilendiği konular üzerine yazılar kaleme aldı. Bazıları tarih üzerinde çalışırken (Örneğin: *Tayvan’ın Dongning Krallığı.*), bazıları ise Tayvan politikaları (Örneğin: *Tayvan’ın Güneye Giden Politikası veya Tayvan’ın Ulusal Güvenliği ve Tehdit Algılaması*) veya uluslararası ve bölge ilişkileri (Örneğin: *Asya-Pasifik Bölgesi’nde Stratejik Denge Tayvan’ın Rolü*) konularında yazılar yazdı.

“*Türkiye’de Tayvan Çalışmaları-II*” kitabının yayınlanması ile birlikte, yüzölçümü küçük olmasına rağmen, Tayvan’ın bulunduğu stratejik konumunun önemi, ekonomi ve teknolojinin gelişmesi, liberal ve demokratik bir ülkeyi temsil etmesi gibi unsurları değerlendirilerek, Türk akademisyenler Türkiye ve Tayvan’ın çeşitli alanlarda işbirliği kurmasının gerekliliğini de vurguladı.

Tayvan, geçmiş 70 yıl boyunca dünyanın en otokrat rejimine karşı direnerek diğer ülkelerin yaşamadığı zor durumla karşı karşıya kalmaktadır. Buna rağmen, 23 milyon Tayvan Halkı liberal, demokrasi ve insan haklarına değer veren ülkelerle birliktedir. Tayvan’ın bu direnişini bütün dünyadan saygı kazanmayı hak etmektedir.

“Türkiye’de Tayvan Çalışmaları-II” kitabı yayınlandığı tarihte, dünyanın pek çok yeri kargaşa halinde, birçok halk huzur bulamamakta, sayısız insan kendi ülkelerinin baskısından dolayı ya mülteci olmakta ya da özgürlüklerini kaybetmektedir. Bununla birlikte demokrasi ve özgürlükleri için sayısız insan sokaklara dökülmüş ve sayısız insan eğitim kampı olarak bilinen toplama kamplarında yaşamaya zorlanmıştır.

Bu sunum ile demokrasi ve özgürlükleri için mücadele eden tüm dünya vatandaşlarına ve kendi ülkesinde zulüm gören masum insanlara olan desteğimi iletmek istiyorum.

Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu
Temsilci Yaser Thai-hsiang CHENG

TAYVAN' 92-93: “YENGEÇ DÖNENCESİ ANILARI”

Z. Kenan BİLİCİ*

Bütün akademik hayatını, kurucusu da Alman olan ve doğal olarak Alman “*baubeschreibung*” geleneğine sıkı sıkıya bağlı bir disiplin mensubunun, ayrıntılı dipnotlar, tırnak içinde *italik* yazılmış vurgulu alıntılar, Türkçe imlâ kurallarına obsesiflik derecesinde gösterilen özen ve dikkat ya da kaynakça değil, aksine hâlâ ısrarla ve inatla “*Bibliyografya*”larla örüntülü metinler üretme alışkanlığından vazgeçmesi, sanıldığı kadar kolay olmuyor. Mao’nun Başbakanı Çu En-Lay’ın anılarında, 5000 yıllık bir tarihî geçmişten cesaret alarak söylediği ve ilk okuduğumda çok şaşırdığım “*Çinliler için zaman birimi sadece bir “an”dır.*” ifadesini, üzerinden 27 yıl geçmiş dolu dolu bir mâzinin anılarını yazıya dökmem istendiğinde tekrar hatırlarken, kimileri için belki çok şey ifade etmeyen bu sürenin, benim için de şimdi sadece bir “an” olduğunu daha iyi anlıyabiliyorum. Bu “an”ın, esasen, yapısında kâh filolojik, kâh edebî yaklaşım ve içerikler de barındıran klâsik ve hattâ romantik geleneklere bağlı bir “*sanat tarihsel*” akademik metin hâlinde kaleme alınması, o “an”ı anlatamayacağı gibi, kanımca, mümkün ve gerekli de değildir. Başkent Taipei’den kuş uçuşu 8.165 km uzaklıkta ve Ankara’nın bir ilçesinde, sabaha karşı son düzeltmeleri yapılan ve bu kitabın sayfaları arasında kalacak “*denemeler*” niteliğindeki bu küçük ve iddiasız “*serbest yazı*”, 1992-1993 yıllarında eşimle birlikte unutulmaz günler geçirerek sevdalısı hâline dönüştüğümüz bir ada ülkesinin başkentinde ve Mu-cha’da yaşadığımız günlerin, artık kesikli-kopuklu hatırlanabilen kimi izlenimlerini içeriyor. O günlerden kalma “*akıl defterleri*”ne kaydedilmiş günlüklerin, özenle saklanan sinema, müze, sergi ya da tiyatro biletlerinin, olağanüstü fotoğraflar ya da diaporitflerin, Ximending ya da Jhongsiao çarşılarından ya da özellikle Shilin gece pazarından satın alınmış objeler ve seremonyal çay fincanlarının ya da Chienkuo Caddesi’nin alt tarafında kurulan Yeşim Taşı Pazarı’ndan alınmış takıların, bizim için artık ayrı birer anıyı barındıran ve

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

hâlâ yâdettiğimiz kendi öyküleri var. Kuşkusuz Tayvan günlerinden bize kalan en değerli ve âdeta üzerine yatarak koruduğumuz anı ise, dokuz aya yakın annesinin karnında ve onu sürekli tekmeleyerek büyüdüğüne tanıklık ettiğimiz, oğlumuz. Onların öykülerini yazıya dökerek anlatmam için, galiba daha da yaş aldığım ve sık sık tekrarlara düştüğüm yılları beklemem gerekecek. Kimbilir, ileride bir gün, “*Yengeç Dönencesi Anıları II*” başlıklı bir yazı da kaleme alınabilir.

Malezya Hava Yolları’nın uçağında, sadece birkaç saat önce havalandığımız Ankara’nın üzerinden tekrar geçerken, gözlerimden yaşlar boşandığını hatırlıyorum. 1992 yılı Ağustos ayının son günleri ve uzun bir yolculuğun henüz başları idi. Uçakta, Taipei’de ev sahipliğimizi üstlenecek Prof. Dr. *Uğur* Hsing-Tung WU’nun sevgili eşi saygıdeğer Makbule hanımefendi ile yaptığımız yolculuğu, Malezya’da uçaktan inerek Kuala Lumpur’da ikamet eden kız kardeşini ziyârete gittiğimizi, evin zemin katındaki “*İstanbul*” salonunu, Türk kahvesi içerek salonun cephe boyunca yayılan geniş penceresinden seyrettiğim olağanüstü şehir panoramasını, ardından da çocukları ve eşiyle birlikte yediğimiz yemeğin tadını ve geçirdiğimiz keyifli saatleri hâlâ anılarım arasında kıskançlıkla saklıyorum.

Taipei havalimanında bizleri, Doç. Dr. sevgili *Hasan* Shih-Kang PENG karşılamış ve Mu-cha’da Ulusal Chengchi Üniversitesi’ne yakın konumda, Zhinan caddesine açılan bir sokak üzerindeki Üniversite lojmanının üst katında bulunan apartman dairesine yerleşmemi de sağlamıştı. İlk akşam ve Mu-cha’yı dolaştığım diğer gün ve gecelerden geriye kalan en derin izlenimler arasında, semti ve neredeyse bütün kenti örten “*stinky tofu*”nun, nem ve sıcakla daha da ağırlaşan kokusu kaldı.

Sonraki birkaç gün içerisinde, Bölüm Başkanı ve aynı zamanda o vakitler Yabancı Diller ve Edebiyat Fakültesi Dekan vekilliğini de yürüten muhterem Prof. Dr. *Uğur* Hsing-Tung WU, olağanüstü cana yakınlığı ve misafirperverliğiyle zihnimde yer eden Doç. Dr. *Ayten* Ling-Ling KAO, saygıdeğer Prof. Dr. *Ahmet* Chi-Huei HUANG ve asistan *Cafar* ile tanışarak zarif davetlerine icâbet ettim. Üniversitenin açılacağı tarihe kadar, günlerimin, ders vereceğim bölümü ve yaşayacağım Mu-cha’yı tanımak, hemen bir şemsiye edinmek, Taipei şehir merkezine ulaşan 282 ve 611 numaralı otobüslerle yolculuk etmeyi öğrenmek, bir ilkokula kaydolarak akşamları Çince okuma-yazma kurslarına katılmak, Üniversite kütüphanesine kaydolmak, Caves ve Artlands kitabevlerini dolaşmak ve bu arada Türkiye’de satın alamadığım G.Goodwin’in *A History of Ottoman*

Architecture kitabını satın almak, inşaatına 1965 yılında Çin Cumhuriyeti Başkanı Chiang Kai-shek tarafından başlatılan ve mimar Wang Ta-hung'ın, Zhongshan parkı ve Zümrüt göletinin çevrelediği klasik bir Çin bahçesi peyzajı içinde tasarlayıp modern Çin'in kurucusu Dr.Sun Yat-sen anısına geleneksel mimarlık öğelerini referans alarak inşa ettiği "*Memorial Hall*"ü ziyaret etmek, Zhongshan caddesine açılan Chiang Kai-Shek anıt mezarı ile anıt mezara ulaşan ihtiram yolunun girişine karşılıklı olarak özenle yerleştirilmiş Ulusal Tiyatro ve Opera binalarını görmek ve klasik müzik konserlerine gitmek, uzun yıllardır bir türlü bitirilemediği için herkesin şikâyetlendiği metro inşaatlarını şaşkınlık ve biraz da kıskançlıkla seyrederek Ankara için hayaller kurmak, Mu-cha ve Taipei'deki çarşı, pazar, restaurant, lokanta, müze ya da tapınakları keşfetmekle geçtiğini ve bu keşif gezilerinde Makbule hanımefendinin unutulmaz yardımlarını gördüğümü hâlâ hatırlıyorum. Kısa bir süre sonra, eşimin de Tayvan'a gelmesiyle, bu gezilerimizde bize, yüksek lisansını Ankara'da ve Sanat Tarihi Bölümü'nde yapan Tayvanlı öğrencim *Nergis Rey Yui-Luo* ile Afyon mermerlerinin ticaretini yapan ve Türkiye'yi tanıyan eşi Tony de eşlik etmeye başlayacaktı.

1992 yılı sonlarına doğru eşimle birlikte tanık olduklarımıza, kent nüfusunun motosiklete olan tutkusu, olağanüstü hareketli ve sıkışık kent trafiği, henüz yaygınlaşmamış ve pek az kişinin kullandığını gördüğüm cep telefonları, yeni çıkan Toyota Corolla model ve o tarihlere kadar Türkiye'de görmediğim otomatik vitesli lüks arabalar, başkent ve çevresinde oto kaportacılığı diye bir mesleğin olmadığını keşfetmek, inşaatına yeni başlanmış Taipei World Trade Center, adıyla eğlendiğimiz Lai Lai Sheraton, National Palace Museum ve olağanüstü etkileyici koleksiyonları, Ponderosa'nın muhteşem lezzetleri, ballı Pekin ördekleri, Taoyuan'de zeytin, Yunan *feta-cheese* ve yoğurt bulabileceğimiz dükkânlar, o vakitler pek az şubesi bulunan Mc Donalds'ın lezzetini hâlâ unutamadığımız yeni mamülleri, Noel gecesi kaldığımız misafirhânenin önünde bizi balkona çıkartarak mumlar eşliğinde söyledikleri Noel şarkılarını dinlediğimiz sevgili öğrencilerimiz, yürüyüşlere çıktığımızda mutlaka uğradığımız sokak komşumuz bir kitabevinde içilen lezzetli yasemin çayları, akşam sohbetlerine eşlik eden sıcak su içme alışkanlığı, TV'den izlediğimiz ve Çin tarihindeki tek kadın imparator Wu Zetian'in anlatıldığı tarihî dizi, Ximending, Bopiliao Historical Block, Botanik Bahçesi, Lungshan, Xintiang ve Konfüçyus tapınakları da eklendi.

1992 yılının o son 3 ayı içerisinde hayatımıza, Taipei'in kuzey-batısındaki banliyösü Tienmu'da yaşayan küçük bir Türk kolonisinin saygıdeğer üyeleri de girmişti. 70'li yıllarda Tayvan'a gelerek uzun yıllardır bu ülkede yaşayan ve nihayet Tayvan vatandaşlığı da elde eden Atilla ile sevgili annesi Bingül hanımefendiyi de bu süreçte tanıdık. “*Diplomats*” müzik grubunun bas gitaristliğini de yapan Atilla'nın nazik ilgi ve yardımlarını her daim gülümseyerek hatırlarım.

Günlük hayat, olağanüstü hareketli ve deyim yerindeyse “*şehir de uyumuyordu*”. Doğrusu istenirse, Taipei, gündüzleri yoğun trafik ve işlerine koşuşturan nüfusuyla âdeta donuk ve ilk anda pek de sevimli görünmeyen, fakat geceleri olağanüstü güzel ve renkli bir kenttir. Geceleri eşimle birlikte sokakları saatlerce arşınladığımızı, sokak lokantalarının âdeta büyüü lezzetlerini keşfettiğimizi ve özellikle *nio ro mien*'e tutkuyla bağlandığımızı, hattâ 03.00 matinesi için bilet kuyruğuna girip film seyrettiğimizi unutamıyorum.

Geçmiş 18. yüzyıla uzanan küçük bir yerleşmeden modern mimarlık ve şehirciliğin çarpıcı örneklerinin sergilendiği etkileyici bir teknolojik megakent'e dönüşen Taipei'de, bizleri belki de en derinden etkileyen görüntünün, modern mimarının ikonik yapıları arasına serpiştirilmiş ve içlerinde türlü renkli balıkların dolaştığı göletleriyle tasarım ustalığı sergileyen bahçeler ve olağanüstü çevre duyarlılığına sahip kent nüfusunun o bahçelere gösterdiği özenli kullanma pratikleri olduğunu vurgulamalıyım. Kent hayatına incelikli tasarımlar hâlinde katılan bu etkili ve eşsiz peyzaj uygulamaları, Taipei halkının yaşama kültürünü ve estetik zevklerini yansıtan ve yaşatan muhteşem kentsel mekânlar ve kamusal alanlar olarak zihnimizde derin izler bırakmıştır.

Yılın sonlarında ise yasama seçimleri gerçekleştirildi; Tayvan'ın seçim tarihinde dönüm noktasını oluşturan bu süreçte, ülke politikasındaki değişime ve Demokratik İlerleme Parti'nin 1945 yılından beri ülkede iktidarı elinde bulunduran Kuomintang'a karşı yürüttüğü propaganda çalışmalarına tanıklık ettik.

Derslerin başlamasıyla birlikte, öğrencilerimi olduğu kadar, Fakülte binasını ve Üniversite yerleşkesini de daha yakından tanımak imkânı bulmuş; bu arada, Mu-cha'yı ve semtin lokantalarını, çarşısını, 7/11 süpermarketini ve oraya gidişimizin neredeyse esas nedenini oluşturan Mr.Brown marka envâiçeşit soğuk kahvelerini, eczanesini, hayvanat bahçesini, semte fon oluşturan ormanla kaplı dağ ve üzerindeki Maokong

Gondola Zhinan ve LinSiao tapınakları ile muhteşem çay evlerini de keşfetme imkânımız olmuştu. Lojmanın hemen karşısında ve köşedeki "bakka"ımızın sevimli sahibinin, alışverişimizi abaküs kullanarak hesaplayıp borcumuzu söylemesini hayret, şaşkınlık, fakat büyük bir saygıyla izlediğimizi unutamıyorum.

İtiraf etmeliyim ki, bu ülkenin yaşama kültüründe, belki de zihnimizin en derinlerindeki kalıcı anı, çoğunlukla yaşları ileri insanların birbirlerine, karşılarındakilere ve doğaya, hayranlık uyandıran ölçülü saygıları oldu.

1993 yılına, bir önceki yıldan farklı bir coğrafyada ve farklı bir şehirde girmiştik. Fakat asıl heyecan veren, 23 Ocak'taki Çin yılbaşı kutlamaları oldu. Maymun yılından horoz yılına geçilen yılbaşı kutlamalarına, o akşam, Chiang Kai-Shek anıt mezarının yayıldığı geniş alanda ve değişik duygular içinde eşimle birlikte girdik. Sevgili Hasan Shih-Kang'ın kullanmamız için verdiği video kamerayla çektiğim o "an"ı belgeleyen görüntüleri, üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra bile ilgiyle seyrettiğimizi söylemeliyim.

Horoz yılının Çin takvimindeki anlamını düşünürken, çok uzaklarda da olsak, 1993'ün ülkemiz için ne getirdiğini, kutlamaların ertesi gününden başlamak üzere Türkiye'de ardı ardına yaşanacak olaylardan anlamak mümkün oldu. Evimizdeki televizyondan ve bölüme gelen gazetelerden, Uğur Mumcu'nun bir suikast sonucu öldürülmesini, hemen ardından Adnan Kahveci'nin, Eşref Bitlis Paşa'nın ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümlerini, derin bir teessürle öğrendik. Üniversitedeki hocalar ve öğrencilerden ardı ardına başsağlığı dilekleri geldiğini hatırlıyorum. 28 Nisan akşamı bunlara, acı acı çalan telefonunun karşı ucundaki Makbule hanımın verdiği haber de eklendi: Ümraniye'de çöplük patlamış ve 39 kişi hayatını kaybetmişti.

Uzaklarda da olsak, keyfimiz kaçmıştı; buna karşılık, hayat devam ediyor, derslerime giriyor, eşimin "bebek ve çocuk hastanesi"ndeki rutin kontrollerine Makbule hanımın da eşlik etmesiyle hep birlikte gidiyor, giderek büyüyen karnı ve şişen ayakları için de yeni giysiler ve ayakkabılar alıyorduk. Kendimizi, erkek olacağını öğrendiğimiz yeni doğacak oğlumuzla ilgili daha önce hissetmediğimiz duygular sarmış; Çinli dostlarımız, doğumun Taipei'de gerçekleştirilmesini istedikleri hâlde, Ankara'da yapılmasına da karar vermiştik.

'93 baharında yaşadığımız pek çok şey arasında, özellikle iki konu özellikli bir yer tutuyor. Bunlardan ilkinin, 1992 yılı sonlarından başlayarak,

mensubu bulunduğum Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin o tarihteki Dekanı olan hocam Prof. Dr. Rüçhan Arık'a yazdığım mektuplar olduğunu söylemeliyim. Bu mektuplar, Bölüm Başkanı ve vaktiyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü hocalarından merhum Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in doktora öğrencisi de olmuş, Türkiye'ye derin bir tutkuyla bağlı muhterem Prof. Dr. *Uğur* Hsing-Tung WU'nun, Ulusal Chengchi Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi arasında imzalanmasını çok arzu ettiği bilimsel işbirliği anlaşmasının sağlanmasının önemine işâret eden ayrıntılar içermekte, Türkiye, siyâsî olarak Tayvan'ı tanımıyor olsa bile, bunun, iki ülke arasında bilimsel işbirliği yapılmasının önünde bir engel teşkil etmediğine vurgu yapılarak, bu bağlamda, Üniversitemizin, başta, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk kurulan kürsüsü Sinoloji Anabilim Dalı olmak üzere, ne tür akademik kazanımlar elde edebileceğine yönelik değerlendirmelere de yer vermektedir. Kaç mektup yazdığımı bilmiyorum ama, hiç cevap gelmediğini ve Prof. Dr. *Uğur* Hsing-Tung WU'nun giderek umudunu kaybettiğini, Ankara Üniversitesi'nin kendisini yapayalnız bırakarak İstanbul Üniversitesi ile işbirliği yapılmasını isteyenlere karşı dayanacak gücünün kalmadığını söylediğini çok iyi hatırlıyorum. Tayvan'a geldiğimden beri, onu, bu durgun ve içe kapanmış hüzünlü hâliyle sadece iki kere gördüm. Biri, bu işbirliği anlaşmasının yapılamayacağından artık kendisinin de umudunu kaybettiği günlerden birinde, diğeri de, belli ki hayranı olduğu ve gariptir benim de "*Tiffany'de Kahvaltı*"yı ilk izlediğimden beri hayranlık duyduğum Audrey Hepburn'ün 20 Ocak'taki ölümünün ertesi günündeydi; "*Audrey de öldü*" demişti o gün omuzları çökmüş bir şekilde birlikte yürürken ayrılıp evinin bulunduğu sokağa dönüşünde.

Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay'ın başkanlık ettiği Ankara Üniversitesi heyetinin Taipei'ye gelerek Ulusal Chengchi Üniversitesi ile anlaşma imzalandığı gün, Prof. Dr. *Uğur* WU'nun yüzündeki o gururlu ifâde ve gülüş, herhalde, ömrüm oldukça unutamayacağım fotoğraf karelerinden biri olarak zihnime işlendi.

Bir diğeri de, Taipei'de düzenlenen iki dev sergi idi.

Sergilerden biri için, televizyonlarda aylarca tanıtım yapılmış; olağanüstü etkileyici bir reklâm filmi, herkesin olduğu kadar, bizim de ilgimizi çekmişti. Hayli kısa olan bu reklâm filminde, siyah bir fonla başlayan sahnede, muhteşem bir geleneksel Çin müziği ile birlikte koşan atların nal ve "*ıslık*" çalan okların nefes kesen sesleri ile birlikte fon üzerinde sadece bir an için belirip kaybolan insan yüzündeki göz, burun, ağız, bıyık ve kulak gibi

ayrıntılar, çeşitli şekillerde eller ya da atların göz, burun deliği ya da gem takımlarının detayları görünüyor ve ardından Çince bir yazı ile sahne tamamlanıyordu: "*Geliyorlar...*". Bir film miydi ya da epik ve destansı bir tiyatro gösterisi miydi bilemiyorduk ama, etkilendiğimiz muhakkaktı. Uzun zaman devam eden bu reklâm filmi, bir gün değişti; sahnelerde bir an görünüp karanlığa karışan insan yüzleri ve atlar ortaya çıktı ve final sahnesindeki yazı da değişti: "*Geldiler!*". Gelenlerin, Çin'e adını veren efsanevi İmparator Qin Shi Huangdi'nin Lintong-Shaanxi'de 1974 yılında keşfedilen M.Ö.3. yüzyıla âit mezar anıtının çevresine, İmparatoru öbür dünyada da korumak üzere onunla birlikte gömülen "*terracota ordu*"sunun üyeleri olduğu anlaşılmıştı. Sergi kuyruğuna girip, birkaç küçük replika da alarak, eşimle birlikte bu büyüleyici sergiyi adım adım dolaşmış; arkeolojik kazılarda ele geçirilen küçük eşyalar ile birlikte atlar, silâhlar ve özellikle olağanüstü portreleriyle savaşçıları âdeta nefesimiz kesilerek dikkatle incelemiştik.

İkinci sergi de buna benzer heyecan oluşturmuştu: şüphesiz bir ironi zirvesiydi ve "*Rodin, Taipei'de*" idi. Bütün önemli eserlerini 19.yüzyılda veren ve geleneksel figüratif sanattan 20.yüzyıl heykelciliğine geçişte önemli rol oynayan A.Rodin'in sergisini, kendimizden geçercesine dolaştığımızı hatırlıyorum. Dualarım kabul olmuş ve nihayet "*The Cathedral*"i üstelik etrafında dolaşarak bütün proporsiyonları ve ayrıntılarıyla görebilmişim.

Ne yazık ki, Türkiye'ye döndüğümüz için, "*Dangerous World Tour*" kapsamında 6 Eylül'de Taipei'de konser verecek olan Michael Jackson'u izleyemedik. Bugün geriye dönüp baktığımda, eşimle birlikte mutlaka konserin verildiği Belediye Stadyumu'nun bir yerinde olurduk diye düşünüyorum.

Bu ve benzer etkinliklere katıldıkça, toplumun, sanat ve kültür olgusuyla saygılı tanışıklığına hayran kaldık. Bu hayranlığımıza, çevrenin yeşiline karışmış geniş kamusal meydanlarda, daha önce hiçbir tanışıklıkları olmadığı hâlde birbirleriyle geleneksel Çin müziği eşliğinde teatral görüntüler vererek dans eden orta yaş ve üstü kadın ve erkekler de katıldı. Benzer yaştaki insanların, gün içerisinde, ayakkabılarını çıkararak çıplak ayaklarıyla irili ufaklı taşlarla oluşturulmuş "*masaj yolları*"nda yürüyüşlerine, biz de eşlik ettik. Daha doğrusu, eşim uyum sağlamakla birlikte, ben nedense bunu beceremedim.

"*Yengeç dönencesi*" günlerinin anıları arasında, zaman zaman nükseden deprem, o günlere kadar hiç yaşamadığımız kasırga, uçan karafatmalar, alışık olmadığımız türde yağmurlar ve evet hiç yaşamadığımız olağanüstü

sıcaklar da yer alıyor. Nemle birlikte boğucu bir hâle dönüşen günlerde, hiç bir şey satın almayacağımız hâlde sadece kliması olduğu için dükkânlara kendimizi zor attığımızı hatırlıyorum.

Bu anılar arasında, ölümün ardından düzenlenen cenaze törenlerindeki çarpıcı ritüeller de var. Cenaze törenleri ve mezar geleneklerinin büyük dinî öneme sahip olduğu ülkede, yas tutmanın da bazı temel kurallar var. Cenaze törenleri, dinî inançlara göre farklılıklar gösterdiği gibi, ölen kişinin yaşına, sosyal statüsüne, medeni durumuna, ailenin rolüne ve ölen kişinin ölüm nedenine bağlı olarak değişebiliyor. Cenazenin defnedilmesi için en iyi tarihi belirlemek de bir o kadar önemli. Cenaze törenlerine genellikle vefat edenlere sadakat ve saygı göstermek için ağlama eşlik ediyor; tütsü yakmak ve kötü ruhları kovmak için patlatılan binlerce çatapat da tören ritüelleri arasında yer alıyor.

Günlerimiz, çoğunlukla Mu'cha'ı dolaşmak, Taipei'in yakın çevresindeki geleneksel seramik atelyelerini görmek, kentin kuzey-batısında ve Çin anakarasına bakan sayfiye yeri Tamsui'e giderek okyanusa bakıp yürüyüşler yapmakla geçiyordu. Seyahatlerimizin birini de, öğrencim *Nergis Rey Yui-Luo*'nun ailesinin yaşadığı, adanın Pasifik okyanusuna bakan doğu kıyılarındaki Hualien'e yapmıştık. Yaşlı ailenin yaşadığı geleneksel konutları, ortak bir avlu etrafında komşularıyla birlikte yaptığımız gece sohbetini ve mermer atelyelerini nasıl büyük bir ilgiyle dolaştığımızı eşimle birlikte hâlâ keyifle hatırlıyoruz.

Taipei, '92-93' anılarında, kağıda dökülmemiş kuşkusuz daha pek çok anı var. 24 saat fast-food restoranlarıyla hizmet veren Üniversite Kütüphanesi ve buradaki hizmet anlayışı, halkın, bulunduğu her ortamdaki okuma merakı ve alışkanlığı, o vakitler ülkemizde hiç görmediğimiz kitabevi-caféler, pazarlarda dilimle satılan karpuzlar, türlü çekicilikteki tropikal meyvalar, Üniversitedeki bölümlerin kendilerine âit akademik bütçeleri, akademik yılın sonunda büyük toplantı salonlarında bölümlerin öğrenciler tarafından yapılan ve kıran kırana geçen performans değerlendirmeleri, tamiri yenisinden daha pahalıya mâl olduğu için geceleri çöpe atılmış olarak gördüğümüz bilgisayarlar, gitarlar, mobilyalar ve hattâ piyano gibi şaşkınlık uyandıran görüntüleri, aradan geçen 27 yıllık bir sürede hâlâ gülümseyerek hatırlıyor; toplumun, resim, kaligrafi ya da müzik ile olan yakın ilgisini ve sanki doğuştan gelen yaratıcılığını sergilediği "an"ları, kişi başına millî gelir olağanüstü rakamlarla ifade ediliyor olsa da, insanların, gündelik hayatlarındaki tevazu, sadelik ve saygı uyandıran doğayla barışık görüntülerini, itiraf etmek gerekirse özlüyorum.

TAYVAN DONGNING KRALLIĞI

Kubilay ATİK*

Bu çalışma, Dongning Krallığı¹ olarak anılan, kısa süreliğine Tayvan'ın büyük bölümüne egemen olarak adada Hollanda egemenliğine son veren, yerel krallığın kısa bir tarihçesini Türk okurlara sunmayı amaçlamaktadır. Tayvan tarihindeki ilk bağımsız devlet olan ve bütün Tayvan'ı ilk kez tek bir siyasi çatı altında birleştirmeyi hedefleyen bu devlet, aslında kısa ömrüne rağmen Tayvan tarihinin dönüm noktalarındandır denilebilir. Ancak, tüm bu önemine rağmen, bu devlet hakkında dilimizde hiçbir çalışma olmadığı gibi batı dillerinde de yapılan çalışmalar son derece kısıtlıdır. 1661 yılından 1683 yılına kadar adaya hükmeden bu yapı, Tayvan'a yalnızca yirmi yıl hükmetmesine ve adanın tamamına yönetimini yayamamasına rağmen, Tayvan tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir (Wills 1999, 97). Çin'de, Tayvan'da ve Japonya'da kurucu ailenin adı olan Zheng ile de anılan bu devlet, Tayvan tarihindeki ilk bağımsız devlet oluşumudur denilebilir. Her ne kadar daha önce ilk çağlardan itibaren burada bulunan yerli halkların kabile ve kabile federasyonları çerçevesinde kurulan siyasal örgütlenmeler olması mümkünse de gerek Çin gerekse Japon ve daha sonraki Avrupa kaynaklarında bu bölgede daha önce bir devlet olarak tanımlanabilecek bir oluşuma rastlanmamaktadır. Ancak yine de gerek günümüzde de adanın etnik ve siyasi yapısında önemli bir rol oynamaya devam etmeleri gerekse dilimizde bu konuda hiçbir yayın olmaması nedeniyle Tayvan'ın yerli

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir HBV Üniversitesi Tarih Bölümü.

¹ Bu çalışmada resmi dili Mandarin Çincesi olan Çin Halk Cumhuriyeti, Singapur ve Tayvan'da Standard Mandarin Çincesinin transkripsiyonu için resmi olarak kabul edilen Pinyin sistemi tercih edilmiştir. 19. yüzyılda İngiliz bir diplomat tarafından bulunarak daha sonra Harvard Üniversitesi'nde bir Sinolog tarafından geliştirilen ancak günümüzde akademide kullanımı dünya üzerinde büyük ölçüde kalkmış olan Wade-Giles sistemi için bkz: Gürhan Kırılan "Pinyin Türkçe Wade Yale ve IPA'ya Göre Çince Sesletim Tablosu", https://www.academia.edu/2071842/Pinyin_Turkce_Wade_Yale_ve_IPAya_G%C3%B6re_%C3%87ince_Sesletim_Tablosu_Taslak_

halkları ve bunların kökenleri ile Dongning Krallığı ve çevredeki diğer devletler ile olan ilişkilerine kısaca değinmekte yarar var.

Kökenleri ve anayurtları hakkında farklı kuramlar olan Tayvan yerlileri Endonezya, Malezya ve Filipinler’de konuşulan Astronezyan diller ailesine mensup 12 farklı dil konuşmaktadır. 12 yerli dilinin de zaman içerisinde unutulduğu sanılmaktadır (Stainton 1999, 32). Bu dillerin ve bu dilleri konuşan halkların kökeni ve yayılımı konusunda üç temel kuram vardır. En eski kuram, bu dillerin Malay takımadaları ve yarımadasında ortaya çıkarak buradan Tayvan’da dahil olmak üzere bugün bu dillerin konuşulduğu bölgelere yayıldıkları şeklindedir. Bu kuram, özellikle Batılı ve Japon bilim adamları tarafından ortaya atılarak savunulmuş olup (Sekiguchi 2010, 19-27) daha çok Tayvan’ın yerli halklarına ait efsanelerinde geçen Güney’deki adalardan göç eden atalar motifine dayanmaktadır.

İkinci kuram ise, daha çok Çin’de kabul görmektedir. Bu kurama göre, Çin kaynaklarında Baiyue (百越) ve Nanyue (南越) ve bazen de yalnızca Yue (越) olarak adlandırılan ancak, etnik kökenleri tam olarak bilinmeyen, özellikle günümüzdeki Fujian, Guangdong ve Guangxi bölgelerinde yaşayan halkların, aslında Astronezyan dilleri konuşan halklar oldukları ve Güney Çin’den Tayvan’a ve Güneydoğu Asya’ya yayıldıklarını iddia etmekte olup, daha çok yazılı kaynaklara ve efsanelere dayanmaktadır. Üçüncü bir kuram ise, özellikle Tayvan ve Amerika’da destek bulan Tayvan kuramıdır (Chen 1994, 29 - 33). Bu kurama göre Astronezyan diller, Tayvan’da doğmuş ve buradan çevreye yayılmıştır. Buna kanıt olarak ise dilbilimsel ve arkeolojik kalıntılar gösterilmektedir. En eski Astronezyan dillerin yalnızca Tayvan’da bulunması ve Tayvan’da konuşulan yerli dillerinin daha arkaik bir formda olması, bu dillerin bölgeye sonradan geldiğini değil, buradan yayılarak zamanla geliştiğini göstermektedir (Cai 1993, 31). Bu kuramı destekleyenlere göre Güney Çin’de hiçbir Astronezyan dilin kalmamış olması da Güney Çin kuramının, Tayvan için geçerli olamayacağını göstermektedir (Zhu 2010, 119). Her üç kuram da bilimsel verilere dayanma iddiasında olmakla birlikte bu kuramları destekleyenlerin de kendi siyasi hedefleri doğrultusunda hareket ettiği de unutulmamalıdır. İlk kuramı destekleyen Batılılar ve Japonlar, Tayvan’ın sömürge olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Hem Batılılar hem de Japonlar, buraya sonradan yerleşen Han Çinlilerinin mezaliminden yerlilerin kurtarılması gerektiğini iddia etmekle beraber, Tayvan yerlilerinin cüce kurbanı ritüeli gibi geleneklerinde ve efsanelerinde görüldüğü gibi kendilerinin de bu adanın ilk halkı

olmadığını, bu nedenle adanın mülkiyetini iddia edemeyeceklerini de ima etmektedir (Stainton 1999, 33). Çin'de destek bulan ikinci kuram ise, Tayvan'ı daha neolitik dönemlerden itibaren Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak göstermek ve Tayvan yerlilerini de Çin anayurdunun evlatları olarak göstererek, Çin anakarası ile birleşmenin gerekliliğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Üçüncü kuram ise, daha çok Amerika'da ve Tayvan yerlileri arasında destek bulmakta olup, son dönemde Tayvan'ın bağımsız bir devlet olmasını savunan gruplarca da desteklenmektedir. Kökenleri ne olursa olsun Tayvan'da yaşayan yerli halklar, bu bölgede binlerce yıldır, görece izole bir şekilde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Dış dünya ile en temel iletişimlerinin Tayvan'ın karşısındaki Fujian bölgesindeki balıkçı, tüccarlar ile Japonya ve Ryukyu adalarından gelen tüccarlarla balıkçılar aracılığı ile olduğu düşünülmektedir (Wills 1999, 45).

Çin'e bu kadar yakın olmasına karşın, Penghu adasına yerleşen balıkçılar dışında adaya Çinli yerleşimi neredeyse yok denecek kadar az olmuştur. Adanın görece sakin ve izole durumunu değiştiren gelişmeler ise, Tayvan dışında dünyada ve Asya'da meydana gelen gelişmeler olmuştur. 15. yüzyıldan itibaren neredeyse dünya çapında bir deniz aşırı yayılma hareketi başlamış ve 16. ve 17. yüzyıllarda daha da yayılmıştır. Her ne kadar, Avrupa merkezli bir bakış açısına sahip olan pek çok tarihçi, bu keşifler çağı ve deniz aşırı seferleri Avrupalılara özgü bir yenilik olarak görseler de aslında, aynı dönemde Arap, Çinli, Japon, Malay, Türk pek çok tüccar, maceracı ya da denizci özellikle Hint Okyanusu'nda son derece aktif bir şekilde uzun mesafeli keşifler ve seferler düzenlemekteydi. Bir bağlamda, bu hareket daha önceki Moğol fetihlerinin ve bunu izleyen Moğol barışının mümkün kıldığı gerçek anlamdaki ilk küreselleşmenin sürdürülmesi isteğiydi diyebiliriz. Nitekim, Kristof Kolomb Çin'e ve Hindistan'a ulaşma isteğini Kubilay Kağan döneminde Çin'de bulunan ve gözlemlerini aktaran Marko Polo'dan devralmıştı. 16. yüzyılda bu bölgeye ulaşan Portekizliler, Tayvan'a Portekizce'de güzel anlamına gelen *Formosa* adını vermiş ve adanın Çin tarafına bakan yüzündeki *Penghu* adalarında gördükleri Çinli balıkçı yerleşimlerinden ötürü, bu adalara da balıkçı anlamına gelen *Pescador* adaları adını vermiştir. Ancak, yine de Portekizliler bu adaya bir yerleşim kurmayarak, Japonya'ya giderken zaman zaman yol üzerinde erzak ve ticaret için uğramakla yetinmişlerdir (Wills 1999, 19). Buraya ilk yerleşimi, Filipinleri sömürgesi yapan İspanyollar düşünmüşlerdir. Adanın kuzeyine

kaleler kurarak yerleşen İspanyolların temel amacı, burayı Japonya ticareti için bir durak noktası yapmak, buna ek olarak Çin ile ticaret ve misyonerlik faaliyetlerini yürütebilmek için Makao'ya ek bir üs olarak kullanmaktı (Campell 1903, 95). Ancak bu kaleler, yeterince iyi korunmamaktaydı ve yerli kabileler ile de sorun yaşamaya başlamışlardı. Bölgeye İspanyollardan sonra gelen Hollandalılar ise, İspanyolları kısa sürede adadan atarak, adanın güneyinde bugünkü Tainan civarında iki kale olan Zeelandia ve Provintia'da askeri garnizonlar kurdular (Campell 1903, 14). Bu garnizonları destekleyerek kısa sürede adadaki yerli kabileleri de kendilerine bağlılığa zorladılar. Her köye misyonerler göndererek okullar açtıktan sonra, ada yerlilerinin dillerinin ilk kez Latin alfabesiyle yazılmasına başlandı (Stainton 1999, 35). Daha da önemlisi, aynı dönemde Fujian'de meydana gelen gelişmeler nedeniyle, Güneydoğu Asya'ya göç etmeye başlayan Çinli işçi, çiftçi, tüccar ve zanaatkârlar da adaya yerleştirilmeye başlandı. Nitekim, 1603 yılında Filipinler'de 20.000 Çinli göçmeni katleden İspanyollar da, Çinlilerden daha iyi işçi ve zanaatkar bulmakta zorlanınca, daha da fazla Çinliyi davet etmek zorunda kaldılar (Chen 2011, 138). Bu dönemde, Doğu ve Güneydoğu Asya'da her ne kadar Portekizliler, İspanyollar, Hollandalılar ve Japonların yanı sıra özellikle Fujian ve Guangdong'lu Çinli tüccarlar da ticari rekabete katılmışlarsa da Çinli tüccarlar, bu grupların hepsinden farklı bir örgütlenmeye sahipti. Hollandalı ve İngilizler, şirketler olarak örgütlenerek sömürgelerini neredeyse 19. yüzyıla kadar bu şirketlerle yönetirken İspanyollar devlet tarafından atanan valilerce yönetmeyi tercih etmekte ve tüccarları da *Cizvit* ve *Fransiskan* misyonerler ile işbirliği halinde çalışmaya zorlanmaktaydı (Atwell 1990, 667).

16. yüzyılda, Almanya'da başlayarak Avrupa'ya yayılan reform hareketine karşı başlatılan karşı reform hareketinin öncüsü olan Cizvit tarikatı, yeni kurulmasına rağmen özellikle Asya'da son derece etkindi. Buna, kökeni çok daha eskilere dayanan ve daha Moğol İmparatorluğu döneminde Çin'e misyonlar göndererek kiliseler açan, Fransiskan tarikatı da eklenmiş ve bu iki tarikat, Papalık Fermanı ile yetkilendirilmişlerdi. Japon tüccarlarla Samuraylar ise, kendi derebeylerinin ya da Sakai ² ve Nagasaki gibi özerk kentlerin izni ve korumasında hareket etmekteydiler (Pacheco 1970, 305). Özellikle, Şogunluğun izni ile Satsuma Beyliğinin, Ryukyu Krallığını fethetmesi ile Japonlar da, bu bölgede daha etkin bir rol oynamaya başlamışlardı. Nitekim, Tayvan'ı Hollandalılardan alarak Mançular

² Günümüz'deki Osaka şehrinin eski adı.

tarafından yıkılan Ming Hanedanı adına yöneten ve Dongning Krallığının temellerini atan *Zhng Chenggong* Japon bir anneden doğmuş ve Japonya'da büyüdüktan sonra, babasının yanına Fujian'e gitmişti. Çinli tüccarlar ise Japonya'dan daha önce ülkeyi kapatarak Çinlilerin yurtdışına çıkmasını ve ticaret yapmasını yasaklamaya çalışan Ming hükümetinin desteğini alamadığı gibi, ticari ve diğer faaliyetlerini çoğunlukla gizlice yürütmekte ya da yüksek vergiler ve kotalara tabi olmaktaydılar (Chen 2011, 97).

Çinliler, eski dönemlerden beri yalnızca yönetici sınıf olarak değil, tüm toplum katmanları içerisinde klanlar halinde örgütlenmekteydiler. Halen süren bu klan örgütlenmesi, coğrafyadan bağımsız olarak kan bağı ve soy ağaçlarına bağlıydı. Günümüzde, Çin'in Fujian eyaletinde özellikle, *Hakka*'lar hala bazı köylerde birkaç nesil ve yalnız dikey değil yatay (evli kardeş ve kuzenler de) duvarla çevrili, kale benzeri, büyük evlerde yaşamaktadırlar. İşte bu klan üyelerinden bazıları, Güneydoğu Asya'ya ve Tayvan'a göç ederken, klanlarının buralardaki kolları olarak yaşamlarına devam etmişlerdi (Liu 2009, 217). Bazıları, binlerce üyeye sahip olabilen bu klanlar, ticari faaliyetler için gerekli sermayeyi birey ya da çekirdek aile ile hareket eden tüccarlara göre daha kolay bir şekilde toplayabilmekteydiler. Ayrıca, şirket yerine klan olarak ticaret yapmak, o dönemde şirketlerde sıklıkla görülen yolsuzluk ve dolandırıcılık riskini de azaltmaktaydı. Bu klanlar, şirketlerden farklı olarak belirli bir devlete de bağlılık gösterme zorunluluğuna sahip olmadıkları için, rahatlıkla aynı anda birkaç bölgede, birkaç devlet ya da şirket ile işbirliği halinde hareket edebilmekteydiler (Liu 2009, 219). Ortaçağda benzeri bir yapıya sahip olsa da, 17. yüzyılda artık bu yapıya yabancı kalan Avrupalılar için Çinliler ilk başta şüphe uyandırır da, Amerika ve Afrika'nın aksine, Asya'da Avrupalı yerleşimleri olmaması nedeniyle, Çinli yerleşimcileri kendileri çağırırmaktaydılar. Bu bağlamda, Tayvan'da da önce İspanyollar ancak daha büyük ölçüde Hollandalılar, Çinlilerin Tayvan'a yerleşmesini teşvik etmekteydiler (Chen 2011, 41). Ancak, Tayvan bu dönemde ilkel tarım yapan yerliler sayılmazsa, büyük ölçüde geri kalmış, ormanlık bir bölgeydi. Daha öncesinde, Çinlilerin bu bölgede ceylan, balık, tuz ticareti haricinde yerleşmeyi düşünmemesi nedenlerinden biri de, adanın iklimi ve koşullarıydı. Bu zorluklara, Hollandalı askerlerin zamanla vergileri yükseltmeleri, gece yarısı Çinlilerin evlerini basmaları da eklenince, adada huzursuzluk artmaya başladı. 1552 yılında, *Guo Huaiyi* liderliğinde, adadaki Çinli köylüler isyan etti. Çinli köylülerinin önde gelenleri ve tüccarlar, durumu Hollandalı şirket yöneticilerine bildirdiler. Daha sonra, adaya gelen takviye kuvvetler, adadaki

yerli kabilelerle birlikte düzensiz, ordu disiplini ya da yeterli silahları olmayan köylüleri kolaylıkla yendi ve iki binin üzerinde Çinli öldürdü (Campell 1903, 56). Ancak, Hollanda yönetimi de uzun sürmeyecekti, Çin'in genelinde ve özellikle Fujian'de meydana gelen gelişmeler, adaya Çinli göçünü arttırmakla kalmayıp, Çinli korsan ve isyancıların da adaya yerleşme girişimlerini arttırdı.

Song (960-1279) ve Moğolların kurduğu *Yuan* (1279-1368) Hanedanları döneminde, devletin desteğiyle tarım, sanayi, zanaat ve özellikle de Güneydoğu Asya ve Batı Asya ile ticaretin geliştiği Fujian eyaleti, bu dönemde güçlenen bir ticaret merkezi haline gelmişti. Özellikle, *Song* Hanedanı'nın Güney *Song* (1127-1279) döneminde, Kuzey Çin'in Cürçenlere kaybedilmesi sonrasında enerjisini, Güney Çin'in geliştirilmesine veren idareciler arasında Fujian kökenli çok sayıda kişi vardı. *Yuan* döneminde ise, *Song* Hanedanı sırasında *Zhu Xi* öncülüğünde ortaya çıkan neo-konfüçyüsçü akımın etkisindeki konfüçyüsçü kesim, Moğol hâkimiyetinde çalışmaktansa, devlet yönetiminden el çekip Fujian'deki klanlarının başına geçerek burada sosyal işler ve ticarete yöneldiler (Bol 2001, 41). *Yuan* hanedanı ise dışarıyla ticareti engellemenin aksine, daha da teşvik etmişti. Bunun nedenlerinden biri, ticaretten gelen gelirlerdi. Nitekim bu dönemde Quanzhou'yu ziyaret eden Marko Polo ve İbn Batuta, bu şehre (her ikisi de Zeytun adını verir) hayran kalmanın yanında, son derece gelişmiş ticaret ve zenginlikten bahsederler. İkinci ve *Yuan* hanedanı için Guangdong (Kanton) ve Fujian'i daha da önemli kılan neden ise, Kubilay döneminden itibaren Kaydu ve diğer Moğol beyleri ve hanlarıyla, *Yuan* (Kubilay Hanlığı) ve ona sonuna kadar bağlı kalan İlhan Devleti arasında, kara yoluyla iletişimin ve ticaretin neredeyse olanaksız hale gelmesiydi. Bu nedenle, kişiler ve mallar Hint Okyanusu yoluyla Güney Çin limanlarından taşınmaktaydı. 1368'de *Yuan* hanedanını yıkarak yerine geçen *Ming* hanedanı ise, bu siyaseti bir süre değiştirmede. Nitekim *Ming* hanedanının ilk başkenti, Güneydeki Nanjing kentiydi ve *Yuan* hanedanına karşı ilk isyan başladığında, en büyük desteği güneyden almıştı. Buna ek olarak, *Ming* hanedanı ilk yıllarında Müslüman bir hadım ağası olan *Zheng He* komutasında bir filoyu, Arap yarımadasından Afrika'ya kadar Hint Okyanusu kıyıları boyunca elçilik görevlerine ve keşfe göndermişti. Ancak, 15. yüzyıldan itibaren hem başkent in günümüzdeki Pekin'e (Beijing) taşınması ve Moğol tehdidi nedeniyle hükümetin dikkatini kuzey sınırına

çevirmesi sonucu, hem de Japon korsanlar³ olarak adlandırılan ancak aslında içlerinde Japonların yanı sıra Koreli, Çinli, Filipinli, Ryukyulu gibi değişik halklardan kişilerin de olduğu korsan grupları ve Avrupalıların bölgeye gelmesiyle, Ming yönetimi zaman zaman kısmi olarak, zaman zamansa tamamen dış ticareti ve ilişkileri yasaklama yoluna gitti (Manthorpe 2005, 44). Bunun sonucu olarak, Fujian ekonomisinin olumsuz etkilenmeye başlamasıyla, pek çok Fujian'li gizli yollardan Güneydoğu Asya ve Japonya ile ticarete devam etmenin yanısıra buralara yerleşmeye de başladı. Tayvan ise, Fujian'ın hemen karşısında olmasına rağmen daha önce anlatıldığı gibi Hollandalıların burayı kendilerine bağlayarak düzenli yollar, okullar inşa etmesine ve vergi ile yönetim sistemi kurmasına kadar, balıkçıların konakladıkları Penghu adaları haricinde, Çinli yerleşimlerini çok çekememiştir (Chen 2011, 46). Ancak, yine de dönemin Batı, Japon, Çin kaynakları, burada yerlilerin köylerine giderek ceylan derisi toplayan, bu derileri ve ceylan boynuzlarını Çin'e, Japonya'ya satan Çinli tüccarlardan bahseder (Hidetoshi 1924, 124).

Tayvan'da, özellikle şeker ekimine başlanması ve bu şekerin Hollandalı, Çinli tüccarlar tarafından Japonya'ya satılması ile daha çok ormanlık alan, tarıma uygun hale getirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak Çinli köylüler, özellikle Fujian'ın güney bölgelerinden daha büyük sayılarda Tayvan'a yerleşmeye başlamışlardır (Wills 1999, 67). Ming hanedanının son dönemlerinde, Fujian'de ve Çin'in genelinde artan huzursuzlukla birlikte giderek, Amoy (Xiamen), Quemoy (Jinmen) gibi adalarda korsan üsleri oluşmaya başlamıştır. Ming hanedanının bir isyan sonucu yıkılması ve Mançuların Çinli bir generalin daveti üzerine Çin'e girerek kendi hanedanları olan Qing hanedanını kurması ile durum, daha da karışık bir hal aldı. Daha önce, *Lin Taochen* gibi Çinli korsanlar, 1550'lerden itibaren Tayvan'a yerleşme girişimlerinde bulundularsa da başarısız olmuşlardı (Hong 2000, 57). Nitekim Japonlar da gerek Japon korsanlar, gerekse şogun *Tokugawa İeyasu* tarafından gönderilen *Arima Harunobu* ve *Murayama Toan* yoluyla, adaya hâkim olmaya çalışmışlarsa da hem adadaki olumsuz iklim ve doğa koşulları, hem de adadaki yerlilere yenik düşerek geri çekilmek zorunda kalmışlardı (Manthorpe 2005, 44-45). Ancak, Çinli ve Japonların başarısız oldukları denemelerde, Hollandalılar başarılı olmuşlardı. İlk başlarda, yalnızca çiftçiler ve tüccarların ilgisini çeken ada, Ming Hanedanı'ndan geriye kalan güçler ve isyancılar ile Mançular arasında

---

³ 倭寇 Japonca Wakô, Çince Wokou, Korece Waegu.

süregelen savaşlar sonucunda, giderek daha çok kişinin ilgisini çekmeye başlamıştı. Aslında, Zheng hanedanı da olarak adlandırılan Dongning Krallığı'nın temellerini, Zheng ailesinden olmayan ancak, tam da bu dönemde adaya yerleşerek adanın kuzeyindeki Japon korsanlarla adanın güneyindeki Çinli tüccar, korsan ve balıkçıları, kendi önderliği altında toplamayı başaran *Li Tan* adlı tüccar atmıştır (Liu 2009, 51). Bu dönemde, Doğu Asya'da gerek Asyalı, gerekse Avrupalı tüccarlar ile korsanlar arasındaki çizgi çok inceydi. Ticaret gemileri, çoğunlukla silahlıydı ve Hollandalılar başta olmak üzere ticarete silah kullanımı yaygındı. Li Tan, Fujian'li bir terziyken yukarıda bahsedilen ekonomik ve siyasi sıkıntılar sonucu Manila'ya göç ederek Katolik olup, *Andrea Dittis* adını aldı (Liu 2009, 51). Ancak, suça bulaştıktan sonra kürek cezası olarak buradan kaçtığı ve Hirado'da Japonya ve Çin ile ticaret yapan, İngiliz *East India Company* ile çalışmaya başladığı görülmektedir. Burada, şirketin Japonya temsilcisini, Çinli yetkilileri İngilizlere ticari imtiyazlar verme konusunda "ikna" edeceğini öne süren Li Tan, doğru kişilere doğru miktarda ödeme yapılarak bu işin halledilebileceği öne sürmüştü (Campell 1903, 92). Bu vaatle, İngilizler'den yüklü miktarda para alan Li Tan, İngiliz ve Hollandalılar arasında *Captain China* lâkâbını kazanmıştı (Campell 1903, 93). Daha sonra, şirketin merkezinde Li Tan'ın yaptığı dolandırıcılık anlaşılınca, şirket temsilcisi merkeze çağrılmış, Li Tan ise işini Nagasaki'ye taşıyarak Tayvan'a yerleşerek bu defa da *Gan Shisai* adını almıştı. Tayvan'da Japon ve Çinli korsan - tüccarları birleştirmenin ötesinde, sınır dışında ticaret yapmak ve hatta çıkması yasaklanan Çinli tüccarların önderi durumuna da gelmişti (Liu 2009, 53). Ancak, bununla yetinmeyen Li Tan, bu defa da Hollandalıların Çin'deki temsilciliği ve aracılığı görevini üstlenmiş, bu defa görevini gerçekten yerine getirmiştir. Tan, Penghu adasındaki Hollandalılar ile resmî olarak Penghu adasının sahibi olan Ming hükümeti arasında arabuluculuk yaparak, Hollandalıların, Penghu adasını savaşmadan terk ederek Hollanda'ya yerleşmesi karşılığında, Çin'deki Amoy (Xiamen) limanının ve Fujian'deki bazı diğer limanların Hollandalılara açılmasını sağlamıştır (Manthorpe 2005, 51).

Tayvan tarihindeki ilk bağımsız devleti kurma şansı ve kendi ülkesinin kıralı olma olanağını, neden Hollandalılara adayı vererek terk ettiği tam olarak kaynaklarda görülmesi de Li Tan, bu anlaşmadan son derece karlı çıkmıştı. Li Tan'ın kurduğu geniş ticaret filosu, kendi gücünün yanısıra dönemin donanma süpergücü olan Hollanda'nın da koruması altına girmiştir. Li Tan'ın ve ortaklarının, Tayvan'daki topraklarına dokunulmadığı gibi Li

Tan, Hollandalıların adada Çinlilere ve Japonlara rahat vermeyen yerlileri kontrol altına almasından sonra, ticaret imtiyazları edinmiştir (Goddard 1966, 43). Buna ek, olarak Hollanda'nın güneydoğu Asya'daki sömürgelerinde de daha rahat ticaret yaparak büyük bir ticaret imparatorluğu kurmayı başarmıştır. Ancak, erkek çocuğu olmayan Li Tan, varisi olarak oğlu olarak hitap ettiği, 1603'te kendisi ile aynı vilayette doğan, kendisi gibi terzilikten gelen ve benzeri bir kariyer çizen *Zheng Zhilong*'u göstermiştir (Wills 1999, 61).

1603 yılında Fujian'de doğan Zheng Zhilong, terzilik mesleğini bırakarak Makau'ya yerleşmiş, burada Protekizliler için çalışarak Hıristiyan olmuş ve *Nicholas Iquan* adını almıştır. Daha sonra, bir süre Manila'da kalıp, 20 yaşındayken tıpkı Li Tan gibi Hirado'ya gelerek burada, Li Tan ile tanışıp kısa sürede onun manevi oğlu olmuştur (Manthorpe 2005, 55). Li Tan ile Nagasaki'ye gidip, burada Tayvan'ın kuzeyine yerleşen Japon tüccar ailelerinden Tagawa klanından bir kızla evlenmiş, bu evlilikten de *Zheng Chenggong* doğmuştur (Manthorpe 2005, 56). 1623 yılında, Li Tan'la birlikte Tayvan'a giderek Hollandalılar ile Ming hanedanı arasındaki görüşmelere de katılan Zheng Zhilong, 1625'te Li Tan'ın ölümü üzerine adayı terk ederek, filosuyla Amoy'u almış, burayı kendisine üs edinerek korsanlık ve ticaret faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. 1628'de, Amoy'a saldıran Hollanda filosunu hezimete uğrattıktan sonra, intikam için Hollanda gemilerine saldırılarını arttırmış ve esir aldığı Hollandalı askerleri de kendisine katılmaya ikna etmeyi başarmıştır. Aynı yıl, Ming hanedanı Zheng ile görüşmelere başlamış, Hollandalıları yenmesi ve güney Çin kıyılarında korsanlığa son vermesi karşılığında Zheng Zhilong 1630 yılında amiralliğe kadar yükselmiştir. Bu arada, 1603 yılında Japonya'da doğan büyük oğlu Zheng Chenggong'u da yanına çağırır (Liu 2009, 104). Aslında, bir korsanın devlet görevliliğine yükselmesi garip bir durum değildir. Erken modern dönemde özellikle korsanlar, zaman zaman da isyancılar başarılı olmaları halinde, hem Çin'de hem de dünyada devlet görevine alınmaktaydı. Bu durum, düzenli orduların kurulmasına kadar sürdü. Zheng Zhilong, kısa sürede Hollandalıları da kendisiyle anlaşmaya mecbur bırakmayı başardı. Manevi babası Li Tan'dan farklı olarak Zheng Zhilong ve oğlu Zheng Chenggong, Hollanda gibi döneminin süper gücü sayılabilecek bir devleti karşısına almaktan çekinmiyordu.

Ancak, sonunda Zheng Zhilong, Hollandalılar ile Ming hükümeti arasında arabuluculuğa soyundu. Tayvan'daki Hollanda kolonilerine Çinli

yerleşimcileri taşıma ve yerleştirmenin yanısıra malların ve insanların taşınma hakkını elde eden Zheng Zhilong, buna karşılık Hollanda gemilerine saldırmayı bıraktı ve ticaretlerine yardımcı oldu (Goddard 1966, 62). Daha önce belirtildiği gibi bu Çinliler, Tayvan'da özellikle pirinç ve şeker ekimi ve ticaretle uğraşmaktaydılar. Çoğu ya Kuzey Çin'de Mançularla savaştan kaçan göçmenler ya da Fujian'deki kıtlık, haydutluk ve fakirlikten kaçan köylülerdi. Zheng Zhilong, bu işçileri taşımakla kalmıyor, onların patronluğunu da yapıyor ve yerleşimlerinden elde edilen gelire de ortak oluyordu. Ancak, Hollandalılar buradan gelen gelirin Çinli çiftçiler sayesinde kısa sürede artması nedeniyle, bu duruma ses çıkarmamaktaydı (Campell 1903, 384).

Fakat bu denge, 1644 yılında Mançuların Pekin'i alarak Qing hanedanını ilân etmesi, güneyde de Nanjing'i bir yıl sonra alarak kısa sürede Ming hanedanını en güneydeki üç eyalet olan Fujian, Guangdong ve Guangxi'ye hapsedmesiyle değişti. Fuzhou'da, Ming hanedan ailesinden bir prensi tahta çıkaran Zheng Zhilong, artık imparatorluğun son umudu gibi görünmekteydi. Oğlu Zheng Chenggong'a imparatorluk soyadı olan Zhu verilmişti⁴. Bundan dolayı, Zheng Chenggong'a Batı'da ve Japonya'da daha çok bilindiği ad olan *Koxinga*'nın kaynağı olan *Guoxingye* (國姓爺) lakabı takıldı (Davidson 1903, 87). Ancak, Zhilong ve oğlu arasında Mançulara karşı nasıl hareket edileceği konusunda anlaşmazlıklar vardı. Zhilong, Mançularla anlaşma taraftarıyken, Chenggong sonuna kadar Ming hanedanına sadık kalma taraftarıydı. Ancak, Mançular Fujian'e girdiğinde, son Ming imparatoru *Zhu Yujian*, kendisi Mançuları karşılamaya güneyden hareket ederken, Zhilong'dan da Mançu ordusunun arkasına çıkarma yaparak iki taraftan sıkıştırmayı emrettiğinde Zhilong, emre uymayarak Amoy'da bekledi. Bunun üzerine, yenilen imparator intihar ettiği geride kalan tek Ming hükümeti temsilcisi Zheng Zhilong idi. Zhilong, bir süredir Mançularla görüşme halindeydi ve o da bir süre sonra teslim oldu. Zhilong'a verilen ziyafette Zhilong, yüz kişilik zenci muhafız alayından⁵ uzaklaştığı bir anda tutuklanarak Pekin'e gönderildi (Manthorpe 2005, 57). Bunun üzerine donanmanın başına geçen Chenggong, Mançularla anlaşmak yerine 1650'de

⁴ Bu uygulama yeni değildi, Han hanedanı döneminde orduda görev alan önemli Hun generallere ve Tang hanedanı döneminde de Türk generallere imparatorluk ailesinin soyadı verilerek bir nevi bu generaller evlat edinilmişti.

⁵ Kendisine katılan Hollandalı askerlerin Batavia'ya dönmesine izin veren Zhilong Makau'da Portekizlilerden kaçan zencilerden kendisine bir muhafız alayı oluşturmuştu. Bu alay Zhilong tutuklandığı sırada Zhilong'u kurtarmak isterken can verdi.

Amoy'u alarak çevre adalarda donanmasını güçlendirmeye başladı. Bu arada, bir başka Ming hanedan üyesi *Zhu Yulang Sichuan* ve çevresinde güçlerini toplayarak direniş hareketini sürdürmekteydi.

Güney Çin kıyılarında güçlenen Chenggong'a, Mançular da yanaşmaya çalışıyorsa da Chenggong, Ming tarafını tutmaya devam etti (Chen 2011, 91). 1655'te 50.000 süvari ve 10.000'i ağır zırhlı 70.000 süvarisi olan Chenggong'un donanması da, her zamankinden güçlüydü. Ancak, 1658'de Nanjing'i kuşatan Chenggong, burada ağır bir yenilgi alarak Amoy'a çekildi. Karada yenilmesine rağmen, denizden üstüne gelen Mançu donanmasını ağır bir yenilgiye uğratan Chenggong, son Ming İmparator'u Zhu Yulang'ın Siyam'a kaçması ve burada tutuklanarak Mançulara teslim edilerek idam edilmesi sonucu, Çin'i Mançulardan geri almanın imkânsız olduğunu anladı. Bunun üzerine, Tayvan'ı Hollandalılardan almayı planlayan Chenggong, 1659'da bir keşif birliği gönderdiğinde Hollanda donanmasının büyük bir kısmının adayı terk ettiğini öğrenerek, 25.000 kişilik bir kuvvetle Tayvan'ın işgaline koyuldu (Hong 2000, 82). 1661'de, Zeelandia önünde çıkarma yapan Zheng donanması, adadaki binlerce Çinli tarafından coşkuyla karşılandı ve destek aldı. Hollandalı vali *Frederick Coyett* ise, Batavia'daki Hollanda Doğu Hint Şirketinden acil yardım istedi. Ancak, gelen yardıma rağmen Hollandalılar, sonunda teslim olmak zorunda kaldı. İlk teslim olan Provintia kalesinde erkekler idam edilip, kadınlar cariye olarak komutanlara dağıtılırken, çocuklar köle olarak Çin'e gönderildi. Casteel Zeelandia'da ise direniş, 1662'ye kadar sürdü ve karşılıklı anlaşma ile kaledekiler kişisel eşyalarını da alarak adayı terk ettiler (Manthorpe 2005, 82).

Chenggong, adayı fethetmesinden yaklaşık bir yıl sonra ölecek yerini oğluna bıraktı. Ancak, bu bir yıl süresinde adanın idaresi, ekonomisi ve sosyal yapısı üzerinde kalıcı izler bırakacak reformlar hazırladı (Davidson 1903, 50). Aslında daha Zeelanda kalesi düşmeden önce Chenggong, reform hareketlerine başlamıştı. Hollanda kalelerini gerekli olan en az askerle kuşatarak, diğer askerleri adadaki yerli kabilelerin kendisine bağlanmasında kullanan Chenggong, Hollandalılar teslim olduğunda bu amacına büyük ölçüde ulaşmıştı. Buna ek olarak, topraklar kayıt altına alındı. Hollandalılara ait topraklar, Zheng ailesi üyeleri ve taraftarlarına dağıtıldı. Ormanlık ve bataklık alanlar vergiden muaf tutularak, Çinli yerleşimcilere ıslah etmeleri için dağıtıldı (Liu 2009, 93). Ming Hanedanının son yıllarında Zheng Chenggong'un babası Zhilong, yalnızca işçi ve çiftçileri Tayvan'a taşımamıştı. Pek çok memur ve aydın da savaştan kaçmak için Tayvan'a

yerleşmişti (Chen 2011, 75). Bunların ve daha sonra gelenlerin de yardımıyla Chenggong, küçük çaplı bir Çin devletini tüm kurumları ve kanunlarıyla kurmayı başarmıştı. Vergi ve ticaret gibi alanlarda Hollandalıların uygulamaları, özellikle yerliler ile olan ilişkilerde sürdürülmekle beraber, bu yeni devletin yapısı çok büyük ölçüde Ming hanedanının bir uzantısı gibiydi (Wills 1999, 67). Buna, Mançuların baskılarından kaçan çiftçiler ve aydınlar da eklendiğinde, devlet yapısı ve ekonomisi, gereksinim duyduğu insan kaynağını hızlı bir şekilde karşılamayı başarmıştı. Chenggong'un bir diğer reformu ise Tayvan'ı Çinlilerin Han Hanedanı'ndan beri bazı hanedanlar tarafından sınır bölgelerinde uygulanan garnizon çiftlikleri modeliyle tanıştırmak oldu. Adada, her biri toplam biner kişilik, 72 alay olduğu ve donanmada da 20 alay daha olduğu tahmin edilmektedir. Bu alaylara toprak verilerek, hem askerlerin barış zamanında kendi yemeklerini üreterek devlete yük olmaması, hem de boş durmayarak isyan gibi olumsuz işlerden uzak durmaları sağlanıyordu (Manthorpe 2005, 82-84). Burada güvenliği sağlayan Chenggong, İspanyollara ait olan Filipinler'e Cizvit papazı *Vittorio Ricci*'yi elçi olarak gönderdi ve İspanyollardan haraç isteyip, aksi takdirde Hollandalıların başına gelenin İspanyolların da başına geleceğini söyledi (Manthorpe 2005, 92). İspanyollar ise Manila çevresinde yaşayan 13.000 Çinli yerleşimciyi katlederek yanıt verdi (Davidson 1903, 52). Bunun üzerine Manila'yı işgale hazırlanan Chenggong, bu hedefine ulaşmadan 1662 yılının Mayıs ayında hastalanarak öldü (Goddard 1966, 74).

Chenggong, ölümüne kadar en azından ismen Ming hanedanına sadık kalmıştı. Ölümünden sonra yerine geçmek için oğulları ve taraftarları arasında meydana gelen mücadeleden, Zheng Jing galip çıktı. Chenggong'un en büyük oğlu olan Zheng Jing, Çin kültüründe enstest sayılabilecek bir ilişki yaşadığı için⁶ babası ölmeden önce idamını istemiş, ancak Zheng Jing'in aile işlerini yönettiği Amoy'daki komutanlar bu emre uymamış, aynı yıl da Chenggong ölmüştü (Goddard 1966, 92). Bunun üzerine Tayvan'daki bir kısım komutan Chenggong'un kardeşini varis gösterse de, Zheng Jing tarafı galip çıkmayı başardı. Bu arada Chenggong'un ölüm haberini alan Mançular, Fujian valisini Jing'e göndererek teslim olmasını istemişti. Jing, koşul olarak Tayvan ve Amoy'un tıpkı Kore gibi vassal devlet sayılarak Qing Hanedanı tarafından doğrudan yönetilmemesini, saçını Mançu tarzında

⁶ Küçük kardeşinin süt annesiyle ilişki yaşamış ve bu ilişkiden bir oğlu olmuştu. Çin kültüründe doğrudan kan bağı olmasa da bu tarz ilişkiler enstest sayılıyordu.

kesmemeyi⁷ ve donanmasını tutmayı şart koştu (Manthorpe 2005, 97). Ancak, Çinli olmamasına rağmen hanedanları yıkılana kadar, göğün altında tek imparator ve tek Çin olabileceği prensibine sadık kalan Mançular için bu koşullar kabul edilemezdi. Öte yandan, Jing için daha önce beş hanedan döneminde (907-979) on farklı Çin Krallığı, özellikle Güney Çin'de kurulmuş, hem kuzeydeki hanedanlarla hem de Kore, Japonya, Vietnam gibi çevre devletlerle bağımsız olarak ilişkiler yürütmüş ve isyancı bir bölge değil resmi Çin tarihlerinde de bağımsız krallıklar olarak yerlerini almışlardı. Bu arada, Tayvan'ı geri alma umuduyla bir donanma gönderen Hollandalılarla anlaşılan Mançular, 1664'te Amoy'u Zheng kuvvetlerinden aldılar. Daha sonra, Çin'e seferler düzenlese de, 1681 yılında ölümüne kadar Zheng Jing, Tayvan'ı geliştirmeye odaklandı. Kendi yokluğunda adanın yönetiminden hocası ve son derece yetenekli bir aydın olan *Chen Yonghua*, görevliydi. Adada, tam anlamıyla Ming tarzında bir yönetimi kurabilmek için adayı daha küçük idari bölümlere bölmeye girişildi. Mahalle ve köylerde eski bir sistem olan *baojia* sistemi getirildi. Bu sisteme, göre on ailelik gruplarda bir kişi sorumlu tutuluyordu. Bu kişi, grubun hareketlerini, grupta meydana gelen doğum, ölüm ve işlenen suçlarla göçleri rapor etmekle yükümlüydü. Ceza ve ödüller, tüm gruba verilmekteydi (Liu 2009, 103). Çin'de ve hâlâ büyük ölçüde tüm Doğu Asya'da uygulanan bu sistem, bugün artık uygulanmasa da, Doğu Asya kültürlerinde bireyin yerini grubun almasının da toplumsal temelini oluşturur (Feng 2003, 87). Ayrıca, ağaç kesimi yoluyla yeni tarlalar açılması, pek çok zaman adadaki yerlilerle çatışmalara neden olduğu için adanın doğusuna kırmızı bir hat çizilerek, Çinli yerleşimcilerin buraya geçmesi yasaklandı. Böylelikle, hem yerlilerin hakları korunmuş, hem de Çin köylerine yapılan yerli akınlarının önüne geçilmiş oldu. Adada, çay ve şeker ekimi de teşvik edilirken, ticaret geliştirilmeye devam etti. Mançuların, Fujian kıyı yerleşimlerini boşaltması ve Tayvan'la ticareti yasaklaması nedeniyle, ada ekonomisi kısmi zarar görse de bu ticaret kaçak yollardan devam etmekteydi. Öte yandan, artık Fujian'de gemi yaptırmak mümkün olmadığı için Zheng yönetimi, donanmayı ve ticaret filosunu ayakta tutabilmek için tersaneler kurdu (Davidson 1903, 117). Burada üretilen gemiler, hem donanmayı güçlendirdi hem de eskisinden daha büyük kapasiteli ticaret gemileri inşa edilmesini

---

⁷ Mançular, domuz kuyruğu denilen bir tarzda saç kesimine sahipti. Kafa tıraş edilerek arkada bir kuyruk bırakılan bu saç kesimini, Çin'i fethettikten sonra tüm Çinlilere de zorunlu kıldılar. Konfüçyus'a göre, barbarların kıyafetlerini ve saç kesimini kabul etmek, barbar olmak anlamına geliyordu. Bu nedenle, pek çok Çinli için Mançu saç modeli ve giysilerini kabul etmek aşağılayıcı bir hareketti.

sağladı. Japonya ve Filipinler'deki İspanyollar ile ticaret giderek artarken, Hollandalılar ile ticaret hiçbir zaman yeniden başlamadı. İngilizler ile ise ticaret görüşmeleri sonuçsuz kalsa da özellikle İngiliz silahları ithal edildi (Liu 2009, 109). Ticarete ve tarıma ek olarak, kendisi de bir konfüçyüsçü aydın olan *Chen Yonghua*, adada Konfüçyüse adanmış tapınaklar ve okullar kurulması için gayret etti. Daha önce adayı yöneten Hollandalılar, yalnızca yerliler için Hıristiyan okulları açmakla yetinmişti. Çinliler ise ancak düzensiz eğitim alabilmekteydi. Her köye bir okul açıldı ve başkent Dongning'de bir üniversite kuruldu. Çin'de binlerce yıldır yapılan sınav sistemi, Tayvan'da da başlatılarak devlet görevine gelmede, bu sınavları geçme şartı getirildi (Liu 2009, 109).

Bu arada, Çin'de de gelişmeler meydana gelmekteydi. Ming Hanedanı devrilirken, Mançuların tarafında geçen üç general Fujian, Guangdong ve Yunnan'da kendi ordularına sahip olarak, buraları derebeyi gibi yönetme hakkına sahipti. Ancak, 1672'de bu beylerden *Shang Kexi*, derebeyliği oğlu *Shang Xin*'e bırakmak üzere emekliliğini istediğinde, Qing imparatoru *Kangxi*, oğlu *Xin*'i atamadı. Bunun üzerine, kendi sonlarının da geleceğini düşünen *Wu Sangu* ve *Geng Jimao*, 1673 yılında isyan ettiler (Manthorpe 2005, 102). Üç beylik isyanı olarak tarihe geçen bu isyana, kısa sürede Zheng Jing de isyancıların yanında katıldıysa da savaşlarda donanması ve askerleri ağır kayıplar verdiği gibi, 1680 yılında Amoy, Quemoy gibi eskiden beri ailelerine ait olan yerleri de ellerinde tutamayarak, Tayvan'a çekilmek zorunda kaldı (Goddard 1966, 67). 1681'de, Zheng Jing'in ölümü üzerine yerine oğlu *Kezang* geçti. Ancak, bir cariyeden olan *Kezang* sevilmemekteydi ve amcaları ile Zheng Jing'in asıl karısından olan oğlu *Keshuang*'ın kayın pederi *Feng Xifan* tarafından öldürülerek *Keshuang* tahta oturtuldu. *Keshuang*, henüz 11 yaşında olduğu için asıl yönetim *Feng Xifan*'ın elindeydi. Ancak, ada kısa sürede kaosa sürüklendi. 1682'te yerliler ayaklandı, 1683'te ise ciddi bir kıtlık yaşandı (Wills 1999, 52). Bu arada, Çin'deki seferlerde çok miktarda kaynak ve insan kaybedilmesi de, adanın ekonomisini, insan kaynaklarını zorladığı gibi askere alınan Çinli yerleşimciler de huzursuzdu. Durumdan haberdar olan Mançular, daha önce Zheng Chenggong için çalışırken, Mançu tarafına geçtiği için ailesi katledilen ve intikam isteyen *Shi Lang*'ı Tayvan'ı alması için görevlendirdiler. 1683'te, Penghu adası önelerine gelen *Shi Lang*, burda cesurca bir savunmayla karşılaştıysa da iyi hazırlanmış ve sayıca üstün Mançu donanması galip geldi. Tayvan'daki komutanlar da Zheng ailesinden bağımsız olarak teslim olmaya ve taraf değiştirmeye başlayınca, Zheng

Keshuang'ın teslim olmaktan başka çaresi kalmadı. Zheng ailesi mensuplarına iyi davranılarak Pekin'e gönderildi, adada bulunan on üç Ming Hanedan mensubunun da Çin'de yaşamalarına izin verilirken Tayvan, Fujian eyaletine bağlı bir vilayet haline getirildi (Liu 2009, 113).

Ada tarihinde görece kısa olan bu dönem, adanın gelişimi açısından bugüne kadar etkileri devam eden ve dönüşü olmayan gelişmelerin başlangıcı olmuştur. İlk defa, Dongning merkezli bu krallık zamanında Tayvan, tam anlamıyla Çin siyasal kültürünün bir parçası haline gelmiş ve Çin kültür dairesi içine girmiştir. Ayrıca, bugün de ada nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Minnan ve Hakka kökenli Çinliler de, bu dönemde adaya yerleşmişlerdir. Tayvan'ın son derece gelişmiş akademik kültürünün temelleri de, bu dönemde atılmaya başlanmıştır diyebiliriz. Nitekim o dönemde kurulan okulların yanı sıra şiir toplulukları ve edebi kulüpler kültürü günümüzde de sürmektedir. Ayrıca, Tayvan tarihinde ilk kez bu dönemde bağımsız bir devlet olmuş ve bu statüsünü yirmi yıl kadar sürdürmekle kalmayıp, Qing Hanedanı'na bağlanmasından sonra da kültürel, dilsel ve toplumsal olarak anakaradan bağımsız gelişmelere gebe olmuştur. Bu bağlamda, Dongning Krallığını günümüz Tayvan'ının temeli olarak görmek de çok yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

- Atwell, William S. (1990), "A Seventeenth Century 'General Crisis' in East Asia?", *Modern Asian Studies* 24 (4): 661-82.
- Cai, Zhonghan. (1993), "台灣原住民族之起源 (Taiwan Yuanzhu Minzu zhi Qiyuan)", *Minzu Yanjiu*, s. 39: 27 - 39.
- Campell, William M. (1903), *Formosa Under the Dutch: Described from Contemporary Records*, London: Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Chen, Da. (2011), "南洋華僑與閩粵社會 (Nanyang Huaqiao yu Minyue Shehui)", Zhonghua
- Xiandai Xueshu Mingzhu Congshu, Beijing: Shangwu Yinshuguan.
- Chen, Zhaoru. (1994), "試論台灣人類學地高山研究 (Shilun Taiwan Renliexue Di Gaoshan Yanjiu)", *Taiwan Indigenous Bimonthly*, s. 6: 27-36.
- Davidson, James W. (1903), *The Island of Formosa Past and Present*, Londra: Macmillan.
- Feng, Zhang Weiyang Deng. (2003), "Information, Incentive and Joint Responsibility: A Legal and Economic Interpretation of Lian Zuo and Bao jia Systems in Ancient China [J]", *Social Sciences In China* 3.
- Goddard, William G. (1966), *Formosa: A Study in Chinese History*, Londra: Palgrave Macmillan.
- Hidetoshi, Kato. (1924), "薩摩郡制史 [Satsuma-gun Seishi]", Satsuma: Meishu Shuppan.
- Hong, Jianzhao. (2000), *A History of Taiwan*. Rimini: Cerchio Iniziative Editioiali.
- Liu, Wenzheng. (2009), *東亞華人社會形成和發展 (Dongya Huaren Shehui Xingcheng he Fazhan)*, Xiamen: Xiamen Daxue Chubanshe.
- Manthorpe, Jonathan. (2005), *Forbidden Nation: A History of Taiwan*. 2. bs. New York: Palgrave Macmillan.
- Sekiguchi, Hiroshi. (2010), "折口信夫と台湾原住民研究", *Bulletin of Seikei University* 43 (Mayıs): 1-29.
- Stainton, Micheal. (1999), "The Politics of Taiwan Aboriginal Origins", içinde *Taiwan: A New History*, editör Murray A. Rubinstein, New York: ME Sharpe.
- Wills, John E. (1999), "The Seventeenth Century Transformation: Taiwan Under the Dutch and the Cheng Regime", içinde *Taiwan: A New History*, editör Murray A. Rubinstein. New York: ME Sharpe.

- Zhu, Huiqin. (2010), "原住民語言與知識之關聯性 (Taiwan Yuanzhumin Yanjiu Luncong)", *台灣原住民研究論叢 (Taiwan Aboriginal Studies)*, s. 7: 115-137.

Elektronik Kaynaklar

- Bol, Peter K. (2001), "The Rise of Local History: History, Geography, and Culture in Southern Song and Yuan Wuzhou", *Harvard Journal of Asiatic Studies* 61 (1): 37 - 76. <https://doi.org/10.2307/3558587>.
- Pacheco, Diego. (1970), "The Founding of the Port of Nagasaki and its Cession to the Society of Jesus", *Monumenta Nipponica* 25 (3/4): 303 - 23. <https://doi.org/10.2307/2383539>.
- Gürhan Kırilen "Pinyin Türkçe Wade Yale ve IPA'ya Göre Çince Sesletim Tablosu", www.academia.edu/2071842/Pinyin_Turkce_Wade_Yale_ve_IPAya_G%C3%B6re_%C3%87ince_Sesletim_Tablosu_Taslak_

SON FİLOZOF: TAYVANLI SHİ ZUOCHENG VE ESERİ

Gonca Ünal CHIANG*

GİRİŞ

Shi Zuocheng Hakkında

1934 yılında Çin'in Shandong eyaletinin başkenti Jinan'da doğan Shi Zuocheng, 1949 yılında babasıyla birlikte Tayvan'a yerleşmiştir. 1962 yılında Tayvan Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans programını tamamlamış, aynı yıl Tayvan Xin Zhu lisesinde öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Tayvan Üniversitesi ve Tayvan Kültür Üniversitesi'nde de kısa süreli dersler veren Shi Zuocheng; felsefe, sanat, kültür, edebiyat alanlarında yaptığı araştırmalara hiç ara vermemiş, bu araştırmalarının sonuçlarını ve sahip olduğu bilgi birikimini, eserleri ve halka açık konferansları aracılığıyla paylaşımına açmıştır. Günümüzde hala devam eden ve her ayın ilk pazar günü düzenlenen konferansları yoğun ilgi görmekte ve iyi eleştiriler almaktadır.

Shi Zuocheng; insan varlığına dair konuları, toplumsal inançları, yaşamsal fenomenleri ve kültürel fikirleri; felsefi, psikolojik ve sanatsal yaklaşımlarla değerlendiren ve gerek kendinden önce yaşamış, gerekse dönemdaşı düşünürlerle karşılaştırıldığında, sıra dışı düşünce yapısıyla dikkat çeken bir düşünürdür. Felsefe alanında verdiği eserlerin yanı sıra, şiir ve resim alanında da başarılı eserler veren Shi Zuocheng; Çin Pekin Üniversitesi Basımevi tarafından *Çin Dünyasının Yaşayan Tek Filozofu* unvanına layık görülmüştür.¹

Shi Zuocheng'in elli küsur yıla yayılan araştırmaları üç döneme ayrılabilir. Bunlardan kırk yaşı öncesini kapsayan ilk dönemde; şiir

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Sinoloji Anabilim Dalı.

¹ (<http://tcshih.cycu.edu.tw/wSite/ct?xItem=96164&ctNode=27128&mp=9>, 23 Ocak 2018'de erişildi.)

yazım tekniğini kullanarak verdiği deneme ve roman türünde eserleriyle varoluşun anlamı ve yaşamın kaynağına dair derin tartışmalarda bulunmuştur. Kırk yaşı ile elli yaşı arasını kapsayan ikinci dönemde; toplamda dört sayı ve on bir ciltten oluşan metafizik yöntemine giriş kitaplarını kaleme almıştır. Elli yaşından başlayarak günümüze kadar ulaşan üçüncü dönemdeyse; felsefi antropoloji alanında onlarca monografi yayınlamış, insanlık medeniyetinin gelişim tarihi temelinde yaşamın temel kaynağına dair sorular sormuş, ilkel ve çağdaş medeniyet arasındaki geçiş döneminde insanlığın sahip olduğu yaşamsal değerleri vurgulamıştır. Shi Zuocheng'in bu üç dönemde yaptığı çalışmalar birbirini destekleyen ve tamamlayan bir özelliğe sahiptir.² Shi Zuocheng'in eserleri basım yıllarına göre şöyle sıralanmaktadır: (Wang 2012: Önsöz)

- 1963 Nisan *“Konfüçyüs ve Meng Tzu Düşüncelerinin Karşılıklı Analizi”*
- 1964 Haziran *“Ebediyetin Ötesinde”*
- 1965 Ocak *“Modern Çinliler ve Çin Felsefesi”*
- 1966 Mart *“Varlık ve Dünya”*
- 1968 Nisan *“Varoluş Etiği”*
- 1971 ... *“İçimdeki Dünya”*
- 1972 Mart *“Modern Çin Felsefesi Nerede?”*
- 1972 Nisan *“Büyük Uyanış Günü”*
- 1972 Eylül *“Zamanda Arayış”*
- 1974 Ocak *“Yozlaşmış Yaşlı Adam”*
- 1974 Haziran *“Yüzyılın Acıları”*
- 1975 Ağustos *“Varoluşun Kesinliği ve Gerçekliği-1.Bölüm”*
- 1975 Aralık *“Mart Felsefesi”*
- 1976 Ekim *“Ruhun Acıları”*
- 1977 Mart *“Varoluşun Kesinliği ve Gerçekliği-2.Bölüm”*
- 1978 Mart *“Varoluşun Kesinliği ve Gerçekliği-3.Bölüm”*

² (<http://tcshih.cycu.edu.tw/wSite/ct?xItem=96164&ctNode=27128&mp=9>, 23 Ocak 2018'de erişildi.)

- 1979 Mart “Yaşam Fenomeni”
- 1980 Ekim “Bilim, Felsefe ve Geometrinin Mekânsal İfadesi”
- 1980 Kasım “Melankoli Çinlilerin Dini İnancıdır”
- 1981 Ocak “Felsefe Günlüğü”
- 1981 Mart “Yöntem ve İletişim”
- 1982 Mart “Metafizik Estetiğin Tanımı”
- 1982 Kasım “Fiziğin Felsefi İrdelemesi”
- 1984 Nisan “Tarih, Doğa ve İnsan”
- 1984 Ekim “Mekan ve Zaman”
- 1986 Eylül “Mart Sonrası Beş Cilt”
- 1988 Şubat “Felsefi Antropolojiye Giriş”
- 1988 Ekim “Ruhun Açılışı ve Metafizik Tarihi”
- 1989 Temmuz “Sosyal Antropolojiye Giriş”
- 1993... “Metafiziksel Estetik”, “Sanatın Esası”, “Zaman ve Dinlenebilen Dünya”, “Esetik Yaşam ve İlkel Çin”, “Estetik Felsefe ve Yaşamın İzleri”, “Shi Zuocheng Kısa Antoloji ve Şiir”
- 1996 Aralık “Yazının Bağımsızlığının Gerçek Anlamı”
- 2000 Mart “Çin Felsefe Ruhunun Temelleri”
- 2001... “Sanatın Nihai Düşüncesi Nerede?-Shi Zuocheng Estetik Serisi”, “Yeni Yüzyılın İlk Işıkları-21.yy İnsan Uygarlığı ve Dinsel İnançlara Yeni Bakış”
- 2004... “Doğa, Ontoloji ve İnsan Üreme Organının Hikâyesi”, “Yeni Tayvan Felsefi Düşüncesi”
- 2006... “İlkel Picasso’yu Dinlemek”
- 2007... “Heykelin Ruhu Giacometti”
- 2014 Nisan “Lao Tzu’yu Okumak: Notlar 62 Kısım”

Shi Zuocheng; felsefeyi yaşam tecrübeleri ile teyit eden ve yaşamın içeriğini felsefe ile zenginleştirmeyi başaran bir düşünürdür. O, eserlerinde;

insan, doğa ve medeniyet arasındaki etkileşimden hareketle; sanatın, felsefenin, ahlakın, din ve bilimin tarihini incelemiş ve elde ettiği bilgileri günümüz uygarlığı içinde yeniden yorumlamıştır. Shi Zuocheng eserlerinde geçmiş ile günümüz arasında bağlantı kurarken; insanlık tarihinin *yazıyla ifade sürecinden* geriye doğru hareket ederek *resimle ve sesle ifade süreçlerine* kadar geri dönmüş ve bu süreçte insan ile doğa arasındaki doğal ilişkiyi asla göz ardı etmemiştir. Bunun en güzel örneği; 2006 yılında kaleme aldığı “Çin Felsefe Ruhunun Kökleri” adlı çalışmada görülebilmektedir.

Çin’de felsefenin başlangıcı olarak kabul edilen tarih; M.Ö. 1121-221 yılları arasında hüküm sürmüş olan Zhou Hanedanlığı Dönemidir. Bu zamana kadar uzun yıllar gelişim göstermiş olan toplum, Zhou Döneminde pek çok sorunla karşılaşmış, bu sorunlar insanların geleceğe dair derin endişeler duymasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak, bir çeşit savaş ve karmaşa durumuyla karşı karşıya kalan toplum; yıllarca süregelen siyasi, ekonomik ve inanç sistemleri karmaşasından nasibini alarak köklü bir değişim sürecine girmiştir. Bu dönemde ülkede yeniden barış ve huzur ortamını sağlamak amacıyla pek çok düşünür ve düşünce akımı ortaya çıkmış, bu düşünce akımları Çin’de felsefenin temellerini atmıştır. (Chiang 2011: 157)

Tarihte Çin felsefesinin köklerini yansıtan ilk yazılı kaynak; Zhou Dönemi’ne ait “Değişimler Klasığı”dır(易經/周易).³ Çin’in bilinen en eski

³ Evrende her şeyin değişim sürecini aşamalarıyla ifade eden bir rehber niteliğinde olan bu metin, Çin’in bilinen en eski klasik metinlerinden biridir. Değişimler Klasığı; güneşin doğuşu ve batışı, mevsimlerin dönüşümü, iklimsel değişiklikler, gece ve gündüz, yağmur, gök gürültüsü ve rüzgar gibi doğa ve gök olaylarını ifade etmekle birlikte, bu olayların insan yaşamına olan etkileri hakkında da bilgiler vermektedir. Metnin orijinalinin M.Ö.3000’li yıllarda Çin mitolojisinde insanlığın atası olarak kabul edilen bilge kişi Fu Xi’ye (伏羲) dayandığına inanılmaktadır. Fu Xi ilk olarak **üç dizimli (三劃卦象) sekiz trigram (八卦)** ortaya koymuş, bu trigramları qian (乾), kun (坤), zhen (震), kan (坎), gen (艮), xun (巽), li (離) ve dui (兌) olarak adlandırarak her birinin sırasıyla; gök, toprak, gök gürültüsü, su, dağ, rüzgar, ateş ve göl’ü temsil ettiğini bildirmiştir. Metinde her üç dizimi oluşturan iki farklı çizgi (爻象) bulunmaktadır; bunlardan biri tam çizgi ve diğeri de kesik çizgidir. Tam çizgi; evrende güçlü, yaratıcı ve eril kutup olan **yang**’ı (陽); kesik çizgi ise yumuşak, kabullenici ve dişi kutup olan **yin**’i (陰) temsil etmektedir. “Değişimler Klasığı”, evrende birbirinden ayrılmaz ve birbirini var-yok eden bu iki karşıt kutbun etkileşimi ve bu etkileşim sonucu meydana gelen değişim ve dönüşümleri ifade etmektedir. “Değişimler Klasığı”ne Fu Xi’den sonra katkı sağlayan en önemli kişi Zhou Hanedanlığının (M.Ö.1121~M.Ö.221) kurucu hükümdarı Wen Wang’dır (文王) (M.Ö.1152-1056). Wen Wang, öncelikle sekiz trigramın (八卦) birbirini takip sırasını yeniden oluşturmuş, daha sonra üç dizimli (三劃) iki trigramı birbirinin üzerine koyarak altı dizimli (六劃卦象)

metinlerinden biri olan bu klasik; Zhou Dönemi düşünce akımlarından pek çoğuna kaynaklık etmiştir. Shi Zuocheng, 2000 yılında kaleme aldığı “Çin Felsefe Ruhunun Kökleri” adlı çalışmada; Çin Felsefesinin dayandığı temel kavramları ve Çin klasik metinlerine hakim olan felsefe ruhunu ele almış ve bunu yaparken önce “Değişimler Klasığı”ne, sonra da yazının icadından önce var olan tarih öncesi dönemlere kadar geri dönmüştür. Shi Zuocheng bu eserinde; yazının henüz var olmadığı binlerce yıllık ilkel dönem düşünce yapısının, bir medeniyet ürünü olan “yazı” aracılığıyla günümüze kadar aktarılmasının ve yazının getirdiği sınırlar çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmasının sakıncalarını ortaya koymuştur. Ona göre; insanlık tarihini yazı ile anlamak, eksik ve yanlış bilgiyi beraberinde getirecektir. Çünkü insanlık tarihinde yazıdan önce var olan ve uygarlığa temel oluşturan uzun bir ilkel medeniyet dönemi bulunmaktadır.

Shi Zuocheng; Çin felsefesini araştırırken, pek çok araştırmacının kullandığı yöntem olan, doğu-batı felsefesi karşılaştırmasının hatalı bir yöntem olduğunu düşünmektedir. Ona göre; Çin felsefesi alanında çalışan bir araştırmacının atması gereken ilk adım; Çin felsefesinin kökleri neye dayanmaktadır? sorusunu sormak ve bu sorunun cevabını uygarlık ve tarih öncesi dönemlerde aramak olmalıdır. İnsanlık tarihinde kullanılan yazıyla ifade yöntemi, ilkel dönemin resimle ifade yöntemine dayanmaktadır. Resimle ifadenin ortaya çıkmasından önce ise uzun bir sesle ifade dönemi bulunmaktadır. Çin felsefesinin temel kavramları olan gök, insan, doğa, vb. kavramların anlam içerikleri açıklanırken, bu kavramların yalnızca düşünsel olarak var oldukları yazı öncesi ilkel döneme ve o dönemin düşünce yapısına dönüş yapmak gerekmektedir. Aksi halde, bu temel kavramların yazının var oluşundan itibaren anlam kazandığı düşünülür ve araştırma süreci yazılı uygarlık dönemi ile sınırlandırılırsa; elde edilecek bilgi eksik ve yanlış olacaktır. Bu gerçeğin farkına varan Shi Zuocheng’ın; “Çin Felsefe Ruhunun Kökleri” adlı çalışmada Çin felsefesini, insanlığın uygarlık tarihinin köklerine dayandırdığı ve bu yöntemle Çin felsefesi araştırmalarına büyük katkı sağlayarak, bu alanda yeni bir çığır açtığı görülebilmektedir.

---

altmış dört adet hegzagram (六十四卦) elde etmiştir. Wen Wang’ın klasik metine yaptığı en önemli katkı, ortaya çıkan bu altmış dört hegzagramı yorumlaması ve metine yazılı olarak eklemesidir. Wen Wang’ın yaptığı bu çalışma, evrende meydana gelen değişim ve dönüşümlerin ve bu değişim ve dönüşümlerle ilgili yapılan gözlemlerin daha çok sayıda ihtimallerle önce sembollere ve daha sonra da yazıya aktarılarak kaydedilmesini sağlamış, bu bağlamda “Değişimler Klasığı”ni bir çeşit bilim kitabı haline getirmiştir. Bu klasik, İlkbahar Sonbahar-Savaşan Beylikler Dönemine (M.Ö.770-M.Ö.221) gelindiğinde Konfüçyüs tarafından yeniden derlenmiştir.

“Çin Felsefe Ruhunun Kökleri”

Shi Zuocheng’in sekiz bölümde kaleme aldığı “Çin Felsefe Ruhunun Kökleri” eserinde temel olarak; yazının yetersizliği, insanlık tarihinin ifade süreçleri, Çin felsefesinin temel kavramları, Değişimler Klasığı ve Sanhua (üç çizgi), Çin’in ilkel dönem hükümdarları, ilkel dönemin toplum yapısı, erdem ve ahlak anlayışı, Gök kavramı, Gök’e tapınma, siyaset, ahlak ve müzik bağlantısı, felsefe öncesi dönem, yazılı döneme geçiş ve ritüel-müzik sistemi konu alınmıştır.⁴

Yazının Yetersizliği

Shi Zuocheng ilk bölüme bir hayal ile başlamaktadır: “*Bir evren ve içinde tek bir insan düşünelim; bu bir evren bir insan hayali, insanın ve insan dışındaki tüm varlıkların var oluş kaynağını anlamamıza yardımcı olsun. Bir evren ve içinde tek başına bir insan düşünelim; ne insanın var ettikleri ne de medeniyet olsun.*” (Shi 2006: 17) İnsanlık tarihinde, on binlerce yıldır gelişim gösteren uygarlığın bir kaynağı ve gelişim süreci vardır. Shi Zuocheng’in bir evren ve bir insan hayalinin gerçekte var olduğu düşünülürse, onun gelişimini de düşünmek icab eder. Öncelikle evrendeki bir insan çoğalmış, yaşamını devam ettirebilmek için alet yapmış, nüfusu artmış, kendini geliştirmiş, önce çanak çömlekten ve daha sonra da bronzdan aletler, eşyalar yapmış ve yazıyı bularak kendine şu anda yaşadığımız hayata yakın bir yaşam tarzı oluşturmuştur.

Shi Zuocheng’a göre insan, kendi yarattığı uygarlığın eseri değildir; çünkü varlığının temel kaynağı ve insanın onunla ilişkisi, uygarlıktan çok daha önce başlamıştır. (Shi 2006: 17) İnsan, kendi varlığının kaynağına dair sorulan bir soruya ancak var oluşundan itibaren edindiği bilgi ve tecrübelerle cevap arayabilir; oysa insanın sahip olduğu bilgi, tecrübe ve bunları ifade etmek için kullandığı yöntemler uygarlık içerisinde var olmuştur ve insanın kendi varlığının kaynağını tam olarak anlaması ve ifade etmesi için yeterli değildir.

Uygarlık tarihinin en önemli icatlarından biri ve insanlık tarihinin en önemli ifade aracı yazıdır. Eski uygarlıkların gelişim tarihini anlamak için arkeolojik kazılarda ortaya çıkan kalıntıların yanı sıra, araştırma yapılan döneme ait yazılı kayıtların varlığı da son derece önemlidir. Ancak Shi

⁴ Bu çalışmada; “Çin Felsefe Ruhunun Kökleri” eserinin bel kemiğini oluşturan ve geleneksel Çin felsefesinin temel konuları arasında yer alan yazı, üç çizgi ve gök kavramları üç başlıkta incelenmiştir.

Zuocheng, uygarlık tarihini anlama sürecinde yazının yetersiz kaldığını düşünmekte ve bu konuda üç noktaya vurgu yapmaktadır: (Shi 2006: 19)

1. Uygarlık ürünü olan yazı, evrende var olan ilkleri açıklamakta yetersizdir.
2. Yazı, bir varlığın varlığına dair bilgilerin bütününe açıklamakta yetersiz kalır.
3. Yazı, kendi varlığının temel kaynağını anlatmakta dahi yetersizdir.

Shi Zuocheng'a göre yazı, ilk ve tam bilgiye ulaşma konusunda yetersizdir. İnsan, doğa tarafından direkt olarak yaratılmış doğal bir varlıktır. Ancak yazı, insan tarafından var edilmiştir, bu nedenle doğaya değil, uygarlığa aittir. Yazı, uygarlığa ait her şeyi açıklayabilir ancak, uygarlıktan önce var olan doğaya ait olan hiç bir şeyi tam anlamıyla açıklayamaz, yalnızca ima edebilir. (Shi 2006: 20)

Yazı, resimin tarihsel gelişiminin bir uzantısıdır. Shi Zuocheng, insanlık tarihinde hemen hemen tüm uygarlıkların M.Ö. 3500 ve öncesinde resim ve figürlerle ifade döneminden geçtiğini, M.Ö. 2000'lere varıldığında ise eşya ve duvarlara kazınmış olan bu figürlerin sadeleştirildiği, soyutlaştırıldığı ve sistemli hale getirilerek yazının icat edildiğini vurgulamaktadır. (Shi 2006: 21) Shi'ya göre; resimli ifadenin, yazılı ifadeden en önemli farkı, doğa ile kurduğu direkt bağlantıdır. Yalnızca doğal hayallerin ürünü olan resimler, insanlığın doğal özünü içinde barındırabilmektedir. Resmin aksine, yazının ve dilin kuralları ve kuvvetli biçimselliğinin getirdiği sınırları vardır.⁵ Yazı ifadeyi sınırlandırmaktadır, çünkü yazının kendisi başlı başına bir sınırdır. (Shi 2006: 22)

İlkel resimli ifade döneminde insanların kullandıkları taştan ve çamurdan yapılmış çanak çömlek, alet ve edevatlar, doğanın içinden gelen, özü değiştirilmemiş varlıklardır. Shi'ye göre bunlar, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi bozmamışlardır. Ancak yazı, sınırları aşmış biçimsel yapısıyla, insan ve doğa arasında büyük bir engel teşkil etmiştir. Bu durumda

---

⁵ Bu durum, Çin tarihi ve uygarlığı açısından oldukça önemlidir. Bir çeşit resim yazısı olan Çince imlerin temeli doğal ve zengin içerikli ilkel resimlere dayanmaktadır. Günümüzde Çince karakterler her ne kadar resimli ifadeden örnekler taşısa da, resimli ifadenin sınırsız özgürlüğünü içinde barındırması imkânsızdır. Çünkü ilkel dönemin resimli ifade yöntemi, yazılı ifadeye dönüşürken soyutlaşmış, standart kalıplara girerek sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, bir resim yazısı olarak gelişim gösteren Çince imler, sistematik gelişimin kaçınılmaz akıntısına kapılmış ve doğa ürünü olan resimli düşüncenin sağladığı özgürlükten uzaklaşmıştır.

yazı yok farz edilirse, doğa ve insan arasındaki engel de kalkmış olacaktır. Ancak uygarlığın vazgeçilmez bir parçasını oluşturan yazının yok sayılması ve ilkel dönemin resimli ifade yöntemine geri dönüş yapılması mümkün değildir (Shi 2006: 27). Shi'ye göre bu konuda yapılabilecek tek şey, yazının insanı kontrol altına almasına engel olmaktır. Bunun için de öncelikle yazının kaynağını ve doğa ile insan arasında nasıl bir konuma sahip olduğunu idrak etmek gerekmektedir: *“İnsan tarih boyunca hep yazının kontrolüne girmiş; siyaset, ekonomi, toplum, kültür gibi alanlar yazının sınırları ile sarmalanmış, yazının var ettiği ve sınırları olan bir felsefe yaratılmış, doğa temelinde ait felsefe ise kaybolmuştur. Düşünürken yazı ve sembol temelli düşünmek, yazının sınırladığı tarih ve medeniyeti delip geçmemize ve doğa bilgeliğine ulaşmamıza engeldir. Öyleyse; yazıyla değil resimle düşünülmalıdır”* (Shi 2006: 28). Shi Zuocheng'in önerdiği *resimle düşünme ve ifade etme*, ilkel uygarlıklarda görülen bir yöntemdir. Doğa ile iç içe yaşayan ilkel insan, henüz yazıya sahip olmadığı için resimle düşünmüş ve resimle ifade etmiştir. Shi Zuocheng'a göre; resimle düşünme ve ifadede, düşüncenin arka planını doğa oluşturmaktadır; yazılı düşünce ve ifadede ise düşüncenin arka planında yazı bulunmaktadır. Yazının arka plan olduğu düşünce sisteminde, insanın delip geçemeyeceği, yok sayamayacağı kurallar ve yasaklar bulunmaktadır. Oysa ilkel dönemde doğal olmayan ve kaynağı bulunmayan hiç bir şey yoktur. İnsanların ifade aracı olarak kullandıkları maske, taş, totem, topraktan yapılan aletler vb. eşyalar dahi doğanın içinden gelen ifade araçlarıdır. İlkel insan böyle doğal bir ortamda, doğal hayal gücünü rahatlıkla koruyabilmiş ve yazı ile uygarlığın onu sınırlandıran karmaşık siteminden uzak kalabilmiştir. (Shi 2006: 22)

1. Çin Uygarlığında İlkel Dönemden Yazılı Döneme Geçiş: Üç Çizgi (Sanhua三劃)

Shi Zuocheng'a göre; uygarlığın gelişim sürecinde Çin Medeniyeti, ilkel dönem ile yazının etkin kullanımı arasında, dört temel gelişim aşamasından geçmiştir. Bu dört aşama şu şekildedir: (Shi 2006: 29)

1. Saf ve ilkel resimli ifade dönemi: Renkli ve renksiz çanak çömlekler dönemi.
2. İlkel ve yazı dönemi arasındaki geçiş dönemi: Renksiz çanak çömlek döneminin sonu ile üç çizgi (sanhua三劃) arasındaki dönem.

3. Yazının var olduğu ancak etkin kullanılmadığı dönem: İlkbahar-Sonbahar döneminin başlarına kadar olan dönem.
4. Yazının etkin kullanıldığı dönem: Doğu Zhou son dönemi ile Qin ve Han Hanedanlıkları dönemi.

Bu sınıflandırmaya göre; Çinin uygarlık tarihinde, ilkel dönemden yazılı ifade dönemine geçişte anahtar süreç “üç çizgi” dönemidir. Üç çizgi, hem resim hem de sembol olma özelliği ile Çin’in somut resimli ifadeden, soyut yazılı ifadeye geçişini temsil edebilmektedir. Üç çizginin nereden geldiği, nasıl ortaya çıktığı net olarak bilinmemekle birlikte, ilkel dönemin fal bakma yöntemi olan “zhanpu”ya⁶ (占卜) dayandığı düşünülmektedir. Shi Zuocheng’a göre; üç çizginin ortaya çıkışı ilkel dönemin düşünce şekli ile bağlantılıdır⁷; üç çizgi; resimsel düşüncenin, soyutlaşmaya başlamasının bir sonucudur (Shi 2006: 38).

Üç çizginin yapısı iki temel özelliğe dayanmaktadır. Bunlardan ilkini enlemesine ve üst üste çizilmiş üç çizgi oluştururken (三); ikincisini her çizginin içinde barındırdığı iki ihtimal (—tek düz çizgi veya -- iki kesik çizgi) oluşturmaktadır. Üç çizginin temsil ettiği anlamlar hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bu konuda varılan en genel yargı; üç çizginin gök, insan ve yeri (天人地); biri düz diğeri kesik çizgiden oluşan iki ihtimalin de yin ve yang’ı (陰陽) temsil ettiğidir. Yinyang; zıtlıkların birlikte var oluşunu ifade etmektedir; evrendeki her şey bu iki zıtlığın birbiri ile etkileşiminden meydana gelmiştir; örneğin dişi ve erkek, sıcak ve soğuk, aydınlık ve karanlık vb. Ancak; Shi Zuocheng duruma farklı ve daha genel bir açıdan

⁶ Çin’de Zhanpu (占卜) ile fal yöntemi temelde üç çeşitti: “wupu 物卜” (varlıklarla fal bakma), “fuhaopu 符號卜” (işaretlerle/sembollerle fal bakma), “wenzipu 文字卜” (yazıyla fal bakma). Wupu; kemik, ot, kabuk gibi doğada bulunan somut varlıklarla bakılan fallardı. Fuhaopu ise; Değişimler Klasik’indeki üç çizgi, sekiz ve altmış dört hegzagram gibi işaret ve sembollerle bakılır. Çin tarihinde yalnızca somut düşüncenin hakim olduğu Xia Hanedanlığı öncesinde tamamen wupu yöntemi kullanılırken; Xia Hanedanlığı (M.Ö. 21. yy - M.Ö. 17. yy) ile birlikte yavaş yavaş fuhaopu kullanımı başlamıştır. Shang Döneminde (M.Ö. 17. yy - M.Ö. 11. yy) wupu yöntemi yeniden ön plana çıksa da, Zhou Hanedanlığında (M.Ö.1121 ~ M.Ö. 221) soyut düşüncenin gelişim göstermesiyle birlikte fuhaopu kullanımı yeniden yaygınlaşmıştır. Wenzipu ise yazının oraya çıktığı Shang Dönemi ile başlamış ancak asıl gelişimini Batı Zhou Hükümdarı Wenwang’ın Değişimler Klasik’i hegzagramlarını yorumlayarak yazıya geçirmesi ile göstermiştir (Shi 2006: 267).

⁷ Çin’in renkli çanak çömlek döneminde resimler renkli, somut ve son derece nettir. Renksiz çanak çömlek dönemine gelindiğinde ise resimler koyu renkli, figürler daha soyuttur. Üç çizgi ise bu dönemden sonra gelir, resimli ifade ile karşılaştırıldığında çok daha soyut figürlerden oluşmuştur.

bakarak üç çizgi içerisindeki yinyang kavramına şöyle bir açıklama getirmiştir: *Üç çizgi içerisinde yinyang kavramı evrendeki zıtlıklardan çok, üç çizginin iki ihtimalini ifade etmektedir. Bunlardan ilki; gök, insan ve yer'in doğadaki doğal hali, ikincisi ise insan algısındaki halidir* (Shi 2006: 39).

Shi'ye göre; üç çizgi doğa (gök), insan ve yeri (insanın yarattığı uygarlık) temsil ederken; iki ihtimal, “doğaya ait” (屬於自然) ve “insan algısına ait” (屬於人的理解) olmak üzere iki farklı algıyı temsil etmektedir. “Doğaya ait olan algı”; insanın doğadan kopmaksızın algılayıp ifade ettiği “gök-insan-yer” üçlemesi iken; “insana ait olan algı”; insanın kendi yarattığı yöntem ve tekniklerle algılayıp ifade ettiği “gök-insan-yer”i ifade etmektedir. Bunlardan ilki gerçek ve doğaya yakın; ikincisi ise insan ürünü ve doğadan uzaktır (Shi 2006: 39). Shi Zuocheng'a göre sorun; insanın ikinci yöntemle elde ettiği yapay bilgiyi, ilk yöntemle elde edebileceği gerçek bilginin yerine koyması ve gerçek bilginin varlığını unutmaması noktasında başlamaktadır (Shi 2006: 40).

Pek çok araştırmacı, üç çizginin ilk çizgisini oluşturan “gök” (天) kavramını: “fiziki gök”, ikinci çizgiyi: “insan” (人) ve üçüncü çizgiyi oluşturan “yer” (地) kavramını ise göğün karşıtı olan “fiziki yer” olarak açıklamaktadır. Ancak; Shi Zuocheng'a göre, üç çizginin ilk çizgisi: evren ve varlığın temel kaynağı olan “doğa”yı (自然); ikinci çizgisi: insanı ve üçüncü çizgisi: insanın var ettiği doğal olmayan tüm varlıkları ifade etmektedir; örneğin; yazı, uygarlık, teknik, yöntem gibi. Bu noktada Shi; doğa, insan ve uygarlık üçlemesi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır: *Doğa, evren ve varlığın temel kaynağıdır; insan, doğanın içinden gelmiş ve doğaya ait olan doğal bir varlıktır; ancak insanın var ettiği uygarlık tamamen insan ürünüdür ve doğadan uzaktır.*” (Shi 2006: 42) Shi'e göre burada amaç doğaya yakın durmaksa, insana düşen görev; *doğaya uzak olan her şeyi yok saymak değil, kendi yetenekleri sayesinde var ettiği ve doğaya uzak olan yazı ve uygarlığın kontrolü altına girmeksizin, bunları doğaya geri dönüş yolunda kullanabilmektir* (Shi 2006: 42).

Üç çizgi; Çin'in en eski klasik metinlerinden biri olan Değişimler Klasik'i'nin (易經) de temelini oluşturmaktadır. Değişimler Klasik'i; evrendeki her şeyin değişim sürecini aşamalarıyla birlikte ifade eden bir rehberdir. Klasik; güneşin doğuşu ve batışı, mevsimlerin dönüşümü, iklimsel değişiklikler, gece ve gündüz, yağmur, gök gürültüsü ve rüzgâr gibi doğa ve

gök olaylarını ifade etmekle birlikte, bu olayların insan yaşamına olan etkileri hakkında da bilgiler verir. Değişimler Klasîği'nin temelini üç çizgiye dayanan olması, evren ve varlığa dair tüm oluşum ve değişimlerin temelini de üç çizgiye yani gök, insan ve yer üçlüsüne dayandığı anlamına gelmektedir. Değişimler Klasîği'ndeki “değişim” (易) sözcüğü hareket bildirmektedir. Bu hareket, evren ve varlığa dair tüm oluşum, değişim ve dönüşümleri ifade eder. Bu durumda, klasiğin temelini oluşturan üç çizginin de hareket halinde olması kaçınılmazdır. Shi Zuocheng'in yorumlarına göre; üç çizginin hareketi, yukarıdan aşağı doğru gerçekleşmekte olduğu izlenimi vermektedir. Bu sıralamaya göre; gök insanı yaratmış, insan da yeryüzündeki medeniyeti var etmiştir. Ancak insan ve medeniyete ait olan unsurların çoğalıp çeşitlenmesini sağlayan güç aslında gök, insan ve yer'in içinde bulundurduğu “yinyang” (陰陽) zıtlık hareketidir. Bu hareket ise yukarıdan aşağı doğru değil, etrafa doğru gerçekleşen bir genişleme ve yayılma hareketi izlenimi vermektedir. Bu sebeple; üç çizginin hareket ederek varlığı çeşitlendirmesi, temelinde yinyang hareketine dayanmaktadır (Shi 2006: 42).

Üç çizginin ilk çizgisi “gök”ü temsil etmektedir ve sonraki iki çizginin temsil ettiği “insan” ve “uygarlık” gök sayesinde var olmuştur. Bu noktada Shi Zuocheng şöyle bir soru sormaktadır: “*Tarihsel süreçte “gök”(天) kavramı mı yoksa üç çizgi ve yinyang'ın hareketi olan “değişim”(易) kavramı mı önce var olmuştur?*” (Shi 2006: 173). Aslında Gök; insan ve uygarlığın temelidir, üç çizgi ve yinyang'ın hareketi olan “değişim” ise Gök'ün fonksiyonu olarak algılanabilir. Öyleyse önce Gök kavramı ortaya çıkmış ve bundan sonra da onun fonksiyonu olan değişim gerçekleşmeye başlamıştır. Ancak bu konuda Shi Zuocheng'in farklı bir teorisi daha vardır; Ona göre “değişim” kavramı ilkel Çin'in fal yöntemlerine dayanır, Gök kavramı ise efsaneler döneminde ortaya çıkmıştır; bu iki kavram yazının icadından hemen önce var olan felsefi düşüncenin iki temel düşünesidir ve hemen hemen aynı dönemlerde ortaya çıktıkları söylenebilir (Shi 2006: 283). Shi Zuocheng bu noktada tartışmayı bir adım daha ileri götürebilmek için, öncelikle “Gök” kavramının ortaya çıkışı konusuna açıklık getirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

2. Gök Kavramının Oluşumu⁸

Çin uygarlık tarihinde “Gök” fikrinin ilk kez ortaya çıkması, M.Ö. 2500 yılında Beş Hükümdar Dönemi (五帝時代) hükümdarlarından biri olan Yao (堯帝) dönemine denk gelmektedir. Yao’ın “Gök” fikrini ortaya atması son derece doğal bir süreçte ve doğa arkaplanında gelişim göstermiştir. Bu konu, Çin’in en eski klasik metinlerinden biri olan Shang Shu’da (尚書) şu cümlelerle yer almaktadır: “*Hükümdar Yao; Xi ve He’ya Göğün iradesine saygıyla uyum sağlayarak, güneşin, ayın ve yıldızların hareket düzenini gözlemlemelerini ve buna göre yeryüzünde yaşayan halk için dört mevsimlik takvim tayin etmelerini emretti*” (Shang Shu 1991: 213). Bu noktada; Yao döneminde göğün ve gökte yer alan güneş, ay ve yıldızların varlığının bilgisine ulaşmak için, aynı dönemde sık kullanılan fal yöntemi değil de, insan gözlemi kullanılması dikkat çekicidir. Gök’e ulaşmak için insandan yola çıkılmıştır. Bu durum, Yao döneminde Gök kavramı ile insan arasında var olan yakın ilişkiyi göstermektedir. Yao döneminde “Gök” kavramı; kendinden önce var olan “doğa” (自然) fikrine bağlı olarak ortaya çıkmıştır; bu sebeple ilkel ancak bir o kadar da ideal doğadan kopmaksızın insanlar arasında düzen sağlayan bir güç niteliğine sahip olmuştur. Yao döneminde yazı henüz var olmadığından, Gök’ün yazılı ifade biçimi şekillendirilememiştir. Bu dönemde Gök fikri; doğa arka planında gelişim gösteren ilkel bir resim özelliği taşımaktadır. İçerisinde doğayı, insanı ve resimli ifadeyi barındıran bir bütünselliği vardır.

Shi Zuocheng’in tespitlerine göre; Çin’de resimli ifadenin ilk örnekleri olan renkli çanak çömleklerden Miaodigou (廟地溝彩陶)⁹ bölgesine ait olanlar üzerinde Gök ifadesine rastlanmamıştır. Bu dönemde bilinen tek güç doğadır. Yao tarafından Gök kavramı anlamlandırılmış olsa da, bu dönemde Gök yine doğa kavramından ayrı bir kavram olarak düşünülmemiştir. İlk hanedanlık olan Xia Hanedanlığına (M.Ö.21.-17.yy) gelindiğinde ise dönemin fal bakma, tapınma seremonilerinde ve takvim ayrıntılarında Gök fikrine rastlanmakla birlikte, Gök karakteri henüz ortaya çıkmamıştır. Karakterin ortaya çıkışı Shang Dönemine (M.Ö.17.-11.yy) denk gelmektedir. Shang döneminin ilk yıllarında yaygın olarak görülen bağımsız

⁸ “Gök Kavramının Oluşumu” başlıklı kısım, 2017 Mayıs ayında Muş şehrinde düzenlenen 6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi’nde sunulmuştur.

⁹ Çin uygarlık tarihinde renkli çanak çömleklerin (M.Ö.7000-3000) en yüksek seviyede gelişim gösterdiği örneklerine Miaodigou bölgesinden çıkan eserler arasında rastlanmaktadır.

karakterlerde (單一文字) Gök karakterine rastlanmasa da, aynı dönem gelişim gösteren ve Çin'in ilk sistematik yazısı olarak bilinen kemik yazılarında (甲骨文) Gök karakteri kullanılmıştır (Shi 2006: 184).

Yazının ortaya çıkmasıyla, Gök kavramını temsil etmek için çeşitli karakterler, resimsel figürler belirlenmiştir. “Gök” (天) karakteri, “insan” (大) karakterine bir baş eklenmesiyle ortaya çıkmış bir figürdür. İnsanın önden görüntüsünü temsil eden karakter, aynı zamanda “büyük” (大) anlamını da taşımaktadır. “Büyük” ve “insan” anlamlarında kullanılan karakterin üst tarafına çizilen tek çizgi ile “Gök” (天) karakterinin oluşmuş olması; o döneme “büyük insan göğe yakındır” fikrinin hâkim olduğunu göstermekte ve Gök ile insan arasındaki sıkı ilişkiye vurgu yaparak göğün insan hayatındaki anlamını ifade etmektedir.¹⁰ Ancak yazının gelişimi ile birlikte, insanı temsil eden karakter değişmiştir. Shang Döneminin kemik yazılarında, insanı temsilen kullanılan “人” (ren) karakterine rastlanmaktadır. İnsanın yandan görüntüsünü ifade eden bu karakter; insanın önden görüntüsünü ve gök ile ilişkisini yansıtan “büyük insan” (大) karakterinin aksine insanı küçültmüş ve sıradanlaştırmıştır; daha da önemlisi bu yeni karakterle insanın gök ile olan yakın ilişkisi büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

Shi Zuocheng'in tespitlerine göre; tarihsel sıralamada kemik yazısından sonra gelişim göstermiş olan bronz yazısında (金文) insanla ilgili olan 130 karakterden 80 tanesi insanın önden görüntüsünü, 50 tanesi ise insanın yandan görüntüsünü yansıtmaktadır. Ancak yazının gelişim sürecinde ön plana çıkarak günümüzde de dile yerleşmiş olan karakter; insanın yandan görüntüsünü temsil eden: 人 karakteridir (Shi 2006: 59). Bu noktada açıkça görülmektedir ki; yazının henüz tam olarak gelişmediği dönemlerde, insan Göğe, yani doğaya çok daha yakındı; Göğü anlamak için kendinden yola çıkıyordu. Ancak yazının gelişmeye başlaması ile Gök'ten ve doğasından uzaklaşmaya başlayan insan, öz benliğinden kaybederek sıradanlaştı ve küçük insan olmaya mahkûm oldu.

---

¹⁰ Antik döneme hâkim olan gök ve insan anlayışına göre; gök insandan yola çıkılarak sıfatlandırılmıştır. Ancak gök insana yakın olmakla birlikte; göğün yeri insanın başının üstündedir, göğün anlamı insanı aşmaktadır.

Shang Hanedanlığının ardından gelen Zhou Hanedanlığının¹¹ ilk dönemlerinde; Gök ve insan ilişkisinin doğal bir yapıya dayandığı görülmektedir. Bu dönemde Gök; her ne kadar batıl inanışlardan uzaklaşmış ve akla yaklaşmış bir kavram olsa da, temelde “irade sahibi” vasfını tam olarak kaybetmemiştir. Zhou Hanedanlığı Dönemi klasiklerinden biri olan “Shi Jing”de (詩經 Şarkılar Klasığı), Gök ile ilgili olan kayıtlardan bazıları şöyledir: *Emri veren Gök, Wen Wang’a görevini bildirdi.* (Shijing, Daya, Wenwangzhishen, Daming, Bölüm: 6), *Gök insanları gözler* (Shijing, Daya, Wenwangzhishen, Daming, Bölüm: 4), *Göğe saygı duymazsan O öfkelenir, Onunla oyun oynanmaz.* (Shijing, Daya, Wenwangzhishen, Ban, Bölüm: 8), *O en yücedir, istediğinde aşağı inebilir, dört bir yanı gözler, insanları kontrol eder* (Shijing, Daya, Wenwangzhishen, Huangyi, Bölüm: 1) (<http://ctext.org/book-of-poetry/zh> 23.01.2018’de erişilmiştir.)

Çin’in en eski klasik metinlerinden bir diğeri olan “Shang Shu”da da (尚書 Belgeler Klasığı) Gök kavramı 279 yerde geçmektedir. Aynı metinde Gök’ün iradesini ifade eden “Göğün Emri” (天命) kavramı ise 26 yerde kullanılmıştır. Konuya Shang Shu’yu esas alarak bakacak olursak; bu klasik metinde Shang döneminin mirasını üstlenmiş olan yaygın Gök anlayışında, Gök’ün mutlak bir irade olarak görüldüğünü gösteren pek çok kayıt bulunmaktadır. *Gök ve Yer, tüm varlıkların ana-babasıdır... Shang halkı Gök’e gereken saygıyı duymadı, Gök’de onlara felaketler yolladı... Gök o kadar kızdı ki, Wen Wang’a Shang halkını yok etmesi için emir verdi, güç verdi... Gök’e itaat etmeyenin suçu çok büyüktür* (Shang Shu 1991: 105).

Shang Shu ve Shi Jing klasik metinlerinde geçen Gök ve Göğün Emri kavramlarının abartılı bir şekilde yorumlandığını düşünen Shi Zuocheng’in, bu konudaki fikri dikkat çekicidir:

Shi Jing ve Shang Shu’da çok sayıda Göğün Emri kavramı var olsa da, metinlerde Gök’ün ve onun belirlediği kaderin (verdiği emirlerin) insanlar tarafından yüzde yüz anlaşılamayacağını destekleyen pek çok yorum da bulunmaktadır. Medeniyet ile iç içe yaşayan insanın somut sembollerle dolu ve kontrol edebileceği unsurlarla olan ilişkisi arttıkça, soyut ve kontrol edemediği şeylerin varlığına karşı çıkmaya, onlara ihtiyaç duymamaya ve onları reddetmeye başlamıştır. Ancak bu durumda bile hala birilerinin Gök

¹¹ Çin tarihinde Zhou Hanedanlığı batı ve doğu olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Doğu Zhou Hanedanlığı da yine İlkbahar-Sonbahar (M.Ö. 770-476) ve Savaşan Beylikler (M.Ö. 476-221) olarak iki döneme ayrılmaktadır.

ve kaderin varlığı konularında ısrarcı olmasının nedeni; insanlığın var olması ile başlayan ve binlerce yıldır süregelen manevi ve psikolojik bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. İşte bu; insanın, gerçekler dünyasının ötesine geçerek, doğaya yani varlığın yaratıcısı ve temel kaynağına yakın olma ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Shi 2006:206).

Zhou Hanedanlığının kurucu hükümdarlarından Zhougong (周公), Gök'ü her ne kadar üstün bir güç olarak görmüş ve her şeyin ondan başlayarak var olduğunu kabul etmiş olsa da, klasik metinlerin aksine, Gök'ü mutlak yetki ve iradesi olan, emirler veren ve fiziksel dünyanın tek hakimi olarak görmemiştir. Zhou Gong yönetiminde gelişim gösteren Zhou Hanedanlığında, insanların artık Gök kavramını mutlak irade sahibi ve emirlerine mutlak suretle uyulması gereken tanrı konumuna getirmediği anlaşılabilir. Gök yüce bir güçtür, insan kaderini belirlemede etkilidir, hükümdara bile görevini O verir; ancak son sözü söyleyecek olan; insan aklı ve iradesidir. Zhou Hükümdarı Zhou Gong'un kardeşi olan Zhao Gong (召公), Gök'ün tek yetkili olarak görülmemesi gerektiğini, Gök tarafından görevlendirilmiş bile olsa, son kararı verecek olan kişinin hükümdarın kendisi olduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir: “*Göğe tam olarak güvenilmez, ben (hükümdar) Wen Wang'ın güzel ahlakını (karakterini) takip etmeye devam ederim. Çünkü Yüce Gök, Wen Wang'a verdiği büyük görevi boş vermez*” (Shang Shu 1991: 176).

Shi Zuocheng'a göre; Zhou Hükümdarı, Gök kavramını anlamlandırırken insandan yola çıkmış ve Gök'ü insanla aynı seviyeye getirmiştir. Böylece Gök'ün iradesine olan inanç daha silik bir hale gelirken; insan aklı, insan düşüncesi, insan fikri ve kararları daha önemli bir hale gelmiş ve bu da döneme hâkim olan dünya ve medeniyet görüşünde, insan merkezli bir düşüncenin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Shi 2006: 215).

SONUÇ

Çin'in Yaşayan Tek Filozofu sanıyla anılan Shi Zuocheng; 1934 yılında Kıta Çin'de doğmuş, 1949 yılında Tayvan'a yerleşmiş ve bu tarihten itibaren önce ana vatani olarak benimsediği Tayvan'da, sonra da doğu felsefe dünyasında; Tayvanlı şair ve düşünür olarak tanınmıştır. 1963 yılında kaleme aldığı ilk eseri “*Konfüçyüs ve Meng Tzu Düşüncelerinin Karşılıklı Analizi*” ile 2014 yılında tamamladığı “*Lao Tzu'yu Okumak: Notlar 62 Kısım*” başlıklı eseri arasında 44 kitap ve sayısız akademik çalışmaya imza atmıştır. Son yıllardaki çalışmalarında batılı ressamalara ve onların sanatsal

çalışmalarına ağırlık veren Shi Zuocheng, 2006 yılına kadar özellikle Fizik, Metafizik ve Çin Felsefesi alanlarında eserler vermiştir. Bunlar arasında; 2000 yılında ilk basımı yapılan “*Çin Felsefe Ruhunun Kökleri*” adlı eseri, Çin Felsefesinin dayandığı temel kavramlara getirdiği farklı açıklama biçimi ile Çin Felsefesinde çığır açan eser olma özelliği taşımaktadır.

Shi Zuocheng’in sekiz temel başlık altında yazdığı “*Çin Felsefe Ruhunun Kökleri*” eseri; yazının yetersizliği, insanlık tarihinin ifade süreçleri, Çin felsefesinin temel kavramları, Değişimler Klasığı ve Sanhua (üç çizgi), Çin’in ilkel dönem hükümdarları, ilkel dönemin toplum yapısı, erdem ve ahlak anlayışı, Gök kavramı, Gök’e tapınma, siyaset, ahlak ve müzik bağlantısı, felsefe öncesi dönem, yazılı döneme geçiş ve ritüel-müzik sistemi konularını içermektedir. Bu bölümler arasında, eserin bel kemiğini oluşturan yazı, üç çizgi ve gök kavramları, geleneksel Çin felsefesinin temel konuları arasında yer almaktadır.

Shi Zuocheng; uygarlık tarihinin en önemli icatlarından biri ve insanlık tarihinin en önemli ifade aracı olan yazının, uygarlıklar tarihini anlama sürecinde yetersiz kaldığını düşünmektedir. Shi Zuocheng’a göre yazı; ilk ve tam bilgiye ulaşma konusunda yetersizdir. İnsan, doğa tarafından direkt olarak yaratılmış doğal bir varlıktır. Ancak yazı, insan tarafından var edilmiştir, bu nedenle doğaya değil, uygarlığa aittir. Yazı, uygarlığa ait her şeyi açıklayabilir ancak, uygarlıktan önce var olan hiç bir şeyi tam anlamıyla açıklayamaz, yalnızca ima edebilir. Ancak; uygarlıkların tarihini araştırırken, uygarlığın vazgeçilmez bir parçasını oluşturan yazının yok sayılması ve ilkel dönemin ifade yöntemlerine geri dönüş yapılması mümkün değildir. Shi’ye göre bu konuda yapılabilecek tek şey, yazının insanı kontrol altına almasına engel olmaktır. Bunun için de öncelikle yazının kaynağını ve doğa ile insan arasında nasıl bir konuma sahip olduğunu idrak etmek gerekmektedir.

Çin Uygarlığında ilkel dönem ile yazı uygarlık dönemi arasındaki geçişin en önemli unsuru; Çin’in en eski klasik metinlerinden biri olan Değişimler Klasığı’ne kaynaklık oluşturan Üç Çizgi (San Hua) sistemidir. Üç çizgi, hem resim hem de sembol olma özelliği ile Çin’in somut resimli ifadeden, soyut yazılı ifadeye geçişini temsil edebilmektedir. Üç Çizginin ilk çizgisi Gök’ü, ikinci çizgisi Gök’ün yarattığı insanı ve üçüncü çizgisi de insanın yarattığı yeri (uygarlık ve uygarlığa ait tüm unsurlar) ifade etmektedir. Bu üçlemede en önemli çizgi; direkt yolla insanın ve dolaylı yolla uygarlığın var olmasını sağlayan Gök’tür.

Çin uygarlık tarihinde Gök fikrinin ilk kez ortaya çıkması, M.Ö. 2500 yılında Beş Hükümdar Dönemi hükümdarlarından biri olan Yao dönemine denk gelmektedir. Yao döneminde Gök kavramı; kendinden önce var olan “doğa” fikrine bağlı olarak ortaya çıkmıştır; bu sebeple ilkel ancak bir o kadar da ideal doğadan kopmaksızın insanlar arasında düzen sağlayan bir güç niteliğine sahip olmuştur. Yao döneminde yazı henüz var olmadığından, Gök’ün yazılı ifade biçimi şekillendirilememiştir. Bu dönemde Gök fikri; doğa arka planında gelişim gösteren ilkel bir resim özelliği taşımaktadır. İçerisinde doğayı, insanı ve resimli ifadeyi barındıran bir bütünselliği vardır.

Shi Zuocheng “Çin Felsefe Ruhunun Kökleri” adlı eserlerinde geçmiş ile günümüz arasında bağlantı kurarken; insanlık tarihinin yazılı uygarlık döneminden geriye doğru hareket ederek yazı öncesi ilkel medeniyet dönemine kadar geri dönmüş ve bu süreçte insan ile doğa arasındaki doğal ilişkiyi vurgulamıştır. Shi Zuocheng bu eserinde; yazının henüz var olmadığı binlerce yıllık ilkel dönem düşünce yapısının, bir medeniyet ürünü olan yazı aracılığıyla günümüze kadar aktarılmasının ve yazının getirdiği sınırlar çerçevesinde anlaşılmasına çalışılmasının sakıncalarını ortaya koymuştur. Ona göre; insanlık tarihini yazı ile anlamak, eksik ve yanlış bilgiyi beraberinde getirecektir. Çünkü insanlık tarihinde yazıdan önce var olan ve yazılı uygarlığa temel oluşturan bir ilkel medeniyet dönemi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Chiang Ünal, Gonca (2011). “Üç Yönüyle Dao De Jing: Evren, İnsan ve Siyaset”. Felsefe Dünyası, 53: 155-170.
- Shi, Zuocheng (2006). *Zhongguo Zhexue Jingshen Suoyuan (Çin Felsefe Ruhunun Kökleri)*. Taipei: Li De Chuban Youxian Gongsı.
- Wang, Yingming (2012). *Yuandian-Shiren Sixiangzhe Shi Zuocheng Fangtanlu (Orjinal-Şair Düşünür Shi Zuocheng Röportaj Kayıtlar)*. Tapei: Qiwei Caiyi Youxian Gongsı.

İnternet Kaynakları

- 詩經Shijing (詩經). <http://ctext.org/book-of-poetry/zh> (23.01.2018 tarihinde erişildi).
  - 尚書 (1991). *Shang Shu Duben (Shang Shu Okumaları)*. Taipei: Sanmin Shuju.
  - 尚書Shangshu. <http://ctext.org/shang-shu/zh> (26.01.2018 tarihinde erişildi).
  - <http://tcshih.cycu.edu.tw/wSite/ct?xItem=96164&ctNode=27128&mp=9> (23.01.2018 tarihinde erişildi).
-

SUN YAT-SEN'İN XINHAI DEVRİMİNE YÖN VEREN ÜÇ HALK İLKESİ *SANMINZHUYI*

Ayşe ÖZTÜRK*

GİRİŞ

Tayvan Boğazı'nın her iki yakasında, gerek Tayvan'da gerekse Çin'de, Modern Çin'in kurucusu olarak kabul gören Sun Yat-sen'e, 28 Mart 1940'da Chongqing Hükümeti tarafından alınan kararla *guofu*¹ ünvanı verilmiştir. Her iki kesimde de, bazı aşırı görüşleri buna dâhil etmezsek, kendisini Sun Yat-sen'in mirasçısı olarak görenler vardır. Sun Yat-sen'in 1895'ten başlayarak ortaya koyup süreç dâhilinde dönemin şartlarına göre şekillendirdiği, devrim programı olarak nitelendirebileceğimiz Üç Halk İlkesi *Sanminzhuyi*, Çin Ulusal Partisi *Guomindang*'ın (GMD) parti programında ve Tayvan anayasasında yer almış, Tayvan millî marşı ve bayrağında da temsil edilmiştir². 20. yy. başlarında Çin'deki değişimlere

* Öğr. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Sun Yat-sen'in Modern Çin'in babası *guofu* olarak anılması ve bu saygı belirten ifadenin kanunlaşması, İkinci Çin Japon Savaşı'nın (1937-1945) süregeldiği bir dönemde, Chongqing'de Jiang Jieshi'nin (Çan Kay-şek) ve Nanjing'de Wang Jingwei'in temsil ettikleri yönetimlerden hangisinin gerçekte Sun Yat-sen'in vasîsi olduğunun tartışmalarının yaşandığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Wang Jingwei'in Japonlarla yaptığı işbirliği neticesinde oluşturduğu Nanjing Hükümeti'nin 30 Mart 1940'daki kuruluşundan iki gün önce, Jiang Jieshi yönetimindeki Chongqing Hükümetince 28 Mart'ta kararlaştırılır. Her iki yönetim kendi meşruiyetlerini toplum genelinde sağlayabilmek için Sun Yat-sen'in mirasını sahiplenme mücadelesine girişmişlerdir. Sun Yat-sen'e *guofu* denilmesi ölümünden tam 15 yıl sonra gerçekleşecektir. Bunda dönemin iç karışıklığında tarafların yönetimlerini meşru bir zemine oturtma çabası bulunmaktadır, bkz. (Du 2018: 9 - 13).

² Tayvan millî marşının sözleri, Sun Yat-sen'in 16 Haziran 1924'te Whampoa (Huangpu) Askeri Akademisi'nin kuruluşunda yaptığı konuşmadan alıntılanmıştır. Öncesinde bu ifadeler, 1928'de GMD'in parti marşı olarak belirlenmiş, 1937'den sonra da Tayvan marşı olarak düzenlenmiştir. Marşın sözlerinde *Sanminzhuyi'nin* Büyük Uyum *Datong* ve barış toplumunun temeli olduğu belirtilmektedir. <https://english.president.gov.tw/Page/97>, (20 Temmuz 2019'te erişildi). Tayvan bayrağındaki üç renk ise yine Üç Halk İlkesi *Sanminzhuyi*'yi ve kavramlarını temsil etmektedir. <https://english.president.gov.tw/>

birebir etki etmiş olan bu ilkeler, günümüzde de önemini muhafaza etmektedir. Xinhai Devrimi'nin 100. Yılı etkinliklerinde dönemin Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Hu Jintao: "*Xinhai Devrimi Çin toplumunda daha önce görülmemiş bir değişimin yolunu açmıştır; Sun Yat-sen çok önemli bir vatansever, Çin demokratik devriminin yüce önderidir. Çin Komünist Partililer Sun Yat-sen'in açtığı devrim yolunun en dirayetli savunucularıdır. Durmaksızın Xinhai Devrimi'nin ve Sun Yat-sen'in iddiasını, emellerini gerçekleştirip, geliştirdiler [...]*"³ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Mao Zedong'un, Sun Yat-sen ile ilgili olarak ölümünün 13. yılı anma töreninde, Sun'un mirası üzerine belirttiği ifadeler şu şekildedir:

"Sun Bey'i anarken, aynı şeyleri yinelemeyeceksek, kesinlikle şu üç hususa dikkat etmeliyiz: İlki, Üç Halk İlkesi'nin bütünüyle gerçekleştirilmesi için mücadele etmek; ikincisi Japonlara karşı halkın birleştiği savaş hattının sağlamlaştırılması ve genişleyerek mücadelesini sürdürmesi; üçüncüsü bu çetin mücadeleyi ve devrimci ruhu yılmadan daha da çaba sarf ederek devam ettirmektir. Ben bu üç hususun, Sun Bey'in bize bırakmış olduğu en önemli, en esaslı, en büyük miras olduğunu düşünüyorum. Tüm GMD üyeleri, tüm Çin Komünist Partisi (ÇKP) üyeleri, tüm vatanperver yurttaşlarımız bu mirası sahiplenmeli, geliştirip ileriye taşımalıdır."⁴ (Mao 1999: 112-113).

1956 yılındaki anma töreninde ise Mao Zedong, yarıda kalan devrimci mücadeleyi kendilerinin tamamladıklarından bahsetmiştir: "*O (Sun Yat-sen) siyaset düşüncesi alanında bize birçok yararlı şey bıraktı. Günümüzün Çin Halkı, bir tutam gerici dışında, hepsi Sun Yat-sen Bey'in devrimci mücadelesinin devam ettiricileridir. Biz Sun Yat-sen'in tamamlamadığı*

Page/96, (20 Temmuz 2019'da erişildi). 1947 Tavyan Anayasası'nın girişinde anayasanın kendisinin Sun Yat-sen'in öğretileriyle uyum içerisinde yapıldığı belirtilirken, anayasanın birinci maddesinde de Çin Cumhuriyeti'nin (ROC, Tayvan) Üç Halk İlkesi'ne dayandığını, halkın demokratik cumhuriyeti olacağı, halk için halk tarafından yönetileceği ibaresi vardır, bkz. (Ip 2008: 328).

³ "首都各界隆重纪念辛亥革命 100 周年" (Başkent'te Her Kesimden Katılımla Gerçekleşen Xinhai Devrimi 100. Yılı Resmi Anma Töreni), 武汉晚报/ (Wuhan Akşam Postası, 10 Ekim 2011).

⁴ İlgili kısmın Çincesi: "我们纪念孙先生，如果不是奉行故事的话，就一定要注意这样的三项：第一、为三民主义的彻底实现而奋斗，第二、为抗日民族统一战线的巩固与扩大而奋斗，第三、发扬艰苦奋斗，不屈不挠，再接再厉的革命精神。我以为这三项是孙先生留给我们的最中心最本质最伟大的遗产，一切国民党员，一切共产党员，一切爱国同胞，都应接受这个遗产而发扬光大之。"

*Demokratik Devrimi tamamladık; ayrıca bu devrimi Sosyalist Devrim olarak geliştirdik. Biz şuan bu devrimi tamamlamış oluyoruz.”*⁵ (Mao 1999: 156).

Sun Yat-sen'in ortaya koyduğu Üç Halk İlkesi 1895-1924 tarihleri arasında şekillenmiştir. İlk olarak 1905'te *Minbao* gazetesinde Üç Halk İlkesi ismiyle anılmıştır (Zhang ve Deng 2011: 44). Ocak 1924'te, GMD'nin ÇKP ile yapacağı ittifak öncesi, partinin yeniden inşası kongresine ara verildiğinde, Sun Yat-sen tarafından Üç Halk İlkesi üzerine konferanslar verilmeye başlanmıştır. Guangzhou'da 27 Ocak 1924'te başlayan ve haftada bir kez olacak şekilde düzenlenen bu konuşmalar, ağustos ayına değin sürmüştür. Milliyetçilik İlkesi üzerine konuşmaları 27 Ocak-2 Mart; Demokrasi İlkesi konuşmaları 29 Mart-27 Nisan; Halkın Esenliği İlkesi konuşmaları 3-24 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Konuşmalar, Sun Yat-sen'in sekreteri Huang Changgu tarafından yazıya dökülmüş ve parti üyesi Zou Lu bunları gözden geçirmiştir. Bu çalışmamızda Sun Yat-sen'in bu konferans serilerinde yapmış olduğu konuşmalar doğrultusunda Üç Halk İlkesi'nin nasıl şekillendiği ve ne olduğu anlatılmaya çalışılacaktır.

1 - Sun Yat-Sen'in Erken Dönem Devrim Düşüncesinin Şekillenmesi ve Devrim Faaliyetleri

Sun Yat-sen 12 Kasım 1866 yılında Guangdong eyaleti Xiangshan iline bağlı Cuiheng köyünde dünyaya gelmiştir. Daha çocukluk yıllarında içinde bulunduğu yaşam koşulları, Qing Hanedanı bürokratlarının tutumları, vergi sisteminin ağırlığı altında ezilen köylülerin durumu, onda mevcut sisteme karşı bir memnuniyetsizlik uyandırmıştır. O dönemde yoksulluk içinde olan halk yurt dışına göçmen işçi olarak gitmek durumunda kalmıştır. Bu gidenlerden biri de Sun Yat-sen'in ağabeyi Sun Mei'dir. Sun Yat-sen 12 yaşında ağabeyinin yanına Honolulu'ya gitmiş ve orada beş yıldan fazla bir süre Anglikan Kilisesi'ne bağlı İolani College'da ve sonrasında da Amerikalılara ait Oahu College'da eğitim almıştır. Böylelikle Sun Yat-sen batılı bir eğitim geçmişine sahip olmuştur. O dönemde Honolulu'ların emperyalistlere karşı verdikleri mücadelenin, genç yaştaki Sun Yat-sen'e, Çin'e döndükten sonra girişeceği devrimci mücadelede etkisi olmuştur (Schiffirin 1968: 13). 1883 yılında Çin'e geri dönüp Hong Kong ve Guangzhou'da eğitimine devam etmiş, 1892 yılında ise Hong Kong College

---

⁵ İlgili kısmın Çincesi:“他在政治思想方面留给我们许多有益的东西。现代中国人，除了一小撮反动分子以外，都是孙中山先生革命事业的继承者。我们完成了孙先生没有完成的民主革命，并且把这个革命发展为社会主义革命。我们正在完成这个革命。”

of Medicine for Chinese'den tıp eğitimini başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur. Sun Yat-sen'in 1878'den 1892'ye dek aldığı eğitim hep batılı eksende olmuştur. Almış olduğu batılı eğitim demokratik devrim düşüncesinin şekillenmesinde belirleyici olan etkenlerdendir.

Sun Yat-sen'in 1884'te Honolulu'dan eğitim için Hong Kong'a dönüşü, tam da Çin-Fransız Savaşı'nın patlak verdiği döneme denk gelmiştir. Li Hongzhang'ın Fransız işgalcilerle, vatani satar mahiyette bir anlaşmayı imzalaması, Sun Yat-sen'i harekete geçmesi konusunda derinden etkilemiştir (Jin ve Hu 2011: 53). Afyon Savaşları'ndan itibaren birçok kapitalist Batılı ülke Çin'de sömürü faaliyetlerinde bulunmuştur. Çin'in yarı feodal yarı sömürge toplum haline dönüşme süreci, aynı zamanda Çin halkının feodalizme ve emperyalizme karşı mücadeleye giriştikleri süreçtir. Çin'in mağlup olmadığı halde imzalanan anlaşma neticesinde mağlup durumuna düşürüldüğü bu savaş, Sun Yat-sen'i harekete geçirmiştir; Sun Yat-sen: “1885 Çin-Fransız savaşının yenilgisiyle, Qing sarayını devirme ve Çin Cumhuriyeti'ni kurma isteğini kararlaştırmaya başlamıştır.”⁶ (Sun 2011: 64).

Sun Yat-sen'in Li Hongzhang'a yazdığı mektup da sonuç getirmeyince, reform yoluyla işlerin düzelmeyeceğini anlaşılmış ve Qing yönetiminin bozulan yapısı bir kez daha görülmüş olur; bu olay ise onun devrime olan kararlılığını artırmıştır (Liao 2008: 253). Sonrasında Sun Yat-sen tekrar Honolulu'ya dönmüş ve devrim düşüncesini yaymak için göçmen Çinliler arasında, yakınçağ Çin tarihinin ilk devrim örgütü olan Çin'i İhya Örgütü'nü *Xingzhonghui* kurmuştur (24 Kasım 1894). 1894-95 Çin-Japon Savaşı'nın yenilgisinin ardından, Li Hongzhang yine Qing yönetimini temsilen Japonlarla, Çin için onur kırıcı olarak addedilen Shimonoseki Antlaşması'nı imzalamış; bu antlaşma Çin halkında büyük kızgınlık meydana getirmiştir. Sun Yat-sen bu durumdan istifade edip, Deng Yinnan ve beraberindeki yirmiden fazla kişiyle, Çin'e dönüp silahlı bir ayaklanma planlamıştır. Onların Guangzhou'da yapmayı planladıkları bu ayaklanma başarısızlığa uğrayınca, Sun Yat-sen ve beraberindekiler hakkında Qing yönetimince resmî arama kararı çıkartılmıştır.

Hong Kong hükümetinin de Sun Yat-sen'e beş yıllık Hong Kong'a giriş yasağı getirmesi durumu, Sun Yat-sen'i yurtdışına çıkmak zorunda bırakmıştır. Kasım 1895'te Sun Yat-sen, Chen Shaobai ve Zheng Shiliang ile

⁶ İlgili ifadenin Çincesi:“自乙酉中法战败之年，始决倾覆清廷，创建民国之志。”

birlikte Japonya'ya gidip, Yokohama'da *Xingzhonghui*'in şubelerini açmıştır. Aralık ayında Sun Yat-sen, tebdil-i kıyafet Honolulu üzerinden Amerika'ya ardından İngiltere'ye, göçmen Çinliler arasında devrim fikrini yaymak amacıyla gitmiştir. Bu süre zarfında Qing yönetimi Sun Yat-sen'in yakından izini sürmektedir, ilk fırsatta onu yakalayıp Çin'e geri götüreceklerdir. 11 Ekim 1896 yılında Qing Hanedanı'nın İngiltere'de bulunan sefaretliğince, Sun Yat-sen gizlice kaçırılmıştır. Elçi Gong Zhaoyuan planı gizlice Sun Yat-sen'i Çin'e geri götürmektir, bu amaçla bir gemi kiralamıştır. Sun Yat-sen, bunun üzerine Qing sefaretinin İngiliz çalışanı George Cole'u ikna edip ona tıp fakültesinden hocası olan James Cantlie'ye iletmesi için bir mektup vermiştir. Cole ve diğer arkadaşlarının onu kurtarmasıyla, bu tehlikeli durumu atlattır. Sun Yat-sen yazdığı *Kidnapped in London*'da ayrıntılarıyla, karşılaştığı bu tehlikenin başını sonunu anlatmıştır; bu olay sonrasında Sun Yat-sen tüm dünyaca Çin devrimcisi olarak tanınacaktır (Zhang ve Deng 2011: 31). 1897 yılında Sun Yat-sen Japonya'ya geri döndüğünde, ileride devrim hareketinde kendisini destekleyecek iki Japon ile tanışır; bu kişiler Toten Miyazaki ve Kayano Nagatomo'dur. Onun devrim hareketi yabancı arkadaşlarının, özellikle de Japon arkadaşlarının desteğini almıştır. Bunun yanı sıra Sun Yat-sen'in düşünceleri de Filipinler, Vietnam, Endonezya gibi ülkelerin kurtuluş hareketlerinde, bu ülkelerin devrim liderleri üzerinde etkili olmuştur (Wells 2001: 171).

1900 yılında anti-emperyalist bir hareket olan Boxer İsyanı çıkıp en doruk noktasına ulaştığında, Sun Yat-sen de Ekim ayında, Huizhou Ayaklanması'nı başlatmıştır. Bu isyan Sun Yat-sen'in, *Xingzhonghui*'yle, tüm aşamalarını planladığı ilk önemli silahlı mücadelesiydi; bu ayaklanmaya yaklaşık yirmi binden fazla kişi katılmıştır. Bu ayaklanmanın da başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, dönemin ağırlaşan şartları da göze alınca, Qing yönetiminden umutlarını kesen, yeni bir yol arayışında olan insanlar için etkili bir siyasi yansıması olmuştur. Huizhou Ayaklanması devrim fikrinin yayılması işinde çok büyük katkı sağlamıştır (Jin ve Hu 2011: 124). Temmuz 1905'e gelindiğinde, Sun Yat-sen Japonya'ya geri dönmüş ve Toten Miyazaki'nin kendisiyle tanıştırdığı Huang Xing ile görüşüp, tüm küçük çaplı dağınık haldeki devrim örgütlerini birleştirecek bir devrim örgütünün kurulması hakkında görüşmüşlerdir. 30 Temmuz'da Tokyo'da bu amaçla bir toplantı düzenlenmiş, yapılan görüşmelerin ardından kurulacak örgütün isminin İttifak Edenler Birliği *Tongmenghui* olması konusunda fikir birliğine varılmış ve örgütün amacı belirlenmiştir. 20 Ağustos *Tongmenghui*'in resmî kuruluş töreninde Sun Yat-sen *Tongmenghui*'in

başkanı olarak seçilmiştir. Kasım ayında ise *Tongmenghui*'in yayın organı olan *Minbao* yayın hayatına başlamıştır. *Minbao*'ın önsözünde Üç Halk İlkesi ilk kez ifade edilmiştir (Zhang ve Deng 2011: 44). Daha öncesinde, Sun Yat-sen'in Ağustos 1903'te Tokyo'da kurduğu Qingshan Askeri Okulu'nun andında sadece 16 Çince imden oluşan ve Üç Halk İlkesi'nin esasını içeren ifadeler, bir adım daha öteye götürülerek "Milliyetçilik *Minzuzhuyi*", "Demokrasi *Minquanzhuyi*" ve "Halkın Esenliği *Minshengzhuyi*" şeklinde ilkeler altında ifade edilmiştir (Sun 1981: 288). Bu yayın organı daha sonrasında Liang Qichao ve Kang Youwei gibi isimlerce temsil edilen reformistlerle hararetili tartışmalara girmişlerdir. Ardından *Tongmenghui* birçok kez ülke içerisinde ayaklanma düzenlemiş; ancak bunların hepsi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Ondan fazla bu gibi başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmaların ardından, 10 Ekim 1911'de patlak veren Wuchang Ayaklanması'nda başarılı sonuç elde etmişlerdir. İsyanının başarı elde etmesiyle, birçok yerde de dalga dalga bu hareket yayılmaya başlamıştır. Bir aydan biraz fazla bir süre içerisinde, toplamda ondan fazla il özgürlüklerini duyurmuştur. Sun Yat-sen 29 Aralık 1911'de on yedi ilin askeri meclislerinin temsilcileri tarafından, Nanjing'de açılan *Minguo* geçici hükümetinin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 1 Ocak 1912'de Nanjing'de geçici cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır. Sun Yat-sen göreve başlama merasiminde yemin ederken şöyle demiştir:

"Zorba Mançu hükümetinin devrilmesi, Çin Cumhuriyeti'nin kuvvetlendirilmesi ve halkın refah ve mutluluğu için gayret göstereceğime; toplum yararını gözetip halkın taleplerine riayet edeceğime, ülkeme sadık olup halkıma hizmet edeceğime; despotik hükümet yıkılıp ülkemde karmaşıklıklar son bulduğunda, Çin'in dünya nezdinde dik duruşu onaylandığında, geçici cumhurbaşkanlığı görev ve makamından ayrılacağıma, milletimin huzurunda ant içerim." ⁷ (Sun 1982: 1).

Bir aydan fazla süren kuzey güney arasındaki barış görüşmeleri *Nanbei Yihe*⁸ sonucunda Qing Sarayı geri çekildiğini açıklamış; Sun Yat-sen de 13

⁷ İlgili kısmın Çincesi: "倾覆满洲专制政府，巩固中华民国，图谋民生幸福，此国民之公意，文实遵之，以忠于国，为众服务。至专制政府既倒，国内无变乱，民国卓立于世界，为列邦公认，斯时文当解临时大总统之职。谨以此誓于国民。"

⁸ Kuzey ile Pekin'de bulunan Qing yönetimi; güney ile Çin'in güney eyaletlerinde etkili olan devrimciler kastedilmektedir. Aralık 1911'de başlayan bu görüşmelerde Yuan Shikai Qing sarayının; Wu Tingfang ise cumhuriyetçi delegasyonun baş temsilcileridir. Bu görüşmeler

Şubat 1912'de, içten ve dıştan gelen baskılarla görevini Yuan Shikai'a devretmiştir. Fakat Yuan Shikai'a "tüm dünya tarafından kabul görür ki cumhuriyet en iyi devlet rejimidir." ifadesini kabul ettirmiş ve "bir daha asla monarşi yönetimi Çin'de yürürlüğe girmeyecektir." şeklinde taahhüt almıştır (Jin ve Hu 2011: 1386). Bunun yanı sıra tedbir olarak, Yuan Shikai'ın cumhuriyete zarar vermesini önlemek ve onun gücünü kısıtlamak adına, Sun Yat-sen istifa bildirisinde şu üç şartı ortaya koymuştur:

"Birincisi, geçici hükümetin yeri, tüm delegelerin ortak kararıyla Nanjing olarak belirlenmiştir, değiştirilemez; ikincisi, istifadan sonra senatonun seçip belirlediği yeni cumhurbaşkanının kendisinin Nanjing'e gelip görevi devralması beklenirken, şu anki cumhurbaşkanının ve kabine üyelerinin görevi de sona ermiş olur; üçüncüsü, geçici hükümetin geçici anayasası senato tarafından yapılır, yeni cumhurbaşkanı tüm ilan edilen bu yasalara saygı göstermek, uymak zorundadır." ⁹

Sun Yat-sen, Şubat ayı başından itibaren, yaklaşık bir aylık bir zaman zarfında, senatoya liderlik etmiş; senato geçici hükümetin geçici anayasasını oluşturmuş ve 11 Mart'ta da bahsedilen bu geçici anayasa ilan edilmiştir. Ardından 1 Nisan'da da geçici cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılmıştır (Bergere 1998: 222). Sun Yat-sen istifa ettiği aynı gün Nanjing'de *Tongmenghui*'in düzenlediği veda yemeğinde "Sosyal Devrimi Gerçekleştirmek *Shixing Shehui Geming*" konulu bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma çerçevesinde şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "*Bugün Qing Hanedanı tahtan geri çekilmiş; Çin Cumhuriyeti kurulmuştur, Milliyetçilik ve Demokrasi İlkeleri'nde başarıya ulaşılmış; sadece Halkın Esenliği İlkesi konusunda henüz başarı elde edilmemiştir. Bugünden sonra bu işe kendimizi adayacağız.*" ¹⁰ (Hu ve Jin 2010: 162).

Sun Yat-sen iktidar gücünü önemsememiş, Yuan Shikai'ın anayasaya riayet edeceğine inanmıştır:

12 Şubat'a, Dul İmparatoriçe Longyu'nun Qing yönetiminin tahtan geri çekildiğini bildirmesine değin devam etmiştir, bkz. (Yong 2012: 17 - 27; Zhang 1992: 193 - 222).

⁹ İlgili kısmın Çincesi: "临时政府地点设于南京, 为各省代表所议定, 不能更改; (二) 辞职后, 俟参议院举定新总统亲到南京受任之时, 大总统及国务各员乃行辞职; (三) 临时政府约法为参议院所制定, 新总统必须遵守颁布之一切法制章程。" "临时大总统咨参议院辞职文" (Geçici Cumhurbaşkanı'nın Senato'ya Sunduğu İstifa Mektubu), "临时政府公报" (Geçici Hükümet Resmi Gazetesi, 20 Şubat 1912).

¹⁰ İlgili kısmın Çincesi: "今日满清退位, 中华民国成立, 民族民权两主义俱达到。唯民生主义尚未着手。今后吾人所当致力的, 即在此事。"

“Çin Cumhuriyeti kurulduktan sonra Milliyetçilik İlkesi başarılmış, geriye kalan sadece Halkın Esenliği İlkesi’ni gerçekleştirmek, sanayi, haberleşme ve ulaşımı geliştirmek; bu sayede ülkeyi zengin ve güçlü bir konuma getirmek, istifasından sonra onun çalışmalarına yön veren düşüncesini oluşturdu. Bu gibi düşüncelerin ışığında o siyasi iktidarını Yuan Shikai’a devretmiş ve tüm enerjisini Halkın Esenliği İlkesi’ni yaymak, sanayi ve ticareti geliştirmek ile demiryolları inşası üzerinde yoğunlaştırmıştır.”¹¹ (Hu ve Jin, 2010: 161-162).

Sonraki bir yıldan fazla bir süreçte, Sun Yat-sen aktif bir biçimde Halkın Esenliği İlkesi fikrini yaymakla ilgilenmiş, toprak mülkiyetinde eşitlik çağrısında bulunmuş, sanayi ve ticaretin gelişimini desteklemiş; ayrıca Devlet Demiryolları şefliğini üstlenmiştir. Bu süreçte dış borç alıp demir yolları hattı kurmayı istemiş; fakat siyasi iktidar Yuan Shikai’ın elinde olduğundan, Sun Yat-sen’in tüm bu çabaları sonuçsuz kalmıştır.

Sun Yat-sen’in, geçici cumhurbaşkanlığı görevinden istifası ile “*Song-An*”¹² olayının yaşandığı sürece kadarki tüm çalışmaları ve etkinlikleri hep bu yönde şekillenmiştir diyebiliriz. Ağustos 1912’de Song Jiaoren, Sun Yat-sen ve Huang Xing’in onayıyla, *Tongmenghui*’yi Çin Ulusal Partisi *Guomindang* (GMD) olarak bir siyasi partiye dönüştürmüş; Sun Yat-sen de partinin yöneticisi olarak seçilmiştir. Mart 1913’te Song Jiaoren’in suikasta uğraması, Sun Yat-sen ve birçoklarının, Yuan Shikai’ın asıl yüzünü görmelerine sebep olmuştur. Yuan Shikai demokrasinin koruyucusu değil; bilakis demokratik cumhuriyetin önündeki büyük bir tehdit olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci Devrim Hareketi *Erci Geming*’nin de başarısızlığa uğramasının ardından, Sun Yat-sen Japonya’ya gitmiş ve burada *Zhonghua Guomindang*’ı organize etmiş; *Tongmenghui* ruhunu yeniden canlandırmayı ve geliştirmeyi ummuştur.

¹¹ İlgili kısmın Çincesi: “ 民国建立后，民族主义已经达到，剩下的就是实行民生主义和发展实业、交通以使国家达于富强之境的思想，实际上就成了他解职后的指导思想，这种思想的指引下，他主张尽让政权于袁世凯，而把主要的精力放在宣传民生主义，发展实业和铁路建设方面。”

¹² Song Jiaoren’in suikaste uğraması olayına verilen addır. 1912 yılı sonlarına doğru yapılan Çin Cumhuriyeti’nin ilk parlamento seçimlerinde, Song Jiaoren’in kurucusu olduğu GMD açık ara önemli bir başarı elde etmiş; bunun üzerine parlamentonun 8 Nisan 1913’teki açılış töreninin ardından, Yuan Shikai acil bir telgraf gönderip Song Jiaoren’i Pekin’e hükümet işlerini konuşmak üzere çağırılmıştır. Song Jiaoren GMD grubunu temsilen, Shanghai’dan Pekin’e gideceği esnada tren istasyonunda suikaste uğrayıp yaşamını yitirmiştir. Sun Yat-sen ve partililer bunu azmettirenin Yuan Shikai olduğunu düşünmekteydiler (Gao, Sun ve Zhang 2012: 551 - 555).

Yuan Shikai'ın imparatorluğu geri getirme teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmış; bunun üzerine Mayıs 1915'te Sun Yat-sen yurda dönmüş, cumhuriyetin muhafazası için mücadelesine devam etmiştir. Temmuz 1917'ye gelindiğindeyse, Duan Qirui liderliğindeki *Beiyangjunfa* meclisi kapatılmış ve geçici anayasa feshedilmiştir. Sun Yat-sen ise anayasayı korumak için güneybatı savaş beylerini toplayıp, Guangzhou'da bir askeri hükümet kurmuşlar ve Sun Yat-sen'i başkomutan seçmişlerdir. Anayasayı Müdafaa Hareketi *Hufa Yundong* başarısızlığa uğradıktan sonra Sun Yat-sen Ekim Devrimi'nin başarısını yakından incelemeye koyulmuş ve sonrasında Rusya'yı Örnek Alma *Yi E Wei Shi* süreci başlamıştır. Komintern'in yardımlarıyla, ÇKP ve GMD'in işbirliği yapılacağı aşamaya gelinmiş ve Sun Yat-sen bu süreçte Üç Büyük Halk İlkesi'ni *San Da Zhuyi* tekrardan yorumlamıştır (Öztürk 2013: 17).

2 - Üç Halk İlkesi'nin Şekillenme Süreci

Sun Yat-sen'in Üç Halk İlkesi'ni şekillendirme süreci iki aşamada ele alınabilir. Bunlar Eski Üç Halk İlkesi ve Yeni Üç Halk İlkesi'dir. Sun Yat-sen, Demokratik Çin Devrimi'nin ideolojik dayanağı olan Üç Halk İlkesi'ni daha 1890'larda izah etmeye başlamıştır. Üç Halk İlkesi'nin şekillenmesindeki birinci aşama; Çinlilerin mağlup olmadığı halde mağlup duruma düşürüldüğü Çin-Fransız savaşının ardından, Sun Yat-sen 1895 yılında "*Qing Hanedanını yıkıp, Çin Cumhuriyetini kurma düşüncesine karar vermeye başlamıştır.*"¹³ (Sun 2011:64). Bu devrime olan istenç, milliyetçilik bilincini doğurmuştur. 1894 yılında kurulan modern Çin tarihinin ilk devrim örgütü olan *Xingzhonghui*'in andında geçen "*Mançuları azlet, Çin'i ihya et, Birleşik bir hükümeti kur.*" ifadelerinde demokrasi bilinci görünmektedir.¹⁴ (Liu 1985: 63). Yine demokrasi bilincinin oluşmasında, sürgünde olduğu yıllarda Batı'daki toplumsal ve siyasal sistemleri yakından incelemiş olmasının da büyük katkısı vardır. Aslında 1903 yılında, Sun Yat-sen'in Japonya'da kurduğu Qingshan Askeri Okulu *Qingshan Junshi Xuexiao*'nın 16 Çince imden oluşan andı, Üç Halk İlkesi'nin esasını içerir; "*Mançuları azlet, Çin'i ihya et, Birleşik bir hükümeti kur, Toprak mülkiyetinde eşitlik*"¹⁵ (Yang 2011: 16). Nitekim bu ant daha sonra 1905'te Tokyo'da kurulan *Tongmenghui*'in programı olarak belirlenmiş ve bu devrimci örgütün yayın organı olan *Minbao*'nun

¹³ İlgili ifadenin Çincesi: "始决倾覆清廷，创立民国".

¹⁴ İlgili ifadenin Çincesi: "驱除鞑虏，恢复中华，创立合众政府".

¹⁵ İlgili ifadenin Çincesi: "驱除鞑虏，恢复中华，创立合众政府，平均地权".

önsözünde, Sun Yat-sen'in Milliyetçilik, Demokrasi ve Halkın Esenliği ilkeleri, Üç Halk İlkesi fikri ilk kez dile getirilmiştir." (Zhang ve Deng 2011: 44).

Üç Halk İlkesi'nin şekillenmesindeki ikinci aşama ise Sun Yat-sen'in bu ilkeleri tekrar yorumlaması ve içeriklerine eklemeler yaptığı süreçtir. Sun Yat-sen'i bu ilkeleri tekrar yorumlamak durumda bırakan koşullar ise şöyledir:

"Milliyetçilik ilkesi emperyalizmin Çin'deki etkisini kırmıştı; ancak Çin halkının bağımsızlığının önündeki en büyük engelin, emperyalizmin baskısı olduğunun farkına varılmamış; ortaya net bir anti-emperyalist söylem konulmamıştı. Demokrasi ilkesi Çin halkının bağımsızlığını ve ortak hak taleplerini temsil ediyordu; fakat Çin burjuva sınıfı, Çin'in yarı feodal yarı sömürge olan yapısını değiştirebilme gücünde değildi. Halkın Esenliği İlkesi büyük halk topluluğunun yararını gözetiyordu; ancak orta sınıfın özel mülkiyet sistemi noktasında durulup, toprak sahiplerinin topraklarının kamulaştırılmasına karşı olduğundan, kapsamlı bir toprak reformu programı ortaya koyulamamıştır. Bu yüzden Sun Yat-sen'in kendisi ve diğer tüm liderlik ettiği hareketler, başından sonuna geniş halk kitlelerinin desteğinden mahrumdu. Böyle bir vaziyette, 1911 Devrimi'nden sonraki Çin, aslında sadece bir hükümdarı azletmiş oluyordu, Çin toplumunun yarı feodal yarı sömürge yapısı ise değişmemişti." ¹⁶ (He 2011: 18).

Sonrasında İkinci Devrim Hareketi ve Anayasayı Müdafaa Hareketi'nin başarısızlığa uğradığı, *Zhonghua Guomindang* içerisinde çatışmaların olduğu bu dönemde, Sun Yat-sen'in güneyde ikinci kez kurduğu hükümet de güçten yoksun durumdaydı. Ekim Devrimi'nin meydana geldiği, Birinci Dünya Savaşı sonucunda yeni dünya düzenin olduğu süreçte, Çin'de ise 1919 yılında 4 Mayıs Hareketi gerçekleşmiş, 1921 yılında Çin Komünist Partisi kurulmuştur. Tüm bu olumsuz gelişmeler sırasında Sun Yat-sen'in Ekim Devrimi'nin başarısını yakından izlemeye başlaması, Üç Halk İlkesi'nin şekillenmesindeki ikinci aşama olarak sayılabilir. Böyle bir dönemde

¹⁶ İlgili kısmın Çincesi: "民族主义打击了帝国主义在华势力，但它没有意识到帝国主义的压迫是中华民族独立的最大障碍，没有明确地提出反帝的要求，民权主义反映了中国人民要求民族独立的民主权利的共同愿望，但中国资产阶级无力改变中国半封建半殖民的事实；民生主义顾及了广大人民的利益，但由于站在资产阶级私有制的立场上，反对没收地主土地，所以提不出彻底的土地革命纲领。因此，孙中山本人及其他所领导的运动，始终缺乏广大人民群众的支持。在这样的情况下，辛亥革命之后的中国，实际上只是赶走了一个皇帝，中国社会半封建半殖民的性质并没有改变。"

Lenin'in, Çarlık Rusya'sının Çin ile önceden yapmış olduğu tüm adil olmayan anlaşmaları feshetmiş olması, Çarlık Rusya döneminde Çin'de elde edilmiş tüm kapitülasyonlardan vazgeçmiş olması Sun Yat-sen'i derinden etkilemiş ve bunun ardından ÇKP ve GMD'in işbirliğine giden süreç başlamıştır. Bu nedenle GMD'de revizyona gidilmiş ve 1924 yılında GMD'in birinci genel kurultayı Guangzhou'da toplanmıştır. Kurultayda içeriğinin esasında anti-emperyalizm, anti-feodalizm söylemi olan bir manifesto dile getirilmiş ve Üç Büyük Politika *San Da Zhengce* olarak adlandırılan; Rusya İle İttifak *Lian E*, Komünist Partiyle İşbirliği *Lian Gong* ve Köylü ve İşçilere Destek *Fuzhu Nonggong* politikaları kararlaştırılmıştır. Böylelikle Üç Halk İlkesi'ne yeni bir yorum getirilmiş olunur ve Eski Üç Halk İlkesi geliştirilerek Yeni Üç Halk İlkesi'ne dönüştürülür.

Guomintang'ı yeniden organize ettikleri dönem olan, Ocak-Ağustos 1924 tarihleri arasında, Guangzhou'da *Sanminzhuyi* ile ilgili Sun Yat-sen tarafından konferanslar verilmiştir. 27 Ocak'tan itibaren başlayan bu konferanslar serisine, 24 Ağustos'ta son verilmiş; Sun'un hastalığı sebebiyle *Minshengzhuyi* bölümünün anlatımı tamamlanamamıştır. Toplamda altı konferans *Minzuzhuyi*, altı konferans *Minquanzhuyi*, dört konferans ise *Minshengzhuyi* hakkında vermiştir.

Sun Yat-sen Üç Halk İlkesini vatanın kurtarılması için gereken temel ilkeler olarak belirtir. (Sun 2011: 2). GMD'nin yeniden inşası sürecinde, geniş kapsamlı bir propaganda çalışması yapılabilmesi için çok önemli olan temel ilkelerini etraflıca ortaya konması gerektiğini vurgulamıştır.

2.1. Milliyetçilik *Minzuzhuyi*

Sun Yat-sen'in milliyetçilik ilkesi anti-Qing ve anti-emperyalist söylemler olmak üzere iki bağlamda ele alınabilir. Anti-Qing söylemi "*Mançuları azlet, Çin'i ihya et*" sloganında da ilk olarak belirtildiği üzere, Mançu yönetiminde olan Qing hanedanına son verilmesi temelinde şekillenmiştir. Sun Yat-sen 1906 yılında *Minbao*'nın yayın hayatına başlamışının yıl dönümü töreninde, milliyetçilik ilkesinden şu şekilde bahsetmiştir:

"Milliyetçilik farklı ırktan birini gördüğünde onu dışlamak değildir; aynı soydan olmadıklarımızın gelip de benim halkımın politik gücünü ele geçirmesine izin vermemektir. Çünkü biz (Han) Çinliler, egemenliğimize sahip olduğumuz sürece bir ülkemiz olabilir, eğer politik güç farklı soydan birinin eline geçecek olursa, o zaman bir ülkeden bahsedilmesine karşın, o

ülke bizim (Han Çinlilerinin) olmaktan çıkmıştır demektir.”¹⁷ (Sun 2006: 324).

“Kardeşlerim, birilerinin milliyetçi devrimin olabildiğince Mançuları yok etmeye yönelik olduğunu söylediklerini duymuştum, bu söz çok yanlıştır. Milliyetçi devrim, Mançuların ülkemizi yıkıma uğratmalarına, siyasi egemenliğimizi ellerinde bulundurmalarına razı olmamamız; onların hükümetine son vermek ve ülkemizi tekrardan ihya etmek sebebiyledir. Bu bağlamda, biz Mançulardan nefret ediyor değiliz, biz Han Çinlilerine zarar veren Mançulardan haz etmiyoruz.”¹⁸ (Sun 2006: 325).

Sun Yat-sen yönetici zümrede olan Mançularla, halktan olan Mançular arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Onun bu anlayışı daha sonrasında bir gelişime uğramış ve beş-milletli cumhuriyet *wuzugonghe*¹⁹ Sun Yat-sen’in Qing Hanedanı yıkıldıktan sonra ülke içerisindeki halkların problemini çözme noktasında bir atılımı olmuştur.

Sun Yat-sen’in milliyetçilik ilkesinin bir diğer söylemi ise anti-empyralist temel doğrultusunda daha sonradan süreç içerisinde şekillenmiştir. Bu söylemin amacı, empyralizmin istila faaliyetlerini bertaraf etmek; dünyada Çin halkına eşit davrananlarla birleşip, birlikte mücadele etmek; Çin halkını dünya nezdinde özgür kılmak, Çin içerisinde ise herkesin eşit olması, etnisite, sınıf, din ayrımı olmamasının gereğini vurguluyordu (Gao 2012: 46). Ülke çapında tüm halklar arasında birliğin sağlanarak, Çin topraklarını istila eden ve toprak bütünlüğüne zarar veren tüm ayrılıkçı faaliyetlere karşı durulması hedeflenmiştir.

¹⁷ İlgili kısmın Çincesi: “民族主义，并非是遇着不同族的人便要排斥他，是不许那不同族的人来夺我民族的政权。因为我汉人有政权才是有国，假如政权被不同族的人所把持，那就虽是有国，却已经不是我汉人的国了。”

¹⁸ İlgili kısmın Çincesi: “兄弟曾听见人说，民族革命是要尽灭满洲民族，这话大错。民族革命的缘故，是不甘心满洲人灭我们的国，主我们的政，定要扑灭他的政府，光复我们民族的国家。这样看来，我们并不是恨满洲人，是恨害汉人的满洲人。”

¹⁹ Xinhai Devrimi’nden sonra ortaya çıkan yeni durum ve düzene uyum sağlanması ve beş-milletli cumhuriyet *wuzugonghe* yapısının oluşturulabilmesi için öncelikle tüm halkların eşitliği söylemi ortaya konuldu. Bu düşünce Çin’deki halkların ilişkilerinin gelişiminde önemli bir yer tutmuştur. “Beş-milletli cumhuriyet *wuzugonghe*”, “beş millet bir ailedir *wuzuyijia*” gibi görüşler, halk arasında birliğin sağlanabilmesi ve ülkenin bütünlüğü için önem atfedilen düşüncelerdir, bkz. (Liao 2008: 297). O dönemlerde Çin milleti resmi olarak tanımlı beş farklı etnik grubu içinde barındırmaktaydı. Bunlar Han ve dört diğer etnik grup olan Mançu, Moğol, Hui ve Zang’lardı. Bu şekliyle oluşturulan yapıya beş milletli cumhuriyet denildi; ancak GDM’in tüm etnik unsurları Han milliyeti içinde özümseme politikası başarılı olamamıştır, bkz. (Liu ve Fan 2017: 2).

Sun Yat-sen toplumda yurttaşlık bilincinin oluşturulmaya çalışıldığı bir noktada, klasik Çin tarihinden referanslara başvurarak aslında ne kadar zengin bir medeniyete sahip olduklarını göstermeyi amaçlar. Öyle ki Song Hanedanı'nın ardından Moğollar; Ming Hanedanı'nın ardından da Mançular yönetime gelse dahi, Çinlilerin bu toplumları kendi içinde eritebildiğinden bahsetmiştir; ancak bugünkü durumun çok daha tehlike arz ettiğini, sadece bir ülkenin değil Çin'le antlaşmalar imzalamış bütün güçler tarafından yarı sömürge hale getirildiklerini belirtmiştir.

“Çin (Song döneminde Moğollara; Ming Döneminde Mançulara) egemenliğini yitirmeden önce hem çok uygar hem de refah içerisinde, güçlü bir ülkedir. Bu sebeple kendisini saygın, yüksek kültürlü, büyük bir ülke olarak addederken; diğer tüm ülkeleri de barbar olarak nitelendiriyordu. Çin'i dünyanın merkezinde sanıyorlar, bu sebeple kendi ülkelerine ‘Orta Ülke Zhongguo’ diyorlardı; kendilerini ‘büyük birlik ve bütünlük dayitong’ olarak nitelendiriyorlardı. Denir ki; ‘Evrende iki güneş bulunmaz; ulusların da iki hükümdarı olmaz.’ Yine denir ki; ‘Bütün ülkelerin elçileri tahttaki hükümdara biat eder, önünde eğilirler.’ Çin egemenliğini yitirmeden önce, milliyetçilik düşüncesiyle kozmopolitlik iç içe geçmiş durumdaydı.”²⁰ (Sun 2011: 28).

“Önceleri Çin halkının ahlaki değerleri diğer yabancı halklarla kıyaslandığında kat be kat üstün durumdaydı. İşte bu sebeple Song Hanedanı zamanında egemenliklerini Moğollara kaptırsalar da, Çinliler kendi içinde Moğolları eritebilmiştir. İkinci olarak egemenlikleri bu kez Mançulara yitirildiğinde, Mançular da Çinliler tarafında asimile edilebilmiştir. Halkımız üstün erdemleri sayesinde, egemenliğimizi yitirsek dahi varlığını sürdürebilmiş; sadece varlığını sürdürmekle kalmayıp, dışarıdan gelen halkları da kendi içinde eritebilmeye muktedir olmuştur.”²¹ (Sun 2011: 52).

Çin ile diğer komşu ülkelerin ilişkiler geliştirebilmesi noktasında, öncelikle Çin'in üstünlüğünü kabul etmeleri gerekiyordu. Sun Yat-sen, Çin'in en güçlü olduğu zamanlarda dahi saldırgan emperyalist politikalar

²⁰ İlgili kısmın Çincesi: “中国在没有亡国以前, 是很文明的民族, 很强盛的国家, 所以常自称为“堂堂大国”, 声名“文物之邦”, 其他各国都是“蛮夷”。以为中国是居世界之中, 所以叫自己的国家做“中国”, 自称“大一统”。所谓“天无二日, 民无二王”, 所谓万国衣冠拜冕旒”, 这都是由于中国在没有亡国以前, 已渐由民族主义而进于世界主义。”

²¹ İlgili kısmın Çincesi: “从前中国民族的道德因为比海外民族的道德高尚得多, 所以在宋朝, 一次亡国到外来的蒙古人, 后来蒙古人还是被中国人所同化; 在明朝, 二次亡国到外来的满洲人, 后来满洲人也是被中国人同化。因为我们民族的道德高尚, 故国家虽亡, 民族还能够存在, 并且有力量能够同化外来的民族。”

gütmediği için bulunduğu coğrafyada küçük devletler varlıklarını sürdürebiliyorken; Batılı emperyalistlerin bölgede etkisinin artmasıyla, bu ülkelerin nasıl bir bir sömürgeleştirildiğinden bahseder ve Çinlilerin barışçıl dünya düşüncesine vurgu yapar:

“Çin binlerce yıldır barışçıl dünya düşüncesini uygulamış, Asya'nın tüm küçük uluslarını boyunduruğu altına almıştır; ancak Çin'in diğer ülkeleri boyunduruğu altına alması, günümüzde Avrupalıların uyguladığı zalimce metodlara benzemez; aksine barışçıl yöntemlerle gidip insanları etkileri altına almışlardır. Bu Wangdao²² prensibiyle açıklanır, sıkça bu prensibi uygulayıp, tüm zayıf milletleri kontrolleri altına almışlardır.”²³ (Sun 2011: 28).

“O zamanlara Güneydoğu Asya'daki tüm küçük ülkeler, Çin'e haraç sunmaya ve bağlılık yemini etmeye gelirlerdi. Onlar Çin kültürüne hayranlık duyduklarından, kendi istekleriyle gelip bağlılık yemininde bulunurlardı; Çin askeri güç zoruyla onlara bunu dayatmazdı. Malay ve Güneydoğu Asya'daki takımada küçük devletleri Çin nüfuz bölgesi altına girdi. (Çin'in) Onların gelip haraç sunmalarına izin vermesi çok şeref verici bir şey olarak görülüyordu; eğer gelip haraç sunmalarına izin vermezse bu çok aşağılayıcı bir durum olarak algılanırdı. Bu gibi bir itibarı, şu an dünyanın en önde gelen devletleri oluşturamamıştır.”²⁴ (Sun 2011: 39).

“Biz Çinliler binlerce yıldır barışseverizdir, bu doğuşumuzdan böyledir. Devlet yönetimi ve siyasetle ilgili konuşulduğunda şöyle denir; ‘Devleti ancak içinde insan öldürme isteği olmayan biri yönetebilir, bütünlüğü o sağlayabilir. Bu düşünce yabancılarınkıyle büyük farklılık göstermektedir.’”²⁵ (Sun 2011: 55-56).

²² Erdemli hükümdarın yolu olarak ifade edilebilecek bu ilke, ülke yönetiminde hükümdarların ülkeyi insancıl, iyiliksever politikalar uygulayarak; erdemli tutumlarla halkın desteğinin alarak yönetmesinin gerekliliğini belirtir. Bu ilke zorbalık ile yönetim *badao* kavramına karşıt bir anlama sahiptir (Qin 2012: 77).

²³ İlgili kısmın Çincesi: “中国几千年以来总是实行”平天下”主义，把亚洲的各小国完全征服了。但是中国征服别国，不是像现在的欧洲人专用野蛮手段，而多用和平手段去感化人，所谓“王道”常用王道去收服各弱小民族。”

²⁴ İlgili kısmın Çincesi: “当时南洋各小国要来进贡归化中国，是他们仰慕中国的文化，自己愿意来归顺的，不是中国以武力去压迫他们的。像巫来由及南洋群岛那些小国，以中国把他们收入版图之中，许他们来进贡，便以为是很荣耀；若是不要他们进贡，他们便以为很耻辱：像这项尊荣，现在世界上顶强盛的国家还没有做到。”

²⁵ İlgili kısmın Çincesi: “中国人几千年酷爱和平，都是出于天性...论到政治便说‘不嗜杀人者能一之’和外国人便有大大的不同。”

Çin'de ulus bilinci oluşturulmak istenirken, Sun Yat-sen Batılılar tarafından Çinlilerin, birbirinden kopuk kum taneleri olarak betimlendiklerini dile getirir. Çinliler için aile ve sülaleye bağlılıklarının ne denli önemli olduğundan bahsederken; yine aileden yola çıkarak daha örgütlü bir toplum yapısı oluşturabileceğini düşünür.

“Her sülalenin birbirleriyle karşılıklı ilişkileri vardır. Örneğin soyadlarına göre düzenlenen aile soy ağacı kütüğüyle, nesebini onlarca hatta yüzlerce nesil öteye götürebilmektedirler; yani binlerce yıl öncesinin izini sürebilmektedirler. [...] Çinlilerin bu nesep kütüğü bilinci çok kuvvetlidir. Binlerce yıllık olan bu eski alışkanlık bozulmazdır. Yabancılar ilk bakışta bunu faydasız sanabilirler; fakat atalara saygı ve sülaleye bağlılık düşüncesi, Çinlilerin zihinlerine birkaç bin yıldır nakşedilmiştir. Ülkenin egemenliğinin yitirilmesini onlar önemsemeyebilir; birisi elbet hükümdar olur diye düşünebilirler, yine aynı toprak vergisidir verecekleri; eğer onlara sülalelerinin yok olacaklarını söyleyecek olursanız, soylarının devam etmemesinden, atalarına adanan sunakların kesintiye uğramasından korkarlar, bunun için çetin bir mücadele ortaya koymaktan kendilerini alıkoymazlar.”²⁶ (Sun 2011:49).

“Sülalelerin tabanını kullanarak yurttaşlığı yaydığımızda; örneğin şuan Çin'de dört yüz sülale bulunmaktadır[...]. Her bir soyadı altında, onların sülale bağımlı kullanarak, öncelikle nahiyelerden ilçelere; sonrasında ilçelerden şehirlere ve tüm ülke çapına doğru genişleterek, aynı soyadına mensup insanları birleştirebilir ve tüm soyadları mensupları için bunu yaptığımızda çok büyük bir örgütlenme gerçekleştirebiliriz. Örneğin soyadı Chen olan insanların, şehir şehir, ilçe ilçe, bucak bucak bağlantı kurmaları sağlandığında, bana kalırsa bu iki üç yılı bulmaz, soyadı Chen olan insanlar arasında büyük bir örgütlenme gerçekleştirilmiş olunur. Bunu tüm soyadları için tek tek uygulayıp, büyük gruplar oluşturulduktan sonra; yine birbirleriyle ilişkileri olan sülaleler de yan yana getirildiğinde, çok büyük yapıda birleşimler gerçekleşir. Böylece –bu birliktelikten sonra– tüm sülaleler felaketten ve yaklaşan sondan haberdar olacaklardır, bu da hepsini

²⁶ İlgili kısmın Çincesi: “各族中总有连带的关系，譬如各姓修家谱，常由祖宗几十代推到从前几百代，追求到几千年以前。[...]像这样宗族中穷源极流的旧习惯，在中国有了几千年，牢不可破。在外国人看起来，或者以为没有用处，但是敬宗收族的观念入了中国人的脑，有了几千年。国亡他可以不管，以为人人做皇帝，他总是一样纳粮；若说到灭族，他就怕祖宗血食断绝，不由得不拼命奋斗。”

bütünleştirerek büyük Çin Cumhuriyeti yurttaşlarını meydana getirecektir.”²⁷ (Sun 2011: 49).

Çin toplumunu daha örgütlü bir hale getirmek için sık sık Çin tarihinde yaşanmış olayları örnek göstererek, eski değerleri canlandırmanın önemini belirtmiştir. Uyumlu bir toplum oluşturabilmek için sülale temelinde bir araya gelmenin yanı sıra, geleneksel değerleri hatırlamanın gerekliliğinin üzerinde durmuştur:

“Shangshu kitabı, hükümdar Yao ile ilgili olarak şunları aktarır; büyük erdemleri bilindir kıldı; boyunu yakınlaştırıp, aralarında dostane ilişkiler geliştirdi. Mensubu olduğu boyunda dostane ilişkiler kurduktan sonra, kabiledaki diğer boyların soyadlarını net bir biçimde ayırdı; boy adlarının derecelerini netleştirdikten sonra büyüklü küçüklü beylikler uyum içerisinde bütünleşebildiler; sıradan halkın da ancak bu şekilde uyumlu halde yaşaması sağlandı. Onun barışçıl ve uyumlu yönetimi de aile temelinde başlayıp; giderek yüz sülaleyi içine alacak şekilde yayıldı. Ülkenin tümünün ve halkın uyumlu bir halde olmasını sağladı. Nasıl olurda sülaleleri bir araya getirip, yurttaşları oluşturma hedefimizde onun bu yöntemlerini örnek almayız? Biz Çinlileri dört yüz sülale temelinde örgütlemeyip, dört yüz milyon Çinli yurttaş olarak kişi temelli ele alıp örgütlemeye kalkışırsak eğer, başarısız oluruz; çünkü bu dört yüz milyon insan birbiriyle yapışmamış kum tanecikleri gibidir.”²⁸ (Sun 2011: 49- 50).

Çin’in tekrar eski gücünü kazandığında, coğrafyasında yardıma muhtaç, küçük devletlere yardım içerisinde olacağını, bunun Çin halkının zorunlu görevi olduğunun altını çizmiştir. Eğer ileride Çin Batının emperyalist çizgisinden devam ederse, bunun dünyamız için tehlikeli bir sonuç doğuracağını belirtir:

²⁷ İlgili kısmın Çincesi: “用宗族的小基础，来做扩充国族的功夫，譬如中国现在有四百族 [...]。在每一姓中，用其原来宗族的组织，拿同宗的名义，先从一乡一县联络起，再扩充到一省一国，各姓便可以成一个很大的团体。譬如姓陈的人，因其原有组织，在一乡一县一省中专向姓陈的人去联络，我想不过两三年，姓陈的人便有很大的团体。到了各姓有很大的团体之后，再由有关系的各姓互相联合起来，成许多极大的团体。更令各姓的团体都知道大祸临头，死期将至，都结合起来，便可以成一个极大中华民国的国族团体。”

²⁸ İlgili kısmın Çincesi: “《尚书》所载尧的时候，‘克明俊德，以亲九族；九族既睦，平章百姓；百姓昭明，协和万邦。黎民于变时雍’，他的治平功夫，亦是由家族入手，逐渐扩充到百姓，使得万邦协和，黎民于变时雍，岂不是目前团结宗族造成国族以兴邦御外的好榜样吗？如果不从四百个宗族团体中做功夫，要从四万万人中去做功夫，那么，一片散沙便不知道从哪里联络起。”

“Çin yeniden güçlenip, zirvede bir ülke konumuna geldiğinde, nasıl bir yol izler? Eski zamanlarda hep denildiği gibi, Çin'in ‘zor durumda olanlara, güçsüz olanlara yardım etmek’ gibi iyi bir politikasının varlığı sebebiyle, Asya’da birkaç bin yıl gücünün doruklarındayken, Annan, Myanmar, Kore Yarımadası’nda Goryeo, Siyam (Tayland) gibi küçük devletler bağımsızlıklarını muhafaza edebilmişlerdi. Şuan Avrupa’nın Doğu’da yükselen yayılmacılığı neticesinde Annan Fransa, Myanmar İngiltere, Goryeo ise Japonlar tarafından ilhak edilmiştir. Bu sebeple Çin eğer tekrar güçlenmeye başlarsa, biz sadece halkımızın konumunu iyileştirmiş olmakla kalmayız; ayrıca dünyaya karşı büyük bir sorumluluk içinde oluruz. Ola ki Çin bu sorumluluğu üzerine almazsa, o vakit Çin’in güçlenmesi dünya için yarar değil aksine büyük tehlike arz eder. Çin’in dünyaya karşı üstlendiği bu sorumluluk tam olarak nedir? Günümüzde dünyamızda gelişmiş ülkelerin izlediği tek yol insanların yurtlarını ele geçirmektir. Çin güçlenirse o da bunların izlediği yoldan gidebilir, o da Batıların emperyalizmini öğrenip, onların izini takip edebilir. Bu sebeple bizim öncelikle izleyeceğimiz politikaya karar vermemiz gerekmektedir; güçsüzlere, ezilenlere yardımcı olmak, işte bu bizim halkımızın zorunlu görevi olacaktır.”²⁹ (Sun 2011: 61).

Çin halkının kurtarılması ve yurttaşlık bilincinin halkta oluşturulması noktasında, Sun Yat-sen’in yeni inşa etmeye çalışırken, eskiyle de bağ kurması ve aslında Çinlilerin tarihinde ne kadar önemli başarılarının, buluşlarının olduğunu, güzel erdemlerinin bulunduğunu hatırlatarak, toplumsal özgüveni tekrar inşa etmeye çalışmıştır. Milliyetçilik ilkesiyle, ülkede bu doğrultuda bir bütünlük oluşturulabilmesi hedeflenmiştir.

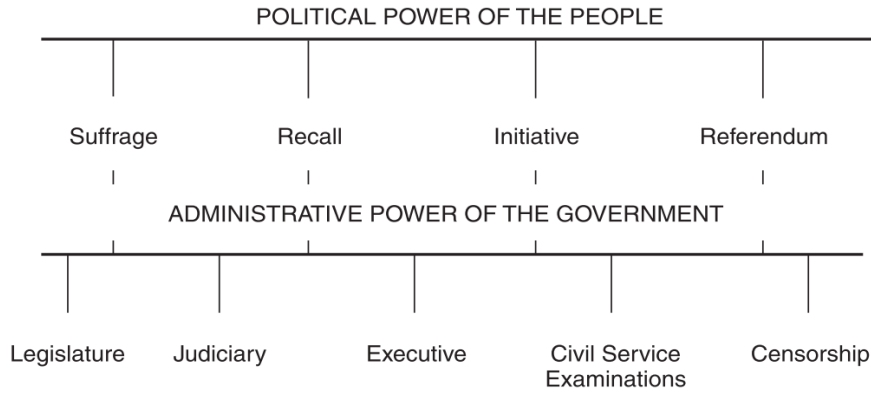
2.2. Demokrasi İlkesi *Minquanzhuyi*

Sun Yat-sen’in ifade ettiği ilkelerden ikincisi demokrasi ilkesidir. Onun perspektifine göre demokrasi ilkesi halkın eşitliği ile ilişkilidir. Sun’un demokrasi ilkesi ile oluşturmak istediği gerçekte halkın egemenliğidir; bu

²⁹ İlgili kısmın Çincesi: “中国到了头一个地位，是怎么样做法呢？中国古时常讲‘济弱扶倾’，因为中国有了这个好政策，所以强了几千年，安南、缅甸、高丽、暹罗那些小国还能够保持独立。现在欧风东渐，安南便被法国灭了，缅甸被英国灭了，高丽被日本灭了。所以，中国如果强盛起来，我们不但是要恢复民族的地位，还要对于世界负一个大责任。如果中国不能够担负这个责任，那么中国强盛了，对于世界便有大害，没有大利。中国对于世界究竟要负什么责任呢？现在世界列强所走的路是灭人国家的；如果中国强盛起来，也要去灭人国家，也去学列强的帝国主义，走相同的路，便是蹈他们的覆辙。所以我们要先决定一种政策，要济弱扶倾，才是尽我们民族的天职。”

siyasal açıdan bakıldığında tüm yurttaşların eşitliği anlamına gelmektedir. Bu sebeple Fransız Devrimi'nin sloganlarından eşitlikle benzerlik gösteriyordu (Wells 2001: 75). Sun Yat-sen demokrasiyi modern dünyanın özü; Çin'in bu dağınık ve güçsüz yapısından sıyrılıp, birleşmiş ve güçlü yurttaşlar olarak onları dönüştürmede en etkin yol olarak belirtmekteydi (Lorenzo 2013: 35).

Montesquieu'nün belirttiği ve daha sonra ABD tarafından uyarlanan, devlette üç farklı erkin bulunduğu sisteme alternatif olarak Sun beş farklı erkten oluşan bir sistem öngörmüştür. Sun Yat-sen liberal demokrasiyi sağlamlaştırmak adına denge ve denetleme sisteminin oluşturulup, halkın sahip olacağı dört siyasal hakkın (Şekil-1'de belirtilen), hükümetlerin sahip olacağı beş erk ile bu yapının sağlamlaştırılacağını düşünmektedir. Sun daha faydalı olacağı bu sistemin içine, köklerini geleneksel Çin'den alan İmtihan ve Denetleme erklerini de eklemiştir (Wells 2001: 84). Sun Batı'da uygulanan üç erk sistemindeki gediklerin memuriyet sınavlarının düzenlenmesi işinin yürütmeye; denetim gücünün de yasamaya bırakılmasını sakıncalı olarak değerlendirmiştir. Devlet makamlarında görev alacak memurların liyakate göre seçilebilmeleri için sınavların sisteminin bağımsız hareket edebilecek ayrı bir erk tarafından düzenlenmesi; denetim gücünün de yasamada olması durumunda, grupların parlamentodaki üstünlüklerine göre bu durumu ya kötüye kullanılacağını ya da kasten göz ardı edilebileceğini düşündüğünden, imtihan ve denetleme erklerini ayrıca düzenler. (Ma 1963: 402).

Şekil-1 Sun Yat-sen'in demokrasi ilkesini açıklarken ortaya koyduğu beş erkler ayrımı şablonu. Kaynak : (Wells 2001: 84).

Her ne kadar modern demokratik hükümet şekilleri Batı Avrupa kaynaklı olsa da, geleneksel Çin kültüründe de demokrasi fikrine dair izler görülebilir. Konfüçyanist klasik eserlerde öne sürülmüş olan Büyük Uyum *Datong*³⁰ kavramı, Sun Yat-sen'i oldukça etkilemiştir. Birçok Çinli aydın Hükümdar Yao ve Shun (M.Ö. 2356-2255) dönemindeki altın çağı, demokrasi çağı olarak da ifade etmekte; buna sebep olarak da o dönemde insanların kendi yöneticilerini seçebilmiş olmaları ve halkın bir bütün halinde yönetilebilmiş olması gösterilmektedir. (Cheng 2003: 151-152).

Sun Yat-sen, egemenlik *quan*, halkın sahip olması gereken; kabiliyet *neng* ise hükümetin sahip olması gereken unsurlar olarak belirtmiştir. Bu düşünce onun beş erkler sisteminin temelini oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda onun düşüncesindeki özgünlüğü göstermektedir (Wells 2001: 84).

“Biz şimdi gücü kapasiteden ayırıyoruz. Diyoruz ki insanlar mühendis; hükümet ise makinedir. Bunun yanı sıra biz hükümetin makine aksamının tüm gücünde olmasını istiyoruz; her şeyi yapabilme kapasitesinde olsun ve bir diğer yandan, mühendisler -insanlar- bu güçlü makine aksamını kontrol etmek için büyük bir güce sahip olsunlar istiyoruz. Peki, bu dengenin sağlanması için her iki tarafın da müşterek ne gibi haklarının olması gerekir? İnsanlar açısından dört hakkın olması gerekir; bunlar seçme, azletme, inisiyatif ve referandum haklarıdır. Hükümet tarafındaysa beş hak bulunmalı. Eğer halkın bu dört yönetim gücü, hükümetin beş idari gücünü kontrol ederse, böylece muazzam bir demokratik mekanizmaya sahip olacağız.” (Wells 2001: 80).

2.3 Halkın Esenliği *Minshengzhuyi*

Halkın Esenliği İlkesi toplumun refahı için nihai hedefleri şekillendirir. (Lin 1974: 201). Halkın Esenliği İlkesi'nin öne çıkan iki temel amacı vardır; bunlardan ilki herkese eşit toprak hakkı, diğeri ise sermayenin kontrolüdür. Halkın Esenliği İlkesi'nin en önemli bileşenlerinden olan toprak mülkiyetinin eşitliğini sağlanması ve arazi değer artışı vergisinin (rant vergisi) uygulanmasıdır. (Lin 1974: 201). Henry George'un özel mülkiyetten doğan hak edilmemiş kazanç teorisi doğrultusunda şekillenmiş bu görüşe

³⁰ Konfüçyanizm'de evrensel, büyük uyum *datong* toplum gelişiminin en üst aşaması olarak belirtilmektedir. Bir şekliyle Batı'daki ütopya düşüncesiyle benzerlikler gösterir. Herkesin uyum içerisinde, eşit haklara sahip olduğu, tüm güç ve zenginliklerin halkın tümüne ait olduğu, insanların tüm kapasitelerini kullanarak çalıştığı ve toplumsal yardımlaşmanın etkin olduğu bir toplumsal yapı olarak tasavvur edilmektedir, bkz. (Guo ve Guo 2008: 4).

göre, arazi sahipleri arazilerinin çevresinde yapılan yatırımların neticesinde arsalarındaki değer artışından devlet vergi talep etmeli ve bu halkın yararına kullanılmalıdır. Bu sebeple hak sahipleri arsalarının rayiç bedelini devlete bildirmeli, devlet hak sahibinin beyanatına göre arsada sonraki yıllarda artan değer farkına göre ya hak sahibine rant vergisi uygulayabilir ya da kamu yararına görürse bu araziyi istimlak edebilir. Böylelikle haksız kazancın önüne geçilmiş ve elde edilen faydanın toplumsal olarak paylaşılması amaçlanmıştır.

Geleneksel Çin uygulamalarının da Sun'un düşünce yapısına etkileri olmuştur. Halkın Esenliği İlkesi'nde, özellikle de toprak mülkiyetinin eşitlenmesi konusu, Zhou Hanedanı zamanındaki "well-fied (*jingtian*)" sisteminde³¹ ve Han Hanedanı dönemindeki Wangmang'ın reform programında, Song Hanedanı döneminde Wang Anshı ve 19. yy. yarısındaki Taiping toprak sisteminde gözlemlenebilir. Buna ek olarak Sun'un "tek vergi sistemi"³² de Ming dönemi "single whip system (*yitiaobian*)"³³ arasında benzerlikler vardır (Gordon 1993: 190).

Halkın Esenliği ilkesinin bir diğer vurgu yaptığı nokta ise sermayenin kontrol edilmesidir. Büyük hacimli ve tekel karakteri taşıyan bankalar, demiryolları ve denizcilik işletmeleri gibi yapıların sadece özel sermayenin eline bırakılarak halka refah sağlanması olanaklı değildir. Sun Yat-sen'in sermayenin düzenlenmesi üzerine görüşleri, sermayenin birkaç kişi elinde toplanmasını önlemek, böylece zengin ve fakir polarizasyonunu öncesinde denetleyebilmektir. Devlet sermayesi çeşitli sanayi dallarının geliştirilmesi ve iletişim, madencilik ve diğer büyük çaplı sanayi kollarının ulusal operasyonunu sağlamakla gerçekleştirilecekti (Chi 1992: 83-84).

³¹ Çin'in Zhou Hanedanı zamanında, eşit toprak dağıtımı için uygulamış olduğu sistemin adıdır. *Jingtian* 井田 sisteminde; *jing* kuyu, *tian* ise tarla anlamına gelmektedir. Burada *Jing* 井 piktografından yola çıkılarak - sanki bir alanın dokuz eşit parçaya bölünmesini resmediyorcasına- toprağın dokuz eşit kare parçasına bölündüğü ve ortadaki bir kare boyutundaki tarla hariç hepsinin kişilerin özel mülkiyeti olduğu ve kişilere eşit ölçüde dağıtıldığı varsayılır. Bu şekilde bir araya gelen sekiz ailenin her biri kendi tarlası için çalıştığı gibi devlete ait olan dokuzuncu tarla için de hep birlikte çalışırlar. (Lai 2001: 564).

³² Tüm diğer vergilerin tek vergi altında toplanması düşüncesidir. Henry George'un rant vergisi kavramından etkilenilmiştir (Cheng 2003: 153).

³³ Ming Hanedanı döneminde Zhang Juzheng tarafından geliştirilen, kırktan fazla kalem vergiyi teke indirme ve ödemenin gümüş ile yapılması sistemidir. Daha önceleri halk vergileri pirinç, tahıl, kumaş şeklinde ödeyebiliyorken şimdi sadece gümüş ile ödeme yapabileceklerdir. Halk daha öncesinde ürettiği maldan bir kısmını devlete vererek vergisini ödeyebilirken; bu sistemle önce ürettiği ürününü satması ve elde ettiği gümüşten vergisini vermesi gerekmektedir (Pan 2017: 41).

Çünkü özel teşebbüsler kâr amacı güderken, kazanılacak parayı önceliği olarak belirlerken; Halkın Esenliği ilkesi insanın refahını öncelik olarak önüne koymuştur, sermayenin dağılımı sorununa eğilmiştir (Sun 2011: 200). Sun hububat ticareti örneğiyle kapitalist yaklaşım ve *minsheng* ilkesi arasındaki farka dikkat çekiyor; Çin'in bulunduğu şartlar içerisinde henüz hububat yönünden bir kendine yeterli sağlanmadan, halkın birçoğu yeteri kadar beslenemezken, bu ürünlerin yurtdışına satımı konusunu dile getiriyor. Kapitalistlerin amacı bir an evvel ürünü yollayıp, kazanç elde etmek bizim ise halkımızın karının doymasını sağlamak. Öncelikle ürün üretilir, iç pazarda talepleri karşılar ve kalan fazla ürün dışarıya satılmalıdır diye ekler. (Sun, 2011: 200). *Minsheng* ilkesiyle bu dengenin sağlanması amaçlanmıştır. “Çin fakir bir ülkedir. Diğer ülkeler üretim fazlası verirken, Çin yeteri kadar üretim yapamıyor. Bu sebeple Çin sadece özel sermayeyi düzenlemekle kalmamalı; ayrıca devlet sermayesi geliştirmek ve sanayiye teşvik etmek zorundadır.” (Bergere 1994: 389). Anlaşılacağı üzere, Sun Yat-sen sınıf mücadelesini önleme isteğinin, Maurice William'ın söylemlerinden etkilendiği görülmektedir. Bu sebeple mevzuat ve yasalar eliyle Sun sermayeciliğin ortadan kaldırılmamasını ancak sınırlandırılmasını önermiştir. (Bergere, 1994: 389). Onun millî sermayenin yaratılması ile ilgili planlarının ayrıntıları *Sanayi Planı Shiye Jihua* çalışmasında görülebilir. Bu ana hatlar, Çin Komünist Partisi tarafından 1953 yılında başlatılan ilk Beş Yıllık Plan'ın proto tipi olarak düşünülebilir. (Chi 1992: 84). Sun Yatsen Halkın Esenliği İlkesi üzerine konferanslarını tamamlamaya fırsat olmadan vefat etmiş; sonrasında Jiang Jieshi (Çan Kay-şek) tarafından iki ek bölüm kaleme alınmıştır.

3. Sun Yat-Sen'in Düşünce Yapısına Etki Eden Batılı Düşünür ve Yazarlar

Bazı Batılı aydınlar Sun'un düşüncelerinin Çin ve Batı arasındaki bir çizgide geliştirildiğini iddia ederler. Onlara göre Sun'un ideolojisi Batılı fikirlerin bir sentezi gibiydi. Sun ise bu durumu şöyle belirtmiştir: “*Sahip olduğum devrimci düşüncelerden bazıları geleneksel Çin düşüncesinden uyarlanmıştır, diğerleri ise Batılı teoriler ve uygulamalardan tayin olunmuştur, bazılarıysa benim kendi iç görüşlerim ve eleştirilerimin yansımalarıdır.*” (Cheng 2003:150).

Sun'un düşüncesi üzerinde Batılı düşünürlerin bazı önemli etkileri şu şekilde gözlemlenebilir. Örneğin, Sun Yat-sen'in Halkın Esenliği İlkesi'nde büyük ölçüde Maurice Williams'ın *Social Interpretation of History* adlı

kitabından izlenimlerine yer vermektedir. Halkın Esenliği konuşmasında bu esere atıfta bulunmuştur. William'a göre halkın geçim ve refahı sosyal ilerlemenin itici gücüdür ve bu sosyal ilerleme de tarihteki temel güçtür. Bu sebeple tarihi belirleyen yaşam mücadelesidir, maddi kuvvet değil (Wells 2001: 97). William, sosyal; ekonomik olmayan güçlerin insanlık tarihinin temelini oluşturduğuna inanıyordu. İnsan davranışlarının, en azından kısmen, sadece maddi ortamda, maddi etkinin kaçınılmaz sonucunda değil; bilinçli hesaplamanın sonucunda oluştuğunu düşünüyordu. William'ın analizlerini takiben, Sun Klasik Marxizm'i, özellikle de sınıf mücadelesi olgusunu reddetmiştir. Sun'un toplumun ilerlemesinin sınıf çatışmasından ziyade karşılıklı işbirliğinden kaynaklandığı öne süren P. Kropotkin'den etkilenmiştir. Kropotkin karşılıklı yardımın insan doğasının bir parçası ve toplumsal dönüşümün faktörü olduğunu dile getirmiştir (Cheng 2003: 153).

Sun'un toprak reformu politikaları güçlü bir biçimde Amerikalı ekonomist Henry George'un reform teorilerinden etkilenmiştir. Henry George'a göre arazi değerindeki hızlı yükseliş, arazi sahiplerinin kendileri için yaptıkları iyileştirme çabaları nedeniyle değil, genel sosyo-ekonomik gelişmelerden kaynaklanıyordu. Devletin vergilendirmek ve arsayı arsa sahipleri tarafından bildirilen bir değerde alma hakkı vardı. Artan arazi fiyatlarından elde edilen kazanılmamış kâr, tüm toplum için geçerli olan diğer vergilerin kaldırılmasına yarayabilirdi. George'un tek vergi teorisi o zamanlarda popülerdi ve Sun'un toprak reformu politikasının da temel oluşturuyordu (Cheng 2003: 153).

Sun'un beş erkler ayrılığı düşüncesi onun Montesquieu'dan yaptığı okumalardan, güçler ayrılığı teorisinden kaynaklanmaktadır. Sun buna kendisi iki ayrı erki daha eklemiş olsa da temel yapı yine de buradan kaynaklanmaktadır. Abraham Lincoln'un devletlere yol gösterici ilkesi "halkın, halk tarafından halk için yönetimi" birçok açıdan Sun'un Üç Halk İlkesi'nin şekillenmesinde etkili olmuştur (Cheng 2003: 153).

SONUÇ

Sun Yat-sen vefatının üzerinden on beş yıl geçtikten sonra Chongqing hükümeti kararınca *guofu Modern Çin'in babası olarak anılmaya başlamış; dönemin şartları içerisinde Nanjing'de ve Chongqing'de bulunan hükümetler, yönetimlerini meşru zemine oturtmak adına Sun Yat-sen'in mirasını sahiplenme mücadelesi içe girmişlerdir.*

Sun Yat-sen'in Modern Çin'in siyasi düşüncesine en büyük katkısı olarak, ortaya koyduğu Üç Halk İlkesi görülmektedir. Modern Çin'in ilk devrimci örgütü olan *Xingzhonghui*'in andında geçen ifadelerde düşüncesinin şekillenmeye başladığı gözlemlenirken; GMD ve ÇKP arasında yapılacak işbirliği öncesinde partinin yeniden inşası kongresine verilen aralarda, toplamda altı aylık bir zaman dilimi kapsayacak konferans serilerinde tek tek Üç Halk İlkesi olan Milliyetçilik *Minzuzhuyi*, Demokrasi *Minquanzhuyi*, Halkın Esenliği *Minshengzhuyi* başlıklarında partililere açıklamış; bu ilkelerin içeriklerinden ve öneminden bahsetmiştir.

Sun Yat-sen Milliyetçilik İlkesi'ni Çin Halkının kurtuluşundaki en önemli ilke olarak görür. Çin Halkının birbiriyle bütünleşmemiş, dağınık halde kum tanecikleri gibi algılandığından bahsederken; aile ve sülalecilik temelinden yola çıkılarak daha örgütlü bir ulus var edebileceklerini düşünür. Anti-Qing ve anti-emperyalist söylemler içeren bu görüşe göre, Mançuları yok etmek algısının çok büyük bir yanlış olduğundan; azletmek istedikleri yönetimde olan Mançular olup halkla yönetim zümresi arasındaki farka dikkat çeker. Anti-emperyalist söylem doğrultusunda dünya nezdinde kendilerine eşit davranan tüm halklarla bütünlük sağlayıp emperyalizmin ülkelerindeki tüm ayrılıkçı faaliyetlerinin önüne geçebilmeyi savunur. Sun Yat-sen, Milliyetçilik İlkesi'ni açıklarken geleneksel Çin değerlerinden ve Çin tarihinden referanslara başvurarak Çin toplumunun gerçekte büyük uyum *datong* prensibine dayalı barışçıl bir düzeni desteklediğinden, gücünün en üst noktasında olduğunda dahi bölgesindeki diğer küçük devletleri ilhak etmemiş; bu devletlerin varlıklarını koruyabilmiş olduklarının üzerinde durur. Güney Asya'daki küçük ülkelerin Çin kültürüne ve medeniyetine duymuş oldukları hayranlık neticesinde bağlılık yemini edip, haraç sunmaya geldiklerinden bahseder. Çin'in bunu güç zoruyla dayatmadığını, kendi istekleri doğrultusunda gelen bu devletlerin haraçlarını sunmalarına izin verilmesi, o devletlerce şeref duyulacak bir şey olarak algılanırken, Çin'in buna müsaade etmemesi halinde bu durumu çok aşağılayıcı olarak gördüklerini dile getirmiştir. *Wangdao* prensibinin gereğiyle hareket edildiği ve güç kullanılarak bir zorlama yapılmadığı için Çin'in o dönemde elde ettiği itibara, şuan dünyanın önde gelen hiçbir ülkesinin muktedir olmadığından bahseder. Öyle ki Batılı devletlerin bu bölgede nüfuzu artmaya başladıktan sonra bu küçük ülkelerin bir bir sömürgeleştirildiğinin üzerinde durur. Bunun yanı sıra yüksek kültür ve medeniyet mirasları sayesinde, Song döneminde Moğollara; Ming döneminde Mançulara egemenliklerini yitirmiş olsalar dahi sonrasında bu halkları kendi içlerinde

eritebildiklerinden; yönetimi kaybetmiş olmalarına dair Çin halkının varlığını devam ettirebildiğini ifade etmiştir. Tüm bu açıklamalardaki amaç Çin toplumu genelinde özgüveni yeniden tayin edebilmek ve yurttaşlık bilincini oluşturabilmektir.

Sun Yat-sen, Demokrasi İlkesi'yle halkın eşitliğine vurgu yapmış ve Çin'de bundan sonra bir daha monarşi rejiminin etkin olmamasını garanti altına almak istemiştir. Batılı ülkelerdeki üç ayrı erk sistemine alternatif olarak kendisi beş ayrı erk sisteminden bahsetmiş; Yasama, Yürütme, Yargı'nın yanı sıra Denetleme ve İmtihan erklerini de bu sisteme dâhil etmek istemiştir. Denge ve denetleme mekanizmaların iyi çalışması sağlanarak, düzgün işleyen bir sistem öngörmüştür. Demokrasi kavramı her ne kadar Batı'yla özdeşleştirilmiş olursa da Çin tarihinden Hükümdar Yao ve Shun'un (M.Ö. 2356-2255) zamanlarında, halkın kendi yöneticilerini belirleyebilmiş olmaları sebebiyle, bu dönem de demokrasi çağı olarak ifade edilmiştir.

Sun Yat-sen belirttiği üçüncü ilke olan, toplumsal refahın sağlanması konusuna eğilen Halkın Esenliği İlkesi, iki noktaya vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki; herkese eşit toprak hakkının sağlanması, bir diğeri ise sermayenin kontrolüdür. Bu düşüncede öne çıkan nokta Sun Yatsen'in Henry George'nin rant vergisi söyleminden hareketle; arazilerin etrafında yapılan yatırımlar doğrultusunda arazide ortaya çıkan değer artışından devletin vergi alması ve bunun toplum yararına kullanabilmesi geçmektedir. Bu sisteme göre arazi sahipleri tarafından belirtilecek rayiç bedellerine göre devlet vergilendirmeye gidecektir; eğer mülk sahibi arazisine olduğundan daha fazla değer biçerse yine o değer üzerinden vergi ödemeli; daha düşük bir değer belirtirse de devlet bunu kamu yararına görmesi halinde, o araziye istimlak edebilecektir. Rant vergisinin uygulamaya geçilmesiyle mal sahipleri lehine ortaya çıkan bu hak edilmemiş kazancın toplumsal faydaya dönüştürülebilmesi amaçlanmıştır. Halkın Esenliği İlkesiyle üzerinde durulan bir diğeri husus da sermayenin kontrol edilmesi konusudur. Özel teşebbüsler kâr amacı doğrultusunda hareket edecekleri için büyük hacimli ve tekel karakteri taşıyan bankalar, demiryolları ve denizcilik işletmeleri gibi yapıların sadece özel sermayenin eline bırakılarak halka refah sağlanması olanaklı olmayacağından, sermayenin birkaç kişi elinde toplanmasını önlemek; devlet eliyle bu yatırımları kontrol etmek, böylece zengin ve fakir polarizasyonunu öncesinde denetleyebilmektir.

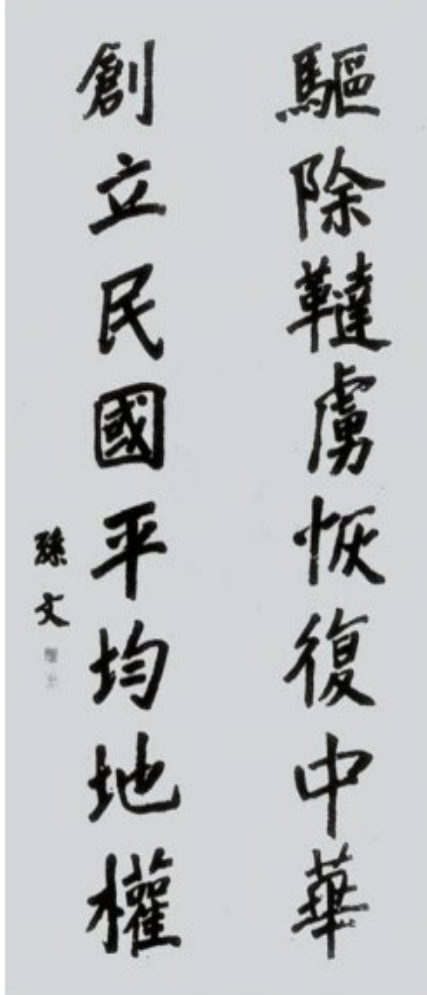
Sun Yat-sen'in devrim planı olarak düzenlediği Üç Halk İlkesi'nin ve Xinhai Devrimi'nin etkileri sadece Modern Çin tarihi için önemli izler bırakmakla kalmazken; ulus devletlerin oluşmaya başladığı coğrafyasında diğer ülkeler için de bir esin kaynağı olmuştur. Xinhai Devrimi'nin başarılı bir yönü de Vietnam, Tayland, Myanmar, Malaya, Hindistan gibi ülkelerin kendi bağımsızlık mücadelelerinde, onları teşvik edip cesaretlendirmiş ve ilham vermiş olmasıdır. Xinhai Devrimi'nin Vietnam halkının kurtuluş hareketine ise doğrudan ve çok büyük etkisi olmuştur (Wells 2001: 180). Sun Yat-sen'in belirttiği gibi: "Annam, Myanmar, Nepal, Butan, Hindistan, Afganistan, Malezya gibi ülkelerin halkları, Çin'in izinden gitmeli, Batı'yı bertaraf edip bağımsızlıklarını elde etmeli. Böylelikle, Avrupalı emperyalistler ve sömürgeciler yenilgiye uğratılmalıdır. Dolayısıyla Çin Devrimi, Batı emperyalizmi için sonun geldiğini ilan eden ilk seslerdendir." (Sun 1956: 469). Sun Yat-sen'in ortaya koyduğu bu fikirlerin izleri Tayvan anayasası, milli marşı ve bayrağında da gözlemlenebilmektedir. Marie Claire Bergere daha sonra kitaplaştırılan Üç Halk İlkesi için, propaganda mahiyetinde bir eser olduğu, söylenenlerin düşüncede kalmasından ziyade, insanların harekete geçmelerine yönelik yapılmış çağrı gibi olduğunu belirtir (Bergere 1998: 353).

EKLER

就任临时大总统时的孙中山

Resim 1, Sun Yat-sen'in geçici cumhurbaşkanlığı görevine başladığında çekilmiş fotoğrafı (Zhu ve Song 2012: 5).

Resim 2, Üç Halk İlkesi'nin yayılması için basılan broşürler.

三民主義宣傳冊

Resim 3, Sun Yat-sen'in el yazısıyla Tongmenghui'in (Zhu ve Song 2012:47) prensipleri (Gao, Sun ve Zhang 2012: 207).

KAYNAKÇA

- Bergere, Marie Claire (1998), *Sun Yat-sen*. California: Stanford University Press.
- Cheng, Chu-yuan (2003), The Originality and Creativity of Sun Yat-sen's Doctrine and Its Relevancy to the Contemporary World. *American Journal of Chinese Studies*, 10 (2), 149 -162.
- Chi, Wen-shun (1992), *Ideological Conflicts in Modern China, Democracy and Authoritarianism*. New Brunswick and Oxford: Transaction Books.
- Du, Yue (2018), Sun Yat-sen as Goufu: Competition over Nationalist Party Orthodoxy in the Second Sino-Japanese War. *Modern China*, 45 (2), 210-235.
- Gao, Changli (2012), 孙中山“三民主义”的现实意义 (Sun Yat-sen'in Üç Halk İlkesi'nin Gerçekte Anlamı). *资政专论 (Finans Politika Yazıları)*, 2, 46-48.
- Gao, Zhonghua, Xin, Sun and Zhang, Jian (2012), *辛亥革命全纪录 (Belgeleriyle Xinhai Devrimi)*. 岛: 青岛出版社.
- Gordon, Leonard H.D. (1993), *Minsheng Principle of Sun Yat-sen*. *Zhongguo Wenhua Yanjiusuo Xuebao*.
- Guo, Baogang and Guo, Sujian (2008), *China in search of a Harmonious Society*. Plymouth: Lexington Books.
- He, Junhua (2011), 论孙中山重新阐发三民主义的动因 (Sun Yat-sen'in Üç Halk İlkesi'ni Tekrar Yorumlamasının Sebepleri Üzerine). *四川工程职业技术学院学报 纪念辛亥革*
- *100 周年 (Sichuan Mühendislik ve Teknoloji Fakültesi Dergisi Xinhai Devrimi 100. Yıl Özel Sayısı)*, 3, 17-21.
- Hu, Shengwu and Jin, Chongji (2010), *从辛亥革命到五四运动 (Xinhai Devrimi'nden Dört Mayıs Hareketine)*, (Cilt 2), 山西: 山西人民出版社.
- Hu, Shengwu and Jin, Chongji (2011), *辛亥革命史稿 第1卷 (Xinhai Devrimi Tarihi)*, (Cilt 1). 上海上海辞书出版社.
- Hu, Shengwu and Jin, Chongji (2011), *辛亥革命史稿 第4卷 (Xinhai Devrimi Tarihi)*, (Cilt 4). 上海: 上海辞书出版社.
- Ip, Eric Chieyung (2008), Building Constitutional Democracy on Oriental Foundations: An Anatomy of Sun Yat-sen's Constitutionalism, *Historia Constitucional*, 9, 327-339.

- Lai, Whalen (2001). Well-Field System. (O. Leaman, Dü.), *Encyclopedia of Asian Philosophy*, 564.
- Liu, Li and Fan, Hong (2017), *The National Games and National Identity in China*. New York: Routledge.
- Liao, Dawei (2008), *辛亥革命与民族政治转型 (Xinhai Devrimi ve Milliyetçi Politikaların Dönüşümü)*. 上海: 东华人文学学术文库.
- Lin, Sein (1974), Sun Yat-sen and Henry George: The Essential Role of Land Policy in Their Doctrines. *American Journal of Economics and Sociology*, 33 (2), 201-220.
- Ling, Yulong (2012), Dr. Sun Yat-sen's Doctrine and Impact on Modern World. *American Journal of Chinese Studies*, 19 (1), 1-11.
- Liu, Xinghua (1985), *孙中山思想论稿 (Sun Yat-sen'in Düşüncesi Üzerine)*. 黑龙江: 黑龙江人民出版社.
- Lorenzo, David J. (2013), *Conceptions of Chinese Democracy: Reading Sun Yat-sen, Chiang Kai-Shek and Chiang Ching-Kuo*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Ma, Herbet H.P. (1963), Chinese Control Yuan: An Independent Supervisory Organ of the State. *Washington University Law Quartely*, 4, 401-426.
- Mao, Zedong (1999), 纪念孙中山先生 (一九五六年十一月十二日) (Sun Yat-sen Bey'i Anma) (12 Kasım 1956), *毛泽东文集 (Mao Zedong Seçme Eserleri)* (s. 156). 北京: 人民出版社.
- Mao, Zedong (1999), 在纪念孙中山逝世十三年及追悼陈亡将士大会上的讲话 (Sun Yat-sen'in Vefatının 13. Yılına Anma ve Savaşta Hayatını Kaybeden Askerlerin Matemi Töreni Konuşması). *毛泽东文集 (Mao Zedong Seçme Eserleri, Cilt 2)* (s. 112-113). 北京: 人民出版社.
- Öztürk, Ayşe (2013), *辛亥革命与凯末尔革命的比较研究 (Xinhai Devrimi ile Kemalist Devrimin Karşılaştırmalı Bir Çalışması)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi 武汉: Central China Normal University, Institute of Modern Chinese History.
- Qin, Yaqing (2012), Culture and Global Thought: Chinese International Theory in the Making. *Revista CIDOB d'Afers Internationals*, 100, 67-90.
- Schiffrin, Harold Z. (1968), *Sun Yat-sen and the Origins of the Chinese Revolution*. Los Angeles: University of California Press.

- Sun, Yat-sen (1982), 临时大总统誓词 (Geçici Cumhurbaşkanlığı Yemini). *孙中山全集 第2卷 (Sun Yat-sen'in Bütün Eserleri)* (s. 1). 北京: 中华书局.
- Sun, Yat-sen (1956), *孙中山选集 (Sun Yat-sen'in Seçme Eserleri)*. 北京: 人民出版社.
- Sun, Yat-sen (2011), *三民主义 (Üç Halk İlkesi)*. 北京: 九州出版社.
- Sun, Yat-sen (1981), *孙中山全集 第1卷 (Sun Yat-sen'in Bütün Eserleri)* (Cilt 1). 北京: 中华书局.
- Sun, Yat-sen (2011), 有志竟成 (Kararlılık ve Sebat Olduğu Sürece İşler Başarılı Olur). S. Yat-sen içinde, *建国方略 (Ulusal Yapılanma Planları)* (s. 64). 北京: 中国长安出版社.
- Wells, Audrey (2001), *Political Thought of Sun Yat-sen: Development and Impact*. New York: Palgrave Macmillan.
- Yang, Tianshi (2011), 纪念辛亥革命一百周年系列8《民报》与三民主义理论 (Xinhai Devrimi 100. Yılı Anması Seri-8, Minbao Gazetesi ve Üç Halk İlkesi Teorisi). *文史参考 (Edebiyat ve Tarih Referans Dergisi)*, 10, 14-17.
- Yi, Pan (2017), *Rural Welfare in China*. New York: Springer.
- Yong, Ma (2012). From Constitutional Monarchy to Republic: The Trajectory of Yuanshikai. *Journal of Modern Chinese History*, 6 (1), 15-32.
- Zhang, Haipeng and Deng, Hongzhou (2011), *辛亥革命史话 (Xinhai Devrimi Tarihi)*. 北京: 社会科学文献出版社.
- Zhang, Linda P. (1992), *Wu Tingfang (1842-1922) Reform and Modernization in Modern Chinese History*. Hong Kong University Press.
- Zhu, Hanguo and Song, Yawen (2012). *一本书读懂民国 (Bir Kitapla Minguo Dönemi'ni Anlamak)*. 北京: 中华书局.
- 临时大总统咨参议院辞职文 (Geçici Cumhurbaşkanı'nın Senato'ya Sunduğu İstifa Mektubu). *临时政府公报 (Geçici Hükümet Resmi Gazetesi)*, 20 Şubat 1912 (17).
- 首都各界隆重纪念辛亥革命 100 周年 (Başkent'te Her Kesimden Katılımla Gerçekleşen Xinhai Devrimi 100. Yılı Resmi Anma Töreni), *武汉晚报 / (Wuhan Akşam Postası)*, 10 Ekim 2011).

Elektronik Kaynaklar

- “National Symbols” (<https://english.president.gov.tw/Page/97>, 20 Temmuz 2019’da erişildi).
- “National Flag” (<https://english.president.gov.tw/Page/96>, 20 Temmuz 2019’da erişildi).

ASYA-PASİFİK BÖLGESİ'NDE STRATEJİK DENGEDE TAYVAN'IN ROLÜ

Ali Engin OBA*
Sevgili İlknur OBA'ya

GİRİŞ VE KONUNUN TANIMI¹

Asya-Pasifik bölgesinin dünya merkezi haline gelmesinin temel sebebi Çin'in ekonomik dönüşümü ile Hindistan'ın aynı şekilde son zamanlarda gösterdiği ekonomik büyümeye dayalı başarısıdır.

Hiç şüphesiz, son 30 yıldır bölge ülkeleri arasında barış ve istikrarın mevcudiyeti önemli bir anlaşmazlığın ortaya çıkmamış olması da bu gelişmeyi meydana getirmiştir. Ayrıca, ABD'nin bölgedeki mevcudiyeti de stratejik dengeyi sağlayan önemli bir unsurdur. ABD, Soğuk Savaş sonrasında da bölgedeki stratejik varlığını devam ettirmiştir. Başkan Obama'nın ve diğer ABD yetkililerinin belirttikleri üzere, Amerika kendini bir pasifik gücü olarak tanımlamakta ve bölgede stratejik ve ekonomik bakımlardan varlığını sürdüreceğini bildirmektedir.

Diğer taraftan, Asya-Pasifik ülkelerinin son zamanlarda savunma ve askeri modernleşmeye yönelik harcamalarındaki artış dikkat çekicidir. Başka bir deyişle, Asya-Pasifik ekonomik açıdan dünyanın en dinamik bölgesi olması yanında, savunma alanında en çok harcamada bulunan bölge haline de gelmiştir (Bisley, 2012). Özellikle, saldırı silahları alımı hız kazanmıştır. Bölge ülkeleri saldırı deniz altıları, deniz savaşı kabiliyetlerini arttırıcı sofistike silahlar ve süpersonik savaş jetleri ile silahlı kuvvetlerini takviye

---

* Büyükelçi (E) Prof. Dr., Çağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı.

¹ Bu makale ile ilgili araştırma Tayvan, Çin Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın verdiği "Taiwan Fellowship" sayesinde, Haziran-Eylül 2018 tarihlerinde, Ulusal Chengchi Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Yazar, bu vesile ile Tayvan Dışişleri Bakanlığına ve Ankara Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonuna teşekkürlerini sunar.

etmektedirler. Bu çerçevede, ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) Bölgesel Forumu'nun 1994'te kurulmasından itibaren, ASEAN ülkeleri arasında güvenlik işbirliğinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi dikkat çekicidir (Bisley, 2012). Asya-Pasifik'teki en önemli stratejik sorun, Çin'in revizyonist bir ülke olarak ortaya çıkması ve İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan düzene meydan okumasıdır.

Gerçekten, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile revizyonist ülkelerin ortaya çıkarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilmiş düzene meydan okumaları büyük güçler rekabetine yol açmıştır. Bu gelişme ayrıca, mevcut küresel düzene bir tehdit oluşturarak kaygan ve değişken şekilde tanımlanabilecek küresel düzensizliği doğurmuştur. Hür ve açık uluslararası düzene karşı bu meydan okumalar, devletler arasında stratejik rekabete yol açmış ve küresel düzensizliğin ayrılmaz bir parçasını meydana getirmiştir. Bu çerçevede, Asya-Pasifik'te Çin'in revizyonist bir ülke olması ABD ile rekabetçi bir ilişki içine girmesini sağlamıştır.

Çin'in bir süper güç olarak ortaya çıkması, 21. yüzyılın en önemli olayıdır. Bu durum, ABD'nin dış ve ekonomik politikalarını şekillendirmekte ve ayrıca Vaşington'un Asya-Pasifik'teki genel çıkarlarını da tehdit etmektedir. Bundan başka, Çin merkezli bir dünyanın ortaya çıkışı, Asya-Pasifik bölgesindeki diğer ülkelerin stratejik bilinçlenmelerini de sağlamıştır. Bu çerçevede, yukarıda belirtilen savunma harcamalarının son zamanlardaki hızlı artışının arkasındaki neden bu bilinçlenmedir.

Asya-Pasifik'teki Stratejik Sorunlar

Çin Komünist Partisi'nin 19. kongresinden itibaren (Ekim 2017) Çin'in dünyada merkezî rol oynama konusunda iddia sahibi olduğu görülmeye başlanmıştır. Böylelikle Çin'in dünyanın önemli bir gücü olarak yükselişi ve otoriter bir Asya modelini de kalkınma açısından ortaya koyması, Pekin açısından yeni bir devrim niteliğini taşımıştır. Böylelikle, liberal olmayan bir ülke, liberal dünya düzeninde önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

Liberal olmayan yeni Çin, Xi Jinping liderliğinde, uluslararası normları, kurumları şekillendirmek, Çin'in varlığını her alanda göstermek, kültürel değerlerinin dünyada yaygınlaştırılmasına çalışmak amacıyla adımlar atmaya başlamıştır. Çin, propaganda metotları ile 60 milyon üzerindeki Çin diasporasını da kullanmak suretiyle görüşlerini yaygınlaştırmaya çalışmıştır.

Xi Jinping'in diğer önemli adımı Kuşak ve Yol Girişimi'dir. Bu, eski İpek Yolu ile Deniz Baharat Yolu'nun modern bir şekilde canlandırılmalarını amaçlamaktadır. Yoğunlaştırılmış bir altyapı projesine yönelik bu girişim, Çin'in askeri amaçlarına da hizmet etmeyi hedeflemektedir. Bu şekilde, Çin'in ekonomi mucizesini yaratan Deng Xiaoping mirasını teşkil eden alçakgönüllü, egemen olmayan, barışçıl kalkınma ilkelerini bir tarafa bıraktığını ve Mao Zedong'un tamamıyla kendi kendine güven doktrinini yücelterek etrafa korku saldığını da görüyoruz (Kissinger, 2012).

Çin'in, Güney Çin Denizi'ndeki tutumu da Asya-Pasifik'teki stratejik dengeli olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu denizde bulunan geniş petrol ve gaz yatakları, balık avlama alanları zikredilmeye değerdir. Ayrıca, Bruney, Çin, Malezya, Filipinler ve Tayvan ile Vietnam bu denizde bazı talepler ileri sürmektedirler. Bu şekilde, bu denizde hükümlanlık konusu denize sahildar ülkeler arasında çıkar çatışmasına yol açmaktadır. Ancak, Çin, son dönemde bu denizi kontrol için saldırgan bir politika izlemeye başlamış ve Asya-Pasifik'teki kuvvetler dengesini kendi lehine değiştirmeye çalışmıştır.

Hiç şüphesiz, ABD ile Çin arasındaki rekabet 21. yüzyılı şekillendirecektir. Bugün en önemli soru Çin'in, liberal uluslararası düzene saygı gösterip göstermeyeceğidir. Başka bir deyişle, bölgeye ilişkin en önemli konu, Çin'i, istikrarlı, iktisadi, diplomatik ve askeri boyutları olan bölgesel düzene dahil etmektir. Diğer taraftan, Güney Çin Denizine ilişkin anlaşmazlıkların sona erdirilmesi gerekmektedir (Liu & Spangler, 2016).

Bölgede Çin'in önemli rol oynama ihtirası ve askeri alandaki gelişmeleri ile Kuzey Kore'nin nükleer programı bölgesel güvenliği tehdit etmektedir. Çin Deniz Kuvvetleri'nin de gelişmesi bu ülkeyi Asya-Pasifik bölgesinde önemli bir oyuncu haline getirmektedir. Bazı akademisyenlere göre Çin, bölgedeki ABD'nin rolünü üstlenmektedir. Nitekim Mearsheimer'e göre kuvvetli bir Çin, 1930'larda Japonya'nın yaptığı gibi ABD'yi bölge dışına itebilecektir. Çin bu şekilde, hür ve açık bir Asya-Pasifik amacını taşıyan ABD'nin stratejik hedeflerine tehdit teşkil etmektedir.

Asya-Pasifik'te Stratejik Dengeye Tayvan Güvenliği

Tayvan'ın güvenliği Asya-Pasifik'teki en stratejik sorunların başında yer almaktadır. Gerçekten, Çin'in 21. yüzyılın bir süper gücü olarak ortaya çıkması, Taipei'in mevcudiyetini tehdit edecek niteliktedir. Çin'in Tayvan'a muhtemel bir saldırısı ve işgali Asya-Pasifik'te, bu hükümlan ve bağımsız

ülke için büyük bir sorun kaynağıdır. Nitekim Çin, Tayvan'ı ilhak ve fethetmek için gerekli imkânları elde etmekte ve bu şekilde millî birleşmeyi gerçekleştirecek duruma gelmektedir.

Xi Jinping'e göre, Çin ve Tayvan arasında mevcut siyasi anlaşmazlık çözülmeli ve nihai sonuç elde edilmelidir. Bu sorun bir nesilden diğer nesillere geçen bir konu olamaz. Çin'in bu uzlaşmaz tutumu, Tayvan'ın mevcudiyeti için büyük bir tehdit niteliğindedir. Tayvan, savunma, diplomasi, ekonomi ve sosyal işler bakımlardan elinden geleni yaparak Çin'in baskılarına boyun eğmek istememektedir. Diğer taraftan Taipei, bu tehdit karşısında ABD ile ittifak ilişkilerine dayanmaktadır. Gerçekten, Tayvan ile İlişkiler Kanunu (US Law 96-9) ABD'nin Tayvan'a yönelik millî politikasını şu şekilde ortaya koymaktadır: Tayvan'a savunma amaçlı silahların sağlanması ve ABD, Tayvan halkının güvenliğini sağlamak amacıyla toplumsal ya da ekonomik baskılara başvurulma karşısında Taipei'in gerekli imkânlarla donatılmasını öngörmektedir. Ayrıca bu kanun, Tayvan ile resmî olmayan ilişkilerin sürdürülmesini ve kongreye Tayvan'a karşılıklı savunma anlaşmasının bitiminden sonra güvenlik garantisinin sağlanmasını da sunmaktadır (Lee, 2000).

Çin'in, Tayvan üzerindeki hükümlerinden ve birleşme amacıyla askeri güç kullanmasından vazgeçmemesi dikkat çekicidir. Taipei, Anakara ile gelecekte demokratik siyasi sistem altında barışçıl birleşmeyi öngörmektedir (Lee, 2000).

Tayvan'ın demokratik, iktisadi bakımdan zengin bir ülke olması Çin'i, siyaseten meşru bir rejim olup olmaması sorusu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle Pekin, Tayvan'ın moralini bozan diplomatik, ekonomik ve psikolojik propaganda ile onu zor durumda bırakmaya çalışmaktadır. Kissinger'a göre, Çin askeri yöntemle birleşmeyi sağlamaya çalışırsa ABD'nin buna karşı durması muhakkaktır (Kissinger, 2001).

Bölgedeki Diğer Stratejik Güçler

Bölgedeki diğer stratejik aktörler, Japonya, Rusya, İki Kore ve ASEAN bölgeye yönelik tahlillerimizde göz önüne alınmalıdır. Gerçekten, Japonya, Asya'daki stratejik rolünü yaygınlaştırmak istemektedir. Ayrıca Japonya, bölgede önemli bir askeri güç olarak da ortaya çıkmaya çalışmaktadır. Özellikle, Shinzo Abe'nin başbakan olmasından sonra Japonya, dış politikada daha etkin bir rol üstlenmek istemektedir. Bu çerçevede, Japonya kendi savunma güçlerini bölgesel güvenlik alanındaki etkilerini arttırmak ve

dünyada askeri misyonlar üstlenmek amacıyla kanun değişikliğine gitmiştir. Japonya'nın endişe ve dikkati, Çin'in Asya'daki askeri yükselişine odaklanmıştır ve bu nedenle yukarıda belirtilen kararlar alınmıştır. Bunun yanında, Diaoyu/Senkaku Adaları üzerindeki anlaşmazlık da Japonya'yı Çin'e karşı daha dikkatli olmaya sevk etmektedir. Buna ilaveten, Çin deniz gücünün Batı Pasifik'teki durumu da mevcut statükoyu etkilediğinden Japonya'yı güvenlik açısından bölgede daha kritik bir rol üstlenmeye yönlendirmektedir. Bu durumu, ABD de desteklemektedir.

Diğer taraftan, Kore Yarımadası'ndaki durum da bölgeyi istikrarsız hale getirmektedir. Kuzey Kore'nin 2017 yılında 6 nükleer deneme gerçekleştirmesi, Başkan Trump ile Kuzey Kore lideri Kim Jong-un'un 12 Haziran 2018'de Singapur'da yapılan tarihi zirvesi, G20'nin Japonya'daki toplantısından sonra Temmuz 2019'da Kore'de tekrar buluşmaları, Yarımada'da barış sağlanması yönündeki beklentileri arttırmıştır. Ancak, nükleer silahları denemiş ve nükleer silaha sahip bir ülkenin bu silahlardan vazgeçmesine dair bir örnek yoktur. Yarımada'nın nükleer silahlardan arındırılması yılların işi olacaktır.

Bölgedeki diğer revizyonist ülke Rusya, Çin gibi liberal uluslararası düzene meydan okumaktadır. Son yıllarda Çin-Rusya ilişkileri daha sağlam bir zemine oturtulmuştur. İki ülke, ABD'nin gücü ve liberal dünya düzenine karşı aynı endişeyi taşımaktadırlar. Çin, petrolünü Rusya'dan almaktadır. Çin ayrıca, Rusya'nın askerî teknolojisinden yararlanmaktadır. Uçak motorları, gelişmiş silahlar, S400 hava savunma sistemi, SU35 jetleri Moskova'dan temin edilmiştir. Buna karşılık Rusya, Güney ve Doğu Çin Denizi ile ilgili olarak ortaya çıkmış anlaşmazlıkta tarafsız bir tutum takınmıştır.

Çin bu bölgede en önde yer almak isterken, Rusya'nın Asya-Pasifik'teki etkisi, stratejik öncelikleri ve ekonomik zorlukları nedeniyle azalmaktadır. Diğer taraftan, Rusya'nın Vietnam ile ilişkileri Güney Çin Denizi'nde bu ülke ile çatışan Çin'i rahatsız etmektedir. Bu nedenle bölgede, Çin ile Rusya'nın stratejik çıkarlarının örtüşmediğini söylemek mümkündür.

10 Güney Doğu Asya ülkesinin meydana getirdiği ASEAN, Asya-Pasifik bölgesinin güvenlik ve stratejik denge açısından en önemli kurumlarından birini oluşturmaktadır. Örgüt, üyeleri arasında anlaşmazlıkları kontrol altına alarak bölgede anlaşmazlıkların çözümü ve işbirliği konularında dünyanın en başarılı girişimi olarak değerlendirilmektedir.

ASEAN ülkeleri bölgedeki yeni duruma kendilerini uydurarak Çin'in Güneydoğu'ya açılımını desteklemişlerdir. Ekonomi bakımından Çin'in bölgedeki mevcudiyeti siyasi açıdan da ilerlemesini mümkün kılmaktadır.

Asya-Pasifik Bölgesinde Stratejik Dengeyi Etkileyen Unsurlar Güney Çin Denizi

Güney Çin Denizi, Güneydoğu Asya'nın jeopolitik gölüdür (Weatherbee, 2005). Bölgedeki ülkelerin bu deniz ile ilgili olarak birçok talep ve bunun beraberinde getirdiği birçok sorun bulunmaktadır. Denizin geniş enerji kaynakları da bölge ülkeleri arasında rekabeti ve çekişmeyi yaratan bir konudur. En önemli anlaşmazlık Sparkly Adaları'ndan kaynaklanmaktadır. Çin, Güney Çin Denizi üzerinde hükümlanlık iddia etmektedir. Sparkly Adaları'nın yarısına yakını Çin tarafından işgal edilmiş durumdadır. Malezya, Filipinler, Vietnam ve Tayvan da bu denizlerle ilgili olarak iddialarda bulunmaktadır.

Ayrıca Güney Çin Denizi, Doğu Asya'dan Ortadoğu'ya giden yolların geçtiği yerdir. Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın ham petrol ihtiyacının %80'i Sparkly Adaları'ndan geçmektedir. Güney Kore'nin enerji ihtiyacının üçte ikisi, Japonya ve Tayvan'ın ise %60'ı bu bölgeden geçilmek suretiyle sağlanmaktadır (Weatherbee, 2005). Çin ayrıca, bu denizi Çin'in güneyinin güvenliği bakımından da tabii bir koruma olarak değerlendirmektedir.

Bundan başka, Çin'in Spratly ve Paracel Adaları ile ilgili olarak Vietnam ve Filipinler ile de anlaşmazlığı bulunmaktadır (Chang, 1991). Başka bir deyişle, Çin, Güney Çin Denizi'ni milli çıkarı olarak görmekte ve burasını kendi kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır. Çin'in bu tutumu, ASEAN ülkelerinin de endişe kaynağını teşkil etmektedir. Kaplan'a göre, Güney Çin Denizi dünya güç politikasının önemli bir unsuru olup dünya güç dengesinin korunmasında kritik bir role sahiptir (Kaplan 2014). Güney Çin Denizi üzerindeki anlaşmazlık Çin'i, ASEAN ülkeleri ile ABD'yi yakından ilgilendirdiğinden bu konuda çatışma olanağı ve bu çatışmanın kontrol edilemez hale gelme riski de bulunmaktadır.

Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi

Çin, Kuşak ve Yol Girişimi ile dünya politikasında etkinliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu girişim ile Çin, Afrika-Avrasya güzergâhındaki ülkelerle işbirliğini geliştirmeyi arzulamaktadır. Bu girişim, Xi Jinping'in

Kazakistan'a yaptığı ziyaret sırasında ortaya atılmıştır. Çinli lider, Eylül 2013'te Nazarbayev Üniversitesi'ndeki konuşmasında, İpek Yolu güzergahı üzerinde bir ekonomik kuşak inşa etmekten bahsetmiştir. Bu yol etrafındaki tüm ülkelere bu girişimin fayda sağlayacağını söylemiştir. Konuşmasında ayrıca, bu girişimin beş önemli noktasını da vurgulamıştır. Bunlar, ticaret, para akışı, iletişimin artırılması, yol bağlantısı ve insanlar arasındaki anlayışın artırılmasıdır (Lin, 2017).

Xi Jinping, Kazakistan ziyaretinden bir ay sonra, Endonezya parlamentosunda yaptığı bir konuşmasında Deniz İpek Yolu'nun inşası fikrini ortaya atmıştır. Bu konuşmasında, daha önce belirtilen beş noktaya yeni maddeler eklemiştir. Bunlar, güven ve komşuluk, kazan-kazan işbirliği, bir arada olmak, karşılıklı anlayış ve dostluğun güçlendirilmesi, açıklık ve birlik olmanın artırılmasıdır (Lin, 2017). Bu girişim, Çin'in dünya ekonomisi ile bütünleşmesini daha da derinleştirmeyi öngörmektedir. Ayrıca, geniş bir altyapı yatırımı ile demir yolu, kara yolu, gaz boru hattı internet ve ekonomik koridorlar sayesinde Baltık Denizi, Orta Asya, Rusya ve Akdeniz'e ulaşma öngörülmektedir (Yiwei, 2016).

Bu alanda uzman olan Prof. Wang Yiwei'ye göre, Kuşak ve Yol Girişimi Çin'e üç misyonun yerine getirilmesini mümkün kılmaktadır. Bunlar: Yol boyundaki ülkelerin modernleştirilmesi, medeniyetlerin canlandırılması ve küreselleşmeye katkı, ortak bir gelecek için bir topluluk yaratarak medeniyetleri, ulusları ve iç düzenleri bütünleştirmek (Yiwei, 2016). Kuşak ve Yol Girişimi, bazılarının göre Çin'in dünyada etkinliğini arttırmak ve yeni bir imaj ile ortaya çıkmak için başvurduğu bir yöntemdir. Ayrıca bu girişim, bir borç tuzağı olarak da değerlendirilmektedir. Nitekim girişim kapsamında Çin'den kredi alanlar, Sri Lanka, Nepal, Pakistan, Myanmar'ın karşılaştığı zorluklar dile getirilmektedir. Sri Lanka'nın Çin'den aldığı krediyi ödeyememesi nedeniyle borcuna karşılık Hambantota Limanı'nı 90 yıllığına Çin'e kiraladığı vurgulanmaktadır.

Ancak Çinli yetkililer, bu girişimin Batı'nın sömürgecilik, emperyalizm ve hegemonyasından farklı olduğunu, yağmalama esasına dayalı Batılı uygulamalarının yanında Çin'in bu girişiminin bir işbirliği projesi teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Bu girişimin ayrıca, dış yardımdan ve diğer uluslararası işbirliğinden farklı olduğu da ileri sürülmüştür.

Bu girişimin arkasındaki asıl amaç nedir? Bir ekonomiste göre bu amaçlar şu şekilde özetlenebilir: Malların taşınması ile ilgili bedellerin düşürülmesi, mahallî altyapı endüstrisine bağımlılığı azaltmak, Çin parasını

küresel bir rezerv parası haline getirmek, Çin'in enerji tedarikini garantilemek, Çin malları ve hizmetleri için dış taleplerin arttırılmasını sağlamak (Tsai, 2017).

Ayrıca Xi Jinping, Çin'in 40 milyar dolarlık bir yatırımla İpek Yolu Fonu'nu kuracağını, ayrıca, 50 milyar dolar tutarındaki bir yatırımla Asya Altyapı Yatırım Bankası'nı oluşturacağını ilan etmiştir. Bu iki kurumun, Asya'nın altyapı bakımından kalkınmasına taşıma, enerji, su tedariki ve şehir kalkınmasına tahsis edileceğini bildirmiştir (Tsai, 2017).

Asya-Pasifik Bölgesinin Yeni Egemen Gücü Çin Karşısında Tayvan

Çin'in, Asya-Pasifik bölgesinde yeni egemen güç olarak ortaya çıkışı karşısında Çin'in daha fazla ileriye gidişini durdurmak ve yaratabileceği kriz ve anlaşmazlıkları önleyebilmek amacı ile üç yol ileri sürülebilir.

Bunlardan birincisi Çin'i çevreleme politikasıdır. Bu strateji Soğuk Savaş'ın ürünüdür. Amerikalı diplomat George F. Kennan'ın ortaya attığı bu doktrini ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş döneminde etkin bir şekilde kullanmıştır. Komünizmi, Avrupa, Asya ve Latin Amerika'da çevrelemek suretiyle gelişmesini engellemek bu doktrinin özünü oluşturmaktadır. Bu politika çerçevesinde, Tayvan, bağımsız bir ülke olarak ele alınacak ve askeri açıdan ileri bir karakol şeklinde değerlendirilecektir (Kissinger, 2001).

Bu şekilde, ABD-Çin ilişkilerinin 1971'den beri esasını teşkil eden "Tek Çin Politikası" sona ermiş olacaktır. Bu politika, Çin-ABD çatışmasına yol açabilecektir. Ayrıca ABD'nin Asya-Pasifik'te, Soğuk Savaş döneminde Avrupa'da gördüğümüz gibi Çin'e karşı bir ittifak yaratması çok zordur. Bir Asya NATO'sunun oluşturulması güç bir ihtimaldir. Asyalı ülkeler, Çin'e karşı böyle bir harekete katılmayacaklardır. Dolayısıyla, çevreleme politikasına bölgeden destek verenlerin sayısının fazla olmayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan, ABD'nin millî çıkarı Asya'da bir gücün hakimiyetine karşıdır (Kissinger, 2001). ABD'nin millî çıkarı, Çin'i istikrarlı uluslararası düzene katılmasını sağlamak, onunla çatışmamaktır. Başka bir deyişle, Çin ile çatışmak ABD'nin stratejik tercihi olmamalıdır (Kissinger, 2001). Ancak, Çin'in ideolojik ve jeopolitik açılarından ABD'nin bir rakibi olduğu açıktır. Milliyetçilik, komünizm değil, esas olarak Çin'i Tayvan ile ilgili olarak ABD ile çatıştıracak temel nedendir. Bu nedenle, Pekin'in ABD ile yanlış hesaba dayalı olarak bir çatışmaya girmemesi için gerekli hassasiyeti göstermesi beklenmektedir (Kissinger, 2001).

Çevreleme politikası çerçevesinde, ABD ile Çin arasındaki ticaretin stratejik olmayan mallara indirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca Japonya, bölge ile ilgili savunma politikalarına dahil edilmelidir. Bu şekilde Japonya'nın, bölgenin savunma yükünü paylaşması ve Çin'in çevrelemesine katkıda bulunması sağlanmalıdır. Çin'e karşı önerilebilecek diğer yollar caydırma ve diplomasi'dir. Gerçekten, caydırma ve diplomasi Çin ile ilişkilerde en iyi seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak kabul edildiği üzere diplomasi, askeri güç ile desteklendiği takdirde, devletler arasındaki gerginliklerin azaltılması ve sorunların çözüme kavuşturulması için en esaslı araçtır. Başka bir deyişle, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için diplomasi'nin etkin bir şekilde kullanılması hâlinde, uluslararası sistem istikrara kavuşur. Diplomasi'nin etkin bir şekilde kullanılmaması hâlinde, askerî strateji devreye girerek silahlanma yarışına yol açabilir. Taraflar, stratejik avantaj sağlamak amacıyla çatışmaya başvurmayı tercih edebilirler. Bu da savaşa giden yolu hazırlar (Kissinger, 2012).

Uluslararası politikada devletler, diğer devletlerin davranışlarını caydırıcılık ilkesi ile etkilemeye çalışırlar. Başka bir deyişle, caydırma, düşmanınızın size karşı girişeceği istenmeyen bir harekete başvurması hâlinde cezalandırılacağını da içermektedir (Ching, 2018). Diğer bir deyişle, caydırma askerî zeminde bir strateji olup düşmanınızın istenmeyen bir harekete girişimini engeller. Bu nedenle caydırma, askerî yetenekle de donatılmalıdır ve askerî güç olmadan caydırma mümkün olamaz. Ayrıca, caydırmanın başarılı olması uluslararası camiada kullanılan gücün meşru olduğu yönünde bir kanaatin hâkim olmasını da gerektirir (Ching, 2018). Diplomasi, uluslararası ilişkilerin alet odası ve esas kurumu olarak tanımlanabilir (Jönsson-Hall, 2017).

Özetlemek gerekirse diplomasi, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin iletişimini, birbirleriyle etkileşimini, ilişkide bulunmalarını ve görüşmelerini içerir (Feilleux, 2017). Caydırma, ayrıca bir diplomasi şekli olarak da kullanılabilir (Sartori, 2005).

Çin, bugün hem Asya-Pasifik'te hem diğer bölgelerde karşı karşıya kaldığı olumsuz görüşlerden kurtulmak, uluslararası politikada niyetlerini açık bir şekilde dünya kamuoyuna anlatmak için kamu diplomasisi aracını kullanmalıdır. Modern diplomasi olarak tanımlanan kamu diplomasisi, eski diplomasiye nazaran farklı nitelik, teknik ve davranış içermektedir (Feilleux, 2017). Bu durumda, Asya-Pasifik ile ilgili gelişmelerde Çin ile ilişkilerde,

caydırıcılığa, diplomasiye ve kamu diplomasisine dayalı bir stratejinin daha yararlı araçlar olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde, Çin'in de bölgedeki olumsuz imajının giderilmesi ve yaygınlaşan Çin korkusunun azaltılması için, kamu diplomasisini kullanmasının yararlı bir girişim olacağı değerlendirilmektedir. Çin'in yükselen gücü, milliyetçi davranışı ve Tayvan'ı Anakara'ya bağlamak ihtirası karşısında Taipei'in, Pekin'in bu amacının gerçekleşmesi konusunda caydırıcı bir politika izlemesi gerekir.

Bugün Tayvan, Asya-Pasifik'in zengin ve müreffeh bir ülkesidir. 23 milyonluk nüfusu, liberal ekonomisi ve demokrasisi, tam teşekkül etmiş modern devlet geleneği sayesinde bölgede barış ve istikrar ile stratejik dengenin sağlanması bakımından önemli bir konuma sahiptir. Tayvan'ın yukarıda belirtildiği üzere, caydırıcılık gereği, askerî gücünü en modern silahlarla donatması, böylelikle muhtemel bir saldırıya cevap verecek modern askerî bir güce sahip olması, ülkenin caydırıcılık niteliğini pekiştiren önemli bir unsurdur. Başka bir deyişle, caydırıcı bir Tayvan, bölgede stratejik dengenin sağlanmasında vazgeçilmez bir bölgesel aktördür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Asya-Pasifik'te Çin'in büyük bir güç olarak ortaya çıkışı, askerî ihtirasları, Güney Çin Denizi'ndeki uzlaşmaz tutumu, Çin'in dünyadaki etkisini daha da arttırmaktadır. Buna ilaveten, Kuşak ve Yol Girişimi, Xi Jinping yönetimindeki Çin Komünist Partisi'nin otoriter yaklaşımı, hür ve açık uluslararası sistemi de zorlamaktadır. Bu gelişme, başta ABD olmak üzere, Japonya'yı, Güney Kore ile ASEAN ülkelerini, bölgedeki stratejik dengeye daha fazla önem vermelerine yol açmıştır. Bu çerçevede, Japonya'nın askerî gücünü yeniden yapılandırmak için girişimi, ASEAN ve diğer Asya ülkelerinin savunma harcamalarını arttırmaları dikkat çekicidir. Tayvan'ın ABD'den aldığı modern silahlarla askerî gücünü pekiştirmek ve Çin karşısında caydırıcılığını daha da arttırmak amacına yönelik kararı stratejik açıdan iyi değerlendirilmesi gerekir.

Tayvan'da son zamanlarda, yeni nesil arasında Tayvan kimliğinin öne çıktığı, bağımsız bir Tayvan fikrinin ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu politikanın, hâlihazır Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen ve iktidardaki parti tarafından desteklenmesi, Tayvan halkı arasında bu politikaya destek verenlerin özellikle gençler arasında yer aldığı gözlemlenmiştir.

Hiç şüphesiz Tayvan, bağımsız bir ülke olmak için her türlü altyapıya sahiptir. Bölgedeki Çin milliyetçiliğinin Tayvanlılar arasında da destekçilerinin olduğu bilinmektedir. Buna rağmen, kendini Tayvanlı addedenlerin ve bağımsız Tayvan fikrini destekleyenlerin nüfusun yarısından fazlasını teşkil ettiği ileri sürülmektedir.

Mevcut konjonktürde, Tayvan'ın bağımsızlığının uluslararası camia tarafından kabul edilmesi yönünde başlatılacak çalışma ve kampanyanın doğuracağı sorunlar, bölgedeki stratejik dengeyi olumsuz şekilde etkileyecektir. Bu nedenle Tayvan, genel Asya-Pasifik stratejisinde barış ve istikrarın sürdürülmesinde kilit ülke niteliğini taşımaktadır. Bu çerçevede, Tayvan bağımsızlık idealini savunsa bile, bu düşüncesini öne sürmemeli ve mevcut statükonun devamını sağlayan stratejik yaklaşımlara önem vermelidir. Çin ile birleşme, daha sonraki yıllarda düşünülecek bir konu olmalı, evveliyatla ele alınmamalıdır. Bu nedenle, Çin'in birleşme baskılarına göğüs gerebilecek strateji ve politikalara ihtiyaç vardır. Son zamanlarda Hong Kong'da ortaya çıkan çatışmalar, Çin'in milliyetçi otoriter bir güç olarak imzalamış olduğu anlaşmalara uyum sağlamama eğiliminde olduğunu da göstermektedir.

Bunun yanı sıra, bölgede stratejik istikrarın devamı için gerekli durumlardan bazıları, Çin'in, Tayvan'ın hâlihazır statüsüne saygı göstermesi, birleşme sorununun bugünün konusu olmadığını kabul etmesi ve zorla birleşme amacından vazgeçmesidir. Ayrıca, statükonun devamının sağlanmasının bölgenin çıkarına olduğu fikrinin yaygınlaştırılmasının temini de önem taşımaktadır. Bundan dolayı, Çin'in Tayvan'a ilişkin olarak statükonun devamı görüşünü kabul etmesi için diplomatik girişimler bölge istikrarı için gereklidir.

Diğer taraftan, ABD-Çin ilişkilerindeki meydana gelen gerginlik, bölgenin önemli aktörlerinden biri Tayvan'ın ABD ile ilişkilerini de yeniden değerlendirilmesini sağlayan bir gelişmeyi oluşturmuştur. Bu nedenle, Tek Çin Politikasının ABD tarafından sorgulanması Çin'e karşı uygulanacak bir strateji olarak da akla gelmektedir.

Amerika'nın Tayvan'a yönelik stratejisini belirten ve savunma bakanlığınca yayınlanan Hint-Pasifik Strateji Raporu'nda Tayvan'a ayrılan bölüm, Amerika'nın Tayvan'a bakışını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre Amerika, kuvvetli, müreffeh ve demokratik Tayvan'ın uluslararası düzende yer almasını savunmaktadır. Ayrıca Amerika, Tayvan ile sıkı bir işbirliğini yürütmek ve Tayvan İlişkiler Kanunu'nu uygulamaya

devam etme ve bu kanunu geliştirme konusunda kararlı bir politika izlemektedir. Aynı raporda Çin'in, Tayvan ile barışçıl birleşme fikrinden söz etmesine rağmen hiçbir zaman böyle bir amaç için askerî kuvvete başvurmadan çekinmeyeceği de vurgulanmıştır. Bu çerçevede, Çin'in askerî gücünü geliştirerek muhtemel bir askerî müdahaleye hazırlıklı olduğu da kaydedilmektedir. Bu raporda ayrıca, Amerika'nın Tayvan ile savunma ilişkilerinde bu ülkenin güvenli, kendine güvenen, her türlü baskıdan arınmış bir ülke halinde kalması ve Anakara ile ilişkilerinde kendine uygun şartları savunması da öngörülmektedir.²

---

² The Indo-Pacific Strategy Report, The Department of Defense of the United States, June 1, 2019, p. 31.

KAYNAKÇA

- Akaha, Tsuneo (Editor), *The Future of North Korea*, Routledge, London, 2002.
- Baker, John C. and Wiencek, David G., *Cooperative Monitoring in the South China Sea*, Praeger, London, 2002.
- Ball, Desmond (Editor), *The Transformation of Security in the Asia-Pacific Region*, Frank Cass, London, 1996.
- Bisley, Nick, *China's Rise and the Making of East Asia's Security Architecture*, *Journal of Contemporary China*, 21:73, 19-34, 2011.
- Chang, Teh-Kuang, *China's Claim of Sovereignty over Spratly and Paracel Islands: A Historical and Legal Perspective*, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol 23, Issue 3, p. 399-420, 1991.
- Chen, Ru-Shin, *Analysis of the Belt and Road Initiative from the Perspective of the Chinese Fifth-Generation Leadership International*, Master's Program in International Studies, National Chengchi University, June 2017.
- Christensen, Thomas J., *New Challenges and Opportunities in the Taiwan Strait: Defining America's Role*, An Executive Summary of the Report of the National Committee on United States-China Relations Conference on U.S. Policy Toward Relations Across the Taiwan Strait, Pocantico Conference Center, August 8-10, 2003.
- Denoon, David B. H., *China, The United States, and the Future of Southeast Asia*, U.S.-China Relations series, Volume II, New York University Press, 2007.
- Dong, Wonmo (Editor), *The Two Koreas and the United States*, M.E. Sharpe, London, 2000.
- Emmers, Ralf, *Geopolitics and Maritime Territorial Disputes in East Asia*, Routledge, London, 2010.
- Hayton, Bill, *The South China Sea: The Struggle for Power in Asia*, New Haven, 2015.
- Jönsson, Christer and Hall, Martin, *Essence of Diplomacy*, Palgrave USA, 2005.
- Kaplan, Robert D., *Asia's Cauldron: The South China Sea and the End of a Stable Pacific*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2014.
- Kissinger, Henry, *Does America Need a Foreign Policy?: Toward a Diplomacy for the 21st Century*, Simon & Schuster, New York, 2001.
- Kissinger, Henry, *On China*, Penguin Books, New York, 2012.
- Lee, David Tawie, *The Making of the Taiwan Relations Act: Twenty Years in Retrospect (Studies on Contemporary Taiwan)*, Oxford University Press; First Edition, 2000.
- Leguey-Feilleux, Jean-Robert, *The Dynamics of Diplomacy*, Viva Books, London, 2017

- Lin, Bih-Jaw (Editor), *The Asia-Pacific and Europe in the Post-Cold War Era*, Institute of International Relations, 1995.
- Lin, Kaiwan, *One Belt One Road and the Future of Chinese Energy Security*, International Master's Program in International Studies, National Chengchi University, June 2017.
- Liu, Fu-kou and Spangler, Jonathan (Editors), *South China Sea Lawfare: Legal Perspectives and International Responses to the Philippines v. China Arbitration Case*, South China Sea Think Tank & Taiwan Center for Security Studies, January 2016.
- Mahmood, Rohana (Editor), *Peace in the Making, Proceedings of the Third Asia-Pacific Roundtable*, Kuala Lumpur, June 16-19, 1989, Published by Institute of Strategic and International Studies, Malaysia, 1990.
- McCord, William, *The Down of the Pacific Century, Implications for Three Worlds of Development*, Transaction, London, 1993.
- Palat, Ravi Arvind (Editor), *Pacific-Asia and the Future of the World System*, Greenwood, London, 1993.
- Pan, Junwu, *Toward a New Framework for Peaceful Settlement of China's Territorial and Boundary Disputes*, Nijhoff, Leiden, 2009.
- Sartori, Anne E., *Deterrence by Diplomacy*, Princeton University Press, Princeton, 2007.
- *The Indo-Pacific Strategy Report*, The Department of Defense of the United States, June 2019.
- Tim. F. Liao, Kimie Hara, Krista Wiegand (Editors), *The China-Japan Border Dispute*, Asghate, Surrey, 2015.
- Tsai, Mong Ting, *Chinese Belt and Road Initiative: An Empty Results in Xinjiang and Fujian*, International Master's Program in International Studies, National Chengchi University, June 2017.
- Weatherbee, Donald E., *International Relations in Southeast Asia, The Struggle for Autonomy*, Rowman, Oxford, 2005.
- Wang, Yiwei, *China Connects the World: What Behind the Belt and Road Initiative*, China Intercontinental Press and New World Press, 2017.
- Worden, Robert L. (Editor), *North Korea, A Country Study*, Library of Congress, Washington D.C., 2008.
- Wortzel, Larry M. (Editor), *The Chinese Armed Forces in the 21st Century*, University Press of the Pacific, Hawaii, 2004.
- Yahuda, Michael, *Politics of the Asia-Pacific, 1945-1995*, Routledge, London, 1997.
- Zhang, Ming, *Major Powers at a Crossroads, Economic Interdependence and an Asia-Pacific Security Community*, Boulder, London, 1995.

TAYVAN'IN "YENİ GÜNEY'E DOĞRU" POLİTİKASI

Ahmet Faruk IŞIK*

GİRİŞ

Mayıs 2016 Yılında iktidara gelen Tayvan Lideri Dr. Tsai Ing-wen, Tayvan'ın Asya'da büyük etkileri olacak "Yeni Güney'e Doğru" Politikasını 5 Aralık 2016 dünyaya duyurmuştur. Yushan Forum'unda konuşan Dr. Tsai, "Yeni Güney'e Doğru" Politikası (YGDP) bizim yeni Bölgesel Asya Stratejimizdir. Bu politika kapsamında, Güney ve Güneydoğu Asya'daki varlığımızı derinleştirmek ve genişletmek için bölgedeki ve dünyadaki ülkelerle birlikte çalışmak istiyoruz." demiştir.¹ "Yeni Güney'e Doğru" Politikasının yegane gayesi Tayvan ekonomisini bölge ekonomiyle 'win-win' ve 'know-how' ilkeleri kapsamında bütünleştirmektir. Bu bağlamda "Yeni Güney'e Doğru" Politikası Tayvan'ın ithalat ve ihracat alanında yeni pazarlara açılmasını ve ekonominin Çin Ana Kıta'ya bağlılığını azaltmasını hedeflemektedir. Ekonomik olarak Çin Ana kıtaya bağlılığın azaltılması hedeflerden biri olsa da Tayvanlı yetkililer bu girişimin "Kuşak-Yol" Girişimine ters düşmediğini, aksine ilerideki yıllarda "Kuşak-Yol" Girişimiyle entegre edilebileceğini vurgulamışlardır.² Tayvan'ın bu politika için ayırdığı bütçe her yıl artmaktadır. 2017 yılında ayrılan bütçe 131 Milyon ABD Dolarıyken 2018 yılında bu bütçe %63 artırılarak 241 Milyon ABD Doları çıkarılmıştır. Ayrılan bütçe kalemleri arasında en büyük bütçe artışını Milli Eğitim Bakanlığı almıştır. Milli Eğitim Bakanlığını, sırasıyla Ekonomi ve Turizm bakanlıkları takip etmiştir.³ Tayvan bölge ile olan entegrasyonunu

---

* National Chengchi Üniversitesi, Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ “總統、副總統及行政院長關於新南向政策重要談話”，特設經貿談判辦公室 The Office of Trade Negotiations, (<https://www.ey.gov.tw/otn/721D743D127E8C5F/2c07649f-c4e1-42d9-a7d3-baf059fac965>, 21 Nisan 2019'te erişildi).

² Minister Without Portfolio, John C.C. Deng(2018). “The New Southbound Policy: Deepening Taiwan's Regional Integration”. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies (CSIS).

³ Bonnie Glaser (2018). “The New Southbound Policy: Deepening Taiwan's Regional Integration,” Center for Strategic & International Studies (CSIS): 4-5.

gerçekleştirirken bölgedeki yumuşak gücünü de ön plana çıkartmaktadır. Bu bağlamda ekonomik ve ticari işbirliklerin yanı sıra, Tayvan'ın Modern Tarım, Halk Sağlığı, Teknoloji ve Endüstri, Doğal Afetlerle Mücadele, KOBİ Programları (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) ve Eğitim alanındaki bilgi ve tecrübeleri yumuşak güç olarak YGDP ülkeleriyle kurduğu ortaklıklarda önemli rol oynamaktadır.

1 - Tayvan'ın Geçmişteki 'Güney' Politikaları

Tayvan'ın 7. - 8. ve 9. Dönem Lideri Guomindang'lı Lee Denghui (李登輝) (1988-2000) 1994 yılında "Güney'e Doğru" Politikasını (Go South 南向政策) Dünya'ya tanıtmıştır. Bu politikayla Çin Ana Kıta'yla olan ekonomik bağları dengelemek ve bölge ülkeleriyle ticari bağlarını güçlendirmesi hedeflemiştir. Bu yönüyle Dr. Tsai Ing-wen'in "Yeni Güney'e Doğru" Politikası, "Güney'e Doğru" politikası ile benzerlik göstermektedir. 1994'de takip edilen politikalar, Tayvan'ın ana pazarlarından birisi olan ASEAN ülkeleriyle yapılan ticarete büyük katkıları olmuştur. ASEAN ülkeleriyle yapılan ticaret 1993 yılında 1.76 Milyar ABD Dolarıyken bu rakam, 1994 yılında 4.98 milyar olmuştur. Aynı yıllarda Ana Kıta Çin'le yapılan ticaret 3.17 milyar ABD Dolarından 962 milyon Dolara düşmüştür.⁴ Lee Denghui'nin bağımsızlık hareketlerine destek verdiği iddialarıyla görev süresinin doldurmayasıyla partideki liderliğine ve de "Güney'e Doğru" Politikasına son verilmiştir.

Guomindang'lı Lee Denghui'yi (2000-2008) takiben iktidara gelen Demokratik İlerici Partili Chen Shuibian (陳水扁), iki dönem iktidarda kalmış, iktidarının ikinci yılında Tayvan 2002 yılında Dünya Ticaret Örgütüne katılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte Chen Shuibian kendi "Güney'e Doğru" Politikasını tanıtmıştır. Demokratik İlerici Parti'nin Ana Kıta Çin'e karşı daha net ve sert politikalar takip etmesinin bir sonucu olarak eski karşıt politikalara tekrar dönmüş, bir başka deyimle "eski şarap, yeni şişede" sunulmuştur. 2001 Yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütüne katılmasıyla Çin'deki piyasaya güven olgusu gelişmiş ve Tayvanlı yatırımcılar Çin Ana Kıtasına yatırım yapmaya başlamışlardır. Bu durum 2. Nesil "Güney'e Doğru" Politikasını kötü yönde etkilemiştir.

⁴ “我國對東協國家投資統計 Statistics on Taiwan's FDI to ASEAN countries”(2013), ASEAN Center, (<http://www.aseancenter.org.tw/upload/files/20130111.pdf>, 25 Nisan 2019'te erişildi).

Chen Shuibian'i takiben iktidar da 2 dönem kalan Ma Yingjiu (2008-2016), selefinin politikalarını askıya alınmıştır. Bu iki dönemlik süre zarfında Çin Ana kıtasıyla ilişkiler ileri seviyelerde gelişmiştir. 2 dönemlik iktidarın ardından Demokratik İlerici Parti iktidarı Dr.Tsai Ing-wen geri almıştır. Dr.Tsai Ing-wen ilk icraatlarından biri 3. Nesil "Güney'e Doğru" girişimi olan "Yeni Güney'e Doğru" politikasını tanıtmak olmuştur. Bu çalışmada da belirtildiği üzere "Yeni Güney'e Doğru" Politikası önceki girişimleri göre farklılıklar göstermektedir. Eski girişimlerde ekonomi merkezli kurulan ilişkiler, "Yeni Güney'e Doğru" girişimiyle modern tarım, halk sağlığı ve endüstri, doğal afetlerle mücadele, eğitim ve KOBİ'ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) alanlarında yapılan projelerle, hedef ülkelerle iş birlik düzeyi genişletilmiştir.

2 - Ekonomik İlişkiler

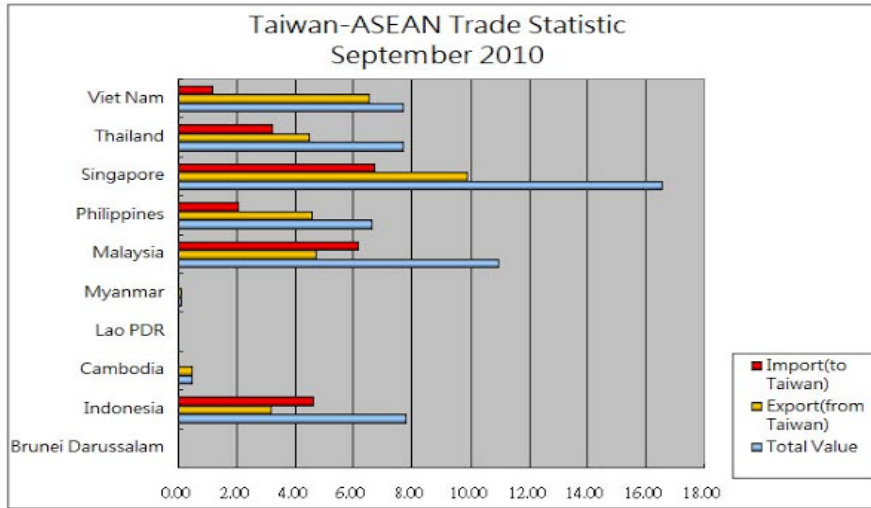
"Yeni Güney'e Doğru" Politikası 18 ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkeler sırasıyla; Endonezya, Singapur, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam, Hindistan, Brunei, Kamboçya, Laos, Myanmar, Bangladeş, Butan, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. Bahsi geçen ülkelerin kapsadığı coğrafya son yıllarda büyük ekonomik değişimler yaşamış, hızla büyüyen ve yükselen ekonomilerdir. 2009 yılında Dünya'da genel gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYİH) ortalaması -0,1 iken Asya Pasifik Bölgesindeki ülkelerin ortalaması 4,2 oranında tespit edilmiştir. Bu oran 2019 yılında Dünya'da 3,3 iken Asya Pasifik Bölgesindeki 5,1 olmuştur.⁵ Bölgedeki ekonomik gelişim ülkelerin stratejik önemini de artırmıştır; Bölgede Çin'in 'Kuşak Yol' Girişimi, Hindistan'ın "Doğu'ya Bak" girişimi, Güney Kore'nin "Yeni Güney" Girişimi ve Amerika Birleşik Devletleri "Hint-Pasifik Ekonomik Vizyonu" ile dünyanın bölgeye ve bölgenin geleceğine dair verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Bu noktada Tayvan da "Yeni Güney'e Doğru" Politikası ile bölgeyle olan bağlarını daha da güçlendirmek ve bölge ülkeleriyle yeni ilişkiler kurmak istemektedir. Tayvan ve hedef ülkeler arasında 2018'in ilk yarısında toplam ticaret 568,3 Milyar ABD Doları olarak tespit edilmiştir. Bu oran 2017 yılının ilk yarısına oranla %5.8 oranında artış göstermiştir.⁶ Bölgede hali hazırda ASEAN gibi oluşumların olması ve 10 ASEAN ülkesinin "Yeni Güney'e Doğru" Politikası kapsamına alınması ülkeler arası dinamizmi artırmakta, bölgeyi daha cezbedici hale

⁵ IMF (2019). "Real GDP growth", (https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WEO_WORLD/APQ, (20 Nisan 2019'te erişildi).

⁶ Han Cheung, Ichia Lee, William Hetherington, Kayleigh Madjar, Shir Bashi (2018), Office of Trade Negotiations 行政院經貿談判辦公室, Executive Yuan, Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs 經濟部國際貿易局, ;5.

getirmektedir. “Ocak 2016-Nisan 2018 tarihleri arasında Tayvan, "Yeni Güney'e Doğru" Politikası ülkelerine yaptığı ihracatın %86'dan fazlasını ASEAN ülkelerine yapmıştır. 2017 yılında Tayvan'ın ASEAN ülkelerine ihracatı %14,2 artarak 58,57 Milyar ABD dolarını bulmuştur.”⁷

"Yeni Güney'e Doğru" Politikası yürürlüğe girmeden önce Tayvan hâlihazırda Güneydoğu Asya ülkeleri ve Avustralya - Yeni Zelanda ile sıkı ticari ilişkileri kurmuştur. Ekonomik verilere baktığımızda geçmişten bugüne Tayvan ve bahsi geçen ülkeler arasındaki ticareti, istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Aşağıdaki grafikleri incelediğimizde, Eylül 2010'da Tayvan ve ASEAN ülkeleri arasındaki toplam ticaret tutarı 5,80 Milyar ABD dolarıdır. Tayvan'dan ASEAN ülkelerine yapılan toplam ihracat tutarı 3 Milyar ABD Doları iken ASEAN ülkelerinden Tayvan'a gerçekleştirilen toplam ithalat tutarı 2,40 milyar ABD Doları'dır.

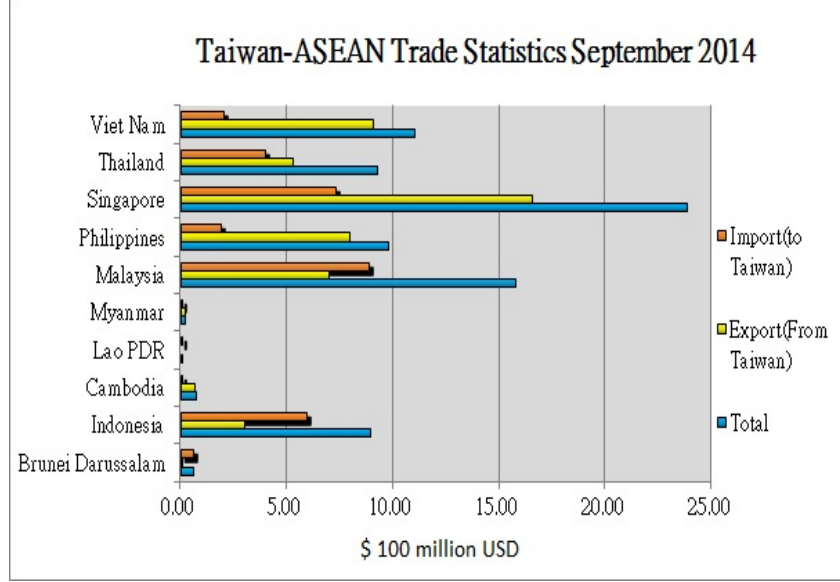
Source: Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs ⁸

Eylül 2014'de Tayvan ve ASEAN ülkeleri arasındaki toplam ticaret tutarı 8 Milyar ABD dolardır. Tayvan'dan ASEAN ülkelerine yapılan toplam

⁷ Hunter Marston-Richard C. Bush(2018). “Taiwan’s engagement with Southeast Asia is making progress under the New Southbound Policy”, Brookings Institution, (<https://www.brookings.edu/opinions/taiwans-engagement-with-southeast-asia-is-making-progress-under-the-new-southbound-policy>), (21 Nisan 2019’te erişildi).

⁸ “Taiwan-ASEAN Trade Statistics September 2010”, Taiwan ASEAN Studies Center (TASC) (http://www.aseancenter.org.tw/en/TASTatisticsDetail.aspx?id_statistics=9), 21 Nisan 2019’te erişildi).

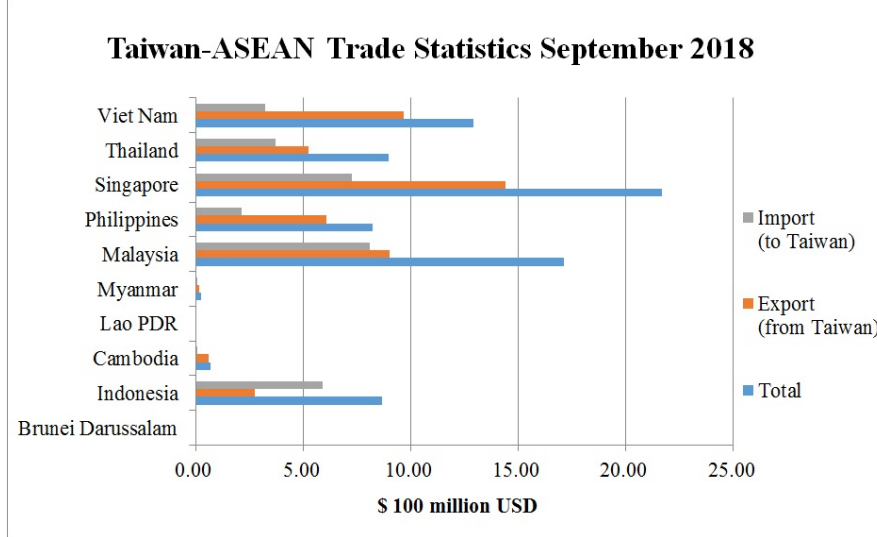
ihracat tutarı 4,9 Milyar ABD Doları iken ASEAN ülkelerinden Tayvan'a gerçekleştirilen toplam ithalat tutarı 3 Milyar ABD Doları'dır.

Kaynak: Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs⁹

Eylül 2018'de Tayvan ve ASEAN ülkeleri arasındaki toplam ticaret tutarı 7,8 Milyar ABD dolardır. Tayvan'dan ASEAN ülkelerine yapılan toplam ihracat tutarı 4,8 Milyar ABD Doları iken ASEAN ülkelerinden Tayvan'a gerçekleştirilen toplam ithalat tutarı 3 Milyar ABD Doları'dır.

⁹ "Taiwan-ASEAN Trade Statistics September 2014", Taiwan ASEAN Studies Center (TASC) (http://www.aseancenter.org.tw/en/TAstatisticsDetail.aspx?id_statistics=60, (21 Nisan 2019'te erişildi).

Kaynak: Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs¹⁰

Asya dışında Tayvan'ın Yeni Zelanda ve Avusturalya ile geliştirdiği köklü ticari ilişkiler "Yeni Güney'e Doğru" Politikası temellerini oluşturan öğeler bir tanesidir. Tayvan 2013'de Yeni Zelanda'yla Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır. Yeni Zelanda ile yapılan ticarete Tayvan 2013'de 16,7 Milyon ABD Doları olan ihracat tutarı 2018'de 14,6 Milyon tutarında olmuştur. İthalat rakamlarında 2013'de 22,1 Milyon ABD Doları ithalat tutarı, 2018 yılında 27,3 Milyon ABD Dolarına yükselmiştir. Avusturalya 2018 yılında Tayvan'la Serbest Ticaret Anlaşması planını askıya almasına rağmen Tayvan ve Avusturalya arasındaki ticaret de her yıl daha da büyümektedir. Avusturalya ile yapılan ticarete 2013 yılında 111,4 Milyon ABD Doları İhracat, 2018 yılında 108,4 Milyon tutarında olmuştur fakat ithalat rakamlarında 2013'de 234,6 Milyon ABD Doları olan ithalat tutarı, 2018 yılında 288 Milyon ABD Dolarına yükselmiştir.¹¹ Her ne kadar "Yeni Güney'e Doğru" Avusturalya ve Yeni Zelanda'yı kapsasa da bu politika ile ilgili asıl mesai Asya ülkeleri üzerine harcanmaktadır.

¹⁰ "Taiwan-ASEAN Trade Statistics September 2018", Taiwan ASEAN Studies Center (TASC), (http://www.aseancenter.org.tw/en/TASTatisticsDetail.aspx?id_statistics=110), (20 Nisan 2019'te erişildi).

¹¹ "2013-2018 Import-Export Value, Trade Statistics Search", Council for Economic Planning and Development (CEPD), (<https://portal.sw.nat.gov.tw/APGA/GA08E>), (21 Nisan 2019'te erişildi).

Tayvan 2016 yılı sonunda başlattığı "Yeni Güney'e Doğru" Politikasının sonuç almaya başlamıştır. Bu politikayla 2020 yılına kadar ticaret hacmini %20 oranında büyüme hedeflenmektedir. Ekonomi Bakanı yardımcı Wang Meihua 2018 yılında yaptığı bir açıklamada geçen yıl itibariyle (2017) 110 Milyar Dolar büyüme ile neredeyse %20'lik hedefe ulaşmak üzere olduklarını 2020 yılını beklemeye gerek kalmayacaklarını belirtmiştir.¹² Bu girişimle Tayvan hedeflenen ülkelerle mevcut ticaretini korumayı ve ileriye dönük sağlam temellere oturmuş ikili ilişkiler kurmayı planlamaktadır. Bu noktada Tayvan ticaretin yanı sıra 'yumuşak gücünü' ön plana çıkarmayı hedeflemektedir.

3 - "Yeni Güney'e Doğru" Politikası ve Tayvan'ın Yumuşak Gücü

"Yeni Güney'e Doğru" Politikasında Tayvan'ın yumuşak gücünün etkisi çok büyüktür; Tayvan bu güçle bahsi geçen 18 ülkeyi etkisi altına almaktan ziyade, hedef ülkelere bu gücün aktarımını sağlamak, *know-how* ve *win-win* diplomasisiyle istikrarlı sosyal-ekonomik ilişkiler kurmak istemektedir. Tayvan'ın yumuşak gücü çerçevesinde "Yeni Güney'e Doğru" Politikası için çizdiği sınırlar aşağıdaki alanları kapsamaktadır;

- Modern Tarım
- Halk Sağlığı
- Teknoloji ve Endüstri
- Doğal Afetlerle Mücadele
- Eğitim
- KOBİ'ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler)

Modern Tarım

Tayvan dünyada modern tarımı kullanan ve geliştiren sayılı yerlerden bir tanesidir. Tayvan çiftçilere üretim, denetleme ve zirai hastalıklarla mücadele alanlarında verdiği desteklerle verimli ve sağlıklı tarım ürünleri yetiştirmektedir. Devletin verdiği destekler sonucunda pirinç, sebze, meyve ve çiçek üretiminde önemli sonuçlar alınmıştır.

---

¹² 張均懋 (2018). “印尼救貶值擬限制進口 經部：影響待觀察”，
(<https://www.cna.com.tw/news/afe/201809070093.aspx> (20 Nisan 2019'te erişildi)).

"Yeni Güney'e Doğru" Politikası, Tarım alanında yapılan çalışmalarda hedeflenen ülkelere belli projeler kapsamında eğitim programları ve yardımlar düzenlenmektedir. Örneğin, bu programlardan bir tanesi; hedef ülkelerden davet edilen tarım uzmanları Tayvan'da belli bir süre eğitime tabi tutulduktan sonra ülkelere geri gönderilip, öğrendikleri bilgileri kendi ülkesindeki çiftçilere aktarmaları hedeflenmektedir. Başka paralel bir projede ise yaşları 18-40 arası değişen Tayvanlı "genç tarım elçileri" belli şartları sağladıkları takdirde Malezya, Vietnam gibi ülkelere ziyaretlerde bulunup, Tayvan'ın modern tarım tecrübelerini aktarmaktadırlar.¹³

2018 Haziran ayında Tayvan ve Endonezya arasında "tarım uygulama alanı" kurma adına anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Tayvanlı tarım uzmanları Endonezyalı çiftçilere modern sulama sistemi gibi teknik yardımlarda bulunarak üretimi arttırmayı hedeflemektedir.¹⁴ Bu kapsamda ilk Endonezyalı heyet Kasım 2018'de Tayvan'a ziyaretlerini gerçekleştirmiştir.¹⁵

Halk Sağlığı

Tayvan, vatandaşlarına yüksek kalitede sağlık imkânlarını cüzi ücretlere sunmaktadır. Tayvan WHO (Dünya Sağlık Örgütü) üyesi olmamasına rağmen dünyadaki sağlık alanındaki gelişmeleri yakinen takip etmekte, sağlık standartlarını yükseltmektedir. 2018 yılında Tayvan, Avustralya'dan sonra 9. Sırayla Dünya'da en etkili sağlık hizmetlerinin verildiği yer olarak seçilmiştir.¹⁶ "Tayvan'da vatandaşlar toplam GSYH'nın sadece %6,6'lık kısmını sağlık harcamalarına aktarmaktadır, bu oran ABD'de %17,1 ve Japonya: %10,2 oranındadır."¹⁷ Güneydoğu Asya birçok bulaşıcı hastalığın yaşandığı ve ortaya çıktığı bölgelerden bir tanesidir. En sık görülen

¹³ "Taiwan youth agricultural ambassadors to visit Malaysia, Vietnam" (2018), (<https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2,6,10,15,18&post=140290>, 23 Nisan 2019'te erişildi).

¹⁴ Han Cheung, Ichia Lee, William Hetherington, Kayleigh Madjar, Shir Bashi(2018), Office of Trade Negotiations 行政院經貿談判辦公室, Executive Yuan, Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs 經濟部國際貿易局, ;6.

¹⁵ "Capacity-building program for Indonesian farmers wraps up in Taipei" (2018), (<https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2,6,10,15,18&post=145476>, 23 Nisan 2019'te erişildi).

¹⁶ Lee J Miller,Wei Lu (2018). "These Are the Economies With the Most (and Least) Efficient Health Care" <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-19/u-s-near-bottom-of-health-index-hong-kong-and-singapore-at-top>, 23 Nisan 2019'te erişildi).

¹⁷ John C. C. Deng (2018). Minister-without-Portfolio and Trade Representative, Executive Yuan; 6

hastalıklardan bir tanesi kırık kemik humması olarak da bilinen Deng hummasıdır. Tayvan Deng Humması ile mücadelede "Yeni Güney'e Doğru" ülkeleri arasında Singapur'un da önündedir. Diğer taraftan Güneydoğu Asya'da hala varlığını sürdüren Kuduz, Sıtma, Çocuk felci gibi hastalıklar hiç yaşanmamaktadır.

Cases of Dengue	Thailand	Vietnam	Malaysia	Philippines	Singapore	Taiwan
2014	39,569	31,848	108,698	113,485	18,318	15,732
2015	142,925	97,476	120,836	200,415	11,298	43,784
2016	62,405	110,854	100,028	176,411	13,115	744
2017	52,048	183,287	83,849	-	2,772	343

Source:

1. Annual Dengue Data in the Western Pacific Region
2. WHO: Dengue Situation Updates

Deng Humması Vakaları

Yukarıda da belirtildiği üzere "Yeni Güney'e Doğru" Politikasında Tayvan'ın bir diğer kendine güvendiği alan sağlık hizmetleri alanıdır. Bu kapsamda Tayvan "Bir Ülke-Bir Merkez" projesiyle 6 tam donanımlı hastanesini 6 ülke ile eşleştirmiştir. Bu ülkeler şimdilik Malezya, Tayland, Vietnam, Endonezya, Filipinler ve Hindistan'la sınırlıdır. İlerleyen yıllarda ülke sayısı artırılması beklenmektedir. Hali hazırda proje kapsamında belirtilen ülkelere gelen kursiyerlere çeşitli dallarda tıbbi eğitim verilmektedir. Bu projeler öncelikle bölge halkına daha sonra iki ilişkilere büyük katkıları olacaktır.

Hastaneler ve Ülkeler aşağıda belirtildiği gibidir:

- National Taiwan University Hospital — Endonezya
(國立臺灣大學醫學院附設醫院)
- National Cheng Kung University Hospital — Hindistan
(成大醫院)
- Changhua Christian Hospital — Tayland
(彰化基督教醫院)
- Changhua Show Chwan Memorial Hospital — Malezya
(彰化秀傳醫院)
- Hualien Tzu Chi Hospital — Filipinler
(花蓮慈濟醫院)
- Taipei Veterans General Hospital — Vietnam
(臺北榮民總醫院-國立陽明大學)¹⁸

Teknoloji ve Endüstri

Ülkeler arasında kurulan teknoloji projeleri, yatırımlar ve üretim alanları ülkelerin uzun vadeli istikrarlı ortaklıklar sağlamasına temel oluşturan en önemli faktörlerden bir tanesidir. Teknoloji alanında Tayvan gibi belli bir geçmişe sahip Avusturalya, Endonezya, Singapur ve Hindistan gibi ülkeler teknoloji ve AR - GE çalışmalarında Tayvan'la kurabileceği birçok potansiyel ortaklık alanları bulunmaktadır.

Bu bağlamda Tayvan'ın teknoloji alanında başarılı geçmişi, hedef ülkelerde ve Dünya'da Tayvan ürünlerine olan güven duygusu Tayvan'a "Yeni Güney'e Doğru" Politikasında avantaj sağlamaktadır. Acer, ASUS, HTC, MSI gibi alanında dünyanın en önde gelen şirketler yurtdışında Tayvan hakkında pozitif algı oluşturmakta, Tayvan'ın teknoloji alanında prestijli konumunu desteklemektedirler.

¹⁸ Han Cheung, Ichia Lee, William Hetherington, Kayleigh Madjar, Shir Bashi(2018). Office of Trade Negotiations 行政院經貿談判辦公室, Executive Yuan, Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs 經濟部國際貿易局, ;13.

Doğal Afetlerle Mücadele

Tayvan bulunduğu iklim ve coğrafya nedeniyle türlü doğal afetlerde mücadele etmektedir. Tayvan geçmişten bugüne yaşadığı afetlerden edindiği tecrübe ile doğal afetlerle mücadele konusunda yol gösterici konuma gelmiştir. Örneğin, Tayvan yılda ortalama 4-5 kez tayfun yaşanmaktadır, ada içinde ve çevresinde bulunan fay hatları nedeniyle yılın farklı zamanları büyük ölçekli depremlerle mücadele etmektedir. Tayvan afetlerle mücadele ve önleme çalışmaları kapsamında Asya'nın en büyük ve dünyada 3. sırada yer alan Afet Önleme ve Kurtarma Eğitim Merkezini kurmuştur.¹⁹

Bu birimlerin dışında afetlerle mücadelede sivil toplum kuruluşları da aktif rol oynamaktadır. Bu kuruluşlardan en büyüğü Tzu Chi (慈濟) Vakfıdır. 1966 Yılında Tayvan'da kurulan vakıf "daha iyi bir toplum için vakıf, sağlık, eğitim ve insani yardım hizmetleri" alanında Tayvan'da ve Dünya'nın farklı yerlerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Dünya genelinde 50 ülkede, 502 ofisle gönüllüleri aktif çalışmaktadır.²⁰ Vakıf, Türkiye'de de etkinliklerini sürdürmektedir. 2017 yılı Eylül ayında Tzu Chi Vakfı, Uluslararası Suriyeli Mültecilere Yardım Okulu'nun açılmasını finanse etmiştir.²¹ Dünya genelinde geniş çalışma ağına sahip dernek Tayvan için büyük yumuşak güç kaynağıdır. "Yeni Güney'e Doğru" Politikasından bağımsız hareket eden bu ve benzeri vakıfların tüm çalışmaları Tayvan'a hedef ülkelerde artı değer katmaktadır.

Eğitim

Tayvan temel ve yüksek eğitimi düşük ücretlerle herkese ulaşılabilir hale getirmiştir. Dünyaca kabul görmüş eğitim sitesi QS Top Universities sitesinde Tayvan'ın Dünya genelinde ilk 100'de bir, ilk 500'de 11 üniversitesi bulunmaktadır.²² Tayvan 75 üniversitesi 2016'de başlattığı girişimle beraber hedef ülkelerde akademik bağlamda köprü konumundadır. "Yeni Güney'e Doğru" Politikasıyla beraber ASEAN ülkeleri başta, hedef ülkelerden gelen öğrenci sayında ciddi artış yaşanmıştır. 2017-2018 okul

¹⁹ İçişleri Bakanlığı, Ulusal İtfaiye Ajansı (2018). (<http://enews.nfa.gov.tw/issue/990119s/>, 23 Nisan 2019'te erişildi).

²⁰ 慈濟基金會簡介(2009). (<http://tw.tzuchi.org/2017-11-20-00-12-02/2017-11-20-00-08-46/基金會簡介>, 23 Nisan 2019'te erişildi).

²¹ "Tayvan ile Türkiye İlişkileri" (2018). Ankara Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu, (https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/423.html, 23 Nisan 2019'te erişildi).

²² QS World University Ranking (2019). (<https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2019>, 23 Nisan 2019'te erişildi).

kayıtlarında toplam yabancı öğrenci sayısı %26,9 oranında artmıştır.²³ Öğrencilere ve akademisyenlere sağlanan burslar bunda önemli rol oynamaktadır. Ticari Müzakereler Başkanı ve Devlet Bakanı John Deng (鄧振中) “Hedefimiz yıllık %20’lik büyüme ve 2019 yılıyla 58.000 öğrenciyi bulmaktır. Bu hedefe ulaşmak için destekler ve burslar, stajlar ve eğitim programları sağlanacaktır.” demiştir.²⁴ Diğer taraftan Tayvan Milli Eğitim Bakanlığı Tayvanlı öğrencileri hedef ülkelerde eğitim almalarına, gönüllük projelerine katılmalarına teşvik etmektedir.

Unit: USD

Country	Public	Private	Available Year
Taiwan	1,816	3,401	2016
Japan	6,756	--	2015
U.S.	9,650	33,480	2016
United Kingdom	14,827	--	2014
Korea (Non-medical)	1,676-12,619	1,795-10,424	2014

Source: Taiwan Ministry of Education and US CollegeBoard (<https://trends.collegeboard.org>).

Ortalama Yıllık Devlet ve Özel Üniversite Ücretleri

KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler)

Tayvan ekonomisinin dinamik yapı taşlarından bir tanesi de KOBİ’lerdir. Tayvan KOBİ’lere devlet güvencesi sunmakta; bu işletmeleri desteklemektedir. KOBİ’ler yeni yaratıcı fikirlerle iç ve dış ekonomide rekabeti artırmakta, Tayvan’a farklı alanlarda katma değer sağlamaktadır.

Örneğin, 1983 yılında Taichung şehrinde küçük bir işletme olan Chun Shui Tang Çayevi, 1983 yılında içinde pirinçten yapılmış topların olduğu Sütlü Çay diğer adıyla Pearl Bubble Tea (珍珠奶茶) piyasaya çıkardığı ürün bugün tüm Doğu ve Güneydoğu Asya’da, son yıllarda Avrupa ve Amerika’da büyük rağbet görmektedir.²⁵ Tayvan’da çok sayıda bu türden KOBİ başarı öykülerine rastlamak mümkündür.

²³ Han Cheung, Ichias Lee, William Hetherington, Kayleigh Madjar, Shir Bashi(2018), Office of Trade Negotiations 行政院經貿談判辦公室, Executive Yuan, Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs 經濟部國際貿易局, ;6.

²⁴ Crystal Hsu, Kuo Chia-erh, Jason Pan, Chen Wei-Han, Ted Chen (2017), “An introductory guide to Taiwan’s new southbound policy”; 12.

²⁵ “Tasty, Healthy and Ready to Drink”, Taiwan Today, (<https://taiwantoday.tw/news.php?post=12852&unit=8,29,32,45>, 24 Nisan 2019’te erişildi).

Diğer "Yeni Güney'e Doğru" Politikasını Destekleyen Faktörler

Yukarıda bahsedilen alanların dışında bazı yan faktörler de Tayvan ve hedef ülkeler arasındaki bağları güçlendirmektedir. Bunlardan bir tanesi turizmdir. Turizm ülkeler arasındaki kültürel bağları güçlendirmekte, halklar arasında manevi bağlar kurmaktadır. Bu noktada Tayvan hedef ülkelerle ilgili vize işlemlerinde kolaylıklar sağlamaktadır. 2018 yılının ilk yarısında hedef ülkelerden gelen Turist sayısı geçen yıla oranla %17 artış göstererek 1, 288.904 kişiyi bulmuştur.²⁶ Hedef ülkelerden biri olan Vietnam'dan gelen turist sayısı 2016'dan 2017'ye neredeyse iki katına çıkarak 196.636'dan 383.329 kişiyi bulmuştur. 2018 yılında Tayvan-Vietnam arasında haftalık 400 uçuşla 490.699 Vietnamlı Tayvan'ı ziyaret etmiştir.²⁷

Diğer taraftan çoğunluğun Müslüman olduğu Malezya, Endonezya, Brunei, Bangladeş, Pakistan, azda olsa Müslüman nüfusa sahip olan Singapur, Filipinler, Tayland, Myanmar ve Sri Lanka gibi ülkelerden gelen turist ve iş adamlarına Tayvan'da buldukları süre içerisinde rahatlıkla seyahat edebilmesi için 'muslim friendly'(Müslüman dostu) imkânlar ve yönlendirmelerde bulunmaktadır. Örneğin yurt dışındaki Tayvan Misyonları, gelen kişilere Tayvan içinde farklı şehirlerde nerede yemek yiyip, nerede ibadet edeceklerine kadar detaylı yol gösterici dokümanlar temin etmektedirler.

Tayvan bu girişimi gerçekleştirirken 'Kuşak-Yol' Girişimine yeşil ışık yakmanın yanında ABD'nin 'US Vision' ile de iş birliği kurarak hem denge politikasına gitmeyi hem de ABD ile işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu noktada Tayvan Yeni Güney'e Doğru' Politikasında hedef ülkelerle kurulan ortaklık alanların neredeyse hepsini "US Vision"la da kurmayı planlamaktadır.

SONUÇ

Yukarıda belirttiği üzere "Yeni Güney'e Doğru" Politikası Tayvan'ın ortaya koyduğu ekonomik ve ticari bir girişimdir. Tayvan bölge ile olan mevcut ticari ilişkilerini uzun vadeli ve derin işbirliklerine dönüştürmek

---

²⁶ Han Cheung, Ichia Lee, William Hetherington, Kayleigh Madjar, Shir Bashi(2018), Office of Trade Negotiations 行政院經貿談判辦公室, Executive Yuan, Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs 經濟部國際貿易局, ;7.

²⁷ "105年/1月~107年/12月來臺(居住地)人次統計"(2018). Tourism Bureau, Ministry of Transportation and Communications, Taiwan, (<https://stat.taiwan.net.tw/inboundSearch>, 24 Nisan 2019'te erişildi).

üzere Tayvan teknolojisini ve değerlerini ön plana çıkararak ortaya yeni bir strateji ortaya koymaktadır. Güneydoğu Asya'nın yükselen ekonomileri birçok ülkeyi cezbetmektedir. Bu noktada Tayvan ticaret dışında ülkenin toplumlarına yatırım yaparak geleceğe yatırım yapmaktadır. Eğitim, Sağlık, Modern Tarım, Doğal Afetlerle Mücadele, KOBİ'ler, Teknoloji ve Endüstri alanlarında sağlanan rehberlik ve ortak projeler, hedef ülkelerin milli ekonomilerini geliŐtirmekle beraber, ikili ilişkilere de büyük katkı sağlamaktadır. Tayvan 'Win-Win' temelli kurulan ilişkilerde *'know-how'*ı da ekleyerek diğer yatırımcı ülkelere göre avantaj sağlamayı hedeflemektedir. "Yeni Güney'e Doğru" Politikasının diğer bir gerekliliği de Tayvan'ın ekonomisini belli başlı ekonomilere bağımlı kalma tehlikesinden kurtarmaktır. Bu nokta da bölge ülkeleriyle kurulan ekonomik ve ticari ilişkiler Tayvan'ın dış pazarda daha dengeli bir grafik çizmesinde yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bonnie Glaser (2018). “The New Southbound Policy: Deepening Taiwan’s Regional Integration,” Center for Strategic & International Studies (CSIS): 4-5.
- Crystal Hsu, Kuo Chia-erh, Jason Pan, Chen Wei-Han, Ted Chen (2017), “An introductory guide to Taiwan’s new southbound policy”; 12.
- Han Cheung, Ichia Lee, William Hetherington, Kayleigh Madjar, Shir Bashi(2018), Office of Trade Negotiations 行政院經貿談判辦公室, Executive Yuan, Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs 經濟部國際貿易局; 5-6-7-13.
- Minister Without Portfolio, John C.C. Deng (2018). “The New Southbound Policy: Deepening Taiwan's Regional Integration”. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies (CSIS).

Elektronik Kaynaklar

- 105 年/1 月 ~ 107 年/12 月 來臺(居住地)人次統計 (2018). Tourism Bureau, Ministry of Transportation and Communications, Taiwan, (<https://stat.taiwan.net.tw/inboundSearch>, 24 Nisan 2019’da erişildi).
- 2013-2018 Import-Export Value, Trade Statistics Search, Council for Economic Planning and Development (CEPD), (<https://portal.sw.nat.gov.tw/APGA/GA08E>, 21 Nisan 2019’da erişildi).
- Capacity-building program for Indonesian farmers wraps up in Taipei (2018), (<https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2,6,10,15,18&post=145476>, 23 Nisan 2019’da erişildi).
- Hunter Marston-Richard C. Bush(2018). “Taiwan’s engagement with Southeast Asia is making progress under the New Southbound Policy”, Brookings Institution, (<https://www.brookings.edu/opinions/taiwans-engagement-with-southeast-asia-is-making-progress-under-the-new-southbound-policy>, 21 Nisan 2019’te erişildi).
- IMF (2019).“Real GDP growth”, (https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WEO_WORLD/APQ, 20 Nisan 2019’da erişildi).
- Tayvan İçişleri Bakanlığı, Ulusal İtfaiye Ajansı (2018). (<http://enews.nfa.gov.tw/issue/990119s/>, 23 Nisan 2019’da erişildi).
- John C. C. Deng (2018). Minister-without-Portfolio and Trade Representative, Executive Yuan; 6.

- Lee J Miller, Wei Lu (2018). “These Are the Economies With the Most (and Least) Efficient Health Care” <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-19/u-s-near-bottom-of-health-index-hong-kong-and-singapore-at-top>, 23 Nisan 2019’da erişildi).
- QS World University Ranking (2019). (<https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2019>, 23 Nisan 2019’da erişildi).
- Taiwan youth agricultural ambassadors to visit Malaysia, Vietnam (2018), (<https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2,6,10,15,18&post=140290>, 23 Nisan 2019’te erişildi).
- Taiwan-ASEAN Trade Statistics September 2010, Taiwan ASEAN Studies Center (TASC) (http://www.aseancenter.org.tw/en/TAsstatisticsDetail.aspx?id_statistics=9, 21 Nisan 2019’da erişildi).
- Taiwan-ASEAN Trade Statistics September 2014, Taiwan ASEAN Studies Center (TASC) (http://www.aseancenter.org.tw/en/TAsstatisticsDetail.aspx?id_statistics=60, 21 Nisan 2019’da erişildi).
- Taiwan-ASEAN Trade Statistics September 2018, Taiwan ASEAN Studies Center (TASC), (http://www.aseancenter.org.tw/en/TAsstatisticsDetail.aspx?id_statistics=110, 20 Nisan 2019’da erişildi).
- Tasty, Healthy and Ready to Drink, Taiwan Today, (<https://taiwantoday.tw/news.php?post=12852&unit=8,29,32,45>, 24 Nisan 2019’da erişildi).
- TAYVAN ile TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (2018). Ankara Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu, (https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/423.html, 23 Nisan 2019’da erişildi).
- 總統、副總統及行政院長關於新南向政策重要談話”, 特設經貿談判辦公室 The Office of Trade Negotiations, (<https://www.ey.gov.tw/otn/721D743D127E8C5F/2c07649f-c4e1-42d9-a7d3-baf059fac965>, 21 Nisan 2019’te erişildi).
- 張均懋 (2018). “印尼救貶值擬限制進口 經部：影響待觀察”, (<https://www.cna.com.tw/news/afe/201809070093.aspx>, 20 Nisan 2019’da erişildi).
- 慈濟基金會簡介(2009). (<http://tw.tzuchi.org/2017-11-20-00-12-02/2017-11-20-00-08-46/基金會簡介>, 23 Nisan 2019’da erişildi).
- 我國對東協國家投資統計 Statistics on Taiwan’s FDI to ASEAN countries(2013), ASEAN Center, (<http://www.aseancenter.org.tw/upload/files/20130111.pdf>, 25 Nisan 2019’da erişildi).

TAYVAN'IN ULUSAL GÜVENLİĞİ VE TEHDİT ALGILAMALARI

A. İnci Sökmen ALACA*

GİRİŞ

Tayvan ya da diğer adıyla Çin Cumhuriyeti, Batı Pasifik'te Japonya ve Filipinler arasında, Çin'e 200 km uzaklıktaki 36.197 km kara parçasına sahip, 2017 sayımına göre 23.571.227 nüfuslu, uluslararası sistemde varlığını devam ettirebilme sorunu yaşayan defacto bir ada ülkesidir. (Tayvan Resmi Devleti Web Sayfası Nüfus [web]) Ülkenin demokrasiyle seçilmiş en yüksek siyasi otoritesi başkanına bağlı Ulusal Güvenlik Konseyi, güncel uluslararası güvenlik ortamındaki gelişmeleri dikkate alarak, ortaya çıkan yeni tehditlere göre savunma raporları hazırlamaktadır. İki yılda bir Millî Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan bu savunma raporlarında¹, her türlü iç ve dış tehditler tanımlanmaktadır. Bu raporlar Tayvan halkına açıklanarak, şeffaf bir güvenlik ve savunma stratejisi ülke tarafından izlenmeye çalışılmaktadır.

Devletin ulusal güvenliği, devletin varlığına ve halkına yönelik askeri, ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel tehditleri içermektedir. Tehditler doğrudan ülkenin milli egemenlik ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik yaşamsal tehditleri ve/veya ülkenin farklı etnik gruplar ya da siyasi ideolojiler arasında iç istikrarının bozularak iç savaşa girmesi ya da uluslararası sistemde küresel nitelikteki bir ekonomik kriz ya da salgın bir hastalık veya çevresel tahribat sonucu (örneğin deniz suyunun yükselerek adaların yok olması gibi) farklı alanlardaki tehditleri içermektedir. Soğuk Savaş'ın 1991 yılında sona ermesinden sonra devletler güvenlik ajandalarını

---

* Doçent. Dr. İstanbul Arel Üniversitesi İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Bu konuda bkz. Tayvan Savunma & Ulusal Güvenlik Raporları, <http://www.ustaiwandefense.com/taiwan-ministry-of-national-defense-reports/>(erişim 29.05.2019).

askeri tehditler dışında genişleterek, çoklu tehditler üzerinden savunma ve caydırıcılıklarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Tayvan'da böyle bir ülkedir.

Tayvan'ın ulusal güvenliğinin ilk önemli tehdidi milli egemenliğini ortadan kaldırmaya yönelik dışardan Çin Halk Cumhuriyeti'nden kaynaklanan yaşamsal tehdit yer almaktadır. Barışçıl yolla birleşme sağlansa bile, "Tayvanlı" kimliği geliştiren ülkedeki gruplar için Çin'e bağlı bir eyalet olmak 1949'dan beri adada özgürce sürdürülen yaşamı sekteye uğratabilir. Çin'in askeri güç kullanarak zorla bağlanması ise, yüzölçümü, nüfusu ve askeri gücü ile asimetrik bir yapıdaki Tayvan için büyük bir yıkımla sonuçlanabilir. Uluslararası sistemdeki varlığının zor kullanılarak sona erdirilmesi, Çin'e karşı güç dengesini kurmada destek aldığı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Çin'in, Doğu Asya bölgesinde karşı karşıya gelmesine neden olabilir. ABD'nin bölgede kurduğu ülke ittifakları sonucunda hem bölgesel hem uluslararası bir çatışmanın (Asya-Pasifik'ten çıkan yeni bir dünya savaşı) başlamasıyla bu kriz sonuçlanabilir.

Yüzölçümü Hollanda kadar bir ada devletinin kendi ulusal güvenliğini sağlaması, varlığını sürdürülebilir kılması açısından önemlidir. Doğu Asya'da ilk ada zinciri içerisinde yer almakta, Kuzey ve Güney Doğu Asya'nın kesiştiği noktada yer almaktadır. Hint okyanusu, Kuzey Doğu ve Güney Doğu Asya ile Pasifik bölgesine ulaşım ada üzerinden kolaylaşmaktadır. Jeostratejik konumu, uluslararası alanda büyük güçler arasındaki mücadelenin en kilit ülkelerinden biri olarak kendisinin yer almasına neden olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde 134 km uzunluğundaki Tayvan Boğazı ABD'nin Çin'i çevreleme politikasının en stratejik alanlarından biri olmakta, Çin içinse hem kıyı güvenliği hem de denizlerdeki güvenliği için ada bir sıçrama tahtası pozisyonunda, kendisine bağlı bir uçak gemisi olarak nitelendirilmektedir. Tarihte de hem Japonya hem de Kore Savaşı sırasında Çin'e karşı ABD tarafından "üs" olarak kullanılmış adanın pozisyonu, Tayvan konusunun Çin'in ulusal güvenliği açısından öncelikli yer almasına neden olmaktadır. Çin siber alan dahil tüm teknolojik olanaklarıyla, Rusya'nın Ukrayna'da uyguladığı gibi hibrit bir strateji izleyerek ülke üzerindeki kontrolünü arttırmaya çalışmaktadır.

Singapur, Güney Kore ve Hong Kong ile birlikte yer aldığı *Asya Kaplanları* grubu içinde, Tayvan kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılası 2017 yılında 24.000 USD'a ulaşarak, iletişim ve bileşim sanayine mal üreten en önemli ekonomilerden biri olarak görülmektedir. İhracata dayalı ekonomisi, Çin'in kendisini uluslararası sistemde izole etme politikası, 2008

dünya ekonomik krizi ve sonrası elektronik ürünlere yönelik azalan talepler ve düşen petrol fiyatları nedeniyle daralmaya neden olmuştur. Büyüme oranı 2015 yılında bir önceki yıl %3,92 den %0,85'e düşmüş, 2017'de tekrardan %2,86 seviyesine gelmiştir. (Tayvan Resmi Devleti Web Sayfası Ekonomi [web]) Ekonomik işsizlik, adanın karşı kıyısında dünyanın üretim merkezi olan, Tayvan'ın resmi söylemiyle Çin ana kıtasını cazibe merkezi haline getirmektedir. Tayvan'ın ihracat ve ithalat alanında ilk sırada yer alan Çin, ülkenin refahı ve ekonomik kalkınması içerisinde de önem taşımaktadır.² Askeri çatışma ile oluşacak bir ortamda tüm ekonomisi de gücünü yitirecektir. Dıştan gelen bir tehdit içeride de iç tehdit ekonomiyi zora sokabilmektedir.

Ülke için diğer bir dıştan içe doğru tehdit, hedef teki siyasal rejimidir. Komünist Çin'in birleşme ısrarı karşısında, demokratik siyasal rejimine yönelik de bir tehdit bulunmaktadır. Tayvan demokratik ve özgürlük değerlerini korumak için demokrasisini sürekli güçlendirmektedir. "Halk için yönetime "önem vererek, bir dizi demokratik reformlar kapsamında anayasal değişiklikler gerçekleştirmişlerdir. İlk kadın Başkan Tsai Ing-Wen liderliğinde ülke, Asya'nın ilk eşcinsel evliliğini³ 24 Mayıs 2019'da parlamentosu tarafından kabul eden ülke olmuştur. (Sputnik, [web] 2019) Bu kadar özgürlükçü bir yönetimin, halkını yapay zekâya dayalı algoritma programlarla sıkı takibe alan Çin'e bağlanması büyük bir tehdit görülebilmektedir.

Aynı zamanda ekonomik koşullar nedeniyle evlilik ve doğum oranlarının çok düşük olması, sürekli Çin ve Asya pasifik ülkelerden gelen göçler, ülkede belirlenmiş 17 farklı yerel kimlik bulunması, sosyal eşitlik ve adalet konularında hükümet üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Ekonomik refah ile doğru orantılı bu konular da gelecekte ülke nüfusunun eriyerek adanın kimliğinin değişmesi yönünde bir tehdit taşımaktadır. Özellikle nüfus üzerinde 2003 yılında Asya'da ortaya çıkan SARS (Ağır Akut Solunum Yetersizliği Sendromu) virüs salgını da bulaşıcı hastalıklar konusunda ülke yönetimini önlem almaya itmiştir. İç bir tehdit olarak kimlik sorunu, sınır aşan bulaşıcı hastalıklar ve azalan nüfus problemlerinden kaynaklanabilmektedir.

² 2017 rakamlarıyla Tayvan'ın ihracatının %41'ini Çin, %18,5 ASEAN ülkeleri, %11,6 ABD, %8,6 AB ve %6,6'sını Japonya oluşturmaktadır. İthal ürün aldığı ülkeler ise %19,9 Çin, %16,2 Japonya, %12 ASEAN ülkeleri, %11,7 ABD ve %10 AB ülkeleri oluşturmaktadır. (Tayvan Resmi Devlet Web sayfası Ekonomi [web]).

³ Tek cinsi evlilikler konusunda bkz Iris Erh and Ya Pai (2017) *Sexual Identity and Lesbian Family Life Gender Sexualities and Culture in Asia*, Palgrave Macmillan.

Bu yazıda giriş bölümünde değinilen ulusal güvenliğine yönelik tehditler iç ve dış tehditler olarak, yaşamsal, ekonomik, siyasal, sosyal ve çevresel bağlamda değerlendirilecektir. Doğu Asya bölgesel güvenliği ve küresel liderlik için ABD-Çin rekabeti bağlamında uluslararası güvenlik üzerinde Tayvan'ın etkisine yer verilerek, uygulamaya koyduğu güvenlik stratejileri de yazının kapsamı içerisinde yer almaktadır.

1. Tayvan'ın Ulusal Güvenliğine Yönelik Dış Tehditler

Tayvan'ın ulusal çıkarları, devletinin ve ulusal kimliğinin devamlılığı, ülkenin ekonomik kalkınmasının sürdürülebilirliği, özgürlük-demokrasi ve insan haklarının savunulması, ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, Tayvan Boğazı'nda herhangi bir askeri çatışmanın olmaması ve bulunduğu bölgede barış ve istikrarın sağlanmasıdır. 2008 yılında revize edilen ulusal güvenlik strateji belgesinde, Tayvan'ın dış politikasının diyalog ve diplomasiye dayandığı ve barışçıl politika izleyeceği belirtilmiştir. (Taiwan National Security Council, 2008: Vi)

2016'da seçimle iktidara gelen, ülkenin iki büyük partisinden biri olan liberal merkezci Demokratik İlerici Parti (DİP) ülkenin bağımsızlığından yana, kalkınma ve demokrasisini daim kılacak bir dış politika izlemektedir. Uluslararası ilişkiler teorilerinden liberal teori kapsamında, iç siyaset rejiminin dış politikayı belirleme görüşü çerçevesinde insan hakları ve demokrasiye önem veren, halen iktidardaki DİP parti barışçıl bir söylemle hareket etmesine rağmen, karşı sahilde yer alan Çin Halk Cumhuriyeti adanın güvenliği için en büyük dış tehdit olarak sayılmaktadır. Ülkenin ulusal güvenliği temelde uluslararası sistemdeki diğer ülkelerle olan ilişkilerine dayanmaktadır.

a. Çin Dış Tehdidi

Tarihsel bir temeli olan bu tehdit, ana kara Çin'de Chiang Kai-Shek liderliğinde milliyetçiler ve Mao Zedong liderliğinde komünistler arasında yaşanan iç savaş sonucunda 1949'da yenilen milliyetçilerin Tayvan'a gelip burada bir sürgün devleti kurmasıyla başlamıştır. Ortak bir vatandaşlık ağından çıkmış, dil (mandarin Çincesi) ve dinsel (Budizm ağırlıklı) konuda aynılık, ancak siyasi ideoloji açısından komünizm ile milliyetçilik arasındaki bölünmüş bir siyasi durum ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Çin dış politikasında, adanın ana kara Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak görülmesine ve "Tek Çin" politikasının uluslararası sistemde savunulmasına neden olmuştur.

Adanın Çin siyasetinin iç karışıklarının bir parçası olması sadece Mao dönemine özgü değildir. Han hâkimiyeti altındaki Ming hanedanlığı ile yabancı Mançu hâkimiyeti altındaki Qing hanedanlığı arasında ki siyasal mücadele de ada, Qing hanedanlığından kaçan Hanlıların Zheng Chenggong önderliğinde “Dogning Krallığı” kurarak varlıklarını sürdürmesine neden olmuştur. Adadaki Dogning Krallığı, Qing hanedanın onları teslim zorlayarak, adanın tümü üzerinde hak iddia etmesiyle sona ermiştir. (Kuhn, 2009: 21) Çin hükümeti her zaman kendi tarihinin Çin’i anlamak için en iyi bir kılavuz olduğunu belirtir. Geçmişte adadaki siyasi durumun Qing hanedanlığının askeri gücü ile değişmesi, Tayvan içinde benzer bir geleceğin olacağını düşündürtebilir.

1949’dan günümüz 2019’a kadar 70 yıllık bir dönemde Çin’in nükleer füzeleri dahil mevcut askeri ve siyasi güç potansiyeli bu sorunu kökten çözmeye yardımcı olabilir. Turistik tanıtımlarda tüm adanın her yerinin sekiz saat içinde görülebileceği belirtilirken, güçlü bir Çin ordusunun amfibi timleri ve havadan adayı maksimum iki saat içinde kontrol altına alması olasıdır. Askeri güç kullanarak adadaki yönetimi kendi siyasal rejimine katmasının, uluslararası alanda yaratacağı olayların maliyetinin küresel liderlik hedefinin önüne kara bir gölge düşüreceğinden, olayı belli bir süreçte götürmesine neden olmaktadır. 2017 Amerikan başkanı Donald Trump’ın ulusal güvenlik strateji belgesinde açıkça tehdit algıladığı Çin’in askeri güç kullanarak yayılcı bir siyaset izlemesi, Çin dış politikasında temel ilke aldığı “barışçıl yükselme” ile saldırgan olmadığını dünyaya belirtmesiyle ters düşecek bir durum yaratacaktır. Rusya’nın yakın çevre doktrini çerçevesinde özerk bölgeleri kendi toprakları içerisine katan siyasetinin, Amerika tarafından uluslararası politikada nasıl bir kara propaganda ile cevap verildiğini ve hatta NATO için yeniden bir tehdit haline geldiği görülebilmektedir. Çin lideri Xi Jinping’in 2015 yılında ilan ettiği eski tarihi ipek yolunu karadan ve denizden yeniden canlandıran “Bir Yol Bir Kuşak” projesi Kuzey Amerika hariç dünyanın neredeyse büyük bir kısmında dış ticaret ağı oluşturmakta, siyasi liderliği Asya bölgesine konumlandırmakta ve alternatif bir yeni ekonomik düzen ortaya çıkaracaktır. Tüm imkânlarıyla bu projeyi ve liderliğe giden imkanları engellemeye çalışan, bulunduğu bölgedeki ülkelerle ittifak ilişkilerini güçlendirerek Soğuk Savaş’ta Rusya’ya uygulamış olduğu çevreleme politikasını bizzat bu ülkeye de uygulayan ABD için böyle bir askeri hamle aradığı en iyi fırsatlardan biri olacaktır.

Harita -1 Tayvan ve Bölgedeki Amerikan Üsleri

Diğer yandan Çin'i geriletken en önemli neden aslında ABD'nin Tayvan'ı korumak için askeri güçle karşılık verme olasılığı ve bunun yeni bir dünya savaşına dönebilme riski taşımasıdır (Shahtahmasebi, 2018 [web]). Aynı zamanda tırmandırılan gerilim bölgedeki diğer Amerika ile ittifak içerisindeki ülkeleri de krizin içine çekerek bölgesel bir çatışmaya da dönüştürülebilir. Bu bölgede en kritik alan Tayvan Boğazı'dır. Geçmişte 1954-55 yılları arasında denizde bulunan kendi karasularına yakın küçük adaları ele geçirmek için yoğun bombardıman altında tuttuğu, I. Tayvan Boğazı krizi, 1958'deki ikinci Tayvan Boğazı krizi ve 1995'de aynı bölgede üçüncü askeri çatışma krizinin oluşmasına neden olmuştur. ABD ve Rusya'nın olaya dahil olmasıyla krizler derinleşmiştir. ABD'nin 1955'de kabul ettiği Formosa Tasarısı kapsamında denizde ki adalara herhangi bir askeri müdahalenin Tayvan'a yapıldığını kabul ederek, Amerikan'ın da müdahalesini öngörmekteydi. Devlet olarak tanımadan gayri resmi bir ilişki yürüten Amerikan yönetimi, Tayvan ile arasındaki 1954-1979 ikili savunma anlaşması o dönemde Amerika'nın meşru askeri güç kullanmasının temelini oluşturmaktadır (Association for Diplomatic Studies and Training, [web]). Ayrıca, 1995-1996 krizi sırasında Çin hükümeti iki nükleer silah kullanma teşebbüsünde bulunmuş ve sözlü olarak da Amerikan hükümetini nükleer karşılık verme konusunda tehdit etmiştir. Nükleer silah kullanma şantajı olası çatışmanın nereye gidebileceğini de göstermektedir (Easton, 2019 [web]).

Tayvan–Trump hükümeti ilişkileri, 1979 yılında ABD Kongresi'nin kabul ettiği Tayvan İlişkiler Yasası (Taiwan Relations Act) kapsamında (diplomatik tanıma kararı almamasına rağmen), adada kurulan Amerikan Enstitüsü aracılığıyla resmi olmayan biçimde sürmektedir. Batı Pasifik bölgesinde barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasında iki ülke arası ilişkilerin önemi yasa da belirtilmiştir. İlaveten Tayvan'a yönelik askeri güç kullanımı, ambargo veya boykot Batı Pasifik'teki barış ve istikrarı bozacağı için ABD ulusal çıkarları içerisinde yer almakta olduğunu vurgulanmıştır. Gerçekleşen böyle bir askeri güç kullanmasının karşısında, O günkü koşullara göre, ABD tarafından verilecek cevabın ne olacağı belirtilmemiştir. İlk muhtemel tepki Çin ile diplomatik ilişkilerin sona erdirilmesi olabileceği öngörülmüştür (Taiwan Relations Act, 1979: 3,6). İlaveten 1982 de Başkan Reagan döneminde silah satışının devam edeceği, bu satışlarda Çin hükümetinin onayı aranmayacağı, ilişkiler yasasının revize edilmeyeceği, Tayvan ve Çin arasında barış için zorlama yapılmayacağı, yer alınmayacağı ve egemenliğinin devam ettirilmesine çalışılmasıyla ilgili “*Altı Güvence (Six Assurances)*” verilmiştir. Hem yasa hem de bu güvenceler 2016 yılında Amerikan Senatosunda yeniden onaylanmıştır (An, 2017: 7-8). Tayvan ulusal güvenliği için tam güvence ve caydırıcılık sağlayan Amerika ile olan ilişkilerde nükleer savunma şemsiyesinin altında karşılıklı bir savunma anlaşması imzalanmış olmasıdır. Bu durum olası askeri müdahale de ABD'nin askeri karşılık vermesine imkân tanıyacağı için Tayvan'ın Çin'e karşı caydırıcılığını attıracaktır. Yine de böyle bir savunma anlaşması halen mevcut olmasa da Tayvan'a yönelik askeri güçle bağlantılı herhangi bir olayın ABD'nin müdahalesini ortaya çıkaracağı yasa kapsamında öngörülebilmektedir.

Amerikan Trump hükümeti, Çin'in yükselişi karşısında liderlik ve güç değişimi nedeniyle geliştirdiği Asya-Pasifik politikasını, “*Özgür ve Açık Hint-Pasifik Politikası (Free and Open Indo-Pacific-FOIP)*” olarak yeniden biçimlenmiştir.⁴ Bir Haziran 2019'da yayınlanan bu politika kapsamı içerisinde Çin ile ilgili olan bölümde, Çin'e karşı, kendi gücünü arttırmaya çalışarak iç dengeleme, ittifaklar ve stratejik ortaklıklar geliştirme politikası

---

⁴ ABD'nin “Özgür ve Şeffaf Hint-Pasifik Politikası” altı temel konudan oluşmaktadır. 1) Uluslararası suları ve hava sahasının engellenmeden herkese açık olması 2) Uluslararası ticaret ve yatırımlara yönelik engellerin ortadan kalkması 3) Siyasal liberalleşmenin bölgede sağlanması 4) Bölgede saldırgan davranışların engellenmesi 5) Dost hükümetlerle işbirliği sağlanması 6) II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin kurduğu liberal düzenin devamlılığı (Roy, 2019 :9-10).

izleyerek dış dengeleme stratejisi hayata geçirdiğini belirtmiştir (FOIP, 2019: 7-11). Çin bölgedeki liberal bölgesel güvenliğe yönelik, askeri gücüyle egemenlik alanını genişleten bir ülke olarak tehdit görülmektedir. Özellikle ABD yeni politikasında bölgedeki denizlerin ve hava sahasının güvenli olmasını istemektedir. Çin'in Güney Çin Denizinde, BM Deniz Hukuku tarafından onaylanmayan özel imtiyazlı hakları ve 2013 yılında Doğu Çin Denizi üzerinde uçuşa yasak bölge ilanının kabul edilmediğinin açıklamasıdır (FOIP, 2019: 8). Tayvan Boğazı Amerikan siyaseti için uluslararası sular olarak serbest geçişin sağlanması gereken ve burada uyguladıkları güç diplomasisini bu nedenle meşru kılan stratejik bir alandır. Güney Çin Denizi sorunları açısından, bölgeye ulaşmak için Tayvan Boğazı ve Tayvan adası stratejik bir öneme sahiptir. Amerikan hükümetin Vietnam ve Filipinler'le kurduğu diplomatik ittifak ilişkisi Tayvan sorunu dışında Güney Çin denizi konusunda da Çin ile ABD'ni askeri açıdan karşı karşıya getirmektedir (Carpenter, 2006).

Yeni planda Tayvan insan haklarına saygılı, demokrasi ile yönetilen bir ülke olarak Özgür ve Açık Hint Pasifik kavramını iyi yansıtan örneklerden biri olarak kabul edilmektedir. Sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle Güney Çin Denizi'nde etkin olmak isteyen ABD için, ittifak ilişkisi içinde Güney Kore ve Japonya ile birlikte liberal blok grubunda yer alması gereken ülkedir. Bu gereklilik zaten 2003 yılında *Dış İlişkiler Yetkilendirme Yasası* (Foreign Relations Authorization Act) kapsamında Amerikan Kongresi Tayvan'ı NATO üyesi olmayan en önemli ittifak üyelerinden biri olarak kabul etmiştir (An, 2017: 8). Ancak daha önce de belirtildiği gibi 1978 yılında tek taraflı ABD savunma anlaşmasında çekilmiş ve son kabul edilen FOIP'de böyle bir anlaşma yapma eğilimi olduğunu belirtmemiştir. Planda Çin'in Tayvan Boğazı'nda ve yakın çevresinde askeri varlığını arttırarak gerek Tayvan'ını bağımsızlığını gerekse bu olaya karışan üçüncü ülkenin caydırılmasına çalışıldığına dikkat çekilmiştir. Çin Hava Kuvvetleri'nin ada üzerinde sürekli uçuşları ve Doğu Çin Denizi'nde deniz tatbikatları Tayvan'a yönelik güç gösterisi olarak değerlendirilmiştir (FOIP, 2019: 31). Amerikan hükümeti sürekli askeri silah satarak, ABD'de askeri okullarda Tayvanlı askerleri eğiterek öncelikle ülkenin kendi savunmasının geliştirilmesini istemektedir. Bu durum Gürcistan-Rusya-ABD ilişkilerini hatırlatmaktadır. Gürcistan'da Amerikan askeri desteği almasına rağmen, 2008'de Rusya ile girişilen savaşta iki özerk bölgesini kaybetmiş, ülke rejimi Rusya lehine değişmiş, ABD asla müdahale etmemiştir.

ABD'nin yer almayacağı Çin-Tayvan savaşının sonucu üzerine yazılan makalelerde Tayvan'ın kazanabileceği de ileri sürülmektedir (Greer, 2018 [web]). Askeri gücünü yeni teknolojilerle yenileyerek “rezerv güç” oluşturması olası bir savaşta başarıya götürebileceği ileri sürülmüştür. Bu rezerv güç kapsamında bileşim ve iletişim sanayindeki öncü rolüne dayanarak elektronik ve siber alanda etkin konuma gelerek elektro manyetik savunma yeteneklerinin geliştirilmesi, hava saldırılarına karşı güçlü savunma sistemi kurulması ve deniz gücüne karşı füze sistemleri, deniz mayınları alanında uzmanlaşma, deniz altı savaş kapasitesinin artırılması ile insansız gözetleme sistemlerinin kurulması önerilmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında deniz muharebesini dönemin en güçlü askeri gücü İngiltere'ye karşı Osmanlı İmparatorluğuna kazandıran, Çanakkale Boğazı'na döşenmiş mayınlardır. Tayvan Boğazı altında döşenebilecek mayınların Çin donanmasını zarara uğratabileceği düşünülmüştür (Easton, Stokes, Cooper and Chan, 2017: 53-59). Her olası savaşta orduyu yöneten askeri lider, silah kapasitesi ve dış destek önem taşıdığı kadar halkın savaşa konusundaki moral ve desteği de önem taşımaktadır. 2018 yılında Çin ile olası savaşta nasıl şekilleneceği ile ilgili yapılan kamuoyu anketinde, katılanların %65,4 ülke savunmasının yeterli olmayacağını, ancak ABD olaya müdahale ederse başarı sağlanabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. ABD müdahalesi olmadığında halkın savaşa gücü isteksiz kalabilir. Ülke istikrarını kaybedebileceği düşünülebilir (Chia-Chen and Hsu, 2018 [web]).

Çin için de Tayvan bir ulusal güvenlik konusudur. ABD bizzat yer aldığı konuda, iki taraf arasındaki rekabette Çin'i zayıflayabilecek ve hatta iki ülkeyi askerî açıdan karşı karşıya getirebilecek niteliktedir. Adanın bağımsızlığını ilan ederek, Çin'e karşı düşmanlık besleyen bir ülkenin askeri üssü haline gelmesi Çin için bir tehdittir. 1951-1969 yılları arasında Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) havadan örtülü operasyonlarını gerçekleştirmek için adayı kullanmıştır. Çinlilerin bir kopyası olan ada vatandaşlarını ana kara Çin'de bilgi toplamak için kullanmış, havadan nükleer kapasitesini öğrenme, sinyal dinleme ve görüntü almayı başarmıştır (Pocock, 2010). Kıyılarının bulunduğu deniz bölgesinin güvenli hale getirilmesinde, tarihsel olarak 1899-1901 yılları arasındaki Boksör Ayaklanması sonrası Batılı devletlerle denizden gerçekleştirdiği savaşı, askeri teknolojisinin geriliği nedeniyle kaybetmiş olmasının de bir önemi vardır. İlave olarak ekonomisinin önemli yapı taşlarından serbest bölgeler kıyıya yakın alandadır. Güney Çin Denizindeki haklarının korunması içinde Tayvan gerçekten güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Ulusal güvenliğinde önem taşıyan Tayvan konusunda bir yasa çıkararak alacakları önlemleri belirtmişlerdir. 2005 yılında kabul ettikleri, Tayvan'ın bağımsızlık kazanmasına karşı yasa (Anti-Secession Law), Çin'in toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin korunabilmesi için Tayvan'a yönelik barışçıl olmayan yöntemleri kullanabileceğine onay vermektedir. Bu yasaya istinaden "Tek Çin" politikası kapsamında Tayvan'ı kendine bağlı özerk bir yapı ve konuyu kendi iç işleri olarak saydığı ve olası bağımsızlık talebi karşısında askeri müdahale meşru kabul edilmektedir. Aynı yasa da barışçıl bir şekilde yeniden birleşme sağlandığında yüksek derece de bir özerklik sağlanarak kendi siyasi sistemini (kendi ekonomik, siyasi, sosyal sistemi aynen muhafaza edilip kendi ordusu olabilecek) devam ettirebileceği belirtilmiştir. Yine yasa da Tayvan Boğazı ve bölgede barış ve istikrar için ana kıta Çin ile Tayvan arasında karşılıklı güveni sağlayacak şekilde insan değişimi, yoğun ekonomik, kültürel, eğitim, bilim, teknoloji, sanat ve sağlık konularında iş birliği, organize suçlar konusunda ortak çalışma talep edilmektedir (Anti-Secession Law, 2005 [web]).

Barışçıl birleşme konusunda, Kırım, Güney Osetya ve Abhazya gibi parlamento kararı ile Rusya'ya bağlanma talebi gibi Çin'de kendi dış politikası "Barışçıl Yükselmeye" uygun Tayvan parlamentosunun Çin'e katılmasını, askeri güç kullanarak dahil etmekten daha çok isteyeceği kesindir. Hong Kong (1997) ve Macau (1999) Çin'e barışçıl bir şekilde dahil olmaları da bu beklentiyi arttırmaktadır. Çin devlet başkanı Xi Jinping'in 2 Ocak 2019'da yaptığı konuşma da barışçıl birleşmeyi yenileyerek, aynı ailenin bir parçası olarak Çinlilerin Çinlilerle savaşını istemediklerini dile getirmiştir (China Daily, 2019 [web]). Ancak Tayvan iç siyaseti bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır. Ülkenin kurucusu partisi ve uzun süre ülkeyi 1949-1987 yılları arasında sıkıyönetimle tek başına yöneten geniş sosyal tabanı olan mavi Milliyetçi parti (Kuomintang-KMT) birleşmeden yana iken, 2016'da seçimleri kazanan kadın lider Tsai liderliğinde ülkenin ilk muhalefet partisi yeşil Demokratik İlerici Parti (DİP) bağımsızlık yanlısı bir politikayı savunmaktadır (Mattlin, 2011: 1-29).

1986'da demokrasiyi savunan Dangwai Hareketi'nin partiye dönüşerek ortaya çıkardığı DİP kurulduğu zamandan itibaren Tayvan'ın uluslararası statüsünün bağımsızlık olması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağımsızlık ilanı için parti kurucularından Chen Shui – Bian iki koşul belirlemiştir: eğer KMT parti yetkilileri ile Çin hükümeti anlaşırsa, eğer KMT Tayvan halkının çıkarlarını dikkate almadan tek taraflı hareket eder demokrasiden saparsa

bağımsızlık ilan edileceği belirtilmiştir. “Self determinasyon “kararı bir koz olarak tutularak mevcut durumun korunmasından yana politikalar parti tarafından izlenmeye çalışılmıştır (Rigger, 2001: 30). KMT'nin iktidarda olduğu dönemde yaptığı hatalarda muhalefet partisinin güçlenmesini sağlamıştır. Tayvan'ın güneyini ekonomik açıdan geri planda bırakırken, kuzey oldukça zenginleşmiştir. Ülkenin güney kesimi KMT karşı bağımsızlık yanlısı DİP partisini desteklemiştir. Yine 2014 yılında Tayvan gençleri, iktidarda olan KMT'nin Çin ile yaptığı ticari anlaşmayı protesto etmek için sosyal medya üzerinden örgütlenerek “*Ayçiçeği Hareketi-Sunflower Movement*”, adı altında başkaldırmıştır. Gençlerin Çin ile yapılan bu anlaşma da gösterdiği tepki bağımsızlık yanlısı bir politikayı destekledikleri yönünde yorumlanabilir (Rowen, 2015: 5-21). Ülkede bulunan yerli gruplar kendi kimliklerine yönelik ayrımcılık uygulayan ve ilk defa 2016'da hem özür dilenen hem de sosyal adalet sağlayacağını vaat eden DİP yanında yer almaktadırlar. Bu bölünmüşlük halkın birleşme ya da bağımsızlık yönündeki görüşleri alındığında da ortaya çıkmakta %80 Çin'e bağlanmadan bir bağımsız Tayvan olmayı istemektedirler.

Ülkenin partilerinin bölünmüşlüğü yumuşak geçişi zorlaştırırken, 2020 yılında Tayvan'da yapılacak seçimlerin sonucu Çin politikasını belirleyecektir. Bu nokta da Çin, askeri ve askeri olmayan taktikleri içeren 5. Jenerasyon savaş modeli sayılan “*Hibrit Savaş*” stratejisi uygulamaya koymuştur. Hedef Tayvan kamuoyunu etkilemektir. Hibrit savaşın askeri olmayan yapısını stratejik enformasyon savaşı içermektedir. (Lin, 2018 [web]) Çin dış politikasında ekonomik destekleme ve yumuşak güç politikalarının dışında, stratejik enformasyon operasyonları da gerçekleştirmektedir. 2003 yılında Çin ordusunun stratejik enformasyon savaşını “*Üçlü Savaş*” adı altında kavramsal çerçevesini belirlemiştir. Üçlü savaş kapsamında hedef alınan ülke dışı halk topluluklarına yönelik stratejik psikolojik operasyonlar, açık ya da örtülü medya manipülasyonları ile yasal savaş içermektedir (Raska, 2015 [web]). İnternet ortamında içerikleri oluşturan sayısız makaleler bu stratejik enformasyon savaşının silah haline dönüştürülmüş kısmını oluşturur. Bilgiler içerisinde sahte haberlerle halkı manipüle etmek olduğu kadar Çin'in güçlü askeri yapısını ortaya koyan korkutma ve Tayvan halkının ve ordusunun savaşa direncini kırmayı da amaçlanmaktadır. Özellikle Tayvan Boğazı çevresinde yer alan askeri gemiler, yeni son teknolojik füzelerin denemeleri ve askeri tatbikatların resimleri internet üzerinden Tayvan halkına baskı oluşturmak için kullanılabilir. Olası askeri müdahale sırasında halkın direnç

göstermeden Çin'i kabul etmesiyle ilgili gerçek dışı haberler, ada halkının savaşıma isteğini kırarak birleşmeyi de kolaylaştırabileceği öngörülebilmektedir (Lin, 2018 [web]; Ho, 2018 [web]).

Tayvan medyası 2000'nin üzerinde gazete, 227 kanal sağlayan 56 kablolu televizyon istasyonu ile başarılı stratejik enformasyon savaşı gerçekleştirebilecek kadar çeşitliliğe sahiptir (Rickards, 2016 [web]). Medya parti renkleri olarak mavi KMT ile yeşil DİP arasındaki kutuplaşmayı yansıtmakta, basın özgürlüğünde kısıtlama olmaması dezenformasyon ve gerçek dışı haberlerin kolaylıkla yayılabilmesine alan sağlamaktadır. Tayvan'da internet temelli vatandaşa yönelik kampanyaların gücü iki tane sosyal hareketin sonuçlarıyla anlaşılabilir. İlki Savunma Bakanı'n istifasıyla sonuçlanan 2013'de Tayvan ordusundaki insan hakları ihlallerine yönelik "Beyaz Tişört Ordusu- *White Shirt Army*" hareketi (Wan, 2013) ile 2014'de Çin ile imzalanan servis ticaret anlaşmasının askıya alınmasını sağlayan gençlerin protestosu "Ayçiçeği Hareketi-Sunflower movement" dir. (Rowen, 2015). 2016 seçimleri sırasında KMT adayına yönelik sosyal medyadaki negatif kampanya seçimin rakibi lehine sonuçlanmasına neden olmuştur. Ancak, 2018 Kasım belediye seçimlerinde DİP, beklediği başarıyı sağlayamamış oyları gerilemiştir. Sonucun arkasında Çin'in yoğun propaganda ve sosyal medya kampanyası olduğu ileri sürülse de Çin hükümeti bunu kabul etmemiştir. Rusya tarzı seçimlere müdahale edebileceği beklentisi 2020 yılında gerçekleşecek genel seçimlerde beklenilebilir (Horton, 2018 [web]).

Ülke içinde siyasi kutuplaşmanın derinliği, barışçıl birleşmenin önünde engel görülmektedir. İlaveten Çin ile yapılan her ortaklık protestolara da neden olabilmekte, demokratik bir rejim nedeniyle askıya alınabilmektedir. 1989'da Çin'de gerçekleşen gençlerin başlattığı Tiananmen olayları sert bir askeri karşılıkla birçok kişinin ölümüyle sonuçlanmıştı. 2014'teki gençlerin organize ettiği Tayvan'daki Ayçiçeği Hareketi ise onların istediği şekilde demokratik yoldan çözümlenmesi, Çin hükümetinin dikkate alması gereken önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilmelidir. Hong Kong ile birleşme sağlandıktan sonra bile Çin'den atanan bir vali tarafından yönetilmek istenmedikleri için 2014 yılında 74 gün süren "Şemsiye Hareketi" olarak adlandırılan olaylar, birleşme sağlansa da tam bir istikrar oluşturmadığını göstermektedir. Benzer olayların Tayvan'da olası bir birleşme sonrası yaşanacağı ileri sürülebilir. Çünkü gençler demokratik bir ülkede doğup baskı altına girmeye karşı gelebileceklerdir. Amerikan hükümeti olası bir

askeri işgal asimetrik tepki olarak halkın direniş göstermesini önermektedir. İlaveten Asya'da Amerikan etkisi Güney Kore'de erkeklerin makyaj yapması, Tayvan da tek cins evlilik gibi uç noktalarda özgürlükler olarak kendini göstermektedir. Çin'in test ettiği kendi vatandaşına yönelik sosyal kredi sistemi, halkın sosyal medya üzerinden takibi ve Uygur Türklerine yönelik içeriği tam belli olmayan kamplar özgürlükle bağdaştırılamamaktadır. Bunları Tayvan gençlerinin benimseyebileceğini düşünmek biraz zor gözükmektedir.

Barışçıl birleşmeyi etkileyebilecek konularda biri de Tayvan halkının kimliği ya da başka bir deyişle kendi kimliğini nasıl tanımladığıdır. Ülkede yerel halkla birlikte, popüler kültür Amerikancılık ve 1949'dan beri gelişen adaya özgü "Tayvan" kimliği ile melez bir kimlik yapısı vardır. Yeni oluşan kimlik yapısı demokrasiye geçişinin bir sonucu görülebilmektedir. Ülkede sırf ana kara Çin'e yakınlık duyanlar ya da Tayvanlı görenler ya da her ikisini de benimseyen bir halk bulunmaktadır. Bu üç kimlik arasında en az olanı Çin'le kendini özdeş görenlerdir. Gençler arasında Tayvan kimliğine dayalı milliyetçiliğin yüksek olması bağımsızlık yönünde daha fazla talep yaratmaktadır. Bunda KMT partisinin otoriter politikalarının da payı vardır. Ülkenin dayandığı ulusal kimlik Çin den ayrı Tayvan kimliği olarak görülebilmekte, ana kara Çin ise ülkenin düşmanı olarak değerlendirilmektedir (Stokton, 2007: 49-71). Çin'in siyasal rejimi Tayvan kadar demokratik olsaydı ortak kimlik algısı en üst çıkabilirdi. Olası barışçıl birleşme olduktan sonra yeniden Çin kimliğinin yerleştirilmesi için Uygurlara yönelik kampların benzerinin Tayvan'ın bir kesimi için inşa edilebilme ihtimali de bulunmaktadır. Ayrılıkçı eğilimleri terör örgütleri ile özdeşleştiren Çin hükümeti, direnişlere karşı çözüm olarak kendi halkının da meşru kabul edebileceği uygulamaları hayata geçirebilir. Ancak ülkenin geleceği Tayvan gençlerinin kendilerini nasıl görmek istedikleri ile bağlantılı olduğu için yükselen Tayvan milliyetçiliği, Çin ile barışçıl birleşmeyi engelleyecek olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bağımsızlık talebi ABD için de Çin'in bu karara karşı askeri müdahale ile karşılık verecek olması ve iki ülkeyi karşı karşıya getirebileceğinden endişe yaratabilmektedir. Mevcut statükonun adadaki devamlılığı en uygun durum olarak görülmektedir (Rigger, 2006: 5). Tek Çin politikasını ABD de kabul etmekte, ancak bölgede Tayvan'ı kendi müttefiklerinden biri olarak da görmektedir.

Çin'in tüm bu gelişmelere rağmen, 2016'da seçim sonucu adaya yönelik baskısını iyice arttırmıştır. Tayvan için en can alıcı konu, diplomatik

tanınmasını kaybetmektir. İki ülke arasındaki tanınma savaşında, Tayvan ile daha önce diplomatik ilişki kurduğu Burkina Faso, Dominik Cumhuriyeti, Sao Tome ve Principe, Panama, El Salvador, Vatikan'ı ekonomik ve siyasi gücünü kullanarak bu karardan vazgeçirebilmiştir. Dejure olarak tanıyan ülke sayısı güncel konumda, 17'ye düşmüştür. Bu ülkeler içerisinde Okyanusya bölgesinde bulunan Kiribati, Marshall Adaları, Nauru, Palau, Solomon Adaları ve Tuvalı Pasifik adaları geniş yer almaktadır. Bu adalar üzerinde iki ülke arasındaki rekabet parasal yardımlara dayanan “Çek Diplomasisi” kapsamında yürümektedir. Çin, bu adalara yönelik mali yardımlarla beraber Tayvan ile diplomatik ilişkileri kesmeye zorlaması tehdidi bulunmaktadır (Roy, 2019: 5). Okyanusya bölgesindeki altı ada, Tayvan'ın en önemli ticari partnerleri olmamasına ve güvenliğini sağlamada etkin rol almamalarına rağmen, egemenlik ve diplomatik izolasyonun engellenmesi konusunda, yaşamsal varlığını sürdürülebilir kılmak için önem arz etmektedirler (Rich, 2019 [web]). Tayvan'ın bu adalara yönelik en önemli avantajı kendi nüfusu içerisinde bu adalardan gelen Aborjinlerin yer almasıdır. Nüfusunun %2'sini oluşturan bu 16 farklı yerli kesim, ağırlıklı Polinezyalı (doğum yeri) ve Avustralya kökenlidir. DİP kadın lideri Tsai seçildikten sonra ülkede sosyal adaleti sağlamak için ayrımcılık yapılan bu yerlilerden özür dileyerek adaletsizliği sona erdireceğini açıklamıştır (Ramzy, 2016 [web]). Pasifik adaları ile ortaklık sağlayan bu yerli halka karşı ülkede yeni politikalar geliştirilirken ülkeye gelen Çinli turistlerin yerli halkın kimliğine yönelik tehditleri ortaya çıkmıştır. Hem Tayvan içinde hem de Pasifik adalarında, Çin kontrolüne karşı adaların yerli halkı büyük bir direnç göstermektedir. (Cole, 2014 [web])

Diplomatik izolasyonun artmasının dışında, 1980 yılından itibaren Tayvan ekonomik açıdan asimetrik bir biçimde ürettiği malları en çok ihracat ettiği ülke Çin'e a bağlıdır. Tayvan ekonomisi, dünya ekonomik dalgalanmalardan etkilenen, ihracat temelli kırılgan bir ekonomiye sahiptir. IT ve iletişim alanında uzmanlaşmış yüksek teknolojik ürün üretimi (server, cep telefonu, masa üstü bilgisayarlar, diz üstü bilgisayarlar, LCD monitörler, dijital kameralar, CD gibi) ve Asya Kaplanları içerisinde yer alması dünya ekonomisi açısından da önem sağlamaktadır. Uluslararası ekonomik alanda ilk dört bankasıyla ilk sırada yer alan, para rezervi yüksek ve kurduğu Asya Yatırım Kalkınma Bankasıyla gelişmekte olan ülkelere yardım eden dünyanın ikinci büyük ekonomisi Çin, kendi merkezi etrafında dünyanın çeşitli yerlerine ulaşan geniş bir ticaret ağı ile refah yaratmaya çalışmaktadır. Tayvan'daki siyasi ve ekonomik elitleri, Çin'in ekonomik açıdan bu

pozisyonunu, sert uluslararası rekabet alanında ülkenin ekonomik sürdürülebilirliği için kullanılması yönünde hem fikirdir. Ancak Çin ekonomik gücünü “havuç ve sopa” mantığı ile kullanarak bu gücüyle kendi dış politika amaçlarını da gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Tayvan'ın ekonomik açıdan destek almayı isterken, tam bağımsız olması Çin'in asla kabul edeceği bir olay değildir. Böyle bir karar sonrasında Çin'in bu ülkeye yönelik ekonomik yaptırımlarının; stratejik malların ihracatını ve ithalatını engelleme (üretim ve iş gücü üzerinde olumsuz etki yaratma) Çin'de bulunan Tayvan iş adamlarının ve şirketlerinin mal varlıklarını dondurma, hisse senedi piyasalarını dalgalandırma, ülkenin kilit sanayisi IT, iletişim ve ulaşım sektörlerini geriletme, başarılı olduğu sektörlerin aynısının Çin'de gerçekleştirerek bu alandaki gücünü kırma (Derin su gemiciliği alanında Tayvan'ın Kaohsiung limanı yerine Çin'in Şanghay/Pudong limanının önem kazanması, yarı iletken madde üretimindeki öne çıkan pozisyonunu Çin'e kaptırma) olabileceği düşünülmüştür (Tanner, 2007: 17-18). Ekonomik izolasyon ve durgunluk ada ekonomisini çökertebilir. Çin'in Şanghay/Jiangsu yüksek teknoloji ürünlerin üretim merkezi haline gelmiştir. Bu ürünler Çin'deki 10.000 üzerindeki Tayvan şirketlerinin doğrudan yatırımlarının sonucudur. Ekonomik yaptırımların gerçekleşmesi durumunda “Güney'e Gidiş” stratejisi kapsamında Hindistan, Tayland, Malezya, Endonezya'ya kayabileceği düşünülmüştür.

Çin ekonomik yaptırımları aracılığı ile ülkenin politik sisteminde de değişimi hedeflemektedir. Bağımsızlık yanlısı siyasi partinin iktidarı kaybetmesi birincil amaçtır. Bu noktada Tayvan'da “Taishang” olarak adlandırılan ekonomik açıdan güçlü sınıf üzerinden siyaseti kendi çıkarına yönlendirmeye çalışmaktadır. İş adamlarının tüm yatırımları Çin ile bağlantılıdır. Bu kesim genellikle KMT partisine finansal destek vererek, birleşme yönünde lobi faaliyetleriyle çabalamaktadırlar. Olası bir ekonomik yaptırımda ilk onların mal varlıkları dondurulacağı ve yatırımları askıya alınacağı için kendi ekonomik çıkarları açısından Çin'in isteği doğrultusunda hareket etmeye çalışmaktadırlar. Aralık 2003'de Çin kendi ülkesinde faaliyet yürüten 20'den fazla Tayvanlı iş adamını kendi ordusu için casuslukla suçlayarak tutuklamıştı. Pekin yönetiminin “bir tavuğu öldürüp maymunları korkutma” stratejisi olarak adlandırdığı bu taktik, ne kadar sert olabileceğini göstermekte, iş adamları üzerinde korku yaratmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda kendi ülkesinde de Çin tarafından rehin alınan, ajanı ya da ülkenin Truva atı olarak gösterilen kesimdir (Tanner, 2007: 111-120). Casus olarak anılmalarında basına yansıyan, ABD tarafından ortaya çıkarılan Silikon

Vadisi'ndeki Mikron Teknoloji firmasından hafıza çip teknolojisi (DRAM) ile bağlantılı sekiz gizli ticari projenin Çin tarafından finanse edilen ortak Tayvan-Çin firması tarafından çalınmasıdır (Ignatius, 2018 [web]). Hem Çin hem de Tayvan hükümeti tarafından casuslukla suçlanan bu ekonomik kesimin kendi çıkarlarını sürekli gözettiği düşünülebilir.

İlaveten ülkeye yönelik politik propaganda kapsamında, Tayvan kamuoyunda ülkenin istikrarı ve ekonomik güvenliğinin Çin'e bağımlı olduğu sürekli hatırlatılmaktadır. Ekonomik çıkarların oy kullanma sırasında dikkat edilmesi gereken bir konu olduğu vurgulanmaktadır. Bağımsızlık yanlısı gençleri kazanabilmek için Çin, adada bulunan ekonomik durgunluktan faydalanarak iş imkânı açısından ülkede çalışabilmeleri için, ülkede kalmalarını sağlayan yasal izinleri başlatmıştır. Altı aydan fazla Çin'de yaşayan, yasal bir işte çalışan ya da okuyan kişiler kalma belgesi kazanarak sosyal güvenlik, ulaşım, eğitim ve finansal hizmetlerden faydalanabilmektedirler. “*Böl ve Ele Geçir*” stratejisi sonucunda çok sayıda Tayvanlı genç kalma belgesi almıştır. Bu beyin göçü, özgürlük ve demokrasi talebindeki gençlerin ekonomik açıdan Çin'e bağlanmasına neden olmakta, Çin de kaldıkları süre içerisinde de kalplerinin ve zihinlerinin kazanılmasına çalışılmaktadır (Chiang and Yang, 2018 [web]).

Pekin-Taipei hükümetleri arasında karşılıklı bir istihbarat savaşı da sürmektedir. Çin özellikle ada da Amerikan varlığının faaliyetlerini yakından takip etmekte, bu ülkeden alınan silahlar, bağımsızlık yanlısı DİP partisinin faaliyetleri, ordunun imkân ve kabiliyetleri istihbarat çalışmalarının ana konularını oluşturmaktadır. Yeni Çin Haber Ajansı (The New China Agency) ve bazı diğer medya kuruluşları Çin'in iç güvenliği ilgili gruplar Uygur, Tayvan, hakkında bilgileri toplayarak ilgili birimlere aktarmaktadırlar (Mattis, 2015 [web]; Horton, 2017 [web]). Tayvan hükümeti tarafından açığa çıkan ajanlar ağırlıklı kendi üniversitelerinde okuyan Çinli öğrencilerdir. Çin'in öğrenci ağı üzerinden istihbarat toplaması, ABD'de Çinli öğrencilere karşı tedbirleri attırırken, Tayvan da bu alanda önlemlerini arttırmıştır. Tayvanlı her zaman Çin'de rahatlıkla bir Çinli gibi dolaşabilir aynı dili konuşabilir bilgi toplayabilir. Yabancı ülkeler adına Çin aleyhine bilgi toplayabilecek en doğru kitle olarak görülebilir. Sanayi casusluğunun yüksek seviyelerde gerçekleştiği günümüzde Çin'inde Tayvanlı iş adamlardan bazılarını bu nedenle tutuklamıştır.

Çin-Tayvan arasındaki ilişkiler sıfır toplamlı bir ilişki sayılabilir. Tek bir tarafın kazanacağı olayda, bağımsızlığı karşısında askeri güçle ve

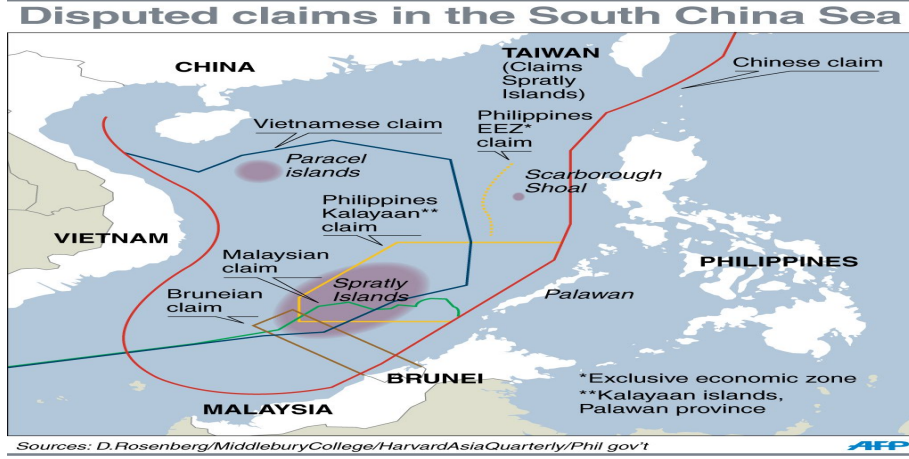
ekonomik yaptırımlarla cevap verebilecek ana kara Çin nedeniyle şu anki durum en arzu edilen durum olarak görülmektedir. Ada halkının yarısı da ideolojik olarak KMT üyesi kapsamında Çin ile birleşmeyi isteyerek barışçıl birleşme yönünde çaba sarf etmektedirler. Ortak düşman algısı ve olası savaş durumunda halkın bir kısmının Çin yanında yer alabileceğinden güçlü bir savunma yapılamayabilir. Ada halkı ABD'nin 1955'den beri toprağında yer alan askeri üsten 1979 da bir anda vazgeçerek, büyükelçiliğini kapattığını da unutmamaktadır. Amerikan çıkarlarının bölgede neyi gerektiriyorsa Tayvan stratejik bir ittifak olarak resmi olmayan biçimde ilişkiler sürdürülmektedir. Çin'e yönelik bir savaş çıkartmak istiyorsa, Tayvan her zaman hazır bir neden olarak elinin altında bulunmaktadır. ABD'nin ada ile olan bağlantısını koparmak için, adada kendi ülkesiyle özdeşlik kuranları kullanırken, yoğun iletişim, istihbarat ve kamuoyu propagandaları da yapmaya devam etmektedir. Bu kadar ağır kuşatma altında Tayvan'ın bağımsız bir siyasi yapı olarak varlığını sürdürebilmesi için elindeki mevcut 17 ülkeyi koruması ve daha da arttırmaya çalışması gerekmektedir. Ulusal güvenliği açısından beka konusunda belirtildiği gibi Çin en merkezi ülke olmaktadır.

b. Bölgesel Güvenlik Sorunlarından Kaynaklanan Tehditler

Bir ada devleti olarak bulunduğu Güney Çin Denizi ve Doğu Çin Denizi'nde egemenlik ve denizcilik hakları konusunda çıkan çatışmalarında içerisinde yer almaktadır. Sayısız ada, kayalık ve resif bulunan Asya Pasifik bölgesinde, deniz altı kaynaklarında doğal gaz ve petrol olması ve balıkçılık bölgede bulunan ülkelerin rekabetini arttırmaktadır. Egemenlik ve münhasır ekonomik bölge haklarını kendi çıkarı doğrultusunda hak iddia ederek ve yapay adalar inşa ederek genişletme eğiliminde olan Çin ve diğer ülkeler arasındaki çatışmalar bu sorunları teşkil etmektedir.

Güney Çin Denizi'nde Çin, Vietnam, Filipinler, Endonezya, Singapur, Malezya, Brunei ve Tayvan'ın yer aldığı bir sorun haline gelmiştir. Bölgede bulunan Spratly (Nansha) adalarına ait Taiping adası konusunda Tayvan ile Filipin arasında ada/kayalık olup olmadığı konusunda problemler var. Tayvan 1956'dan beri adada askeri güç bulundurmakta, insan yaşadığını ileri sürerek alt yapı yatırımları gerçekleştirmektedir. Tayvan halkı için Mayıs 2013 yılında, Filipinli Sahil Güvenlik güçleri tarafından öldürülen balıkçılar iki ülke arasında ciddi krize neden olmuştur. Bu olay sonrasında Tayvan Filipin hükümetine ekonomik yaptırım uygulamıştır (Thim, 2013[web]). Güney Çin Denizi'nde Vietnam ile Çin arasında adalar konusunda küçük çaplı bir askeri çatışma olmuş, Filipinler de sorunları uluslararası yargıya

taşımıştır. Ağırlıklı Çin'in egemenlik alanını tartışmasız genişletmesi bölgedeki bir olası askeri çatışmada Tayvan'ı içine çekebilir.

Harita-2 Güney Çin Denizi'nde Çatışmalı Egemenlik İddiaları

Doğu Çin Denizi'nde yer alan Senkaku adalar zinciri olarak adlandırılan Diaoyutai adalarının Japonya mı yoksa Tayvan'ın egemenlik alanı içinde olduğu bir sorun teşkil etmektedir. Japonya tarafından 2012'de millileştirilen 7 km alandaki bu yer hem Çin hem de Tayvan arasında kızgınlığa sebep olmuştur. Çin bölge üzerinde uçuşa yasak güvenli alan ilan ederek Japonya'nın hak iddiasını zayıflatmıştır. Japonya ile Tayvan, ABD'nin bölgedeki liberal müttefikleridir. İki ülkenin çatışma içinde olması Çin'e karşı kurulacak bloğun zayıflamasına neden olacağı için diplomatik yoldan sorunların çözümü önemsenmektedir. Tayvan'ın tarihinde bir dönem Japonya'nın elinde olan ada ve aralarında birbirilerini destekleyen ilişkiler çatışmayı öngörmemektedir. Japonya, "Tek Çin" politikası kapsamında Tayvan'dan çok Çin'i bu adalar konusunda muhatap saymaktadır. Bölgede oluşabilecek çatışma yine Tayvan'ı etkileyecektir (Stratfor, 2012 [web]).

Harita-3 Doğu Çin Denizinde Tartışmalı Adalar

2. Tayvan'ın Ulusal Güvenliğine Yönelik İç Tehditler

Bir ülkenin egemenlik, toprak bütünlüğü ve istikrarına yönelik iç tehditler farklı etnik, dini ve ideolojik gruplar arası iç savaşı, terör eylemlerini; ekonomik açıdan durgunluk, yüksek işsizlik ve yoksulluk oranları; siyasal açıdan siyasal rejiminin değişmesine yönelik tehditler ile deprem gibi doğal felaketler sonucu ülkenin haritadan silinmesi gibi tehditler iç güvenlikle ilgilidir.

Daha önce de değinildiği gibi ihracat ağırlıklı ekonomisinde Çin önemli bir ortaktır. Çin'den kaynaklanacak bir ekonomik yaptırım ülkede ekonominin daralmasına neden olabilir. Dünya ekonomisinde ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşı, Tayvan'ın kar elde etmesini sağlamıştır. İlave karşılıklı vergilerin konması Tayvan'ın yeniden üretim açısından düşük maliyetlere sahip olarak ön plana çıkartmıştır (Schofield, 2019 [web]). Ancak enerji açısından yetersiz kaynaklara sahip ülke Orta Doğu'da çıkabilecek bir savaştan etkilenecektir. Finansal açıdan dünyadaki krizlere açık olan ülke bu durumunu güçlendirmeye çalışsa da tam anlamıyla olumsuzluklardan kendini muaf tutamamaktadır. Çin'in Tayvan'ı uluslararası örgütlere ve serbest ticaret anlaşmalarına girmesini sürekli engelleyerek ekonomik görünmeyen abluka uygulamaktadır. Çin yine de politik birleşmenin olabilmesi için öncelikle ekonomik birleşmeye önem vermekte, Tayvan gençliğini kazanmak için iş imkânları sunmaktadır.

Adanın en önemli konularından biri insan gücünün azalmasıdır. Gençler ağır ekonomik şartlar nedeniyle evlenmemekte, çocuk doğum oranları çok düşük seviyelerde devam etmektedir (Lim, 2019 [web]). Yaşlanan nüfusun azalması nedeniyle iş gücü diğer Doğu Asya bölgesinden gelen bireylerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Azalan nüfus ekonomik işgücü, savaşacak asker ve ülkenin kimliğini etkilediğinden önemli bir iç tehdit olarak görülmektedir (Jennings, 2018 [web]).

Sayırsız gelen göçmen ülke nüfusunun çeşitlenmesine neden olmuştur. Farklı kültürler arası evliliklerde yeni bir kimlik biçimlerinin ülkede oluşmasını sağlamaktadır. Tayvan nüfusu yerli halk, Hakka, Minnanese (Holo), Çin'den gelenler ve göçmenler olarak oldukça çeşitlidir. Yerli halk ile Çinliler arasında, Hakka ve Minnanese gruplar arasında zaman zaman iç çatışmalar olmaktadır. Doğu Tayvan'da köylerde Japonca konuşulmaktadır. Ülkeye gelenler kendi ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarını adada muhafaza ettikleri için çıkar çatışmaları yaşanmaktadır. KMT partisi de sıkıyönetim döneminde adadaki yerlilere yönelik ayrımcılık ve sosyal adaletsizlik göstererek gruplar arasındaki sorunları derinleştirmiştir. Toplumsal birlik olma yönünde bu etnik sorunlar, demokratik rejim çerçevesinde insan haklarını gözetilen bir siyaset anlayışı ile düzeltilmeye çalışılmaktadır (Wang, 2005, 171-185).

Siyasal rejim konusunda yeşil DİP ile mavi KMT partisi arasındaki büyük mücadele de ülkenin politik kültürünü etkilemektedir. Çin'in üç savaşı olarak adanın kamuoyuna yönelik psikolojik baskısı, manipülasyonları ve propagandaları bağımsızlık/birleşme yönündeki ikilemleri çoğaltmaktadır. İç siyasette mevcut kadın lideri zayıflatmak için politik hamleler yapılmaya devam etmektedir. Rejim için 2020 seçimleri hayati öneme sahiptir. Hem ülkenin geleceği hem de iç siyasetteki istikrarı belirleyici olacaktır.

Tayvan için Çin tehdidinin dışında var olmasıyla ilgili ikincil önemli tehdit çevresel felaketlerdir. Çevresel felaketleri Tayvan yönetimi; su (seller, yağmurlar ve yaz yağmurları), rüzgâr (tayfun felaketi) ve deprem olarak üç kategoriye ayırmıştır. Pasifik Havzasında Batı çatlağında yer alan bir ada olduğundan tsunami tehdidi altındadır. Ada her yıl Mayıs ve Kasım ayları arasında güçlü tayfun etkisi altında kalarak, ağır yağış ve güçlü rüzgârlarla yaşam felç olabilmektedir. 1911-2018 yılları arasında 366 kere tayfunla karşılaşan ada da köyler büyük zarar görmekte insan kayıpları olmaktadır. Bunların içerisinde 2009 yılında meydana gelen Morakot tayfunu 700 kişinin ölümüyle ve 10.000 kişinin evsiz kalmasıyla sonuçlanmıştır

(Commonwealth Magazine, 2018 [web]). En büyük kayıpların yaşandığı deprem, 7.3 şiddetinde 2.415 kişinin öldüğü 1999 depremidir. Ölümcül olan deprem riski oluştuktaki belirsizlikle ülke için önemli doğal felaketlerden biri görülmektedir (Taipei Teen Tribune [web]).

SONUÇ

Doğu Asya'da jeopolitik pozisyonu ile önemli bir ülke olan Tayvan, tarihsel bağları bulan Çin Ana karasının birleşme yanlısı politikası nedeniyle mevcut statükusunun değişme tehdidi ile karşı karşıyadır. Bağımsız bir devlet olarak yeniden diplomatik ilişkilerini arttırarak güçlü ekonomisiyle uluslararası sistemde varlığını sürdürmek isteyen ülke, iç siyasetinde de bağımsızlık /bütünleşme ikilemiyle kutuplaşmış durumdadır. Adanın ekonomik açıdan ana kara Çin ile olan yoğun ilişkileri, 2020 adadaki genel seçimler sonrası Çin'in tavrı ile tehdit altındadır. Asya Pasifik bölgesindeki zengin enerji kaynakları açısından kıyısı bulunan ülkelerinin çıkarlarını sürekli arttırmaya çalışmaları da bölgesel güvenliği bozacak askeri çatışmaların oluşma riskini taşımaktadır.

Çin-ABD arasındaki rekabet ve mücadele bölgede devletler arasındaki kutuplaşmayı da arttırmaktadır. Tek Çin politikası kapsamında ABD, Tayvan ile resmi olmayan ilişkilerini yürütürken bölgenin kendi ulusal çıkarı kapsamında önemini sürekli belirtmektedir. Çin'in askeri gücüne karşılık Tayvan, ABD ile hareket etmek istemekte bu durum da bölgede iki büyük gücün askerî açıdan karşılaşmasına neden olabilme riskini taşımaktadır. Tayvan Boğazı bu açıdan kritik bir yerdir. Tayvan konusunda ABD'ni devre dışı bırakmak isteyen Çin hükümeti adanın kendisiyle barışçıl bir biçimde bütünleşmesi için adadaki kendisiyle bütünleşmek isteyen siyasi grupları ve iş adamlarını kullanmaktadır. 70 yıldır süren adanın mevcut durumu, ABD Çin ile bir savaş başlatmak isterse ya da Çin'in bu konuda sabrı sona erip radikal bir karar almasıyla değişecektir.

KAYNAKÇA

- An, David (2017), *Enhancing Taiwan's Role in Asia Under The Trump Administration*, Global Taiwan Institute.
- Carpenter, G. Ted (2006), *America's Coming War With China: A Collision Course Over Taiwan*, St. Martin's Press.
- Easton, I., Stokes M, Cooper, A. C. and Chan, A. (2017), *Transformation of Taiwan's Reserve Forces*, Rand Corporation.
- Kuhn, Philip, A. (2009), *Chinese Among Others Emigration in Modern Times*, Maryland : Rowman & Littlefield Publ, Inc.
- Mattlin, Mikael (2011), *Politicized Society The Long Shadow of Taiwan's One-Party Legacy*, Malaysia : Nias Press.
- Pocock, Chris (2010), *The Black Bats : CIA Spy Flights Over China From Taiwan 1951-1969*, Schiffer Publishing.
- Rigger, Shelley (2001), *Taiwan's Democratic Progressive Party*, London : Lynce Rienner Publishers.
- Rigger, Shelley (2006), *Taiwan's Raising Rationalism : Generations, Politics and Taiwanese Nationalism*, East-West Center Policy Studies 26.
- Roy, Denny (2019), *Taiwan's Potential Role in the Free and Open Indo-Pacific Strategy : Convergence in the South Pacific*, The National Bureau of Asian Research, 77, March 2019.
- Rowen, Ian (2015), "Inside Taiwan's Sunflower Movement: Twenty- Four Days in a Student Occupied Parliament, and The Future of The Region", *The Journal of Asian Studies*, 74 (1), pp. 5-21.
- Tanner, S. Murray (2007), *Chinese Economic Coercion Against Taiwan a Tricky Weapon To Use*, Rand Corporation National Defense Institute Research.
- Wang, Li-Jung, (2005), "The Formation of Transnational Communities", *International Journal of Cultural Policy*, Vol 11, Issue 2, pp. 171-185.

Elektronik Kaynakları:

- Anti-Seccesion Law (2005), <https://www.taiwandc.org/aslaw-text.htm> (Erişim 10. 05. 2019).
- Association for Diplomatic Studies and Training, "China Fight For Tiny Islands - The Taiwan Strait Crises in 1954-58", <https://adst.org/2016/08/chinas-fight-for-tiny-islands-quemoy-matsu-taiwan-straits-crises-1954-58> / (Erişim 10. 05. 2019).

- Chia-Chen H. and Hsu, E. (2018), "Most Taiwanese Think Military Can Not Fend off China Attack: Poll", *Focus Taiwan News Channel*, (23.04.2018) <http://focustaiwan.tw/news/acs/201804230015.aspx> (Erişim 10. 05. 2019)
- China Daily (2019), "Xi Says China Must Be, Will Be Reunified as Key Anniversary Marked", <http://www.chinadaily.com.cn/a/201901/02/WS5c2c8451a310d912140531fb.html> (Erişim 10.05.2019).
- Chiang H. Jeremy and Yang A. Hao (2018), "China's Divide and Conquer Charm Offensive", *The Interpreter*, 26.09.2018, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/china-s-divide-and-conquer-charm-offensive-0> (Erişim 10.05.2019).
- Cole, J. Michael (2014), "Taiwan's Aboriginal Culture Threatened by China", *The Diplomat*, (08.08.2014) <https://thediplomat.com/2014/08/taiwans-aboriginal-culture-threatened-by-china/> (Erişim 10.05.2019).
- Commonwealth Magazine (2018), "The Island of Typhoons and Earthquakes", (10.07.2018) <https://medium.com/commonwealth-magazine/the-island-of-typhoons-and-earthquakes-fb27828b1e3a> (Erişim 10.05.2019).
- Easton, I. (2009), "Ian Easton on Taiwan: Taiwan's Nuclear Problem", *Taipei Times*, (04.03.2019) <http://www.taipetimes.com/News/editorials/archives/2019/03/04/2003710796> (Erişim 02.06.2019).
- FOIP Indo-Pacific Strategy Report (2019), The Department Of Defense, (01. 06. 2019) https://media.defense.gov/2019/May/31/2002139210/1/1/DOD_INDO_PACIFIC_STRATEGY_REPORT_JUNE_2019.PDF (Erişim 02.06.2019).
- Greer, Tanner (2018), "Taiwan Can Win a War With China", *Foreign Policy*, (25. 08 .2018) <https://foreignpolicy.com/2018/09/25/taiwan-can-win-a-war-with-china/> (Erişim 01.05.2019).
- Ho, L. (2018), "Taiwan is bungling its response to China's Psychological Warfare", *International Newslens*, (24.10.2018) <https://international.thenewslens.com/article/106720> (Erişim 02.06.2019).
- Horton, Chris (2017), "Rather Than Talk to Taiwan China Send in The Spies", *Quartz*, (16.03.2017) <https://qz.com/932963/chinese-espionage-an-estimated-5000-communist-spies-are-in-taiwan-and-it-doesnt-know-what-to-do-about-it/> (Erişim 02.06.2019).
- Horton, Chris (2018), "Specter of Meddling by Beijing Looms over Taiwan's Elections", *The New York Times*, (22.11.2018) <https://www.nytimes.com/2018/11/22/world/asia/taiwan-elections-meddling.html> (Erişim 02.06.2019).
- Ignatius, D. (2018), "America's Overt Payback For China's Covert Espionage", *The Spokesman Review*, (19.11.2018) <http://www.spokesman.com/stories/2018/nov/18/david-ignatius-americas-overt-payback-for-chinas-c/> (Erişim 04.06.2019).

- Jennings, R. (2018), "Taiwan's Population Will Decline By 2021: Why That's Bad News For Its Tech-Led Economy", *Forbes*, (20.05.2018) <https://www.forbes.com/sites/ralphjennings/2018/05/20/taiwans-population-will-decline-by-2021-why-thats-bad-news-for-its-tech-led-economy/#37ef4ee65792> (Erişim 04.06.2019).
- Lim, E. (2019), "Taiwan's fertility rate lowest in the World: report *Focus Taiwan*", (25.03.2019) <http://focustaiwan.tw/news/asoc/201903250013.aspx> (Erişim 02.06.2019).
- Lin, Yu Ying (2018), "China's Hybrid Warfare and Taiwan", *The Diplomat*, (13.01.2018) <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-hybrid-warfare-and-taiwan/> (Erişim 10 .05. 2019).
- Mattis, P. (2015), "A Guide to Chinese Intelligence Operations", *War on The Rocks*, (18.08.2015) <https://warontherocks.com/2015/08/a-guide-to-chinese-intelligence-operations/> (Erişim 02 06. 2019)
- Ramzy, Austin (2016), "Taiwan's President Apologizes to Aborigines for Centuries of Injustice", *The New York Times*, (01. 08 .2016) <https://www.nytimes.com/2016/08/02/world/asia/taiwan-aborigines-tsai-apology.html> (Erişim 01.06. 2019).
- Raska, Michael (2015), "Hybrid Warfare with Chinese Characteristics", *S. Rajaratnam School of International Studies*, (02.12.2015). <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2015/12/CO15262.pdf> (Erişim 02.06.2019).
- Rickards, Jane (2016), "Taiwan's Changing Media Landscape", *Taiwan Business Topics*, (25.03.2016) <https://topics.amcham.com.tw/2016/03/taiwans-changing-media-landscape/> (Erişim 10.05.2019).
- Rich, S. Timothy (2019), "The Importance of Taiwan's Diplomatic Partners in Oceania", *The Interpreter*, (31.05.2019) <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/importance-taiwan-s-diplomatic-partners-oceania> (Erişim 02.06.2019).
- Schofield, J. (2019), "Taiwan Profits from America's Trade War with China", *ZD Net*, (31.05.2019) <https://www.zdnet.com/article/taiwan-profits-from-americas-trade-war-with-china/> (Erişim 02.06.2019).
- Shahtahmasebi, Darius, (2018), "Will The Taiwan Question Give Rise To a World War III Scenario?" *RT*, (08.11.2018) <https://www.rt.com/op-ed/443437-china-us-taiwan-war/> (Erişim 10.05.2019).

- Stratfor, (2012), "In Taiwan a More Assertive Stance Over Dispute Islands", (11.10.2012) <https://worldview.stratfor.com/article/taiwan-more-assertive-stance-over-disputed-islands> (Erişim 10.05.2019).
- Sputnik, (2019), "Asya'da İlk: Tayvan Parlamentosu Eşcinsel Evlilikleri Onayladı", (17. 05. 2019), <https://tr.sputniknews.com/asya/201905171039077723-asyada-ilk-tayvan-parlamentosu-escinsel-evlilikleri-onayladi/> (Erişim 29.05. 2019).
- Stockton, Hans (2007), "Taiwan: Political and National Security of Becoming 'Taiwanese'", *Identity and Change In East Asian Conflicts The Cases of China, Taiwan and The Koreas* , ed. Shale Horowitz, Uk Heo and Alexander C. Tan, New York : Palgrave Macmillan. United States-Taiwan Relations Act (1979), <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85-00003R000100050016-5.pdf> (Erişim 10.05.2019).
- Taiwan National Security Council (2008), 2006 Security Report (2008 Revised Edition) <file:///F:/taiwan/2006-national-security-report.pdf> (Erişim 20.05.2019).
- Taipei Teen Tribune "Earthquakes in Taiwan: How Taiwan Handles", <https://taipeiteentribune.com/taiwan-earthquakes/> (Erişim 20.05.2019)
- Tayvan Devleti Resmi Web Sayfası <https://www.taiwan.gov.tw/> (Erişim 25.05.2019).
- Thim, M. (2013), "Taiwan's Dispute with the Philippines (1): One International Law, two interpretations", *Asia Dialogue* (19.05.2013). <https://theasiadialogue.com/2013/05/19/taiwans-dispute-with-the-philippines-i-one-international-law-two-interpretations/> (Erişim 25.05.2019).
- Wan, William (2013), "Taiwan's White Shirt Army Spurred By Facebook Takes on Political Parties", The Washington Post, (10.11.2013), https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/taiwans-white-shirt-army-spurred-by-facebook-takes-on-political-part/ (Erişim 20. 05. 2019).

TAYVAN-ENDONEZYA İLİŞKİLERİNE DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet ÖZAY*

GİRİŞ

Tayvan ve Endonezya ilişkileri, biri Doğu Asya diğeri Güneydoğu Asya'da iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkiler kadar, belki bundan da öte bölgesel faktörlerce belirlenmektedir. Bu bağlamda, iki ülke ilişkilerinde belirleyici parametrelerden ilki, Tayvan ve ana kıta Çin arasındaki siyasal egemenlik iddiasıyla bağlantılıdır. Bunu, Tayvan'ın ekonomik kalkınmışlığından hareketle, 1994 yılından bu yana gündemde olan güney politikası ile genel anlamda Güneydoğu Asya Ülkeleri İşbirliği (ASEAN) ile ilişkiler oluşturuyor. Endüstrileşmiş bir devlet olarak Tayvan, kapitalist üretim ve tüketim süreçlerinin doğal seyri içerisinde ASEAN'ın bir numaralı ekonomisi olan Endonezya'yla işbirliği niyeti, doğal bir sürece işaret ediyor. Bölge ülkelerinin ekonomik kalkınmada tecrübe ettiği süreçleri yakalamakta geç kalan Endonezya açısından bakıldığında ise, bu ülkenin Tayvan'ı model olarak görmesiyle ekonomi temelli bir parametre izlediği ileri sürülebilir. Bunların yanı sıra, bölgesel ve küresel gelişmeler bağlamında her iki ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda ilişkilere önem verdikleri veya çekingen davrandıkları gözlemlenmektedir.

Tayvan ve Endonezya modern dönemde yani, 1949 yılında bağımsızlıklarını kazanmış siyasi yapılar olsalar da, Tayvan'ın şu veya bu ölçüde Çin'i temsil kabiliyeti ve Endonezya'nın Takımadalar bölgesinde tarihsel ve kültürel varlığı iki ülke ilişkilerinin daha erken dönemlere uzandığını ortaya koymaktadır. Bu noktada, her iki siyasi yapı arasındaki ilişkileri, bağımsızlık öncesi dönemde, Takımadalar'da egemenlik süren Hollanda sömürge yönetimi ile Çin arasında elçiliklerin hizmet vermesiyle

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. <https://soc.ihu.edu.tr/en/mehmet-ozay-2/>. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2719-1543>, Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/S-5739-2017>

başlatmak mümkün. Bu dönem, henüz ana kıta Çin’de komünist ve milliyetçi Çin gibi siyasi ayrışmanın olmadığı bir sürece işaret eder. 20. yüzyılın ilk yarısında ana kıta Çin’de yaşanan iktidar mücadelesiyle ortaya çıkan ayrışmanın ardından, 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (*People’s Republic of China-PRC*) ve Çin Cumhuriyeti (*Republic of China-ROC*) resmi adını taşıyan, ancak daha çok Tayvan olarak bilinen iki farklı devlet kuruldu.

Komünist ve milliyetçi Çin temelli ayırım, aynı zamanda bir devlet ve kültür olarak Çin’i hangi siyasi yapının temsil ettiği sorusuna da beraberinde getiriyordu. Bununla birlikte, bu iki yapıda sınırlı bir karar mekanizmasının dışındaki gelişmelerin daha belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Bu çerçevede, CRP, ana kıtada komünistlerin hâkimiyeti ele geçirmesinin ardından kurulan siyasi yapıya işaret ederken, ROC ise, Taipei Adası’na yerleşen milliyetçi Çinlilerin kurduğu ve kendini Çin’i temsil etme hakkını gören siyasi yapıya gönderme yapmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu bu süreç, sadece iki ‘ülke’ arasındaki mücadele olarak kalmadı, kendilerini bölgelerinden başlayarak uluslararası arenada tanıtmaya ve tanınma sürecine evrildi (Kissinger 2012: 151). Bunun ardından, 1949 sonrasında Endonezya’nın Çin’le mi yoksa Tayvan’la mı yakınlaşmalı sorusuna ortaya çıkmasında cevabın kolay kolay verilememesi, bir anlamda bu geçmişle bağlantılıdır.

Endonezya’nın kuruluşu ve Çin ilişkisi hususunda kısaca şu hususa dikkat çekmekte fayda var. Bu bağlamda, Endonezya Cumhuriyeti 1945 yılında bağımsızlığını ilân etmiş olsa da, sömürgeci Hollanda Krallığı ve uluslararası çevreler bu bağımsızlığı ancak 1949 yılında tanıdı. Bununla birlikte, Çin’de yaşanan ayrışma sürecine denk gelen bu bağımsızlıktan kısa bir süre sonra Tayvan’daki milliyetçi Çin Endonezya’yı siyasi olarak tanıırken, Endonezya yönetiminden aynı siyasi karşılık gelmedi (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1171). Endonezya’da dış ilişkiler, bağımsızlık yıllarından 21. yüzyıl başlarına kadar geçen süre zarfında Sukarno’nun devletçi ve siyasal işbirliğini önceleyen yaklaşımı ile Suharto’nun modernleşimci kalkınma politikalarına bağlı olarak şekillendi (Ku 2002: 234). Bu çerçevede, Endonezya’da bu iki önemli dönemde ortaya çıkan iç politik gelişmelerin de, Çin ve Tayvan politikalarında belirleyici olduğu görülür. Öyle ki, Hollanda sömürgeciliğinin sona ermesinin ardından yeni ulus devletin ilk yıllarında milliyetçi ve komünist eğilim ulusal siyasette ağırlığını ortaya koyarken; siyasi ve kurucu elit bağlantısızlar bloğunun oluşumunda aktif rol aldı.

Bu süreçte, Endonezya'nın kurucu babası unvanına sahip ilk devlet başkanı Ahmad Sukarno'nun iktidarı sürecinde, dönemin egemen söylemi olan, Batı emperyalizmi karşısında giderek komünist ideolojiye eğilim gösteren siyasi duruşu belirleyici oldu. Öyle ki, 1955 yılında hayata geçirilen ve bağlantısızlar birliğinin en önemli adımı kabul edilen Bandung Konferansı'na² Çin'in katılımında Sukarno'nun rolü yadsınamayacağı gibi aynı dönemde, iki ülke arasında Batı emperyalizmi karşıtlığında bir politik benzeşmeden bahsedilebilir (Sukma 2009: 141; May1978: 76). Bu erken dönemde, ABD yönetiminin Çin'i temsil eden yapı olarak Tayvan'ı kabul etmesi ve aynı zamanda 1954 yılındaki savunma anlaşması ile kurduğu bağ karşısında (Cohen 2000: 412), Endonezya siyasi elitinin Endonezya-Çin yakınlaşmasında Batı bloğu dışında bir seyir takip ettiğini gösterir. Bu bağlamda, 1965 yılındaki darbeye kadar Çin-Endonezya yakınlaşması öne çıkarken, Endonezya'da 1960'ların başlarında Taipei'nin desteklediği Çin okulları kapatıldı (Ku 2002: 232). Bununla birlikte, özellikle 30 Eylül 1965 tarihinde yaşanan darbe ve Komünist Partisi'nin kapatılması, aynı zamanda ülkenin Çin'le olan ilişkilerinin de sonlandırılması anlamı taşır. Bu gelişmede, ana kıta Çin'in Endonezya komünist partisine desteğinin kayda değer bir rol oynadığına kuşku yoktur (Sukma 2009:141; Dietrich 1998: 173; May 1978: 87; Kroef 1968: 17). Bu çerçevede, Cakarta yönetiminde komünist ideoloji karşıtlığının gelişmesine paralel olarak Çin'le ilişkiler gerilerken, bu durum Taipei ve Cakarta ilişkilerinin siyasi zemininin oluşmasına katkı sağladı (Kabiwana; Wagiswari 2017: 2; Ku 2002: 229).

2. Tayvan'da Değişim ve Bölgesel İlişkiler

Tayvan, her ne kadar 1949 yılında Çin Cumhuriyeti adını alarak siyasi varlığına kavuşmuş olsa da, gerek iç politika gerekse uluslararası gelişmeler bağlamında bölge ülkeleri kadar Endonezya ile ilişkilerinde de farklı süreçlere konu oldu. Bu çerçevede, Tayvan'ın genelde Güneydoğu Asya özelde Endonezya Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinde dönem dönem farklı parametreler öne çıkmıştır. Bunlar arasında, bağımsızlık öncesi süreç; 1949 sonrasında Çin-Tayvan ayrışması; Tayvan'ın 1971 yılında BM üyeliğinden çekilmesi ve ardından 1979'da ABD ile resmi diplomatik ilişkilerin sona

² 23-27 Nisan 1955'te Endonezya'nın Bandung şehrinde gerçekleştirilen ve döneminin önemli bir küresel siyasi gelişmesi kabul edilen konferans iki kutuplu dünya oluşumu sürecine alternatif söylemi ile öne çıkıyordu. Detaylar için Bkz.: Mehmet Özyay. (2015). "Bandung Konferansı'nın 60. Yılı: 1955-2015", *Turán*, Doğu Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

ermesi ve yine bu dönemde yani, 1971 yılı Temmuz ayında, Çin'in Birleşmiş Milletler'e kabulü dikkat çekmektedir (Zhenyuan 2011: 154, 156; Lijun 2001: 13; Cohen 2000: 412, 456). Buna ilâve olarak, diğer bazı ülkeler gibi Endonezya'nın da Tayvan'ın ekonomik kalkınmasına benzer kalkınma süreçlerine ihtiyaç duyması ikili ilişkilerin geliştirilmesinde kayda değer bir neden olduğu ifade edilebilir (Tien; Shiau 1992: 58).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'de (BM) temsiliyeti sonucu, Tayvan'ın uluslararası arenada siyasi tanınırlığını yitirmesi ve ardından Çin'in 'tek Çin politikası'nı diğer ülkeler nezdinde kabul ettirmesi çabası, Tayvan yönetiminin karşı karşıya kaldığı siyasi bir çelişkidir. Bu süreç Çin'i uluslararası arenada büyük aktör konumuna getirirken, diğer bölge ülkeleri gibi Endonezya'da bu noktada Çin'in siyasi belirleyiciliğine bir anlamda mahkûm oldular. Bu süreçte, Tayvan yönetimi bölge ülkeleriyle siyasi işbirliği yerine, 'yumuşak güç' olarak adlandırılan alanlara yönelmek suretiyle varlığını ortaya koymaya çalıştı. Bu bağlamda, Tayvan, 1971 yılında Cakarta'da Çin Ticaret Ofisi adıyla görünüm kazanırken, bunun karşılığında Endonezya Ticaret Ofisi de Taipei'de çalışmalarına başladı. Tayvan'ın "Asya Kaplanları" adıyla anılan kalkınmış ülkeler arasında sayılmasına yol açacak şekilde 1970'lerin başlarından itibaren ekonomik kalkınmada giderek anlamlı aşamalar kat etti (Ku 2002: 229, 237; Aditya 2018: 193).

Bu noktada, Tayvan'daki değişime kısaca bakmakta fayda vardır. 1950'li ve 1960'lı yıllar, bir yandan Japon kalkınmasının model alınmasıyla, öte yandan ABD'nin sağladığı destek ve bir anlamda koruması altında geçerken (Taiwan Yearbook 2004: 40; Lijun 2001: 11; Cohen 2000: 454), 1970'li yıllara kadar gelişme gösteren bir süreç olarak, ekonomik kalkınmanın yapısal temelleri atılmaya başlandı. Bu bağlamda, Tayvan, Asya-Pasifik bölgesinin batısındaki diğer bazı ülkeler gibi, küresel ölçekte 'hızlı kalkınma' olarak adlandırılabilir istikrarlı endüstrileşme ve ihracat artışı ile gerçekleşen ekonomik kalkınma süreçlerine konu oldu (Chow; Kellman 1993: 3, 4; Lingle 1998: 28, 37; Zweig 2002: 12; Taiwan Yearbook 2004: 40). Bu süreç, ülkenin ithalata dayalı endüstriden ihracat merkezli üretim sürecine geçişi anlamına geliyordu. Aynı zamanda, bu dönemde siyasal sistemde olmasa da, ekonomide liberalleşme kök salarak, giderek yatırım ve üretim süreçleri devlet yatırımlarından özel sektöre doğru evrildi (Tien; Shiau 1992: 58). Özellikle, 1980'li yıllardaki önemli yatırımlarla, imalat sanayiinde yakaladığı gelişmişlik düzeyi sayesinde

Tayvan 1990'ların ortalarında enformasyon teknolojisi ürünleri üretiminde dünyada üçüncü sıraya ulaştı (Kuo; Liu 1998: 182). Bu ve benzeri gelişme süreçleri, Tayvan'ın bölgesinde ekonomik anlamda en gelişmiş ülkelerden biri haline getirdi (Yang 2017: 2).

Bu dönemin belirleyici özelliği, sadece endüstrileşme ve bunun getirdiği ekonomik kalkınma değil, aynı zamanda 1949 yılından itibaren uygulanmakta olan sıkıyönetim yasalarına son verilip demokratikleşme sürecine geçilmiş olmasıdır. Bu çerçevede, Tayvan'ın endüstrileşme süreciyle beraber liberal demokrasinin sınıfsal kökeni kabul edilen orta sınıfların oluşumunun ardından demokratikleşmeyi yeğlemesi kendine has bir tecrübe ve nitelik taşır (Tien; Shiau 1992: 59). Sıkıyönetim yasalarının uygulanması nedeniyle 1949-1987 arası dönem, Batılı siyaset bilimciler tarafından diktatörlük olarak adlandırılırken, 1987 yılı ile birlikte demokratikleşme sürecinin başladığı görülür. Bununla birlikte, sıkıyönetimin uygulandığı dönemde, 1950 yılından başlayarak yerel seçimlerin yapılmaya; 1951'den itibaren bazı ilçe ve şehir yönetimlerinin ve meclislerinin oluşturulduğu ve 1959 yılında ise Tayvan Eyalet Meclisi (*Taiwan Provincial Assembly*) kurularak yerel yönetimde aşama kaydedildiği görülür (Taiwan Yearbook 2004: 40, 41). Demokratikleşmeye kadar geçen bu uzun sürecin temel dayanak noktasını, ana kıta Çin'deki komünist siyaset ve bunun Tayvan üzerine etkisini ve nüfuzunu önlemeye yönelik bir çaba olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Bu sürecin ardından, demokratikleşmenin tedrici olarak gerçekleşmesi, bir yandan Tayvan halkının önceki süreçle ilintisi kadar, demokratikleşmenin sağlıklı temeller üzerinde yükseldiği anlamına da geliyor (Copper 1995: 546).

Bu bağlamda, 1987 yılından itibaren tedrici olarak ortaya çıkan demokratikleşme süreci, ülkenin tecrübe ettiği endüstrileşmeye paralel olarak gelişme göstermesi hem siyasal hem ekonomik olgunlaşma olarak değerlendirilmeyi hak ediyor. Bu durum, aynı zamanda ABD'nin Asya-Pasifik bölgesi ülkeleri için öngördüğü demokratikleşme sürecine dair inancı ve beklentilerin karşılaması dolayısıyla da önem taşımaktadır. Ekonomik modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan "orta sınıfların talepleri çerçevesinde sermaye ve demokratikleşmenin entegrasyonu" bölge için yeni bir toplumsal ve siyasal gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Tayvan'a yönelik bu güven içinde kongre, sivil ve kültürel kurumlar ile iş çevrelerinin bulunduğu farklı kesimlerin ilgisini çekmiştir (Stuart; Tow 2006: 37). Bu bağlamda, Tayvan, Asya Kaplanları arasında yer almak

suretiyle küresel tanınırlık kazanırken, ana kıta Çin’le aynı kültürel ve demografik yapıdan gelen Tayvan Çinlileri asıl mucizeyi demokratikleşme düzeyi ile gerçekleştirdi (Chun 2000: 10). Ayrıca, Tayvan’ın ilki ekonomik modernleşme ve kalkınma, ikincisi demokratik bir siyasal rejim oluşturmada sergilediği başarının, bölge ülkeleri nezdinde bir cazibe merkezi oluşturduğu söylenebilir. Bu ekonomik kalkınmışlığın ardında Tayvan yönetiminin, “liberalleşme ve uluslararasılaşma” ile “uluslararası piyasalarda sanayi kuruluşlarının rekabetçiliğine” verdiği önem ilk sırada yer alıyordu (Kuo; Liu 1998: 181).

Tayvan’ın tecrübe ettiği bu süreçlerin yanı sıra, hiç kuşku yok ki, ana kıta Çin’de yaşananlar da Tayvan’ın dış dünya ile ilişkilerinde belirleyici oldu. ABD’nin başkan Richard Nixon döneminde, önce ABD’nin Asya’daki askeri varlığının tedrici olarak geri çekilmesi anlamına gelen Guam Doktrini (1969) ve ardından 1972’de Çin Halk Cumhuriyeti’ne yaptığı ziyaretle belirginlik kazanan Çin politikası, Tayvan’ın küresel ilişkilerde giderek yalnızlaştığı bir döneme işaret ediyor (Kissinger 2012; 255; Tien; Shiau 1992: 58; Zhenyuan 2011: 155,156).³

Tayvan yönetimi bu iki önemli gelişmeye rağmen, siyasi meşruiyet konusunda, özellikle ABD’nin Çin’i tercihiyle beraber sorunlu bir süreç yaşamaya başladı. Bu noktada, ilk kuruluş yılları ve ABD’nin Çin’i siyasi olarak tanınması sürecinde Tayvan’ın uluslararası çevrelerle ve özellikle güney komşularıyla ilişkilerini 1950, 1970, 1980, 2000’li yıllar olmak üzere belli dönemler bağlamında değerlendirmek mümkündür. Bu dönemler, aynı zamanda ülkeyi yöneten devlet başkanlarını sergiledikleri Çin politikaları ile de değerlendirilmeyi hak ediyor. Genel bir kabul olması hasebiyle Tayvan-Çin arasında sağlıklı bir politikanın işlerlik kazanması, Tayvan-Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerde de benzer bir iyimser atmosferin yakalanması anlamı taşıyor. Tersine gelişme de ise, özellikle ‘tek Çin politikası’ bağlamında Çin faktörünün öne çıkarak Tayvan’ın bölge ülkeleriyle ilişkilerinin de zaafiyete uğradığı yönünde genel bir kanaat hakimdir. Bir başka ifadeyle, Tayvan-Çin arasında çatışmacı süreç Tayvan-Güney ilişkilerine olumsuz yansımaktadır.

Çin’in siyasi izolasyondan çıkıp ABD yönetimiyle resmi görüşmelere başlaması, BM üyeliği, 1980’den sonra ivme kazanan ekonomik kalkınma gibi süreçler Tayvan’ın siyasi egemenlik ve tanınırlığına bir tür tehdit olarak

³ Bu çerçevede, 1972 yılında imzalanan *Shanghai Communique*, ABD yönetiminin Çin’in öne sürdüğü ‘tek Çin’ politikasını kabulü anlamına gelir. Bkz.: Stuart; Tow 2006: 37).

yansırken, Tayvan yönetiminin kendini uluslararası arenada var etme çabalarında, göz ardı edilemeyecek diğer faktörlerle birlikte, yer aldığı görülüyor (Chun 2000: 7). Başta ABD olmak üzere Japonya'nın da doğrudan yatırımlar ve *know-how* teknolojisinin ithalatı gibi süreçler ve bunun getirdiği endüstrileşmeyle beraber gerçekleşen ekonomik kalkınma, Tayvan'ın siyasi olarak kendini ana kıta Çin'den ayırıştırması, sahip olduğu teritoryal egemenlik sahası üzerinden egemenliğini tesis etme çabası ve bir ulus-devlet olma iddiasıyla uluslararası çevrelerle çeşitli ilişkiler geliştirmesini ve bunda da sürdürülebilir olmasını zorunlu kıldı.

3. Tayvan-Endonezya İlişkilerinde ASEAN Faktörü

Aşağıda detaylı bir şekilde ele alınacak olan ve ilk defa 1994 yılında gündeme gelen Tayvan'ın izlediği güney politikasının (Chen 2004: 2), Endonezya ile ilişkilerde nasıl bir seyir takip ettiği konusunu AESAN üzerinde değerlendirmek mümkün gözükmektedir. Öyle ki, bu politikaların birincil hedefinde bölge ülkeleri, bir başka deyişle, ASEAN ile ilişkileri geliştirme bulunmaktadır. Söz konusu güney politikası çerçevesinde değerlendirilen bu süreç kuşkusuz ki, Endonezya Cumhuriyeti ile kurulan ilişkilerle de ilintilidir. Bu bağlamda, Tayvan-Endonezya ilişkileri iki ülke ile sınırlı olmayıp, ASEAN boyutuna taşınan hususlar içermektedir. Bunda, ASEAN genel sekreterliği kurumunun başkent Cakarta'da olması, Endonezya'nın birlik içerisinde ekonomik büyüklük bakımından ilk sırada bulunması gibi özellikleri dikkat çeker (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1186).

Buna ilâve olarak, Endonezya'nın coğrafi ve demografik yapısının, zengin alt yapı kaynaklarına sahip olması geliyor. Bu özelliklerine karşın ve her ne kadar, 1990'lardan itibaren siyaseten 'tek Çin politikasını benimsemiş olsa da, Endonezya'nın arzu edilebilir endüstriyel modernleşmeyi yakalayamamış olması, bu anlamda Tayvan modernleşmesini örnek alınabilir ve talep edilebilir hale getiriyor.

Diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerde olduğu gibi Endonezya ile ilişkilerde de, Tayvan yönetimlerinin neredeyse tek boyutlu çabalarının öne çıktığı ileri sürülse de (Lee 2000: 3), bu bir indirgemeci yaklaşıma tekabül etmektedir. Bu noktada, Tayvan'ın, genelde ASEAN ve özelde Endonezya'yla ilişkileri geliştirme arzusunun, Çin'le yaşanan siyasi ilişkiler kayda değer bir önem taşısa da, bununla sınırlı olmadığını ileri sürebiliriz. Tayvan'ın, Asya Kaplanları unvanıyla anılan ülkeler arasında bulunması ve *Asya* veya *Asya-Pasifik Yüzyılı* denilen ve özellikle ekonomik kalkınma eksenli gelişmeye

yapılan vurguda yer alan bir ülke olarak ekonomik kalkınmasında sürdürülebilirliği önemsemektedir (Clinton 2011). Bununla birlikte, bölge ülkelerinin 1970'lerden itibaren tecrübe etmekte oldukları kalkınma süreçlerinin benzerliği ve bu anlamda birbirine ihtiyaç duymaları Tayvan'ı bu alanda yalnız kalmadığını da ortaya koyuyor. Endonezya özelinde ise, çeşitli sosyal ve ekonomik problemler nedeniyle söz konusu kalkınma süreçlerinde geri kaldığı gözlenmesi nedeniyle, Tayvan'ın gelişmiş sanayi ve eğitim gibi alanlarına ihtiyacının olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Bu durum, aynı zamanda Doğu Asya kalkınmacılığı hakkındaki tartışmalarda da ortaya çıkıyor (Lingle 2000: 18-19). Bu bağlamda, Tayvan, ticaret ve yatırımlar konusunda bölgesel ve küresel açılımlar sergilemek suretiyle, geleneksel olarak Çin'e olan bağımlılıktan kurtulmak istiyor. Bu süreç, aynı zamanda uluslararası alanda siyasi tanınırlığını artırmak suretiyle, ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmeye olumlu etki yapacak ve bu anlamda, ulusal ekonomide sürdürülebilirliği yakalamış olacaktır. Tayvan'ın ASEAN ile ilişkilerini geliştirmesinde, Çin ve Tayvan arasındaki siyasi ilişkilerin kayda değer bir ağırlığı vardır. Öyle ki, ilişkilerin siyasi gerginlikten uzak olduğu dönemler, Tayvan'ın ASEAN ile siyasi ve ticari ilişkilerini geliştirmesine yol açarken, aksi durum Çin'in engellemelerine konu olması dolayısıyla ASEAN ile ilişkilerin durağan bir seyir takip etmesi anlamı taşıyordu (Jing 2016: 2). Bu süreci etkileyen bir diğer önemli faktör, örneğin 2000'li yılların başlarında gözlemlendiği üzere, Çin'in yükselişte olduğu dönemde ASEAN ülkelerinin Çin'le ilişkilerini geliştirmesinin Tayvan'la ilişkileri olumsuz etkilemesinde ortaya çıkmaktadır (Chen 2004: 2).

ASEAN ülkelerinin 'tek-Çin politikası'nı benimsemeleri, Tayvan'ın bölge ülkeleriyle kurmak istediği ilişkilerde bir engel olmaya devam etmiştir (Chu-cheow 2004). Bu noktada, Tayvan ASEAN ile ilişkilerde adına 'yumuşak güç' denilen ve eğitim, kültür gibi alanlara öncelik tanır. Bu bağlamda, akademik değişim programları, turizm öne çıkartılırken, zamanla teknik işbirliği ve insani yardım alanları kendini göstermeye başladı. Tayvan dışişleri bakanlığının açıklamalarında da vurgulandığı üzere, insani yardım konusu, ülkenin uluslararası arenada katılımcılığını sağlayan ve küresel toplumla birlikte hareket etmesini sağlayan bir unsur olarak dikkat çekiyor. Bu bağlamda, gerek akademik gerek teknik işbirliğinde Tayvan'ın yakalamış olduğu endüstrileşme hiç kuşku yok ki, ekonomik modernleşme süreçlerini tecrübe etmekte olan bölge ülkeleri için bir cazibe merkezi oluşturmaktadır (Jing 2016: 2; Foreign policy guidelines).

Bu bağlamda, bölge ülkeleri ve konumuz özelinde Endonezya, özellikle 1990 yılından başlayarak, ana kıta Çin’le siyasi ilişkileri öncellerken, buna zarar getirecek girişimlerden de uzak duruyor. Bu noktada, Endonezya yönetimi tek başına olduğu gibi, ASEAN üyesi olarak alınan ortak kararlarda da benzer bir yaklaşım sergiliyor. Hatta bu anlamda, Endonezya Çin’le ilişkilerini ASEAN üzerinden geliştirme konusunda bir politika tercihinde bulunuyor (Yang 2017: 5; Sukma 2009: 142, 143; Bo-jiun 2016: 7). İki ülke ilişkilerinde göz ardı edilmemesi gereken özelliklerin başında, ikisinin de Adalar ülkesi olması geliyor. Tıpkı diğer ülkelerle ilişkisinde olduğu üzere, Tayvan yönetiminin Endonezya ile ilişkileri siyasi ilişkiler alanında değil, yarı resmi veya resmi olmayan unsurlar olarak kabul edilebilecek yumuşak güç başlığı altında toplanan alanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bunda bölge ülkelerinin siyasi ilişkiler noktasında Çin’i önceliklemlerinin veya buna kendilerini zorunlu hissetmelerinin rolü vardır (Aditya 2018: 193). Öte yandan, Tayvan’ın endüstrileşmiş bir ülke olması ve bunun alt yapısı olarak eğitimde ve araştırma geliştirme çalışmalarında öncü bir konumda bulunması gibi özellikler, Endonezya hükümetleri tarafından ikili ilişkilerde dikkate alınan hususlardır. Bu anlamda, Endonezya ekonomik ilişkilerde “İki Çin politikası”nı takip ederken (Buszynski 2001: 9), Endonezya’nın Tayvan’la ilişkisini diplomatik olmayan (*non-diplomatic*) çerçevede yapılandırılmaktadır (Kabinawa; Wagiswari 2017: 2).

Siyasi tanınırlık meselesinin iki ülke arasında stratejik bir sorun olarak algılandığına kuşku bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bunun önünü açmak veya bu alanı dondurmak suretiyle farklı alanlarda işbirlikleri hayata geçirilmiştir. Örneğin, posta-haberleşme ve ulaşım ile tarımsal işbirliğinin erken dönemde öne çıktığı görülmektedir (Aditya 2018: 193).

Bununla birlikte, özellikle Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1980’lerden itibaren giderek uluslararası ticaret ve ekonomi yapılaşması içerisinde yer almaya başlaması, ucuz iş gücü ve geniş bir tüketici piyasasına sahip olması 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) kabul edilmesiyle birlikte artan ekonomik gücü, bölge ülkeleri gibi Endonezya’yı da giderek daha çok ana kıta Çin’in ‘Tek-Çin’ politikasını benimsemeye yaklaştırırken, Tayvan ile ilişkilerde ise, bir ikilemin ortaya çıkmasına neden oldu (Bo-jiun 2016: 2). Endonezya yönetimi, 1980’lerin ortalarından 1990’lı yıllara kadar devam eden süreçte, Çin’le olduğu kadar Tayvan’la da ekonomi temelli ilişkileri arzu edilir şekilde geliştirememiş olmasında dönemin dış politikasının bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Bu noktada, yukarıda da dile

getirildiği üzere, Endonezya'nın daha çok Çin'le ilişkilerinde de ASEAN ile birlikte hareket etme yönünde bir politika ağır basıyordu. Özellikle ASEAN Bölgesel Forumu (*ASEAN Regional Forum-ARF*) bağlamında ASEAN-Çin ilişkileri döneme damgasını vuruyordu (Montesano; Onn 2012: 116; Sukma 2009: 143).

Yukarıda dikkat çekilen dönemlere ilâve olarak 2010 yılında Tayvan'ın Asya-Pasifik bölgesindeki etkinliğine olumlu katkı yapacak bir anlaşma imzalandı. Boğazlar Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması bir yandan, Tayvan ile Çin arasında ticari ve ekonomik işbirlikleriyle yakınlaşmasını öngörürken, aynı zamanda Tayvan'ın "Asya-Pasifik piyasalarına ve küresel ekonomiye entegrasyonu"na da hizmet edecek bir potansiyele sahipti (Chiang 2011: 35).⁴ Bu durum, Çin-Tayvan ilişkilerinin olumlu bir seyir takip ettiği dönemlerde Tayvan'ın uluslararasılaşma konusundaki adımlarının sağlıklı bir şekilde devam etmesi aksi durumda ise, Tayvan'ın dikkat çekici zorluklarla karşılaşması Çin'in Tayvan'ın bu süreçleri üzerinde güçlü bir belirleyiciliğe sahip olduğu görüşünü destekler mahiyettedir (Yang 2017: 5, 6; Bo-jiun 2016: 3).

4. Güney Politikası'nın Endonezya İlişkilerine Yansıması

Tayvan'da geçen on yıllar boyunca üç başkan döneminde gündeme gelen Güney Politikası, bazı farklılaşmalarla birlikte süreklilik gösterir. Bu çerçevede, Tayvan'ın bu politikayı uygulamasındaki bazı nedenlere kısaca değinmek gerekir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkün: a) Çin toplumunu uluslararası arenada siyasal olarak temsil etme konusunda ana kıta Çin'le yaşanan farklılaşması (Corcuff 2017: 3); b) ekonomik kalkınma süreciyle birlikte *Asya Kaplanları* adıyla literatüre geçen ilgili ülkeler arasında yer alması; c) Bu gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak, ucuz iş gücü ve hammadde kaynaklarına erişimde alternatiflerin aranması; ç) Yatırım ve ticari ilişkiler çerçevesinde bölge ülkeleriyle yakınlaşılması; d) Bölge ülkelerinde yaşam süren Çin kökenli azınlığın ekonomi alanındaki etkinliğinin üst düzeyde işlevsel kılınması gibi faktörleri sıralamak mümkün. Bu çerçevede, Güney Politikası Tayvan için bir anlamda can simidi özelliği taşır. Ana kıta Çin'le siyasi ilişkilerde yaşanan gerilimler ve belirsizlikler döneminde, bir çıkış yolu olarak işlev gören Güney Politikası, aynı zamanda bölge ülkelerinin Tayvan'ın endüstriyel dönüşüm ve kalkınma süreçlerinden

⁴ Cross-Straits Economic Cooperation Framework Agreement, <http://www.ecfa.org.tw/EcfaAttachment/ECFADoc/ECFA.pdf>

azami ölçüde istifade etme gibi bir talebe de karşılık geldiğini söylemek mümkün.

Tayvan yönetimi, tek Çin politikası nedeniyle özellikle diplomatik alanda karşı karşıya kaldığı sınırlılıklar nedeniyle uluslararası ilişkilerde siyasi varlığına meşruiyet sağlayıcı ve bu anlamda, önünü açacak ve adına yumuşak güç denilen politikalara yöneldi. Güney Politikası, bu konuda atılmış en önemli adım olarak dikkat çekmektedir. Dışişleri eski bakanı Eugene Chien'in ileri sürdüğü üzere, "Güneydoğu Asya ülkeleri Tayvan'ın en iyi komşuları olarak kabul edilerek ve bu bölge ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmemesi, Tayvan'ın için önemli bir kayıp anlamına geleceği" vurgulanmıştır (Chen 2004: 2). Bununla birlikte, güney politikasının arzu edilen şekilde gelişme gösterip göstermediği konusunda da bazı şüpheler var. Örneğin, 2000'lerin başında bu konuda önemli eleştiriler gündeme gelmektedir. Söz konusu politikanın Tayvan iş çevrelerinden yeterli ilgiyi görmemesinde ve Çin'in yatırımda öncelikli hem de artırarak korumasının ardında alışkanlıklar, dil ve kültürel faktörler, güney ülkeleriyle ilgili bilgi eksikliği vb. konular gündeme getirilmektedir. Bu çerçevede, Tayvan hükümetinin yatırımların bölgesel olarak çeşitlendirilmesi konusundaki görüşünde bir gerilemeden söz edilemezken, bu konuda başarı ve sürdürülebilirlik adına, ilgili iş çevrelerini bölgeyle tanıştırmadaki aracı rolüne daha çok vurgu yapılmaktadır (Chen 2004: 2).

Bu bağlamda, Tayvan-Endonezya ilişkileri Tayvan'da başkanlık koltuğuna oturan üç siyasetçi dönemi çerçevesinde ele alınabilmektedir. Tayvan tarihinde Güney Politikası'ndan ilki, Lee Teng-hui (1998-2000); ikincisi, Chen Shui-bian (2000-2008) ve son olarak da halen başkanlık görevini yürütmekte olan Tsai Ing-wen (2016-) döneminde ortaya konulan ve farklı formlarla uygulama imkânı bulan bu politika çerçevesinde, bir tür süreklilikten bahsedilebilir (Bing 2017: 97). Bu çerçevede, bu politikayı ilgili üç başkan dönemi üzerinden değerlendirmek mümkündür.

4.1. Lee Teng-Hui Dönemi (1988-2000)

1980'li yıllarda KMT yönetiminde üst düzeyde görev alan Tayvan'ın önde gelen ilk yerli politikacılarından Lee Teng-hui, ülkeyi tedrici olarak diktatörlükten demokratikleşmeye taşıyan lider olarak biliniyor (Lynch 2006: 130; Corcuff 2017: 3 (f. n. 5)). Lee dönemi, kendisinden önceki dönemle farklılaşacak şekilde, tam anlamıyla temsili demokrasiye geçişte kayda değer rol oynadı (Hsiao 2006: 70). Ancak, Lee'nin Tayvan siyasetine

katkısı bununla sınırlı değil. Bunun ötesinde, Lee, Tayvan'ı bağımsız bir devlet statüsünde olduğu görüşünü ileri süren bir liderdir. Lee'nin bu siyasi duruşu, ana kıta Çin'in, özellikle 1970'lerde BM'de Çin'i temsil eden tek siyasi yapı olarak tanınmasından itibaren uluslararası arenada gündeme getirdiği 'Tek Çin' politikasına yönelik doğrudan bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Tayvan'da ana kıta Çin'in 'tek Çin politikasını' benimseme eğilimleri ile daha sonra sürekli gündeme getirilecek olan 'bir ülke, iki sistem' olarak kavramsallaştırılmasıyla ortaya konulan siyasi çözüme karşılık Lee, Tayvan'ı farklı bir devlet statüsünde gördüğünü "İki Çin" (Tayvan ve Çin) alternatifi ile ortaya koymuştur (Zhenyuan 2011: 159; Lijun 2001: 144; Bo-jjun 2016: 5).⁵

Lee Teng-hui iktidarı, ASEAN ülkeleriyle ilişkilerin yeni bir siyasi anlayış üzerinden yapılandırıldığı bir döneme de tekabül eder. Bunda, özellikle ASEAN içerisinde 'tek Çin politikası'nın benimsenmesi karşısında Lee'nin, "dış ilişkilerin geliştirilmesinde formel diplomatik ilişkilerin bir zorunluluk olmadığı" yönündeki düşüncesi etkili olmuştur. Bunun yerine, "uluslararası ekonomik anlaşmalar, çeşitli boyutlarda ekonomik işbirlikleri ve üst düzey resmi ziyaretler" bağlamında gündeme getirilen ve adına "pragmatik diplomasi" denilen bir politikayı savunmuştur. Lee'nin bu konuda sergilediği yaklaşımda dayanak noktası, hiç kuşku yok ki, Tayvan'ın ekonomik kalkınmada ve endüstrileşmede önemli mesafe kat etmiş olmasıdır (Bo-jjun 2016: 8, 9). Bu gelişme, bir yandan ASEAN ile ticari ilişkileri arttırmaya hizmet ederken, aynı zamanda Tayvan'da oluşan sermaye birikiminin ve *know-how*'ın bölge ülkelere akışı anlamına geliyor. Bu anlamda, Lee dönemi Güneydoğu Asya ülkeleriyle ilişkilerin olumlu bir düzeyde seyrettiği bir sürece işaret eder. Bu gelişme hiç kuşku yok ki, 1970'li yıllarda ana kıta Çin'in uluslararası kurumlar ve ikili ilişkilerde tanınırlığının artmasıyla ters orantılı olarak Tayvan'ın ilgili ülkeler ve özellikle, ASEAN'a üye bazı ülkelerle ilişkilerinde yaşadığı gerileme sonrasında, 1990'lı yıllarda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (Yang 2017: 2; Bo-jjun 2016: 5, 6).

Yukarıda dikkat çekildiği üzere, Başkan Lee "pragmatik diplomasi" politikasıyla formel diplomatik ilişkilerin sağlayacağı siyasi egemenlik hakkı

---

⁵ Pekin yönetimi, Lee Teng-hui'nin bu dönemde ABD'ye yaptığı ziyaret sonrasında, ABD'nin bu ziyarete izin vermek suretiyle, 'iki Çin' söylemini ortaya çıkarması yani, Çin ve Tayvan'ı iki farklı devlet olarak kabul ettiği görüşüne yol açması nedeniyle eleştirmiştir (Bkz.: Stuart; Tow 2006: 37).

ve tanınırlığını, ticaret ve yatırımlar gibi ekonomik ilişkiler üzerinden gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bu noktada bölge ülkeleriyle yapılan anlaşmalar bunun kanıtı hükmündedir (Bo-jiun 2016: 10). Öyle ki, Lee'nin başkanlığının ilk yıllarında, aralarında Endonezya'nın da bulunduğu bazı ASEAN ülkelerine yatırım sıralamasında Tayvan ilk beş ülke arasında yer alıyordu (Bo-jiun 2016: 6). Lee, özellikle 1994 yılından itibaren "tatil diplomasisi", "güney diplomasisi" adıyla Tayvan'ı güney komşularıyla işbirliğine açma yönünde yeni bir politikayı gündeme taşıdı (Hughes 1997: 134; Zhenyuan 2011: 160). Bununla birlikte, yirmi iki yıllık süre zarfında Çin'le ilişkilerdeki değişim, Güney komşularla ilişkilerde belirleyici oldu. Öyle ki, 1988-1994 yıllar Çin'le daha gerilimsiz ilişkilere konu olurken, 1995-2000 yılları arası yaşanan gerginlikler söz konusu bölge ile ilişkilerde gerilemeye neden oldu (Bo-jiun 2016: 3).

Bunun bir uzantısı olarak Taiwan, Lee Teng-hui'nin liderliğinde 1980'lerden başlayarak 'güney ülkeleriyle işbirliği'ne işaret eden 'güney politikası'nı (*Go South*) hayata geçirdi. Bu politikadan amaç, 1967 yılında kurulan ve çeşitli ülkelerin katılımıyla günümüzde on ülkeden oluşan bölgesel birlik olan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ile siyasi ve ekonomik işbirlikleri kurmak ve geliştirmek hedefleniyordu (Bo-jiun 2016: 2). Güney Politikası'nın temelinde Tayvan'da öne çıkan iki siyasi parti yani, Milliyetçi Parti (*Koumintang*-KMT) ve 28 Eylül 1986 tarihinde kurulan Demokratik İlerlemeci Parti (*Democratic Progressive Party*-DPP) arasında, kimi farklılaşmalara rağmen, ortak görüş oluşturduğu söylenebilir. Bunda hiç kuşku yok ki, Pekin yönetiminin dönem dönem gündeme getirdiği "güvenlik tehdidi" ile "diplomatik baskısı" karşısında Tayvan siyasetini pragmatik bir yönelimde buluşturmasının rolü vardır (Taiwan Yearbook 2004: 41; Lee 2000: 4).⁶

Bu noktada, ekonomik kalkınma kapitalist sistemin zorunlu bir açılımı olarak sermaye akışı ve *know-how* transferinin yanı sıra, özellikle DPP'nin politikalarında belirleyici olan, Çin'le yakınlaşmaya mesafe koyma gibi siyasi bir yönü de bulunuyor. Bu bağlamda, güney politikasının DPP politika yapıcılarının doğrudan bir ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, ülkede demokratikleşme sürecindeki rolüyle öne çıkan Lee Teng-hui'nin, DPP'nin bu yöndeki girişimlerine gizli/açık destek verdiğini söylemek mümkün (Lee 2000: 4).

---

⁶ Demokratik Gelişimci Parti (DPP), 1986 yılında kuruldu.

Lee Teng-hui'nin, Tayvan'ın küresel ve özelde de bölgesel açılımına olanak tanıyacak bu politikasının temelini, yumuşak güç veya işlevsel alanlar olarak da adlandırılan “yatırım, eğitim, tarım, turizm, kamu sağlığı, insan iş gücü vb.” gibi temelde siyasal ilişkilerin dışındaki alanlar oluşturuyordu. Bu yöndeki işbirlikleri üzerinden bölge ülkeleriyle ilişkilerin yeniden ve insan merkezli olarak yapılandırılması söz konusudur (Bing 2017: 120). Bu siyasi karar, aynı zamanda Tayvan-Çin ilişkilerini de yeniden belirlemeye matuf bir yönü içermektedir. Öyle ki, bu bağlamda, Pekin’le ilişkilerde iki devletli bir yapıya vurgu yapacak şekilde ‘state-to-state’ kavramı gündeme geldi (Yang 2017: 5; Kabinawa; Wagnosiswari 2017: 2).

Bu gelişme bir yandan, Tayvan'ın demokratikleşme çabasının göstergesi olarak okunabilirken, bir yandan da endüstrileşme sürecinde önemli mesafe kat eden Tayvan'ın siyasi tanınırlık noktasında ekonomik gelişmişliğini bir araç olarak kullanması anlamına geliyordu. Böylesi bir politikanın ortaya konmasında hiç kuşku yok ki, Tayvan'ın *Asya Kaplanları* unvanını kazanmasına neden olan endüstrileşme, yükseköğretimde kayda değer başarının yakalanmış olması gibi faktörler gelmektedir. Bunun yanı sıra, ASEAN örneğinde ortaya çıktığı üzere, bölge ülkelerinde kayda değer bir Çin azınlık toplumunun varlığı dikkat çekmektedir. Başkan Lee'nin ekonomik ilişkiler üzerinden geliştirmeye çalıştığı tanınırlık, ana kıta Çin karşısında Tayvan'a masa başında elini güçlendirecek bir olgu olarak görüldüğü anlaşılıyor. Bu çerçevede, Tayvan yönetimi, ekonomik gelişmişlik düzeyi ile ASEAN nezdinde ‘diyalog ortaklığı’ statüsü kazanmayı hedefliyordu (Buszynski 2001: 1).

4. 2. Chen Shui-Bian Dönemi (2000-2008)

DPP adayı olarak 2000 seçimlerinden başarıyla çıkan Chen Shui-bian iktidarı döneminde güney politikasına önem verdiği görülür. Bu noktada, Tayvan halkının Çin’le olan işbirliğinde herhangi bir yanılısma içine girmemeleri, “Çin’i tek bir pazar olarak görmemeleri” ve güney ülkeleriyle işbirliğine önem verilmesine dikkat çekiyordu. Bir devlet politikası haline gelen bu yaklaşım, sadece kamu kurumlarını değil, özel teşebbüsü de işbirliklerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel olan ASEAN ile ilişkileri teşvik ediyordu (Chen 2004: 2). Öte yandan, Lee'nin görece dengeli politikasına karşılık, muhalefet kanadından yani DPP’li bir siyasetçi olan Chen Shui-bian, ana kıta Çin karşısında bağımsızlık söylemi ile gündem oluşturması, Tayvan'ın güney politikasına olumsuz olarak yansdı. Bu döneme dair değerlendirmelerde “agresif diplomasi” olarak adlandırılan

uygulamalar, bazı ülkeleri Tayvan'dan uzaklaştırdı. Özellikle ASEAN-Çin ilişkilerinin 1996-2004 yılları arasında giderek önem kazandığı bir dönem olduğu dikkate alınacak olursa, Chen'in 2004'de başlayan ikinci başkanlık dönemi ile birlikte Tayvan'ın güney politikasından arzu edilen gelişmelerin gerçekleşmediği anlaşılıyor (Chu-cheow 2004; Bing 2017: 120).

Bu noktada, benzer bir gelişme Tayvan-Endonezya ilişkilerinde de ortaya çıktı. Öyle ki, bu dönemde, Chen'in politikaları aralarında Endonezya'nın da olduğu bölge ülkelerinde olumsuz bir tepkiyle karşılandı. Bu bağlamda, 2002 yılında Chen ve başbakan Annette Lu'nun Cakarta'ya yapmak istedikleri resmi ziyaret Endonezya makamlarınca reddedildi. Bu noktada, ekonomik ve yatırım ilişkilerinin Tayvan'ın siyasi egemenliğini sağlamaya noktasında ne kadar işlevsel olduğu yine bu dönemde eleştirel olarak ele alındığı görülmektedir (Sukma 2009: 147; Chen 2004; 2; Yang 2017: 3). Bu gelişmeyi, Suharto sonrası iç politikada reform dönemi yaşayan Endonezya siyasetinde Çin'le ilişkileri bozmama yönünde alınmış bir karar olarak değerlendirmek gerekir.

4.3.Tsai Ing-Wen (2016- ...)

2016 yılı Ocak ayındaki başkanlık seçimleri kampanya döneminde DPP lideri Tsai Ing-wen'in başkan olması halinde yeniden güney politikasına yöneleceğini ilân etmesiyle başladı. Tsai, yeniden güncelleyerek ortaya attığı bu politika, Yeni Güney Politikası (*New South Policy*-NSP, *New Go South* veya *Southbond Policy*) adıyla anılıyor. Bu seçimlerde, devlet başkanlığını DPP'nin adayının kazanmasını, Milliyetçi Parti başkanı Ma-Ying-jeou'nun iki dönem boyunca Çin'le giderek yakınlaşma eğilimleri sergileyen politikalarına karşılık, Tayvan seçmeninin ortaya koyduğu bir karşılık olarak görmek gerekir (Corcuff 2017: 3; Bing 2017; 97). Tayvan'da 2016 seçimlerinin ardından DDP lideri Tsai'nin uluslararası politikaları bağlamında Yeni Güney Politikası ile daha önce iki dönemde gündeme gelen Güney Politikaları'nın devamı kabul edilirken, önceki süreçlerden birkaç açıdan farklılaşıyor.

Tsai'nin bu yeni politikasını öncekilerden farklı kılan en temel unsur, güney'den kasıt sadece ASEAN'la sınırlı değil, aksine Güney Asya yani, Hint Alt Kıtası'nı da içine alacak şekilde genişletilmiş olmasıdır (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1180). Bu politikaya verilen önemi göstermesi bakımından, politikanın yürütücüsü olacak bürokratik yapılanmanın başkanlık ofisine bağlanması dikkat çekicidir (Bing 2017: 120). Bu durum,

Tayvan yönetiminin bir yandan bölgesel ilgi ve cazibe alanını genişletmesi kadar, son dönemde giderek daha da önem kazanan Hint-Pasifik olgusuna tekabül etmesiyle de önem taşıyor. Tsai'nin hükümet programına koyduğu bu yeni politika, Chen döneminde yaşanan olumsuzluklara rağmen bir “*grand strategy*” olarak değerlendirilebilir.

Bir diğer dikkat çeken yenilik ise, güney politikasında insan merkezliliğe verilen önemdir. Bununla, bugüne kadar ki güney politikalarının önemine daha güçlü bir şekilde vurgu yapılacağı ve karşılıklı ilişkileri geliştireceği inancıdır (Kabinawa; Wagiswari 2017: 3). Bu çerçevede, Tayvan yönetimi, bu süreci, örneğin Hindistan gibi Hint Okyanusu'na komşu diğer bazı ülkeleri de kapsayacak şekilde teritoryal olarak genişletmek suretiyle yeni bir ivme kazandırma arzusundadır. Tsai, her ne kadar uluslararası politikadaki bu açılımının, Çin'den bağımsız olduğunu ileri sürse de, Çin'in teritoryal egemenliğini çeşitli ülkelerle kurulan stratejik ortaklıklarla Hint Okyanusu'na taşıma arzusu dikkate alındığında, Çin-Hindistan gerilimini orta ve uzun vadede kendi ulusal çıkarları için işlevsel hale getirmeye yönelik bir çaba olduğu ileri sürülebilir (Bing 2017: 118).

Tsai'nin güney politikasını Hint-Pasifik bölgesi olarak yeniden belirlemesinde, Çin'le 1992 yılında varılan konsensusu tanımamasının rolü olduğu düşünülebilir. Bir önceki devlet başkanı Ma Ying-jeou'nun 1992 Konsensusu'na yaptığı olumlu atıflar ve ardından 2015 yılında Çin devlet başkanı Şi Cinping'le Singapur'da gerçekleşen buluşması, Tayvan kamuoyunda hoşnutsuzluğa yol açmıştı. Bu söylemin ve de buluşma, 2016 seçimlerinde Tayvanlı seçmenin DPP'yi tercihinde kayda değer bir rol oynadığı hatırlandığında (Teon 2016), Tsai'nin söz konusu konsensusa vurgusunun siyasi bir karşılığı olduğuna kuşku yok. Söz konusu konsensusta taraflar arası eşitliğe vurgu yapılmaması, Tsai'yi yeni bir siyasi dil kullanmaya sevk ederken, bunun bölgesel ve uluslararası ilişkilerdeki karşılığı Tayvan'ın daha geniş bir coğrafyada ilişkilerini geliştirme arzusu olarak gündeme geldiği gözlemleniyor. Bu politika dört temel üzerine oluşturulmaktadır. Bunlar, ekonomik ve ticari entegrasyon; karşılıklı insan mobilizasyonu; kaynakların ve insan işgücünün karşılıklı kullanımı; ve bölgesel işbirliğidir (Bing 2017: 117). Burada dikkat çekici husus, Tsai bu yeni güney politikasını Tayvan-Çin ilişkilerinden bağımsız değerlendirirken, bölge ülkeleriyle ilişkileri orta ve uzun vadeye yayma niyetinde oluşudur.

Tsai iktidarında güneyle ilişkiler nicelik ve nitelik anlamında geliştirmeyi hedefleyen 'yeni politika', Hint Okyanusu'nu Güney Çin Denizi'ne bağlayan suyolları üzerinde geniş bir egemenlik sahası bulunan Endonezya ile ilişkileri daha da önemli kılıyor.⁷ Tsai yönetiminin güney politikasının Endonezya'da olumlu karşılık bulduğunu söylemek mümkün. Endonezya'nın 'tek Çin politikası'na rağmen, Tayvan-Endonezya arasında ekonomik, ticaret, eğitim ve göçmen işçi konularında geliştirilmeye matuf önemli bir potansiyel olduğu konusu gündeme getiriliyor (Tempo.co 2016). Örneğin, 2017 yılı verilerine göre ASEAN, Tayvan'ın ikinci en büyük ihracat ve yatırım piyasasını teşkil ederken, ASEAN içinde önceliği Endonezya'nın aldığı görülüyor (Sheany 2017).

Bu politikanın, Tayvan ve Endonezya arasındaki ilişkilere etkisi ise 2018 yılı Kasım ayında Cakarta'da varılan ekonomik işbirliğini artırmaya yönelik yeni bir anlaşma oldu. Anlaşma bakanlar düzeyinde değil, söz konusu ofis yöneticilerinin ön plânda görüldüğü bir ilişki çerçevesinde gerçekleşti. Bu anlaşma çerçevesinde Tayvan tarafından yapılan açıklamada genel olarak Yeni Güney Politikası'na bağlı bir anlaşma olmasının temelde Çin Halk Cumhuriyeti ile ekonomik bağımlılığı azaltmaya yönelik olduğu vurgusu dikkat çeker (Chou; Huang 2018). Bu yönde önemli adımlar atılacağı, 2018 yılı başında yapılan açıklamalarla gündeme getirilmişti. Bunda, sadece Tayvan'ın öncellendiği tek taraflı bir bakıştan değil, son dönemde Endonezya'da alt yapı faaliyetlerine öncelik veren politikaların da etkisi vardır. Endonezya'nın cazibe merkezi haline gelmesinde bu yöndeki gelişmeler noktasında uluslararası kurumlarca belirlenen rekabetçilik sıralamasında üst sıralara çıkmasının önemi yadsınamaz. Öyle ki, Endonezya bu alanda, 2015-2017 yılları arasında Hindistan, Vietnam, Filipinler, Brezilya gibi geride bıraktı (Ichwan 2017: 11).

Bu noktada, Endonezya'nın Tayvan'dan çeşitli alanlarda yatırımlar ve *know-how* konusundaki desteği ekonomik bir gereklilik olarak ortaya çıkıyor (al-Farisi 2018; Yang 2008: 1). Bu alt yapı çalışmaları, son dönemde Endonezya'da yönetimin, bir yandan yabancı yatırımcıları teşvik edecek kanunları çıkarmak ve fiziki alt yapıyı geliştirme yönünde bir çabayı içerdiği gibi bu çerçevede, bir denizci ülke olması hasebiyle belli başlı limanları bölge ticaretinde önemli arterler haline getirme iradesinden de

---

⁷ Tayvan'ın Endonezya'da işbirliğini artırmaya yönelik girişimlerinden hareketle, ülkenin batısında, Hint Okyanusu'na komşu ve özerk bir yönetime sahip Açe Eyaleti'nde bazı Tayvan yatırımların önem kazanabileceğini söylemek mümkün.

kaynaklanıyor. Öyle ki, Endonezya'nın Malaka ve Sunda Boğazları ile Hint Okyanusu'na açılan önemli su yolları üzerinde bulunması yatırımlara imkân tanıyan zengin bir olanak sunması kadar, rekabetin üst düzeyde olduğu bir dönemde yakın ve orta vade için yeni bir adım olarak değerlendirilebilir.

5. Endonezya'da Kalkınma Süreçleri ve Tayvan'la İlişkiler

Tayvan-Endonezya ilişkilerini iki ülkenin kendine özgü şartları içerisinde değerlendirmek gerekir. 1949 süreci sonrasında Çin varlığı iki devlet ile temsil edilirken, Endonezya'da ülkenin kurucu devlet başkanı Sukarno'ya karşı 30 Eylül 1965 tarihinde gerçekleştirilen darbeden 'komünist partisi' sorumlu tutulması ve bu partinin Çin'le bağlantısı nedeniyle ilerleyen yıllarda yani, Suharto rejiminde Çin'le ilişkilerin askıya alınmasına neden oldu. Bu yaklaşım, Endonezya'nın ulusal güvenliği için Çin birincil tehlike olarak algılanmasına neden oldu (Sukma 2009: 141; Buszynski 2001: 8; Dietrich 1998: 169).

Bu süreç, hiç kuşku yok ki, Endonezya'nın 1970'li yılların başından itibaren Tayvan'la ilişkilere kapı aralanmasında kayda değer bir rol oynasa da, Endonezya yönetimi çeşitli çekincelerle Tayvan yönetimini siyasi olarak tanıma sürecine girmedi. Bu bağlamda, Tayvan-Endonezya ilişkilerinin üst düzey resmi ilişkiler ve/ya bakanlıklar düzeyinde seyreden bir yapı arz etmesinden ziyade, resmi nitelik kazandırılmaktan kaçınılarak tarım, teknik yardım ve eğitim programları çerçevesinde örüntülediği görülür. Bu çerçevede, çalışmanın ilgili yerlerinde dikkat çekildiği üzere Tayvan'ın Endonezya ile ilişkileri genel itibarıyla Güney Politikası çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu politika yumuşak güç eğilimleri ile ortaya çıkarken dış yatırım, eğitim, teknik yardım gibi alanlarda belirginlik kazanmıştır.

Bunun, bir yandan Tayvan siyasi rejiminin hedefleriyle uyumu anlamında bir katkısından söz edilebileceği gibi, Endonezya yönetimi ve iş çevreleri nezdinde de Tayvan politikalarına yönelik daha olumlu bir algının yerleşmesine imkân tanıyacağı düşünülebilir. Bu anlamda, ilişkilerin daha liberal bir ortamda gelişmesi zemininin de zamanla ortaya çıkmakta olduğu ileri sürülebilir. Kaldı ki, Endonezya'nın 'tek Çin politikası'nın devam etmesi nedeniyle, Tayvan'la ilişkiler üzerinde doğuracağı belirsizlik ve hatta sorunların da izalesi anlamı taşıyor. Tayvan-Endonezya ilişkilerini Tayvan siyasi rejimi ile sınırlandırmayacak boyutlar içeriyor. Öyle ki, Tayvan hükümetlerince uygulanan güney politikaları çerçevesinde Endonezya ile de geliştirdikleri ekonomi temelli ilişkilerin bir bölümünü Tayvan özel

sektörünün de iştirak ettiği süreçlere konu oluyor (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1183).

Tayvan'ın yurt dışı döviz rezervlerinin artışı dış yatırımları gündeme getirirken, aynı zamanda diğer bölge ülkelerinin kalkınmasında da ortaya çıktığı üzere küçük ve orta ölçekli işletmeler bağlamındaki yatırımlar öne çıkmaktadır (Kuo; Liu 1998: 182). Bu durum, aynı zamanda diğer kalkınmakta olan ülkeler örneğinde de görüldüğü üzere, ucuz iş gücü ve hammadde kaynaklarına erişim ile yeni piyasalara ulaşma gibi günümüz ekonomisinin vazgeçilmez unsurlarının zorlayıcı niteliğini bağlamında da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Tayvan'ın örneğin komşu ülke Malezya'da yatırım sebepleri olarak ortaya çıkan ucuz işgücü, yerel piyasanın sağladığı olanaklar gibi hususları Endonezya için de düşünmek mümkün (Buszynski 2001: 2, 6). İki ülke arasında ticaret başta olmak üzere yatırım alanında da sürdürülebilir ilişkinin gerçekleştiği görülür. Bu bağlamda 1967-2000 yılları arasında Tayvan'ın dış yatırımlarında Çin'den sonra ikinci sırada Endonezya yer alırken, Endonezya'ya yatırım yapan ülkeler sıralamasında ise beşinci sırada Tayvan bulunuyordu (Ku 2002: 241). 1970'li yılların ikinci yarısında Endonezya'nın talebi üzerine Taipei yönetiminin Cava Adası'nda tarımsal destek çalışmalarına başlaması ve bu süreçte alınan verim nedeniyle benzer sürecin devamına karar verildi (Ku 2002: 238). Tayvan'ın 1980'lerin ortalarında ekonomik kalkınmada geldiği nokta, yatırımların bölge ülkelerine taşınmasını zorunlu kılarken, Güneydoğu Asya'da yatırıma en elverişli ülke olarak Endonezya'nın ortaya çıktığı görülür. Bu süreç, Endonezya'yı Taipei yönetiminin yatırımlarında bölge ülkeleri içinde ilk sıraya yerleştirdi. Bunun somut karşılığı, 1980'lerin sonlarında 1,7 milyar Dolarlık yatırım ve dış ticaret hacminin ise 1.64 milyar dolara ulaşmasını sağladı (Ku 2002: 239). 1980'lerden başlayarak özellikle alt yapı alanındaki hamleleri ve dış yatırımları özendirici yasalarıyla iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyici olan, sadece Tayvan'ın siyasi görünürlük kazanma yönündeki çabasına ekonomik kalkınmasını araç kılmak değil, aynı zamanda Endonezya yönetiminin kalkınma sürecinde bölge ülkeleri tecrübesinden istifade etme konusundaki politikasının da rolü vardır. Bu bağlamda, örneğin, 'kalkınmanın babası' olarak adlandırılan Suharto (1965-1998) iktidarı döneminde 1990'lı yıllardan itibaren Tayvan'la ilişkilerin tedrici olarak geliştirildi.

Endonezya'da Suharto rejiminin ekonomik modernleştirme politikaları, Çin ve Tayvan'la yakınlaşmaya kapı araladı. 1980'li yılların ortalarından

itibaren gündeme gelen bu açılımın, Çin'in küresel kapitalizm üretim süreçlerine adaptasyonu yolundaki çabaları bağlamında kapılarını dış dünyaya açmasının rolündün bahsedilmekle birlikte (Ku 2002: 235), Endonezya'daki Çin azınlığa karşı sergilenen bazı politikalar nedeniyle iki ülke ilişkileri gerginlik yaşanması ilişkilerin kayda değer bir ilerleme göstermesine mani oldu (Sukma 2009: 142). Buna ilâve olarak, Tayvan'ın Asya Kaplanları'ndan biri olmaya doğru evrilen endüstrileşme ve bunun alt yapısını oluşturan yükseköğretim ve araştırma-geliştirme alanlarındaki başarıları da Jakarta yönetim tarafından dikkate alındı. Dönemin bir özelliği olan küreselleşmenin etkisiyle ve ideolojik çatışmaların yerini ekonomik kalkınma ve işbirliklerinin ele alınmaya başlanması da Endonezya-Tayvan ilişkilerinde yön verici olduğu görülür. Bu noktada, Endonezya'da 1965 darbe sonrası süreçte ilk girişim olarak Taipei yönetiminin Cakarta'daki girişimleri ticaret ofisinin açılmasını sağladı (Ku 2002: 235).

Bu ilk safhanın ardından 1989 yılında Tayvan yönetimi, Jakarta'daki ofisini Taipei Ekonomik ve Ticaret Ofisi adıyla geliştirdi. Güneydoğu Asya topraklarında bu adla açılan ilk ofis olma özelliği taşıırken, daha çok diplomatik imtiyazlar kazanmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılmasında rol oynadı. Jakarta yönetimi ancak bu gelişmeden beş yıl sonra Taipei'deki ofisinin statüsünü yükseltme kararı aldı. Ancak bu süreçte, dönemin Endonezya yönetimi Çin'in bu konuyu nasıl değerlendireceğini dikkate almak suretiyle bekle gör politikası uygularken, Endonezya'nın benzer bir yatırımla karşılık vermesi zaman aldı (Ku 2002: 238).

Bunun sonucu olarak 11 farklı alanda 27 anlaşma imzalanırken, iki ülke ilişkilerinin 21. yüzyıl başında gelişme potansiyelini içinde barındırır hale geldiği ifade edilmekle birlikte genel itibarıyla, havayolu taşımacılığı, tarımsal modernleşme, balıkçılık ve teknik işbirliği çerçevesinde olduğu görülür (Aditya 2018: 194-5). Söz konusu bu ofisin faaliyetlerinin geliştirilmesi konusunda bir diğer adım başkan Lee döneminde atıldı. 1998 yılında döneminde başbakanı Lien Chan'ın Endonezya'yı ziyaretiyle Tayvan elçiliği statüsü ekonomik ilişkilere vurgu yapacak şekilde Çin Ticaret Odası (*Taipei Economic and Trade Office*) olarak değiştirildi. Bu ofisini yanı sıra, Yurt Dışı Ekonomik İşbirliği Kalkınma Fonu vasıtasıyla bölge ülkeleri gibi Endonezya'da da mali ve özellikle teknik yardım faaliyetlerinde bulundu (Yang 2017: 3). Erken dönemdeki ilişkilerle karşılaştırıldığında farklılaşma eğilimi gösteren bu anlaşmalara rağmen, özellikle Jakarta yönetiminin Çin'le

ilişkilerini bozmama politikasından hareketle, işbirliği anlaşmalarının pratikte arzu edilir bir gelişmeye yol açıp açmadığı da tartışılmaktadır (Aditya 2018: 195).

Bu çerçevede, Tayvan'ın Endonezya'ya yumuşak güç yatırımları bağlamında ekonomi ve ticari ilişkilerin ötesinde eğitim sektörü kayda değer bir rol oynadığı gibi, geleceğe dair sürdürülebilir bir çaba olarak da anılmayı hak ediyor. Bu bağlamda, Endonezyalı gençlere Tayvan'da eğitim-öğretim olanaklarının sağlanması, eğitim fuarları Tayvan'da eğitim görmüş olan Endonezyalıların ülkelerine döndüklerinde bünyesinde yer aldıkları 'Tayvan mezunlar derneği' bu anlamda dikkat çeken kurumsal yapılardır. Bunların yanı sıra, resmi olarak eğitim ataşeliğinden söz edilemese de, başkent Cakarta ve doğu Cava'da Surabaya gibi önemli bir şehirde Tayvan Eğitim Bakanlığı'nın desteklediği ve başında Endonezyalıların bulunduğu 'Tayvan Eğitim Merkezi' kurumsal sürekliliğin sağlanmasına aracılık ediyor (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1183). Söz konusu bu öğretim sürecinin yapılandırılmasında, Tayvan milli eğitim bakanlığının yanı sıra, diğer bazı devlet kuruluşları ile üniversitelerin özel destek ve burs programları da Tayvan hükümetinin Endonezya'daki yatırımlarının desteklenmesi ve genişletilmesi anlamında kayda değer rol oynuyor (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1184).

Öğrenci merkezli yürütülen bu çalışmaların yanı sıra, Tayvan'ın yukarıda zikredilen ilgili ofisleri vasıtasıyla Endonezya akademi dünyasıyla da yakın işbirliği yolları aramaktadır. Bu bağlamda, örneğin Cakarta'daki önemli yükseköğretim kurumlarındaki çeşitli akademisyenler ile geliştirilen çalışmalar Tayvan'ın farklı yönleriyle tanıtılması ve iki ülke arasında işbirliği sahasının genişletilmesine hizmet ediyor (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1185). Yumuşak güç kavramı çerçevesinde değerlendirilebilecek bir diğer alan film ve sanat faaliyetleridir. 1990'lı yıllarda Tayvan'da üretilen bazı televizyon yapımlarının Endonezya özel kanallarında gösterimi bunlara örnek teşkil ediyor (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1186).

Çalışmanın ilgili bölümlerinde dikkat çekildiği üzere Tsai yönetiminde yeni güney politikası çerçevesinde insan odaklı yapılanmaya öncelik veriliyor. Bu anlamda, söz konusu bu yapılanmanın merkezinde eğitim alanındaki mevcut işbirliklerinin geliştirilmesi ve artırılması hedefleniyor (Bing 2017: 119). İki ülke ilişkilerinin önemli bir alanını ise, Endonezyalı göçmen işçiler oluşturuyor. Bu çerçevede, Endonezyalı işçiler Tayvan'ın göçmen işçiler arasında ilk sırada yer alıyor (Sheany 2017). Böylesi bir

gelişmenin temelinde Tayvan'ın endüstrileşmiş ülke olması, ulusal iş gücü açığı, ucuz iş gücü ve mevcut kalkınma sürecinin sürdürülebilirliği gibi nedenler öne çıkmaktadır (Lee 2000: 3). Endonezyalıların Tayvan'ı seçmelerin de ise, diğer ülkelerle kıyaslandığında Tayvan'da gelirlerin yüksek oluşu, Müslümanlara gündelik yaşamlarını kolaylaştıracak kurumların olması gibi hususlar öne çıkıyor (Tempo.co 2016). 2018 rakamlarına göre Tayvan'da, aralarında işçi ve öğrencilerin bulunduğu Endonezyalıların sayısı 300 bine yaklaştı (Ichwan 2018).

Tayvan'ın Endonezya özelinde sergilemekte olduğu politikaların yukarıda dikkat çekilen birkaç alanla sınırlıdır. Bu durumun yol açtığı olumsuzluğun yanı sıra, yine bu alanlarda Endonezya toplum kesimleri arasında seçmeci bir yaklaşımın ortaya konulması Tayvan'ın temsil gücünü ve kapasitesinin artırılmasının önündeki engel teşkil ediyor. Bu noktada, Endonezya'daki Çin azınlığın Tayvan üniversitelerinde öğrenime verdikleri değer, karşılığını mezunlar derneği şeklinde bulurken, bu kurumda diğer Endonezyalı grupların temsilinde yaşanan sorunlar dikkat çekiyor (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1188).

6. Doğal Afetler ve Tayvan'dan Destek

Tayvan'ın Endonezya ile ilişkilerinde yumuşak güç bağlamında dikkat çekilmesi gereken bir diğer alan doğal afetler dolayısıyla yapılan yardımlar ve ilintili süreçlerdir. Bu bağlamda, 26 Aralık 2004 tarihinde Endonezya'nın en batısında bulunan Açe Eyaleti'nde etkili olan deprem ve tsunaminin ardından uluslararası camianın ilk yardım ve rehabilitasyon süreçlerindeki katkısına Tayvan'dan da destek geldi.

Endonezya'da faaliyet gösteren Tayvan kökenli Budist yardım kuruluşu Tzu Chi tsunami bölgesine en yakın ofisinin bulunduğu Kuzey Sumatra Eyaleti başkenti Medan'da Endonezya askeri üssünde açtığı kampta Açe'den getirilenlere yönelik temel hizmetlerinin yanı sıra, Cakarta'daki merkez ofisinin katkılarıyla bölgeye ulaştı (*ReliefWeb*, 2004). Tzu Chi'nin Açe Eyaleti'nin başkenti Banda Açe'ye sınır Açe Besar bölgesinde Krueng Raya'da inşa ettiği ev kompleksi tsunami sonrasında inşa faaliyetlerinin en azından niceliksel olarak önemli yardımlarından birini oluşturuyordu.

Tsunamiden bir yıl sonra Tayvan yönetimi, Cakarta'daki Taipei Ekonomik ve Ticaret Ofis'inin diplomatik rolünü artırma fırsatı buldu. Söz konusu ofis o dönem, Endonezya'ya yapılan dış yatırımcı ülkelerden dördüncüsü konumunda bulunurken, tsunami sonrasındaki yardım

programları ile başkentte siyasi tanınırlık kazanma çabasına fırsat buldu. Bunda ayrıca, yine o dönem Endonezya'da yaşayan ve çalışan yaklaşık 140.000 Tayvanlının varlığını da dikkate almak gerekir. Endonezya'daki Tayvan diasporası Tayvan Kızıl Haçı vasıtasıyla 40 milyon Dolarlık yardımda bulundu. Bu yardımlar Açe'ye konut inşası, içme suyu sistemleri ve çok amaçlı eğitim merkezleri şeklinde somut yatırımlar olarak karşılık buldu. Tayvan gerek hükümet gerekse sivil çevreleri vasıtasıyla bu yönde politikalar geliştirirken bunun Cakarta yönetimi nezdinde siyasi ilişkilerin kapısını aralamanın bir yolu olarak gündeme getirmeye çalıştı (Bill 2013).

Tayvan hükümetinin Açe Eyaleti'ne yönelik ilgisi tsunami yardımıyla sınırlı kalmadı. Bu bağlamda, 2005 yılında Tayvan yönetimi ve Açe özerk yönetimi arasındaki anlaşmayla Açeli öğrencilere Tayvan'da öğrenim hakkı tanınırken,⁸ 2013 yılında yeni bir anlaşma ile her yıl 35 Açeli öğrencinin burslu olarak Tayvan'da öğrenim görmelerine olanak tanındı (Supamijoto; Herlijanto 2016: 1184).

SONUÇ

Tayvan-Endonezya ilişkileri 20. yüzyıl ikinci yarısında inişli çıkışlı bir seyir takip ederken, yakın geçmişte her iki ülkede yaşanan siyasal değişimler ile bölgesel ve küresel faktörler, iki ülke arasında önemli bir potansiyelin olduğunu ortaya koyuyor. Öyle ki, Tayvan'ın 1980'li yıllardan itibaren Asya Kaplanları içinde yer alan endüstrileşmiş bir ülke olarak güney komşuları yani, ASEAN ülkeleri nezdinde önem kazanması, Endonezya ilişkileri için de bir referans noktası teşkil etmektedir. Bu süreç, bir yandan bölge ülkelerinin -en azından bazılarının- Tayvan'ın kalkınma süreçlerini model almalarına konu olurken, Tayvan kökenli yatırımcı şirketlerin ticaret ve ekonomik ilişkilerde bölge ülkelerine açılmalarına da olanak tanıdı. Bu görece uzun dönemde, Tayvan'ın uyguladığı, *Güney Politikası*'nın salt Çin karşıtlığı üzerinde temellenen bir politika olmayıp, Tayvan ve güney komşularının karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı özellikle de, ekonomik anlamda kazan-kazan yaklaşımını hayata geçirmeye dönük bir bağlamı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu politika ile temelde Çin'le ilişkilerde bağımsızlık temelli bir söylemle ve birleşmeye hayır dememekle birlikte, eşit koşullarda görüşmelerin yapılmasıyla evet diyen yeni başkan ve DPP hükümetinin

---

⁸ "Hubungan RI-Taiwan Tak Terkendala Masalah Politik", *Antara*, Kamis, 1 April 2010.

siyasi ve ekonomik ilişkilerde alternatif arayışlarının bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Bu süreçte, Tayvan ve Endonezya arasında resmi bir ilişkiden bahsedilemese de, iki ülkenin Ekonomi ve Ticaret Ofis'leri marifetiyle özellikle ekonomi, ticaret, eğitim, turizm, havacılık gibi sektörlerde işbirliğini geliştirme yönünde çalışmalar yürütülüyor. Bu noktada, Çin ve Tayvan'dan sonra Endonezya'nın en çok Çin kökenli nüfusu barındırması iki ülke işbirliğinde bu kitlenin katalizör rol oynamasına imkân tanıyor (Tempo.co 2016).

Bugün gelinen noktada, Endonezya'nın 'tek Çin politikası'nın, Tayvan'la ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi önünde bir engel teşkil ettiği ve bu durumun Doğu Asya jeo-politik ve ekonomik gerçeklikleriyle çeliştiğine dikkat çekilerek, iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin yeniden yapılandırılmasının aciliyetine vurgu yapılıyor. Tayvan'ın, sadece ABD ve Japonya ile değil, aynı zamanda Çin ile de ekonomik ilişkiler içerisinde olması, Endonezya'nın böylesine gelişmiş bir ekonomiye ev sahipliği yapan ülke ile ilişkilerin daha ileri boyutlara taşınmasında referans niteliği taşıyor (Pattiradjawane 2017: 138). Bununla birlikte, 2016 yılından bu yana Tayvan'da iktidarda olan DPP yönetiminin güney politikasını genişleterek sürdürme konusundaki iddiası ile ABD-Çin ticaret savaşlarının bugün geldiği nokta dikkate alındığında, tıpkı diğer ülke yatırımcıları gibi Tayvanlı yatırımcıların da hedeflerine ucuz iş gücü, hammadde ve ekonomi güvenliği gibi nedenlerle Güneydoğu Asya topraklarına ve de bu çerçevede Endonezya'ya yönelme olasılıkları bulunuyor.

Dünya Bankası verilerine göre Endonezya'nın son dönemde "iş yapılabilirlik kriterlerinde" ve küresel rekabetçilik gibi alanlarda önemli ilerleme kaydetmesi (Ichwan 2018)⁹, diğer ülkeler kadar, Tayvan açısından da Endonezya'nın yatırımlarda hedef ülke olarak değerlendirilmesine olanak tanyacaktır.

Bu bağlamda, Endonezya'nın bu gelişmeden ötürü uygulamakta olduğu 'tek Çin politikası'nda bir değişiklikten söz etmek mümkün olmasa da, yukarıda dikkat çekilen dış faktörler nedeniyle Endonezya'nın Tayvan'la ekonomi temelli ilişkileri artırabileceğini söylemek mümkün. Endonezya'nın 1990'lı yıllarda, bazı ekonomi gözlemcilerince geleceğin yeni Asya Kaplanları arasında yer alabileceği yolundaki öngörüsü henüz

⁹ Endonezya, 2013-2018 yılları arasında beş yıllık süre zarfında bu alanda dünya sıralamasında 129.luktan 72.ciliğe yükselerek Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerin önüne geçti. (Bkz.: A. g. ç).

gerçekleşmemiş olsa da, bugün ülkenin içinde bulunduğu reform sürecinde bu yakalanabilir bir hedef olarak ortada durmaktadır (Chow; Kellman 1993: 6). Bu bağlamda, Endonezya'da önümüzdeki dönemde, siyasi yayılmacılık ve egemenlik hakları ihlâli gibi hedefleri olmayan, aksine Endonezya toplumunca da model alınabilecek bir ülke olarak görülen Tayvan gibi bir partnerle, gelişmekte olan ülkeler arasında önemli bir yer edinebilmesi mümkün gözükmektedir.

Bu noktada, Endonezya'da Joko Widodo'nun ikinci dönem (2019-2024) başkanlığında temel reformları ile alt yapı yatırımlarını artırarak sürdürmesi, genel kalkınma süreçlerini ülkenin farklı bölgelerini hedef alacak şekilde yapılandırarak çeşitlendirilmesi ve bu çerçevede uluslararası yatırımcıları bölgeye çekecek liberal bir politika hayata geçirmesi gerekiyor. Böylesi bir yapının uygulamaya geçirilmesi ve sürdürülebilir olması için, iki ülke arasında ekonomik işbirliği anlaşmasının önemine kuşku bulunmamaktadır (Pattiradjawane 2017: 138). Daha önceki yıllarda güney politikası çerçevesinde gündeme getirildiği üzere, Tayvan'ın hem devlet hem özel sektör marifetiyle Endonezya'da dış yatırımları hızlandırma adına yerel yönetimlerle işbirliği kurması ve bu sayede alt yapı çalışmalarına katkı sağlaması mümkün gözüküyor (Chen 2004: 2).

Hiç kuşku yok ki, Tayvan'da mevcut iktidarın ana kıta Çin'le ilişkileri sınırlandırma, ekonomik ve ticari yatırımları çeşitlendirme çabalarına karşılık, Endonezya'da Jokowi'nin ikinci dönem başkan seçilmesiyle başlatılan dış yatırımları destekleyici alt yapı çalışmalarına devam edileceği yönündeki olumlu atmosfer, iki ülke ilişkilerinde yeni adımların atılmasına olanak tanıyacaktır. Bu konuda Tayvan tarafında da iyimser bir yaklaşımın olduğu ve örneğin dış yatırımların artırılması, alt yapının geliştirilmesi, turizmde artış, enerjide kendine yeter hale gelme, eğitim ve mesleki standartların geliştirilmesi gibi alanlarda Jokowi'nin öncelikleri ile Tayvan'ın ilişkilerin örtüştüğü yönünde güçlü bir kanaat hakim (Sheany 2017).

Küresel olarak dikkat çekici boyutta ekonomik gelişme sürecini tecrübe eden bölge ülkeleri gibi Endonezya da, serbest piyasa ekonomisine açılma, yurt dışı doğrudan yatırımları artırma, küçük ve orta ölçekli işletmelerin güçlendirerek ihracatı artırma, *know-how* ve teknoloji transferiyle endüstrileşme yönünde adımlar atma hedefindedir.

KAYNAKLAR

- Aditya, Ranga. (2018), "The (In)visibility of Taiwan-Indonesia Relations: Indonesian Student on the Side-line", *Journal of ASEAN Studies*, Vol. 6, No. 2. (192-212).
- Bill, Nicol. (2013), *Tsunami Chronicles: Adventures in Disaster Management*, Book 6, Residuals of Recovery, (n.p.) Bing, Ngeow Chow. (2017), "Taiwan's Go South Policy: Deja vu All Over Again?", *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 39, No. 1. (96-126).
- Bo-jiun, Jing. (2016), "Taiwan and Southeast Asia: Opportunities and Constraints of Continued Engagement", *Maryland Series in Contemporary Asian Studies*, No. 2, Article 1.
- Buszynski, Leszek. (2001), "Taiwan's economic diplomacy towards ASEAN", *Working Paper*, IUJ, Research Institute, Asia Pacific Series No. 19, April.
- Chiang, Johnny. (2011), "Taiwan Creating a Golden Decade of Prosperity", *American Journal of Chinese Studies*, Vol. 18, No. 1, (April), (35-38).
- Chow, Peter C. Y.; Kellman, Mitchell H. (1993), *Trade-The Engine of Growth in East Asia*, New York: Oxford University Press.
- Clinton, Hillary. (2011), "America's Pacific Century", *Foreign Affairs*, (Oct, 11).
- Cohen, Warren I., (2000), *East Asia At The Center: Four Thousand Years on Engagement With The World*, New York: Columbia University Press.
- Copper, John F. (1995), "Taiwan: National Identity and Democratization", *The Journal of Asian Studies*, Vol. 54, Issue 2, May. (546-547).
- Dietrich, Craig. (1998), *People's China: A Brief History*, Third Edition, New York: Oxford University Press.
- Elisabeth, Adriana; Hu, Chaw Hsia. (ed.), (2014), *Indonesia-Taiwan Economic Cooperation Arrangement: Is it Feasible?*, Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Hsiao, Hsin-Huang Michael. (2006). "The Social Foundation of Taiwan's New Democracy: Public Perceptions of Democratic Governance", *Governance and Democracy in Asia*, (ed.), Takashi Inoguchi; Matthew Carlson Trans Pacific Press, (70-85).
- "Hubungan RI-Taiwan Tak Terkendala Masalah Politik", *Antara*, Kamis, 1 April 2010.
- Hughes, Christopher. (1997), *Taiwan and Chinese Nationalism: National Identity and Status in International Society*, London: Routledge.
- Ichwan, Nurul. (2018), "Indonesia Moving Forward", *Indonesia Investment Coordinating Board*, Prepared for Taiwan-India ASEAN Strategic Investment Partnership Forum, BKPM.

- Kissinger, Henry. (2012), *On China*, New York: Penguin Books.
- Kroef, Justus Van Der M. (1968), "The Sino-Indonesian Rupture", *The China Quarterly*, No. 33 (Jan.-Mar.), (17-46).
- Ku, Samuel C. Y. (2002), "Indonesia's Relations with China and Taiwan: From Politics to Economics", *Asian Perspective*, Vol. 26, No. 4, Special Issue on China-ASEAN Relations. (227-256).
- Kuo, Shirleş W. Y; Liu, Christian Y. (1998), "Taiwan", *East Asia in Crisis: From being a miracle to needing one?* (ed.), Ross H. McLeod; Ross Garnaut, London: Routledge, (179-188).
- Lee, Wei-chin. (2000), "Introduction", *Taiwan in Perspective*, Leiden: Brill, (1-6).
- Lijun, Sheng. (2001), *China's Dilemma: The Taiwan Issue*, Singapore: ISEAS.
- Lingle, Christopher. (1998), *The Rise and Decline of the Asian Century: False Starts on the Path to the Global Millennium*, Hong Kong: Asia 2000 Limited.
- Lynch, Daniel. (2006), "Taiwan adapts to the network society", *China's Rise, Taiwan's Dilemmas and International Peace*, (ed.), Edward Friedman, London: Routledge. (130-145).
- May, Brian. (1978), *The Indonesian Tragedy*, Singapore: Graham Brash Ltd.
- Montesano, Michael L; Onn, Lee Poh. (2012), *Regional Outlook: Southeast Asia 2012-2013*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS).
- Pattiradjawane, L. Rene. (2015), "Kerja Sama Ekonomi Indonesia-Taiwan: Perlunya Kebijakan Yang Kuat", *Jurnal Penelitian Politik*, Vol. 12, No. 2, Desember. (137-139).
- Sukma, Rizal. (2009), "Indonesia's Response to the Rise of China: Growing Comfort amid Uncertainties", *Responses from Southeast Asia and Japan*. (ed.), Jun Tsunekawa, The National Institute for Defence Studies (NIDS) Joint Research Series No. 4. (139-155).
- Supamijoto, Paramitaningrum; Herlijanto, Johannes. (2016), "Economic Diplomacy, Soft Power, and Taiwan's Relations with Indonesia", *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal*, Vol. 2, No. 3, Dec. (1173-1194).
- Stuart, Douglas T; Tow, William T. (2006), "A US Strategy for the Asia Pacific: Building a multipolar balance-of-power system in Asia", *The Geopolitics of East and Southeast Asia*, Vol. III, London: Routledge.
- *Taiwan Yearbook*. (2004), Government Information Office, Taipei.
- *Tempo.co*. (2016), "Presiden Baru Dilantik, Hubungan Taiwan-Indonesia Meningkatkan", Rabu, 1 Juni.
- The ASEAN Charter. (2008), ASEAN Secretariat, January, Jakarta.

- Tien, Hung-Mao; Shiau, Chyuan-Jeng. (1992), "Taiwan's Democratization: A Summary", *World Affairs*, Vol. 155, No. 2. (Fall), (58-61).
- Yang, Tingting. (2017), Southeast Asia's Relations With Taiwan, 2000-2016: An Assessment of Vietnam and Singapore, *Master Thesis*, Naval Postgraduate School.
- Zhenyuan, Guo. (2011), "Evolution of China's Taiwan-Related Foreign Policy and Its Main Features and Causes", *China International Studies*, (November-December), 31. (153-170).
- Zweig, David. (2002), *Internationalizing China: Domestic Interests and Global Linkages*, Ithaca: Cornell University Press.

Elektronik Kaynaklar

- Al-Farisi, Gilang. (2018), "Investment in a Nation", *Special Reports*, January. <https://www.globeasia.com/special-reports/investment-in-a-nation/> (Erişim tarihi, 7 Nisan 2019)
- Chen, Melody. (2004), "Go south' strategy threatened", *taipeitimes* (Sep. 29). <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2004/09/29/2003204811>, (Erişim tarihi 17 Haziran 2019).
- Chou, Jay; Huang, Frances. (2018), "Taiwan, Indonesia sign MOU on economy cooperation", <http://focustaiwan.tw/news/aeco/201811200010.aspx>
- Chu-cheow, Teo. (2004), "Gloomy prospects for 'Go South' policy", *chinadaily.com.cn*. http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-06/21/content_341085.htm (Erişim tarihi 18 Haziran 2019).
- Corcuff, Stephane. (2017), "Processual Change in Taiwan", *China Perspective*, No. 2, Special Feature, "Cross-Straits Economic Cooperation Framework Agreement", www.ecfa.org.tw/EcfaAttachment/ECFADoc/ECFA.pdf
- Foreign Policy Guidelines. <https://www.mofa.gov.tw/en/cp.aspx?n=B7411BDCD003C9EC>. (Erişim tarihi, 8 Haziran 2019).
- *ReliefWeb*, "Tzu Chi helps tsunami victims fleeing Aceh to Medan", Indonesia, 31 Dec 2004, <https://reliefweb.int/report/indonesia/tzu-chi-helps-tsunami-victims-fleeing-aceh-medan> (Erişim tarihi, 7 Nisan 2019).
- Sheany. (2017), "Taiwan's New Southbound Policy: What It Is and What It Means for Indonesia", (13 July) *jakartaglobe.id*. <https://jakartaglobe.id/context/taiwans-new-southbound-policy-means-indonesia> (Erişim tarihi, 11 Nisan 2019).
- Teon, Aris. (2016), "The 1992 Consensus and China-Taiwan Relations", 31 Ağustos, *china-journal.org*. <https://china-journal.org/2016/08/31/the-1992-consensus-and-china-taiwan-relations/> (Erişim tarihi, 17 Haziran 2019).

TAYVAN BOĞAZI KRİZLERİ BAĞLAMINDA ÇİN-ABD JEOPOLİTİK REKABETİ¹

Ümit ALPEREN*

GİRİŞ

Doğu Asya ve Asya-Pasifik jeopolitiğinde önemli bir yeri olan Tayvan, küresel sistemin iki başat gücü ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) ilişkilerinde de en önemli sorun alanlarından birini oluşturuyor. Genel olarak bakıldığında, ABD'nin Tayvan politikasının kısa ve orta vadede statükonun devam etmesi yönünde olduğu görülüyor. Çin ise Tayvan'ı, Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak görüyor ve çeşitli formüllerle kendi egemenlik alanına almak istiyor. Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) Ekim 1949'da Çin Milliyetçi Partisi'ne (Koumintang) karşı zafer kazanması ve Koumintang'ın Çin Cumhuriyeti'nin varlığını Tayvan'da devam ettirmeye başlaması ile Çin-ABD ilişkilerinde Tayvan da bir sorun alanı olarak ortaya çıktı. Her ne kadar 1949'dan günümüze kadar geçen süreçte gelişen Çin-ABD ilişkilerinde Tayvan Sorunu'nda uluslararası sistemdeki konjonktürel değişimlere bağlı olarak dönemsel geçici yumuşamalar olmuşsa da, sürekli olarak sorun alanı ve jeopolitik rekabet alanı oluşturduğunu söyleyebiliriz. ABD açısından bir uçak gemisine benzeyen Tayvan, Çin'in Doğu Asya'da sınırlandırılması ve çevrenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu çerçevede ABD, Tayvan'ın bağımsızlığına olumlu yaklaşmazken, savunma alanında zayıflamamasına ve ilişkilerini geliştirmesine önem veriyor. Bu nedenle, 2007-2018 yılları arasında ABD Tayvan'a 25 milyar dolar civarında bir silah satışı gerçekleştirdi. Buna ek olarak, Tayvan'ın Anakara Çin ile birleşmesi, Çin'in birincil derecede önemli dış politik hedeflerinden olması nedeniyle hem Çin kamuoyunun hem de Çin yöneticilerin çok hassas oldukları bir konu. Bu

---

* Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü & Ankara Politikalar Merkezi.

¹ Bu çalışma, "Çin Dış Politikasında İran" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

nedenle ABD, Çin politikasında Tayvan'ı Pekin Yönetimi'ne karşı etkisi büyük bir dengeleme aracı olarak da kullanabiliyor. Çin açısından ise, Tayvan "Tek Çin" politikası nedeniyle, ayrıca da Çin'in Doğu Asya politikası ve ABD tarafından çevreleme hattının kırılması açısından oldukça önemlidir.

Çin'in Tayvan'ı kendi topraklarına katma politikası Mao Zedong'dan günümüze kadar süreklilik arz ediyor. Son olarak Çin Başkanı Xi Jinping'in 2019'un başında yaptığı açıklamada, Tayvan'ın "bir ülke, iki sistem" temelinde anakara ile barışçıl birleşmesini ya da diğer araçların devreye sokulacağını dile getirmesi Tayvan tarafından tepkiyle karşılandı. Bu bağlamda, ilki 1954-1955'te, ikincisi 1958'te ve üçüncüsü de 21 Temmuz 1995-23 Mart 1996 tarihleri arasında olmak üzere ABD, Çin ve Tayvan'ın dâhil olduğu üç Tayvan Boğazı Krizi patlak verdi. Soğuk Savaş Dönemi'nde iki Tayvan Boğazı Krizi ortaya çıkarken, Soğuk Savaş sonrasında ise bölgedeki gerilimin zaman zaman günümüze kadar yükselmesine rağmen "kriz" olarak niteleyebileceğimiz yalnız bir kriz çıktı. Fakat Çin'in Sovyetler ile ilişkilerinin bozulmaya başladığı 1960'ların başından 1995'e kadar Tayvan Boğazı krizi çıkmadı. Aynı zamanda 1995-1996 krizi Çin-ABD ilişkilerinin rekabetsel işbirliği temelinde sürdürmeleri konusunda da oldukça öğretici oldu. Bu çerçevede Tayvan Boğazı krizleri ABD ve Çin'in Tayvan ekseninde jeopolitik rekabetini anlamak için önemlidir. Bu çalışmada, Tayvan Boğazı Krizleri bağlamında uluslararası sistemdeki konjonktürel değişimler de dikkate alınarak Tayvan üzerindeki Çin-ABD jeopolitik rekabeti analiz edilecektir.

1954-55 ve 1958 Tayvan Boğazı Krizleri

Çin Komünist Partisi ile Koumintang arasındaki Çin iç savaşının Ekim 1949'da Komünistlerin zaferi ile sonlanması ve Milliyetçilerin hükümet merkezlerini Taipei'ye taşımak zorunda kalması ve uluslararası sistemde de ABD önderliğindeki kapitalist sistemin mağlubiyeti, Sovyetler önderliğindeki sosyalist sisteminde bir zaferi olarak görüldü. 1950'lerin başında Çin, ABD'yi uluslararası sistemde hegemonik ve üçüncü dünya ülkelerini sömüren emperyalist bir güç olarak görüyordu. ABD ise Çin'i Asya'nın komünistleşmesini hedefleyen Sovyetlerin bir parçası olarak görüyordu. Aslında ABD ve Çin arasındaki karşılıklı bu olumsuz algıda, Çin iç savaşı döneminde ABD'nin komünistlere karşı milliyetçileri desteklemesinin etkisi vardı. Dolayısıyla, 1950'den itibaren ABD-Çin arasındaki karşılıklı tehdit algısı devlet-ordu parti (Çin Halk Kurtuluş

Ordusu + Çin Komünist Partisi) düzeyinden, devlet-devlet seviyesine yükseldi. Ayrıca 1950'nin ilk yarısında Çin-ABD arasında Kore Savaşı, Tayvan Boğazı Krizi ve Vietnam Savaşı olmak üzere üç kriz ortaya çıktı. ABD-Çin arasındaki bu üç kriz noktası, bu dönemdeki iki ülke ilişkilerinde de jeopolitik rekabet alanlarıdır.

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu Ekim 1949'dan itibaren Tayvan'ı kendi ülkesinin egemenlik alanı olarak görmektedir. Aynı zamanda Pekin Yönetimi, Tayvan'ın Anakara Çin ile birleşmesini, Mao Zedong'dan Xi Jinping'e kadarki süreçte dış politikasının birincil önceliği olduğunu ifade ediyor. Dolayısıyla, ABD'nin Tayvan politikası, Çin tarafından Amerika'nın çevreleme politikasının bir parçası olarak ulusal güvenliğine yönelik birincil derecede tehdit olarak algılanıyor. ABD'nin Tayvan politikasının 1949'dan 1970'lere kadar kesin bir şekilde Tayvan Yönetimi tarafında ve Çin karşıtı olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede 27 Haziran 1950'de ABD Başkanı Harry Truman, Tayvan'a yapılacak bir saldırının ABD'nin Asya'daki çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak görüleceğini deklare etti. Truman bu söylemini uygulamaya da geçirdi ve 7. Amerikan Donanması'nı Çin'den gelecek saldırıları önlemek için Tayvan Boğazı'na gönderdi. ABD'nin bu politikası Çin tarafından ulusal güvenliğine büyük bir tehdit olarak algılanmış ve ABD'nin Tayvan'ı işgali olarak değerlendirilmiştir Karşılıklı devam eden gerilimlerin neticesinde, Eylül 1954-Mayıs 1955 tarihleri arasında Quemoy (Jinmen) ve Matsu Adaları üzerinden patlak veren Birinci Tayvan Krizi'nde Çin ve Tayvan askeri kuvvetleri karşı karşıya geldi. ABD'nin de aktif askeri yardımı ile Tayvan kuvvetleri Çin kuvvetlerini püskürtmeyi başardı (US Department of State Archive, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/88751.htm>, 15 Mayıs 2019 tarihinde erişildi). Birinci Tayvan Boğazı Krizi'nde ABD Başkanı Eisenhower Yönetimi'nin Tayvan Lideri Chiang Kai-shek ile Çin'e karşı nükleer silah opsiyonunu tartışmaları, Mao Zedong'un da ABD'ye karşı diplomatik etkinliğini arttırmak için nükleer silah programını başlatmasında etkili oldu. Çin-Tayvan arasında Quemoy ve Matsu adalarında patlayan krizde ABD, donanmalarını bu bölgeye yönlendirmiş ve bunun sonucunda da 1954'te ABD-Tayvan arasında savunma antlaşması imzalanmıştır. ABD Tayvan'dan önce de, 1952 yılında Filipinler ve Japonya ile ikili savunma antlaşmalarını imzaladı. Bunun yanı sıra komünizmin Güneydoğu Asya'ya yayılmasının önlenmesi için Eylül 1954'te Güneydoğu Asya Antlaşma Teşkilatı (GAAT) kuruldu.

ABD-Tayvan Savunma Antlaşması ve Doğu Asya'daki diğer savunma antlaşmalarının, Çin'in çevrenin ve sınırlandırılması amacının olduğu açıktır. Birinci Tayvan Boğazı Krizi'nin devamı niteliğindeki ikinci kriz 23 Ağustos 1958'de Çin'in Tayvan'a ait Quomey ve Matsu Adalarını bombalaması ile başladı ve 22 Eylül 1958'e kadar devam etti. ABD, 1954 Tayvan-ABD Ortak Savunma Antlaşması'na göre Tayvan'a askeri destek verdi. Bu çerçevede ABD, Tayvan'a destek olması amacıyla Amerikan 7. Filo ve ek donanma gemilerinin yanı sıra, Tayvan'a ABD hava kuvvetleri de konuşlandırdı. Her iki Tayvan Boğazı Krizi'ne baktığımızda, Çin'in kendi toprağı olarak gördüğü Tayvan'ı ülkesine katmak için iki girişimde bulunduğunu, buna karşı da ABD'nin her iki krize de aktif olarak müdahil olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, ABD'nin en büyük endişesi, "tek tarafa yaslanma politikası" (一边倒) bağlamında Sovyetlere yaslanan Çin'in Tayvan'ı işgali durumunda, Tayvan'ın çevreleme hattının kırılacak ve sosyalizmin Güneydoğu Asya'da kendine yaşam alanı bulacak olmasıydı.

Sovyetlere Karşı Çin-ABD Yakınlaşması ve Tayvan Sorunu

1954-55 ve 1958'de yaşanan her iki Tayvan Boğazı Krizi'nde de Sovyetlerden beklediği desteği bulamayan Çin'in Tayvan'ı ele geçirme girişimlerini de askıya aldığı söyleyebiliriz. Aynı zamanda 1950'nin ikinci yarısında başlayan Çin-Sovyet ideolojik ve çıkar ayrışmasının 1960'ların başından itibaren açığa çıkması, ABD tarafından da olumlu karşılandı. Çin'in Sovyetlerden ayrışmasına ve hatta 1969'da Sovyet-Çin sınır çatışmaları karşısında ABD, Pekin Yönetimi'ne karşı olumlu adımlarla karşılık verdi. Özellikle Temmuz-Aralık 1969 arasında Çin-ABD ilişkilerinde çok hızlı ve olumlu bir ivme yakalandı. Bu süreçte ABD, Çin'e karşı uyguladığı ticaret ve seyahat kısıtlamalarını yumuşattı, Kasım 1969'da Tayvan Boğazı'nda rutin devriye görevi yapan iki adet ABD destroyerinin devriye görevini sona erdirdi. Bunlara ek olarak, 1970'de Japonya'nın Okinawa Adası'nda bulunan ABD üssündeki nükleer silahların başka bir yere nakli Çin'in Sovyet karşıtı politikaları ile bir araya gelince, Çin-ABD ilişkilerinde yeni bir sürecin de başlaması kaçınılmaz oldu (Congressional Quarterly 1980: 6-8). Dolayısıyla, Soğuk Savaş Dönemi'nde Çin'in Sovyetlerden uzaklaşması, ABD tarafında Çin-ABD yakınlaşması şeklinde olumlu bir karşılık bulurken, diğer tarafta da uluslararası hukuk bağlamında Tayvan'ın aleyhine bir durum ortaya çıkmaya başlamasına neden oldu.

Çin'in Sovyetler ile ilişkisinin kötüleşmesi neticesinde ABD-Çin arasında artan dolaylı görüşmeler sonrasında, Temmuz 1971'de Başkan Richard Nixon'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger Çin'e gizli bir ziyaret gerçekleştirdi. Kissinger'in Çin ziyaretinden kısa bir süre sonra 25 Ekim 1971'de, Çin Halk Cumhuriyeti (Anakara Çin), 1945-1971 yılları arasında Çin adına BMGK'da temsil edilen Çin Cumhuriyeti'nin (Tayvan) yerini aldı. Çin'in BMGK'da Tayvan'ın yerini alması, ABD'nin Çin, dolayısıyla da Tayvan politikasında stratejik bir dönüm noktası oldu. Bu gelişmelerin ardından, Şubat 1972'de ABD Başkanı Nixon'ın Çin'e gerçekleştirdiği yedi günlük resmi ziyarette iki ülke arasında 1979'da kurulacak diplomatik ilişkilerin zeminini oluşturacak olan *Şanghay Communiqué* imzalandı (Office of the Historian, Document 203, <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, 10 Mayıs 2019'da erişildi). Çin-ABD ilişkileri 1970'lerde hızlı bir yumuşama ve gelişme sürecine girerken, Tayvan Sorunu'nun taraflar arasında çözülmediğini, fakat mevcut uluslararası konjonktür ile ABD ve Çin'in dış politika öncelikleri nedeniyle "dondurulduğunu" ifade edebiliriz. Çin'e göre Tayvan Sorunu, Sovyet tehdidinin büyüklüğü ve yakınlığı nedeniyle Çin-ABD ilişkilerinde en azından koşullar ve zaman açısından geri planda tutulabilirdi. Hakeza, ABD Başkanı'nın Çin ziyareti ve sonrasında ABD Yönetimi'nin BMGK'da Çin'in meşru temsilcisi olarak Tayvan yerine ÇHC'nin yer almasında onay vermesi de bir taviz olarak görülebilirdi. Diğer yandan, "Tek Çin" politikasını savunan Amerikalılar da, Çin'in Tayvan Sorunu'nu barışçıl yöntemlerle çözmesi sözü ile ABD'nin Asya-Pasifik'te kuvvet çekmesini savundular. Ayrıca ABD ve Çin, Şanghay Communiqué'de vardıkları ortak kararlar, Asya-Pasifik'te hegemonya arayışında olmayacakları ve hegemonya arayışında olanlara da ortak bir "karşı politika" geliştirecekleri konusunda mutabık kalmışlardı (Harding 1972: 373-377).

ABD ve Çin, Sovyet tehdidi nedeniyle Asya-Pasifik'te aralarındaki sorun alanlarını öteleyerek, ikili ilişkilerini çatışmadan işbirliğine taşıma yolunu seçtiler. Kissinger da, Ekim 1975'teki Çin ziyaretinde Mao Zedong ve Deng Xiaoping ile gerçekleştirdiği görüşmelerde, Sovyetlerin hegemonya arayışını engellemeyi hedeflediklerini ve bu stratejide de Çin'in öncelikli olduğunu ifade etti (Burr 1999: 392-393). Reel politik zeminde Sovyet karşıtlığı üzerinden gerçekleşen Çin-ABD yakınlaşmasında Çin, Sovyet tehdidini ABD ile dengelerken, aynı zamanda kendisini, 1950'den itibaren ABD tarafından uygulanan çevreleme politikasından da kurtarıyordu. ABD

ise 1950'den itibaren izlediği Tayvan Politikası'ndan taviz vererek en büyük rakibi Sovyetlerin “yayılmacı politika”sını Çin ile dengeleme stratejisini seçiyordu. Ayrıca gelişen ABD-Çin ilişkilerinin ikili dış ticaretlerine de olumlu yansımaları her iki taraf için de olumlu görülüyordu. Sovyet karşıtlığı üzerinden Nixon Dönemi'nde hızlı bir şekilde gelişen Çin-ABD ilişkileri iki ülkenin ticari ilişkilerine de olumlu yansımıştır. 1971'de 5 milyon dolar olan Çin-ABD ticaret hacmi, 1972'de 111 milyon, 1973'te 876 milyon ve 1974'te de 1064 milyon dolara çıktı. Ayrıca ABD, 1974'te Japonya'dan sonra Çin'in en büyük ikinci ticari ortağı oldu (Hsiao 1977: 13-14; U.S. Government Printing Office 1978).

Tayvan Sorunu konusunda Mao Dönemi sonrasındaki reformist ve ılımlı lider Deng Xiaoping'in döneminde de ciddi bir kriz çıkmamışsa da, bu sorun ABD-Çin ilişkilerinde hassas bir konu olmaya devam etti. Çin, ABD ile ilişkilerin normalleşmesi ve geliştirilmesi için üç şart koştu. Bunlardan ilki, Tayvan'dan bütün ABD güçlerinin çekilmesi, ikincisi Tayvan ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve üçüncüsü de 1954'te imzalanan ABD-Tayvan Ortak Savunma Antlaşması'nın sonlandırılmasıdır (Garver 2006: 91). Çin'in taleplerine bakıldığında, 1970'lerin sonunda Çin'in ABD ile ikili ilişkilerindeki en büyük endişesinin Tayvan olduğu görülüyor. Aslında Çin'in ABD'den taleplerinin hepsinin Tayvan ile ilgili olmasının en önemli nedenlerinden birinin, uluslararası sistemin en önemli hegemonik gücü ABD nezdindeki meşruiyetini, dolayısıyla uluslararası sistemdeki meşruiyetini arttırmak olduğu söylenebilir. ABD Çin'in bu üç talebine, taraflar arasında diplomatik ilişkiler de kuran ortak bir bildiri ile kısmi olarak olumlu cevap verdi. Çin de, yükselen Sovyet tehdidi lehine küresel güç dengelerinin kaymaması için kendi şartlarında ısrar etmedi. Çin ve ABD'nin yayımladıkları ortak bildiri ile Ocak 1979'da taraflar arasında resmi diplomatik ilişkiler kuruldu. Çin-ABD ortak bildirisine göre, ABD “Tek Çin Politikası” kapsamında Tayvan'ı Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak tanıyarak, Tayvan ile diplomatik ilişkilerini sonlandırdı. Mart 1979'da ABD Kongresi'nden geçirilen “Tayvan ile İlişkiler Yasası” ile Tayvan ve ABD arasındaki gayri resmi diplomatik ilişkilerin devam ettirilmesi kararlaştırıldı (Taiwan Relations Act 1979, <https://www.ait.org.tw/our-relationship/policy-history/key-u-s-foreign-policy-documents-region/taiwan-relations-act/>, 11 Mayıs 2019'da erişildi). Ayrıca bu yasaya göre, ABD Tayvan'ın kendisini savunabilmesi için silah satabilecekken, herhangi bir dış saldırıya karşı ortak savunma öngörmüyordu. Bu yasada ABD ile Tayvan arasında ortak bir

savunma öngörülmemesi, 1954'teki ABD-Tayvan Ortak Savunma Antlaşması'nın da akıbetini belirsizleştiriyordu.

Çin'in ABD ile ilişkilerini stratejik düzeyde düzeltmesi ve kısmi olarak da Sovyetleri dengeleme üzerinden bir ittifak ilişkisi geliştirmesi, Sovyetlerin de Çin'e karşı politikalarını yumuşatması ile sonuçlandı. Sovyet Lider Leonid Brejnev Mart 1982'de Taşkent'te yaptığı bir konuşmada, Çin'in sosyalist sistem olmadığını düşünmediklerini ve Tayvan üzerindeki egemenliğini tam olarak tanıdıklarını ifade etti (Sino-Soviet Relations 1982: 186). Çin'in ABD ile ilişkiler geliştirmesi, Sovyetlerin Çin'e sıcak mesajlar göndermesi, Pekin Yönetimi'nin daha bağımsız bir dış politika geliştirmesinde cesaretlendirici oldu. 1980'lerin başında, ABD'nin "Tayvan ile İlişkiler Yasası" gereğince Tayvan'a silah satması, Çin-ABD ilişkilerinde sorun oluşturmuştur. Fakat 1980'lerin başında Çin-ABD-Sovyetler arasında oluşan dengenin sonuçlarından biri olarak, 17 Ağustos 1982'de Çin ve ABD ortak bir karara varmışlar ve ABD, Tayvan'a silah satışı kademeli olarak azaltacağını, bu satışı nitelik ve nicelik olarak da sınırlamalar getireceğini taahhüt etti (U.S.-PRC Joint Communique 1982, https://photos.state.gov/libraries/ait-taiwan/171414/ait-pages/817_e.pdf, 08 Mayıs 2019'da erişildi).

Küresel Politikada Değişimler ve Yeni bir Tayvan Boğazı Krizi'ne Doğru

Soğuk Savaş'ın sonlanması ile küresel sistemin iki kutupluluktan tek kutupluluğa dönüşmesi, Çin-ABD ilişkilerini, dolayısıyla da Tayvan Sorunu'nu etkiledi. 1989'dan itibaren Sovyetlerin tehdit olmaktan çıkmaya başlaması ve 1989 Tiananmen Öğrenci Olayları, ABD için Çin'in yeniden tehdit olarak ortaya çıkmasına neden oldu. Soğuk Savaş sonrasında ABD, başkanları George Bush ve Bill Clinton'ın angajman politikalarına (engagement policy) göre bir Çin politikası izlediler. Diğer bir ifadeyle, Çin'in uluslararası sistemden dışlanması, ABD'nin angajman politikasına ve uluslararası güvenliğe daha çok zarar verecekti (The U.S. Government Printing Office 1998: 6355-6358; Broder 1997, <http://www.nytimes.com/1997/10/25/world/clinton-defends-engagement-with-china.html>, 10 Mayıs 2019'da erişildi). Her ne kadar 1970-1990 yılları arasında Çin-ABD ilişkilerinde Tayvan Sorunu konjonktür nedeniyle ciddi bir krize neden olmamışsa da, bu durum, sözkonusu sorunun ikili ilişkilerde aşıldığı anlamına gelmiyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, her iki ülkenin de dış politika önceliklerinin farklı olması nedeniyle Tayvan Sorunu'nda daha

uzlaşmacı bir politika izlediler. 1970-1990 yılları arasında ABD'nin Tayvan konusundaki tavizleri bu dönemde ekonomik öncelikli bir dış politika izleyen Çin'i geçici olarak tatmin etti. Fakat bu, Çin'in 1949'dan itibaren vazgeçilmez dış politika önceliği olan Tayvan'ı Anakara Çin'e katma politikasının değiştiği anlamına gelmiyordu. Çünkü Pekin Yönetimi Tayvan'ı, Soğuk Savaş sonrasında da Çin'in vazgeçilemez egemenlik ve toprak bütünlüğü sorunu olarak görmeyi sürdürmekte. Çin, stratejik kültürünün değişmesi nedeniyle 1949'dan günümüze kadar her ne kadar Tayvan konusunun çözümü konusunda saldırgan bir tutumdan uzlaşmacı ve diplomasiye öncelik veren bir pozisyona gelmişse de, Tayvan Sorunu dış politika hedeflerinde öncelikli olmayı kaybetmemiştir.

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin, Tayvan'a yönelik ulusal savunmasını güçlendirmeye yönelik politikasının aktifleşmesi, Tayvan Politikası'nın 1990 öncesine göre değişiminin ilk somut uygulaması olarak da görülebilir. ABD 1992'de Tayvan'a 150 adet F-16 savaş uçağı, 12 adet anti-denizaltı helikopteri ve bazı silah teknolojileri satma kararı aldı. ABD'nin Tayvan'a silah satış kararı, Çin tarafından kendisine tehdit olarak algılandı ve bunun sonucunda da Çin-ABD ilişkileri gerildi. ABD'nin Tayvan'a F-16 satışını, Çin'in Pakistan'a füze satması ile ilişkilendirmesi, Tayvan Politikası'nı Çin'in diğer alanlardaki politikalarına karşı bir dengeleme aracı olarak kullanmaya başladığını göstermesi açısından ilginçtir (Garver 1977: 36). Bu gelişmeye ek olarak, Mayıs 1995'de Tayvan Başbakanı Lee Teng-hui'nin gayri resmi olarak da olsa ABD'yi ziyaret etmesi, Çin-ABD arasında gerilimi tekrar yükseltti. Lee'nin ABD'yi ziyareti, Çin tarafından, kendileri ile yapılan antlaşmalar gereği diplomatik statüsü düşürülen Tayvan'ın diplomatik statüsünün yükseltilmesi olarak görüldü (Tyler 1995, <https://www.nytimes.com/1995/05/24/world/china-demands-us-cancel-visit-by-taiwan-s-president.html>, 05 Mayıs 2019'da erişildi). Çin'e göre, Tayvan Başbakanı'nın dış ziyaretleri, özellikle ABD ziyareti, Tayvan'ın uluslararası tanınırlığını arttırmakta, bu gelişmeler de, Hong Kong ve Macau örneklerinde olduğu gibi Çin'in Tayvan'ı "bir ülke, iki sistem" (一国两制) formülünde topraklarına katmasını ya da birleşmesini zorlaştırmaktadır Lee'nin ABD'ye ziyaretine Çin'in sert karşılık vermesi üçüncü Tayvan Boğazı Krizi'ne neden oldu. Çin, tepki olarak silahların yayılması görüşmelerini askıya aldı, Çin Savunma Bakanı Chi Haotian önceden programlanmış ABD gezisini iptal etti ve Vaşington Büyükelçisi'ni görüşmeler için geri çağırdı (Van Kemenade 1997: 47). Çin-ABD arasındaki diplomatik tepkiler askeri alana da sıçradı. Çin, Temmuz 1995'te ABD'ye

misilleme olarak Tayvan Boğazı hattına füze konuşlandırdı ve atışlar gerçekleştirdi. ABD de Çin'in askeri manevralarına karşılık, Tayvan'ı korumak amacıyla bölgeye iki adet uçak gemisi konuşlandırdı. 1995-96 Tayvan Boğazı Krizi, 1954-55 ve 1958 Tayvan Boğazı Krizlerinden sonra, ABD ve Çin'in askeri olarak tekrar karşı karşıya gelmesi açısından dikkat çekicidir. İlk iki Tayvan Boğazı Krizi'nde Çin'in Sovyetlerden bir destek beklentisi vardı. Fakat ABD ve Çin'in askeri olarak yeniden karşı karşıya geldiği Üçüncü Tayvan Boğazı Krizi, Soğuk Savaş sonrasında iki ülkenin arasında yaşanan ilk deneyim olması açısından önemlidir. Tayvan Boğazı Krizi'nin sıcaklığı devam ederken Tayvan'da 1996'da ilk kez doğrudan başkanlık seçimi yapıldı. Bu çerçevede Tayvan halkının özgür iradesi ve rejiminin meşruiyeti üzerinden Çin'e bir nevi mesaj verildiği kanaatindeyim. Bu durum aynı zamanda Tayvan'ın demokratik bir rejim olması nedeniyle, bir bağımsızlık referandumu sonucunda Çin'in Tayvan'ın egemenliği üzerindeki taleplerini daha çok zorlaştırabilirdi.

Üçüncü Tayvan Boğazı Krizi sonrasında Doğu Asya'da gelişen Çin-ABD ilişkilerinde 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar düşük seviyede de olsa sorunlar yaşanmaya devam etti. Ayrıca bu kriz, Çin-ABD ilişkilerinin rekabetsel işbirliği zeminine oturmasında da önemli rol oynadı. Bu kriz sonrasında Çin-ABD arasındaki üst düzey ziyaretler de hızlandı. ABD Başkan Yardımcısı Al Gore Pekin'e bir ziyaret gerçekleştirdi. Çin Başkanı Jiang Zemin'in 26 Ekim-3 Kasım 1997'de gerçekleştirdiği Vaşington Ziyareti on iki yıl aradan sonra Çin'den ABD'ye başkan seviyesinde gerçekleştirilen ilk ziyaret oldu. Başbakan Zhu Rongji de, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) kabul edilmesi konusunda görüşmeler yapmak üzere Nisan 1999'da ABD'yi ziyaret etti (Gilley, Crispin 1999: 12-14). ABD-Çin arasındaki karşılıklı ziyaretler devam ederken, ABD'nin Doğu Asya'da Japonya ve Tayvan ile savunma ilişkilerini güçlendirmeyi sürdürmesi, Çin tarafının tehdit algısının devam etmesine neden oluyordu. Bu bağlamda Çin, ABD Kongresi'nin Tayvan'a 550 milyon dolar değerinde silah satışını onaylamasını tepki ile karşıladı (Boese 1999, <https://www.armscontrol.org/print/525>, 14 Mayıs 2019'da erişildi). ABD'nin Tayvan'a doğrudan silah satışının yanı sıra, ABD ve müttefiklerine gelecek herhangi bir saldırıya karşı ortak savunma amaçlı "taktik savunma füze sistemleri" (TMD-Theatre Missile Defence System) konusunda Japonya ile deniz ekseninde gerçekleştirdiği (sea-based) işbirliği de Çin tarafından tepkiyle karşılandığı gibi, bu durum kendisinin çevrelenmesi olarak görüldü (O'Donogue 2000). ABD TMD sayesinde, Japonya askeri ittifakının

savunma ve saldırı kapasitesinin düzeyini bütün Doğu Asya’da kapsamlı bir şekilde güçlendirmektedir. Bu bağlamda TMD sisteminin kapsama alanına Tayvan’ın da girmesi, Çin’in Tayvan’a olası bir saldırısının önünde engel oluşturacaktı. ABD’nin TMD stratejisine Japonya’nın yanı sıra Tayvan’ı da dâhil etmesi durumu Çin’in endişelerini daha da artırdı. Çinli yetkililer ve Çin Dışişleri Bakanlığı, TMD’ye Tayvan’ın da dâhil edilmesi tartışmalarına sert tepki gösterdiler. Çin için, kendisinin bir “eyaleti” olan Tayvan’a TMD’yi de içeren silah sistemlerinin sağlanması Çin’in egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ihlal edilmesi anlamına geldiği gibi, Çin halkının da buna karşı olacağı ifade edildi. Çin tarafı, ABD’den, TMD’nin ve ilgili teknolojilerin Tayvan’dan uzak tutulması ile alakalı ve Çin-ABD arasında yayımlanan üç ortak bildiriye ve ilgili sözleri takip etmesini istedi (Yuan 2003: 84-85). Ayrıca Tayvan Başkanı Lee’nin, TMD’nin, Tayvan’ın mevcut ulusal güvenlik ihtiyacından ziyade, uzun dönemli çıkarları için gerekli olduğu açıklamaları da, 20 Ağustos 1999’da Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından kınandı (Beijing Review 1999: 7).

1996’daki Tayvan Boğazı Krizi ve sonrasında ABD-Çin ilişkilerinde yaşanan gerilimlerin taraflar arasında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, Üçüncü Tayvan Boğazı Krizi her iki taraf için de bir çatışma durumunda tarafların ağır maliyetlerle karşı karşıya kalacağını göstermesi açısından, özellikle de Çin için öğretici bir kriz olmuştur. Tayvan Boğazı Krizi’nin sıcak çatışmaya dönüşmesi durumunda, ekonomik ekseninde bir dış politika izleyen Çin’in hem enerji hatları hem de 1979’dan itibaren ekonomik büyümesini sağladığı Doğu Asya’daki dış ticaret hatları büyük bir zarara uğrayabilirdi. Dolayısıyla Çin-ABD ilişkilerinde oluşacak derin bir kırılma, Çin için büyük bir maliyetle sonuçlanabilirdi. Aynı zamanda Üçüncü Tayvan Boğazı Krizi ve sonrasında yaşanan gelişmelerin de etkisiyle Çin, ABD ile ilişkilerini daha fazla gerilmemesi için Doğu Asya dışında birincil derecede dış politika çıkarı olmayan alanlarda da adımlar attı. Bu dönemde Çin, ABD’nin “haydut devlet” olarak tanımladığı İran ile ilişkilerinin seviyesini düşürdü. Aynı zamanda Çin, İran ile askeri ve diğer alandaki işbirliklerini, ABD’nin tepkisini çekmeyecek şekilde yapmaya başladı (Harold, Nader 2012: 4).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1954’ten günümüze kadar yaşanan üç Tayvan Boğazı Krizi, Çin ve ABD’nin Tayvan üzerindeki rekabetinin zirve yaptığı dönemleri göstermesi açısından önemlidir. Tayvan Sorunu 1949’dan itibaren Çin Dış

Politikası'nda birincil derecede önemli seviyede ulusal çıkar alanı ve iç sorun olarak görülürken, Soğuk Savaş Dönemi'nde de 1960'lara kadar ABD tarafından Doğu Asya ve Güneydoğu Asya'da Sovyet ve Çin yayılmacılığını çevrelemek ve bunu önlemek için önemli bir jeopolitik araç olarak görüldü. ABD'nin bu yaklaşımını, özellikle 1970-1989 yılları arasındaki Tayvan Politikası da destekler niteliktedir. Bu dönemde ABD, Sovyetlere karşı Çin ile ilişkilerini yeniden düzenlerken, Tayvan konusunda tavizler vermekten çekinmedi. ABD, Soğuk Savaş sonrasında da Tayvan'ın jeopolitik konumu nedeniyle Çin'i, Doğu Asya'daki çevreleme/sınırlandırma politikasında önemli bir halka olarak görmeye devam ediyor.

Çin Tayvan Sorunu'nu, Mao'dan günümüze kadarki süreçte kendi dış politikasının değişmez konusu olarak görmekle birlikte, Çin'in 1970'lerden itibaren sorunun çözümü konusunda yumuşadığını belirtebiliriz. Çin'in bu politika değişikliğinin altında Sovyet tehdidi olduğu kadar, 1954-55 ve 1958 Krizlerinin bir sonuç doğurmamasının etkisi de var. Fakat bu durum Çin ve ABD'nin Tayvan üzerindeki rekabetinin bittiği anlamına gelmiyordu. Çin - ABD ilişkileri, 1990-2003 yılları arasında özellikle Sovyetlerin uluslararası sistemden çekilmesi sonrasında Tayvan nedeniyle sıklıkla gerildi. Çin'in, özellikle 2000 sonrasında Tayvan Sorunu'nun diplomatik ve barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği noktasına gelmesi, ABD'nin de Bush Yönetimi'nin de "Tek Çin" vurgusu yapması, Çin-ABD ilişkilerindeki "rekabetsel işbirliği" yaklaşımına olumlu katkı yaptı. Dolayısıyla, 2000 sonrasında Tayvan üzerinde gelişen Çin-ABD rekabeti derin krizlere ve kırılmalara neden olmadan yaşanmaktadır. Çin, yumuşak güç araçlarını kullanarak, diğer bir ifadeyle Tayvan ile ekonomik ilişkileri geliştirerek etkisini arttırmak istiyor. Çin'in bu politikasında kısmen başarılı olduğunu da söyleyebiliriz. Tayvan ve diğer ülkeler bağlamında, Çin'in alım gücünün artmasıyla ekonomik olarak çekiciliği de buna doğru orantılı olarak artıyor. 2001 yılında Tayvan ve Çin DTÖ'ye girdikten sonra, Tayvan'ın toplam dış ticaretinde ABD'nin payı 1998-2018 yılları arasında %23'ten %12'ye gerilerken, Çin'in payı ise %15'ten %31'e yükseldi. Tayvan, Ocak 2017'de New Southbound Policy (NSP) ile ihracatını Çin'den Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerine kaydırma politikası başlatsa da, uyguladığı bu politikada şimdiye kadar somut bir başarı sağladığı söylenemez.

KAYNAKÇA

- Beijing Review (September 1999), Vol. 42, Nu. 36.
- Burr, William (1999), *The Kissinger Transcripts: The Top secret Talks with Beijing and Moscow*, New York: New Press.
- China: U.S. Policy Since 1945 (1980), *Congressional Quarterly*, Washington, D.C.
- Garver, John W. (1977), *Face Off: China, the United States, and Taiwan's Democratisation*, Seattle: University of Washington Press.
- Garver, John W. (2006), *China and Iran: ancient partners in a post-imperial world*, Seattle: University of Washington Press.
- Gilley, Bruce-Shawn W. Crispin (1999), "Limited Engagement", *Far Eastern Economic Review*, 162(16): 12-14.
- Harding, Harry (1992), *A Fragile Relationship: The United States and China Since 1972*, Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- Harold, Scott ve Alireza Nader (2012), *China and Iran: Economic, Political, and Military Relations*, RAND, Center for Middle East Public Policy.
- Hsiao, Gene T. (1997), *The Foreign Trade of China: Policy, Law, and Practice*, Berkeley: University of California Press.
- O'Donogue, Patrick M. (2000), *Theater Missile Defense in Japan: Implications for the the U.S.-China-Japan Strategic Relationship*, The Strategic Studies Institute.
- Sino-Soviet Relations (1982), *Survival: Global Politics and Strategy*, 24 (4): s.186-186.
- U.S. Government Printing Office (1978), Congress of the United States: China: A Reassessment of the Economy: A Compendium of Papers Submitted to the Joint Economic Committee, Washington.
- United States Government Printing Office (1998) "US Congressional Record", Vol. 144, Part. 5, April 21, 1998 to April 30 1998, Washington.
- Van Kemenade, William (1997), *China, Hong Kong, Taiwan, Inc.*, New York: Alfred A. Knopf.
- Yuan, Jing-Dong (2003), "Chinese Responses to U.S. Missile Defenses: Implications for Arms Control and Regional Security", *The Nonproliferation Review*, 10 (1): s. 75-96.

Elektronik Kaynaklar

- Boese, Wade (1999), “U.S. Arms Sales to Taiwan Further Upset China”, *Arms Control Association*, (<https://www.armscontrol.org/print/525>, (Erişim tarihi, 14 Mayıs 2019).
- Broder, John M. (Oct. 25, 1997), “Clinton Defends Engagement With China,” *The New York Times*,<http://www.nytimes.com/1997/10/25/world/clinton-defends-engagement-with-china.html>, (Erişim tarihi, 10 Mayıs 2019).
- Office of the Historian, “Foreign Relations of the United States, 1969 – 1976”, Vol. XVII, China, 1969 – 1972, Document 203, Shanghai, February 27, 1972. <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, (Erişim tarihi, 10 Mayıs 2019).
- Taiwan Relations Act (1979), American Institute in Taiwan (<https://www.ait.org.tw/our-relationship/policy-history/key-u-s-foreign-policy-documents-region/taiwan-relations-act/> (Erişim tarihi, 11 Mayıs 2019).
- Tyler, Patrick E. (May 24, 1995), “China Demands U.S. Cancel Visit by Taiwan's President,” *The New York Times*, (<https://www.nytimes.com/1995/05/24/world/china-demands-us-cancel-visit-by-taiwan-s-president.html>, (Erişim tarihi, 05 Mayıs 2019).
- US Department of State Archive (2001-2009), “The Taiwan Strait Crises: 1954-55 and 1958”, (<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/88751.htm>, (Erişim tarihi, 15 Mayıs 20).
- U.S.-PRC Joint Communique (1982), (https://photos.state.gov/libraries/ait-taiwan/171414/ait-pages/817_e.pdf, (Erişim tarihi, 08 Mayıs 2019).

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE MALEZYA-TAYVAN İLİŞKİLERİ: ALGILAR, ETKENLER VE UYGULAMA BOYUTU

Ferhat DURMAZ*

GİRİŞ

Malezya-Tayvan ilişkileri 1960'ların başında diplomatik olarak konsolosluk düzeyinde tesis edilmiştir. Bununla birlikte, 1971'de Çin'in Birleşmiş Milletlerde (BM) Tayvan sınırlarını da içerecek şekilde temsil gücü kazanması ve 1972'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Richard Nixon'ın Çin Halk Cumhuriyetini ziyaret etmesi, Malezya Başbakanı Tun Abdul Razak Hussein'de uluslararası toplumla birlikte hareket etmenin Malezya'nın ulusal çıkarları için en uygun seçenek olduğu şeklinde bir düşünceyi ortaya çıkardı (Selat, 1987: 28-29). Zira Tun Razak'a göre, Taipei'nin meşruiyetinin azaldığı bir dönemde, Malezya'nın Tayvan'ı bağımsız bir siyasi aktör olarak görmesi ve ilişki kurması Çin'in Malezya'daki komünist partiyi hükümete karşı destekleyerek iç meselelere tekrar müdahale etmesine neden olabilirdi (Leong, 2006: 5).¹ Bu bağlamda, Malezya, Tayvan'ı Çin anakarasının bir parçası olarak kabul edilmesini öngören ve siyasi temsile ilişkin sorunları Çin halkının kendi meselesi olarak değerlendiren 'tek Çin politikasını (one-China policy)' benimsedi. Malezya benimsediği bu politikanın bir sonucu olarak Taipe'deki temsilciliğini "Ticaret ve Kültürel Değişim Merkezi" olarak isimlendirmiş, buna karşılık Tayvan, Kuala Lumpur'daki diplomatik temsilciliğini "Uzak Doğu Ticaret ve Tur Merkezi" şeklinde bir ekonomik temsilciliğe dönüştürmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, Malezya-Tayvan ilişkileri 1970'lerin ortalarından 1980'lerin ortalarına kadar gayri resmi ve düşük seviyelerde seyretmiştir.

---

* Doktora Adayı, Siyaset Bilimi Bölümü, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi.

¹ Çin Halk Cumhuriyeti 1950 ve 1960'lı yıllarda Malezya'daki komünist hareketleri destekleyerek Malezya'nın iç işlerine dolaylı yoldan karışmıştır.

Diğer yandan, 1981'de Malezya'da Başbakanlık koltuğuna oturan Mahathir Mohamad, Malezya'nın doğudaki komşuları Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın sermaye birikimi ve yüksek teknoloji yönünden büyük bir başarı yakaladığını düşünmekteydi. Bu noktadan hareketle, Mahathir bu üç ülke ile ilişkilerin geliştirilmesi ve onlara ait değerlerin Malezya'ya aktarılmasını öngören 'doğuya bak politikasını (look at east)' izlemeye başladı. Bu politikanın Malezya-Tayvan ilişkilerine yönelik ilk olumlu etkileri 1980'lerin ortalarında Tayvanlı iş insanlarının Malezya'da ekonomik yatırım yapmaya başlamalarıyla görülmüş, 1980'lerin sonlarına doğru artan ekonomik yatırımlar ve tarafların iyi niyet beyanlarıyla daha belirgin bir hale gelmiştir. Öyleki, bu zaman diliminde, Malezya, Tayvan'ın dış yabancı yatırımlarında ön plana çıkan ülkelerden birisiydi (Ariff ve Ng, 1998: 157). Bunun yanında, Malezya'nın Taipe'deki temsilciliği 1987 yılında 'Malezya Dostluk ve Ticaret Merkezi' olarak yeniden isimlendirilirken; Tayvan'ın Kuala Lumpur'daki temsilciliği 1988 yılında 'Taipei Ekonomi ve Kültür Merkezi' adını aldı. Bu isimlendirme Malezya için çok fazla anlam ifade etmesede, Tayvan'ın Kuala Lumpur'daki ofisi 'Taipei' adını içermesiyle esasen Tayvan'ı kastetmekte ve dolayısıyla bu durum Tayvan için bir kazanım anlamına gelmekteydi.

Malezya-Tayvan ilişkileri 1990'larda ve 2000'lerde kayda değer bir şekilde gelişti. Bunda, Tayvanlı politika yapımcılar tarafından her seferinde içeriği güçlendirilerek ortaya konan 'güneye yönelme politikası (go south policy)' son derece etkili olmuştur. Bu bağlamda, Malezya, yatırımcılar için uygun ekonomik koşullara sahip olması, bölgenin önemli güçlerinden biri olması ve kültürel bağlardan dolayı Tayvan'ın stratejisinde diğer Güneydoğu Asya ülkelerine kıyasla daha ön planda olmuştur. Ayrıca, Malezya ekonomik açıdan yatırımlara ve teknolojik gelişmeye ihtiyaç duyması nedeniyle Tayvan ile ilişkilere önem vermiştir. Bu durum ikili ilişkilerde artan bir ticaret hacmine, karşılıklı üst düzey ziyaretlerin yapılmasına ve insanlar arası ekonomik ve kültürel etkileşimin artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, ikili ilişkilerde ticaret hacminin istenen seviyede gerçekleşmemesi ve Çin'in müdahalesi gibi çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, Malezya-Tayvan ilişkilerini incelemek son derece önem kazanmaktadır.

Bu bölüm Doğu Asya'da orta büyüklükte bir güç olarak kabul edilen Malezya ile ekonomik açıdan Asya kaplanlarından biri olarak nitelendirilen ancak siyasi olarak bir izolasyona maruz kalan Tayvan arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası

dönemde Malezya ile Tayvan arasındaki ilişkilerin ekonomik, sosyal ve siyasi boyutu içerecek şekilde çok yönlü olarak geliştiğini iddia etmektedir. İlişkilerdeki bu niteliğin ortaya çıkmasında tarafların birbirlerine yönelik pozitif algıları ve bölgesel politika gibi çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bu noktalardan hareketle, bu araştırma öncelikle Malezya ve Tayvan'ın birbirlerini nasıl algıladığını ve ikili ilişkileri etkileyen temel dinamikleri analiz edecektir. İkili ilişkilere ilişkin genel çerçeve oluşturulduktan sonra, Malezya-Tayvan ilişkilerinin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel boyutu ortaya konulacaktır. Takip eden kısımda, ilişkilerin daha iyi bir nitelik kazanmasını engelleyen problemler açıklanacaktır. Sonuç kısmında ise ilişkiler genel olarak değerlendirilecektir.

1-Malezya ve Tayvan'ın Birbirlerine Yönelik Bakış Açıları

1.1. Malezya Perspektifinden Tayvan

Tayvan istikrarlı bir ekonomik büyümeye ve önemli oranda ticaret ve yatırım kapasitesine sahip bir ülkedir. Bunun yanında, Tayvan, işgücünün çalışkanlığı, siyasi otoriteye saygı duyan Konfüçyüs kültürünün hakim olduğu ve girişimcilik ruhunun yüksek olduğu bir aktör olarak görülmektedir (Shee, 2004: 75). Ayrıca, Kuala Lumpur için Taipei gelişmiş sanayisi, elektronik ürünleri ve yüksek teknolojisi ile önemli bir tedarikçi konumundadır. Tüm bu hususlardan dolayı, Malezyalı politika yapıcılar, ülkenin sanayileşme programını uygulamaya koymak, gelişmişlik düzeyini yükseltmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için Tayvan'ı ekonomik ilişkilerin güçlü bir şekilde geliştirilmesi gereken bir aktör olarak algılamaktadırlar (Leong, 1995: 81).

Siyasi boyut açısından bakıldığında, Malezya'ya göre Tayvan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olup politik ilişkilerin düşük düzeyde tutulması gereken bir aktördür. Zira, Kuala Lumpur'un perspektifine göre Taipei'nin gerçek niyeti Malezya ile geliştirilebilecek politik ilişkiler aracılığıyla ASEAN² bölgesinde daha fazla diplomatik destek kazanmaktır. Bundan ötürü, Malezyalı karar alıcılar Tayvanlı siyasetçilerin girişimlerine

---

² Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), 1967 yılında Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur tarafından kurulmuştur. Örgüt, Brunei'nin 1984'te, Vietnam'ın 1995'te, Laos'un 1997'de, Myanmar'ın 1997'de ve Kamboçya'nın 1999'da üye olmasıyla tüm Güneydoğu Asya'yı kapsayacak hale gelmiştir. İç işlerine karışmama, devletlerin egemenliğine saygı ve uyuşmazlıkların barışçıl çözümü gibi normları benimseyen örgüt ekonomik işbirliğini ve barış ve istikrara dayalı bir bölgesel düzen tesis etmeyi amaçlamaktadır.

ve ziyaretlerine ihtiyatlı bir şekilde yaklaşmaktadırlar. Bu durum aynı zamanda Malezya'nın 1970'li yıllarda benimsemiş olduğu tek Çin politikasını Soğuk Savaş sonrası dönemde güçlü bir şekilde sürdürmesi anlamına gelmektedir. Malezya'nın politik açıdan bu algısını devam ettirmesinde bölgesel ve uluslararası gelişmeler oldukça etkili olmuştur. İlk olarak, Mahathir'in 1990'lı yıllarda ifade ettiği gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD gibi büyük güçler Tayvan'ı bağımsız bir siyasi aktör olarak tanımayacaklarını söylemleri ve eylemleriyle ortaya koymuşlardır. Böyle bir durumda, Malezya'nın Tayvan'ı bağımsız bir siyasi aktör olarak görmesi ve ilişki geliştirmesi çıkar sağlamayacak bir dış politika eylemi olarak tasavvur edilmiştir. İkinci olarak, 2000'li yıllarda, ABD'nin teşvik ettiği neoliberal politikalar Malezya ekonomisini daha da kırılanlaştırmış, bu nedenle Çin'in artan ekonomik gücü Malezya için daha önemli hale gelmiştir (Yalvaç, 2018: 212). Başka bir ifadeyle, Malezya'nın Tayvan'ı bağımsız bir siyasi aktör olarak görmemesinde uluslararası ilişkilerde ekonomik ve siyasi açıdan önemli bir aktör haline gelen Çin'i karşısına almama isteği kritik bir rol oynamıştır. Bu iki husus; Malezyalı politika yapıcılarının siyasi ilişkiler bağlamında Tayvan'ı Çin Halk Cumhuriyetine bağımlı bir aktör olarak okumalarına yol açmıştır (Issues and Challenges: 214).

1.2. Tayvan Perspektifinden Malezya

Küresel politikada diplomatik ilişkiler kurması ve uluslararası örgütlere aktif katılımı Çin Halk Cumhuriyeti tarafından engellenen Tayvan, Soğuk Savaş sonrası erken dönemde, Malezya'yı kendisini bağımsız bir ülke olarak tanıyabilecek ya da en azından destekleyebilecek bir aktör olarak değerlendirmiştir. Devam eden süreçte, Tayvan, Mahathir Mohamad liderliğindeki Malezya'yı 1998'de Endonezya'da Suharto'nun düşmesinin ardından ASEAN örgütünün lideri olarak görmüştür. Bu husus Taipei yönetiminde Malezya'nın desteğinin alınmasının zamanla diğer ASEAN üyelerinin de Tayvan'ı destekleyeceği şeklinde bir izlenimin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Shee, 2004: 76-77). Ancak, 2000'li yıllara gelindiğinde, Malezya'nın Tayvan'ı tanımayacağı ve siyasi olarak desteklemeyeceğinin açıkça belli olmasından sonra Tayvan'ın Malezya'ya bakışı daha çok ekonomik bir niteliğe dönüşmüştür.

Tayvan'ın vizyonuna göre Malezya modernleşme ve gelişme sürecini hızlı bir şekilde tamamlamak isteyen aktörlerden birisidir. Bu çerçevede, Tayvan, Malezya'da ekonomik açıdan etkinlik tesis etmesinin çok fazla göze çarpmayacak bir husus olduğuna inanmaktadır. Dahası, bunun belli bir süre

sonra siyasi ilişkilerin gelişmesine yol açacağını düşünmektedir (Leong, 1995: 89). Ayrıca, Tayvan, Mahathir liderliğinde sağlanan siyasi istikrar, güvenilir iş piyasası ve bu piyasadaki etkin Çin asıllı Malezyalı nüfusundan dolayı Malezya'yı ekonomik açıdan beklentileri karşılayacak uygun bir hedef olarak kategorize etmiştir (Shee, 2004: 75-76). Bunun yanında, Tayvan'a göre Malezya, ASEAN ülkelerini birbirine bağlayan bir pazar ağında diğer ülkelere ulaşma açısından başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 26). Benzer şekilde, 2000'li yıllarda, Tayvan yönetimi, Malezya'nın helal gıdada en önemli aktörlerden biri haline gelmesinden dolayı bu ülkeyi daha geniş Müslüman pazarlara ulaşmada bir köprü olarak görmüştür (Star Online, 17.09.2017).

2. İlişkileri Etkileyen Faktörler

Malezya-Tayvan ilişkilerinin şekillenmesinde aktörlerin birbirlerine yönelik algılarının yanında, birincil ve ikincil faktörler de son derece önemli bir rol oynamaktadır. Birincil faktörler olarak sınıflandırılabilir hususlar, her iki aktörün güncel ekonomik ve siyasal çıkarları ile kültürel değerleridir. Bunun yanında, aktörlerin dış politika bağlantıları ve büyük güçlerin tutumları sürece yön veren ikincil hususlar olarak ifade edilebilir.

Bu noktada en önemli husus, Malezya ve Tayvan'ın çıkarlarını nasıl tanımladıkları, karşılıklı ilişkilerin genel niteliğini belirleyen en temel faktördür. Kuala Lumpur'un ilişkilerden temel beklentisi ticaret hacmini artırmak ve Tayvan sermayesinin Malezya'ya gelmesini sağlamaktır. Tayvan ise Malezya'da yatırımlar yapmayı, ekonomik kazanç sağlamayı ve ucuz işgücü ile hammadde temin etmeyi amaçlamaktadır (Marston ve Bush, 2018). Buna ek olarak, daha da önemlisi, Tayvan ekonomik üstünlüğünü kullanarak Malezya'daki temsilciliğinde çalışan yetkilileri için daha fazla diplomatik ayrıcalık kazanmayı, ikili anlaşmalar imzalamayı ve karşılıklı ziyaretlerin sayısını çoğaltmayı hedeflemektedir (Ku, 2000: 140). Malezya'nın ekonomik çıkarlarını öne çıkaran bakış açısı ve Tayvan'ın siyasi pozisyonunu önceleyen yaklaşımı tarafların ilişkilerden beklentisinin büyük ölçüde farklılaştığını göstermektedir. Bu durum ikili ilişkilerin genel niteliğinde tarafların farklı alanlara öncelik vermesine neden olmakta ve dolayısıyla zaman zaman, ekonomi haricinde, bölgesel siyasete ilişkin spesifik durumlarda tarafların ortak bir zeminde bir araya gelmelerini zorlaştırmaktadır.

Malezya diğer Güneydoğu Asya ülkelerine kıyasla önemli bir oranda Çin kökenli Malezyalı nüfusa sahiptir. Etnik açıdan oldukça çeşitli bir yapıya sahip olan Malezya'da Çin kökenli nüfus ülkenin ekonomik dönüşümüne büyük katkılar sağlamıştır. Dahası, Malezya'daki endüstriler büyük ölçüde bu Çin kökenli Malezyalı iş insanları tarafından domine edilmektedir. Çin kökenli Malezyalıların Tayvanlılar ile benzer bir kültürel arka plana sahip olmaları ekonomik ilişkileri kolaylaştırıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır. Tayvanlı yatırımcılar Malezya'daki yatırımlarında büyük ölçüde Çin kökenli Malezyalıları istihdam ederek onlarla olan kültürel ve sosyolojik yakınlıklarından yararlanmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, Çin kökenli Malezyalılar aracılığıyla Tayvanlı yatırımcılar kültürel engelleri aşabilmekte, dil sorununun üstesinden gelebilmekte ve diğer ülkelerden gelen yatırımcılara karşı üstünlük sağlayabilmektedirler (Chow, 2006: 199; Yeoh, Le and Yemo, 2018: 25-26).

Diğer yandan, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD-Çin-Tayvan eksenindeki gelişmeler Malezya ile Tayvan arasındaki ilişkilerde 'teşvik edici' ya da 'engelleyici' bir unsur olarak yer almaktadır. 21. yüzyılda ABD, Çin Halk Cumhuriyeti'nin yükselen gücünü dengelemek istemekte ve Güney Çin Denizi konusunda kendi çıkarlarını ifade etmeye çalışmaktadır. Bu durum ABD'nin bölgede Tayvan ile ilişkileri öncelik haline getirmesine ve 2000'li yıllarda Çin'in gücünü dengeleme stratejisi izlemesine neden oldu (Kasım, 2018: 160-161). ABD'nin Tayvan'ı dikkate alan politikaları bölgede Malezya gibi ülkeler için Tayvan ile ilişkileri geliştirmede motive edici bir dinamiktir. Bunun yanında, ilişkilere yönelik bir diğer pozitif unsur, 2000 sonrası dönemde, Tayvan'ın Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerindeki yumuşamaya rağmen Çin'in gücüne yönelik duyduğu şüphelerin onun güneye inmesine ve Malezya gibi ülkelerle ilişkilere öncelik vermesine neden olmasıdır (Leong, 1995: 98-99). Bununla birlikte, Çin Halk Cumhuriyeti, Malezya'nın Tayvan ile olan ekonomik ilişkilerinin (diplomatik ilişkiler olmasa dahi) bu ülkenin izlemiş olduğu tek Çin politikasına aykırı olduğunu öne sürmekte, Kuala Lumpur ile Taipei arasındaki karşılıklı ziyaretlere yönelik eleştirilerini ifade etmekte ve dolayısıyla ilişkilere olumsuz yönde etki eden bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır (Issues and Challenges, 215). Bir diğer olumsuz dinamik, Çin ile Tayvan arasındaki yumuşama durumunda Tayvanlı iş insanlarının olumlu atmosfere bağlı olarak Malezya'dan ziyade Çin'e yönelmeleridir.

3. İlişkilerin Pratik Görünümü

Soğuk Savaş sonrası dönemde Malezya-Tayvan ilişkilerinde kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. İlişkilerin erken dönemi olan 1970'li ve 1980'li yıllara kıyasla bu dönemdeki ilişkilerde ekonomi ile sosyal alanlarda önemli ilerlemeler ve bazı politik gelişmeler gözlemlenmiştir. Bu niteliklerle, Soğuk Savaş sonrası dönem, ilişkilerin tarihsel seyri içerisinde büyük bir değişimi temsil etmektedir. Bu bağlamda, bu başlık altında ilişkilerin ekonomik, siyasal ve sosyal değişkenleri ve görünümü analiz edilecektir.

3.1. Ekonomik İlişkiler

Ekonomi, Malezya-Tayvan ilişkilerine süreklilik kazandıran en önemli unsurdur (Abdullah, 2006: 213-214). Siyasi alanda taraflar arasında belli bir bağın tesis edilemediği dönemlerde bile ilişkilerin ticari boyutu varlığını koruyan bir nitelikte olmuştur. Bu durumun temel nedeni, Malezya'nın dış politikasını ekonomik ihtiyaçlarını giderecek aktörlere öncelik verecek şekilde yapılandırması ve siyasi açıdan merkezin dışına itilen Tayvan'ın mucize niteliğinde başarılı bir ekonomik dönüşüm geçirmesi ve diğer devletlerle ilişkilerden ekonomik kazançlar elde etmek istemesiydi.

1980'lerin başlarından itibaren Kuala Lumpur, doğuya bak politikası çerçevesinde, Tayvan'ın dahil olduğu gelişmiş Doğu Asya ülkelerinin sermayesinden ve üstün teknolojisinden yararlanmayı amaçladı. Malezya, bilgi teknolojisi, elektronik ürünler ve yüksek teknoloji alanında Tayvan'ın uzmanlaşmasından yararlanmak için bu ülke ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine önem vermekteydi (Shee, 2004: 75). Diğer yandan, Tayvanlı yatırımcılar 1980'lerden itibaren artan işgücü ve toprak maliyeti gibi olumsuz ekonomik faktörlerle uğraşmakta ve adadan uzaklaşarak yatırımlar için yeni alanlar aramaktaydılar. Üstelik bu dönemde Çin anararası Tiananmen olayları³ nedeniyle Tayvanlı yatırımcılar için güven vermemekte ve OECD ülkelerinde korumacı ekonomik politikalar artmaktaydı (Chow, 2006: 183-184). Dolayısıyla bu gelişmeler Tayvanlılar açısından ucuz işgücüne, önemli bir yerel pazar potansiyeline, politik istikrara ve (etnik

---

³ 1989'da Çin'in başkenti Pekin'deki Tiananmen Meydanında öğrenciler temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi, eşitsizliklerin giderilmesi ve şeffaf bir yönetim sistemi talebiyle reform çağrılarında bulunmuşlar ancak ordu bu gösterileri kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Çok sayıda kişinin öldüğü olayların sonrasında iş insanları Çin Halk Cumhuriyetindeki yatırımlarını belli bir süreliğine ertelemişlerdir.

olarak Çin kökenli Malezyalılar nedeniyle) kültürel benzerliğe sahip Malezya'nın daha değerli hale gelmesini sağladı (Ariff ve Ng, 1998: 168; Buszynski, 6-7).

İlişkilerdeki olumlu nitelik 1988 yılında 2,7 milyon dolar olan Tayvan'ın Malezya'daki yatırımının 1989 yılında 158,6 milyon dolara yükselmesiyle ekonomik göstergelerde yansıdı (Ku, 2000: 143). Bunun yanında, 1985 yılında 678,3 milyon dolar olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi 1990 yılında 2,10 milyar dolara ulaştı (Issue and Challenges, 216). Tayvan ile ekonomik ilişkilerin getirdiği avantajların bilincinde olan Malezya, 1989 yılında, Tayvanlı yatırımcılarında dahil olduğu Doğu Asya yatırımcıları için bürokratik işlemleri daha kolay hale getirdi (Ariff ve Ng, 1998: 161). Daha önemlisi, Malezya, Tayvanlı yatırımcıların karşılaştığı sorunları çözmek ve aralarındaki iletişimi daha kolay hale getirmek için tasarlanan 'Malezya'daki Taipei Yatırımcıları Birliği' derneğinin 1990 yılında kurulmasında ve meşruluğunu kazanmasında yasal kolaylıklar sağladı (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 25). Ayrıca, Kuala Lumpur, Taipei'nin davetine olumlu yanıt vererek, 1992 yılında iki personelini ziraat konusunda eğitim için Tayvan'a gönderdi. Dolayısıyla, Taipei ekonomik üstünlüğünü kullanarak Kuala Lumpur nezdinde idari anlamda tanınırlık elde etti. Bu husus, ilişkilere Tayvan'ın Malezya temsilciğinin isminin 1992'de 'Taipei Ekonomik ve Kültür Ofisi' olarak değiştirilmesiyle olumlu bir şekilde yansıdı. Artık Taipei ekonomi alanındaki olumlu gelişmelerin ikili ilişkilerin ilerlemesinde itici bir faktör olduğunu düşünmeye başlamıştı. Bununla birlikte, belirtilmesi gereken önemli bir husus, bu erken dönemde, Tayvan'dan Malezya'ya yönelik yatırımlar küçük ve orta ölçekli olup emek yoğun sektörlere dayanmaktaydı (Leong, 1995: 85; Ku, 2000: 133-134).

Soğuk Savaş sonrası erken dönemde, Tayvanlı iş insanlarının Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki yatırımlarının sınırlı koşullar altında gerçekleşmesi, Çin'e yönelik yatırımların riskler taşıması ve bölgedeki Çin hâkimiyetinin belirginleşmeye başlaması, Lee Teng-hui liderliğindeki (1988-2000) Taipei'nin alternatif bölgeler aramasına ve sonuçta güneye yönelme politikasını benimsemesine neden olmuştur (Yalvaç, 2018: 212). Bu politika esas olarak Çin'e giden yatırımları Malezya gibi ülkelerde planlı bir şekilde yapmayı, daha önceki yatırımların niteliğini teknik ürünlere çevirmeyi, Malezya'dan elde edilecek olumlu ekonomik değerleri Tayvan'ın ekonomik büyümesi için kullanmayı ve Malezya ile diplomatik ilişkiler tesis etmeyi ya da en azından ilgili politik, askeri ve ekonomik gelişmelerde bu ülkenin

desteğini almayı amaçlamaktadır (Leong, 1995: 94-98; Ku, 2000: 134). Dolayısıyla, bu politika Malezya'ya yönelik ilk yatırımların olumlu sonuçlar ortaya çıkarmasından hareketle sistematik bir politikanın siyasi alanı da içerecek şekilde daha kapsamlı neticelere yol açacağını öngörmekteydi. Bu çerçevede, Tayvanlı iş insanlarının Malezya'da yatırımlar yapmalarını teşvik edilmiş, devlet bankaları aracılığıyla daha kolay finansman almaları sağlanmış, ekonomik destekler ya da korumalar tesis edilmiş ve öncelikle kamu sektörünün Malezya'ya girmesi sağlanarak ekonomik riskler en aza indirilmeye çalışılmıştır (Ku, 2000: 134, 143). Diğer yandan, Malezya hükümeti Taipei'nin güneye yönelme politikasını memnuniyetle karşılamıştır. Zira, bu dönemde Malezya modernleşme sürecini başarılı bir şekilde sürdürmek için Tayvanlı yatırımcıların sermayesine ihtiyaç duymaktaydı (Leong, 1995: 98). Dolayısıyla, Malezya'nın perspektifi ile Tayvan'ın vizyonu ekonomik ilişkilerin gelişmesi noktasında örtüşmekteydi.

Güneye yönelme politikası çerçevesinde ilişkilerin ekonomik yönünde kayda değer ilerlemeler gözlemlendi. 1993 yılında 64,4 milyon dolara düşen Tayvan'ın Malezya'daki yatırımı 1994'e gelindiğinde 101,1 milyon dolara yükseldi (Ku, 2000: 143). Tayvan ile Malezya arasındaki ticaret hacmi 1995 yılında 5,85 milyar dolara çıktı (Issues and Challenges, 216). Bunun yanında, ekonomik ilişkilerde yatırım ve ticaretin yanında çeşitli projeler ortaya konarak bir çeşitlilik sağlandı. Ayrıca, iletişim, finansal hizmetler ile sigorta ve sosyal hizmetler gibi gelişmekte olan sektörler emek yoğun sektörlerin yerini aldı (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 17). Bu olumlu atmosfere bağlı olarak, Malezya tarafından Tayvan'a gönderilen teknik personel sayısı artan bir ivme kazandı (Ku, 2000: 144; Leong, 2006: 2). Daha önemlisi, yatırımlar konusunda 1994 yılında her iki taraf arasında bir anlaşma imzalanması ilişkilerin mevzuat yönünün güçlenmesini sağladı (Leong, 1995: 90).

Diğer yandan, 1997 Asya finansal krizinin Malezya'yı olumsuz bir şekilde etkilmesi Kuala Lumpur'un Taipei'nin ekonomik beklentilerini karşılayamamasına neden oldu. Bu bağlamda, 1990'dan 1995'e iki ülke arasındaki ticaret hacmi yüzde 50'den fazla artarken, 1997'de ikili ticaret hacminin 7,2 milyar dolar olması yani artışın bir önceki seviyenin altında kalması ticaret hacmindeki büyümenin yavaşladığını göstermekteydi. Ayrıca, 1994'te politikanın başlangıcında 100 olan proje sayısının 1996'da 79'a düşmesi ilişkilerdeki kısa süreli olumsuz atmosferin bir diğer örneği olmuştur (Issues and Challenges, 217).

Finansal krizden dolayı ikili ekonomik ilişkilerde yaşanan durgunluk Tayvanlı iş insanlarının Çin Halk Cumhuriyetine yönelimini hızlandırdı (Chiang ve Gerbier, 2010: 157-158). Çin seçeneğinin tekrar gündeme gelmesi Taipei'nin arzu etmediği bir politik durumdu. Zira, siyasi temsil konusunda bölgesel ve uluslararası ilişkilerde üstün bir konumda olan Çin'e ekonomik bir yönelim Tayvan'ın bölgesel etkinlik arayışına zarar verebilecek bir nitelikteydi. Bunun bilincinde olan Taipei, Tayvanlı işletmeleri Malezya'da daha fazla yatırım yapmaya teşvik etmenin yanı sıra Malezya'ya 100 milyon dolar aktararak hem güney stratejisinin canlılık kazanmasını hem de bölgesel bir aktör olarak önemini artmasını sağladı. Tayvan bu stratejisiyle: (i) kriz sonrası dönemde ikili ticaret hacminde kayda değer bir düşüşün oluşmamasını sağlayarak kendi yatırımcıları için ekonomik faydayı sürdürdü (Issues and challenges, 216); (ii) Kasım 1997'de APEC toplantısından dönen Mahathir ile Tayvan lideri Vincent Siew'in hava alanında görüşmesi, Mart 1998'de Başkan yardımcısı Lien Chan'ın Malezya ziyareti ve Malezya Maliye Bakanı Anwar Ibrahim'in Tayvan'a birkaç defa ziyareti gibi ikili ziyaretlerin ve görüşmelerin çoğalmasına ve dolayısıyla Tayvan'ın bu süreçte etkinliğinin artmasına yol açtı. Malezya açısından bakıldığında Tayvan'ın desteği, iç piyasada güven oluşturucu adımların oluşmasında ve yerel girişimcilerin ekonomik bunalımdan kurtulması sürecinde yardımcı bir rol oynayarak ekonomik sistemin korunmasında önemli bir unsurdu (Ku, 2000: 144-145, 149).

Finansal krizden sonra Lee Teng-Hui liderliğindeki Taipei yönetimi, Malezya'ya ekonomik yardım ve sermaye girişi temin etmeye çalışırken, Çin'e yönelik 50 milyon doları geçen ve ileri teknoloji içeren sektörlerle ilgili yatırım projelerini yasaklamıştır. Böylece, Tayvan, Malezya ile ekonomik ilişkileri güçlendirmeye, Çin'e yönelik yatırımları caydırmaya ve ankaraya aşırı bağımlılığı önlemeye çalışmıştır. Ancak, 20. yüzyılın sonlarında Tayvanlı yatırımcılar Çin'e yönelmeyi daha öncelikli hale getirmesi Malezya'ya yönelik yatırımlarda önemli ölçüde azalmaya yol açmıştır. Bu dönemde Çin'e yönelik yatırıma ilişkin bir takım sınırlamalar olmasına rağmen Tayvan yönetimi tahmin edemedikleri ve kontrol edemedikleri yollarla gerçekleşen gizli yatırımlarla yüzleşmek zorunda kalmışlardır (Chiang ve Gerbier, 2010: 160 -161).

Başkan Lee'den sonra 2000-2008 yılları arasında başkanlık yapan Chen Shui-bian 2002 yılında yeniden tasarladığı güneye git politikası ile Malezya'da daha fazla yatırım yaparak ekonomik ilişkileri çeşitlendirmeyi

ve Malezya'nın da dahil olduğu ASEAN üyeleriyle serbest ticaret anlaşmaları imzalamayı hedefledi (Marston ve Bush, 2018). Bu politikaya yol açan hususlar Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütüne üyelik sürecinin başlaması ve ASEAN ile serbest ticaret anlaşmasını müzakere etmesiydi. Dolayısıyla ekonomik entegrasyonlardan dışlandığı şeklinde bir endişeye kapılan Taipei yönetimi Malezya gibi ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları imzalayarak alternatif bir süreç oluşturmaya çalıştı. Bununla birlikte, aynı dönemde, Kuala Lumpur yönetimi Pekin ile arasında güçlü ekonomik bağlar kurmuş olup Tayvan ile geliştirilecek ilişkilerden dolayı yükselen güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin tepkisini çekmeyi arzu etmemekteydi. Zira, Çin serbest ticaret anlaşmasını egemen devletlerin bir politik eylemi olarak görmekteydi ve geçmişte Tayvan ile bağlantılı bu tür girişimlere karşı çıkmıştı. Daha önemlisi, Taipei ekonomik ilişkileri güçlendirecek ve serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasına yol açacak şekilde yatırımcılarını Çin'den Malezya'ya yönlendiremedi. Diğer bir deyişle, sınırlı bir dönem hariç, Tayvanlıların Çin'e yaptıkları yatırımların büyüklüğü Malezya'ya yönelik yatırımlardan daha baskın gelmiştir. Bu durum Tayvan'ın stratejisinin uygulamaya aktarılamaması ve güneye git politikasının 2000'lerin sonlarına doğru ivme kaybetmesi anlamına gelmekteydi (Bing, 2017: 106-110, 112).

Serbest ticaret anlaşması ve Çin'e yönelik yatırımları sınırlandırma girişimleri dışında 2000'li yıllardaki ilişkilerin ekonomik niteliğine ilişkin sunlar söylenebilir; ilk olarak, Malezya ile Tayvan arasındaki ticaret hacmi genel olarak çeşitli oranlarda artan bir nitelik gösterdi ve dönem boyunca, Malezya, Singapur'dan sonra, ASEAN bölgesinde Tayvan'ın en büyük ticaret ortaklarından biri haline geldi. İkinci olarak, Tayvan bu süreçte Malezya'nın en büyük yatırımcılarından biri oldu. Örneğin, 2004 yılında Tayvan 9,5 milyon dolar yatırımı ile Malezya'nın en büyük yatırımcısıydı. Son olarak, Tayvan'ın Malezya'daki yatırımları biyoteknoloji ve oto-elektronik gibi yeni alanları içererek artan bir çeşitlilik gösterdi (Issues and Challenges, 216-217; Leong, 2006: 2-4). Tüm bu hususlarla Malezya ekonomik anlamda çıkarlar elde ederken; Tayvan için bu durum oldukça farklılık göstermekteydi. Dönem boyunca Pekin ile ilişkileri güçlendiren Kuala Lumpur yönetiminin Tayvan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğunu güçlü bir şekilde vurgulaması ve Taipei'ye yönelik resmi ziyaretleri Pekin'in rahatsız olacağı gerekçesiyle engellemesi Tayvan'ın ekonomik ilişkiler aracılığıyla karşılıklı ziyaretlerin artması ve uluslararası tanınırlığın sağlanması hedeflerine gölge düşürdü.

Malezya'nın Tayvan'ın ekonomik beklentilerini karşılayamaması ve Çin'in 2008 ekonomik krizinden sonra 2010 yılında dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olması Tayvanlı yatırımcılar nezdinde Çin Halk Cumhuriyetinin Malezya'ya kıyasla daha önemli bir aktör haline gelmesine yol açtı (Marston ve Bush, 2018). Ayrıca, bu durumun oluşmasında 2008 ile 2016 yılları arasında Taipei hükümetine başkanlık yapan Ma Ying-jeou'nun güney stratejisine önem vermemesi ve Çin'e yönelik daha faydacı bir yaklaşım benimsemesi etkili oldu (Bing, 2017: 110). Başkan Ma, her ne kadar Çin'i önceleyen bir politika takip etse de, bu dönemde Malezya ile ilişkiler ihmal edilmemeye çalışıldı. Bu çerçevede iki aktör arasında 2000 yılında başlayan ve 2013 yılında 14'üncüsü yapılan 'Malezya-Tayvan Ortak Ekonomi Konferansı' daha fazla anlam kazandı. Bu platform aracılığıyla aktörler ilişkilerdeki sorunların üstesinden gelmeyi, spesifik alanlara yoğunlaşmayı ve eylem planları oluşturmaya çalıştılar. Bu dönemde ekonomik ilişkilerdeki küçülmenin farkında olan Malezya yönetimi Tayvan'daki işletmelerini büyütürken ve kobiler arasında işbirliği oluşturmaya çalışarak Tayvan yatırımlarının iyileşmesini arzuladı (Borneo Post Online, 10. 12. 2013). Bununla birlikte, Kuala Lumpur'un girişimleri Pekin ile Taipei arasındaki olumlu havaya bağlı olarak kayda değer bir etki ortaya çıkarmadı.

Malezya-Tayvan ekonomik ilişkilerinde Taipei'nin Malezya'yı tekrar odak noktası haline getirmesinde 2016 yılında Başkan olan Tsai Ing-wen'in yeni bir güneye git politikası oluşturması oldukça etkili oldu. Tsai; önceki Başkan Ma'nın politikalarının Tayvan'ı anakaraya aşırı bağımlı hale getirdiği ve Pekin'in ödünsüz tek Çin anlayışının Tayvan'ın izolasyonunu artırdığını düşünmekteydi. Tsai liderliğindeki Tayvan bu olumsuz durumun üstesinden gelmek için Malezya'ya yönelimin bağlamını değiştirdi. Daha önceki politikalar gibi yatırım ve ticareti teşvik etse de, bu yeni politika ikili anlaşmaları çoğaltmayı, güncellemeyi ve mekanizmalar oluşturmayı öngörerek ikili işbirliğini derinleştirmeyi amaçladı. Daha önemlisi, Taipei yönetimi Malezya'nın İslami finans ve helal gıda alanlarında küresel ekonomideki öncü rolünden projeler geliştirerek yararlanmayı, bu yolla diğer Müslüman ülkelerle bağlantılar kurmayı ve Çin Halk Cumhuriyeti karşısında rekabet gücünü artırmayı hedefledi (Lee, 02.07.2017; Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 8, 26, 29; The Sun Daily, 03.09.2018). Malezya için Tayvan'ın yeni girişimi Çin'in ekonomik yükselişinin küresel hegemonyaya evrilmeye başladığının belirginleştiği bir dönemde çok taraflılık anlamına gelmekteydi (Yalvaç, 2018: 214-215). Bu yüzden Malezyalı liderler Tayvan'ın yeni

politikasını olumlu karşılanması ve desteklenmesi gereken bir girişim olarak gördüler.

Kuala Lumpur ve Taipei'nin olumlu tutumu ilişkilerin ekonomik boyutunda önemli bir hareketliliğin oluşmasını sağladı. Malezya'da helal gıdanın idari boyutuyla ilgilenen JAKIM, Tayvan'da 100'ün üzerindeki otel ve restorana helal sertifikası verirken; Tayvan Dış Ticaret Geliştirme Konseyi, helal endüstri tanıtım merkezini kurdu (The Star Online, 17.09.2017). 2016 yılında kurulan 'Malezya-Tayvan Ekonomik İşbirliği Komitesi' ile ekonomik ilişkilerin kurumsallaşması yönünde önemli bir adım atıldı. Bu dönemde düzenlenen çeşitli konferanslar ve sergiler her iki aktörün çeşitli alanlarda birbirlerinin potansiyelini görmelerini sağladı (Yacoob, 11.10.2017). Ayrıca, Tayvan'ın Malezya'ya sağlık ürünleri ihraç etmesinin önündeki engellerin giderilmesi gibi, iki ülke arasındaki dış ticarete ilişkin sorunların ortadan kalkmasında taraflar yapıcı bir rol oynadılar. Bu durum her iki tarafın birbirlerinin farklı ürünlerini tecrübe etmelerini sağlayan bir etki yarattı. Tüm bu hususlar, 2016 yılında 14,1 milyar dolar olan ticaret hacminin 2017 yılında 17,55 milyar dolara ulaşmasında görüleceği gibi, Malezya ve Tayvan'ı birbirlerinin önemli ticaret ortakları haline getirdi (The Sun Daily, 03.09.2018).

3.2. Siyasi Boyut

Siyasi açıdan incelendiğinde, Malezya, Tayvan'ı Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak gören sınırlı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın özünde Tayvan ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ancak Taipei'nin siyasi tanınma isteği karşısında Çin lehine statükocu bir tutum benimsenmesi yer almaktadır. Diğer yandan, Tayvan pek çok devletle ilişkilerinde olduğu gibi Malezya ile ilişkilerinde de Kuala Lumpur'un Taipei'yi bağımsız bir aktör olarak tanınmasını arzulamaktaydı. Taipei yönetimi, Malezya'nın ekonomik ilişkilerden kazanç sağladıkça Tayvan'a daha yakın bir aktör haline geleceğini ve bunun belli bir süre sonra Tayvan'ın siyasi statüsünün yükselmesine yardımcı olacağını savunmaktaydı (Ku, 2000: 154). Diğer bir deyişle, Tayvan, doğrudan siyasi girişimlerinin Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkisinden dolayı olumsuz bir etki ortaya çıkaracağını ve süreci daha da zorlaştıracağını düşünerek ekonomik ilişkiler aracılığıyla saygın bir siyasi aktör olarak tanınma peşindeydi (Leong, 1995: 82-83).

Taipei yönetimi ekonomiyi siyasi statü arayışının bir bileşeni olarak değerlendiren yaklaşımı bağlamında 1990'ların ilk yıllarında Malezya'da kayda değer ekonomik yatırımlarda ve girişimlerde bulundu. Tayvan'ın artan ekonomik etkisinin olumlu sonuçlarına bağlı olarak 1990 yılında Malezyalı ve Tayvanlı politikacıların karşılıklı üst düzey ziyaretleri gerçekleşti. Bunun yanında, Kuala Lumpur yönetimi 1992 yılında, Tayvan'ın Malezya'daki temsilciğinin 'Taipei Ekonomik ve Kültür Ofisi' olarak adlandırılmasına ve Tayvanlı temsilcilerin diplomatik ayrıcalıklardan yararlanmasına izin verdi.⁴ Tayvan'ın Kuala Lumpur'daki temsilciliğinde tekrar Taipei isminin geçmesi ve daha önemlisi temsilcilerinin diplomatik ayrıcalıklardan yararlanması ilişkilerdeki olumlu siyasi dönüşümü anlamak açısından önemli bir noktadır. Tayvan'ın diğer ülkelerdeki temsilciliklerinin adının ilgili ülke ile olan ilişkilerin yakınlığına bağlı olduğu göz önüne alındığında, Taipei adını içeren ve temsilciliğin statüsünü merkez yerine ofis olarak belirten 1992'deki adlandırma Malezya nezdinde Tayvan'ın politik tanınırlığının / konumunun yükseldiğini göstermektedir (Ku, 2000: 146-147). Ayrıca, 1970 ve 1980'lerde herhangi bir ayrıcalığa sahip olmayan Tayvanlı temsilciler bu yeni dönemde diplomatik ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamışlardır.

Dahası, Malezya, 1990'ların ilk yıllarında, havacılık, yatırım ve vergi gibi alanlarda Tayvan ile anlaşmalar imzalamada güçlü bir irade gösterdi. Genellikle, anlaşmaların devletler arası imzalandığı dikkate alındığında, bu fonksiyonel anlaşmaların Malezya'nın Tayvan'ı bilfiil olarak tanınması anlamına geldiğini söylenebilir. Ayrıca, 1993 yılında Tayvan'ın önde gelen politikacılarından Lien Chan Malezya'yı ziyaret etti. Bu ziyaret nedeniyle, Malezya, Çin'den baskı ve protestolar görmesine rağmen Tayvan ile ilişkilerden elde edilen ekonomik fayda Kuala Lumpur'un Taipei'ye yönelik olumlu adımlarında ve özerk hareket etmesinde en önemli motive edici dinamikti (Ku, 2000: 148-149).

Diğer yandan, belirtilmesi gereken önemli bir husus, Malezya'nın Tayvan'a yönelik pozitif yaklaşımının ikili ilişkileri ilgilendiren konulara ilişkin olduğudur. Malezya, Tayvan'ın statüsü ile ilgili meselelerin uluslararası bir nitelik kazanmaya başladığı durumda ve Tayvan ile Çin'in doğrudan taraf olduğu meselelerde farklı davranmıştır. Malezya yönetimi Tayvan'ın Soğuk Savaş sonrası erken dönemde BM'ye yeniden kabul edilme

⁴ Malezya-Tayvan ilişkileri konusunda çalışmalarda bulunan Samuel C. Y. Ku (2000: 147) Tayvanlı temsilcilerin sahip olduğu diplomatik imtiyazların kapsamının gizli olduğunu belirtmekte ancak kendisinin yaptığı görüşmelerden Tayvan'ın Malezya'daki temsilcilerinin durumlarından memnun olduğu sonucuna ulaştığını ifade etmektedir.

kampanyası yürütmesi sürecinde kendisinden destek talebine olumsuz yanıt vermiştir. Benzer şekilde, 1996'daki Çin ile Tayvan arasındaki füze krizi sırasında Malezya sürece doğrudan müdahil olmayarak sessiz kalmayı tercih etmiştir. Her iki olaya ilişkin politik tercihlerin arkasındaki sebepler benzerlik göstermektedir: ilk olarak, Malezya, hem Tayvan'ın siyasi statü meselesinde hem de füze krizi sırasında meselenin Çin Halk Cumhuriyeti ile Tayvanı ilgilendirdiğini ve barışçıl bir şekilde çözülmesi gerektiğini düşünmekteydi. İkinci ve önemli bir etken olarak, Malezya soruna doğrudan taraf olan ve bölgede önemli bir gücü temsil eden Çin Halk Cumhuriyeti'ni karşısına almak istememiştir. Bu çerçevede, Malezya'nın güç dengelerini gözetteği söylenebilir (Shee, 2004: 76; Leong, 2006: 3). Üçüncü olarak, Malezya bir politik tercih sunması gerektiği durumda uluslararası toplumla birlikte hareket etmenin en makul seçenek olduğuna inanmıştır. Dolayısıyla, Tayvan'ın siyasi temsili konusunda uluslararası toplumun olumsuz tutumu Malezya'nın politik yönelimindeki en önemli nedenlerden biri olmuştur. Dahası, Malezya, füze krizi sırasında olduğu gibi, soruna doğrudan müdahil olmanın fayda getirmeyecek bir politik eylem olacağını farkındaydı.

Devam eden süreçte, Tayvanlı liderler Asya finansal krizi sürecinde Malezya'nın pozisyonunu kendileri için bir fırsat olarak gördüler. Tayvanlı politika yapımcılarına göre kriz nedeniyle zor günler yaşayan Malezya'ya ekonomik çerçevede yaklaşmak ilişkilerin siyasi boyutunda olumlu bir etki oluşturabilirdi. Bu minvalde, Tayvanlı liderler 1998 yılında Malezya'ya gerçekleştirdiği ziyaretlerle krizin etkilerini hafifletme konusunda yardımcı olabileceklerini ifade etmişlerdir. Daha önemlisi, bu ziyaretler Tayvan Başkanı Vincent Siew, Maliye Bakanı Paul Chiu ve Dışişleri Bakanı Jason Hu gibi üst düzey liderler tarafından gerçekleştirilmişti (Ku, 2000: 149). Yani, Taipeili liderler ekonomiyi ön plana çıkararak Malezya'yı üst düzeyde ziyaret etme imkanı elde etmişlerdir. Tayvanlı liderlerin resmi düzeyde diplomatik ilişkilere sahip olmadıkları Malezya'yı ziyaret etmeleri Tayvan için büyük bir kazanım anlamına gelmekteydi. Bu süreçte Çin Halk Cumhuriyeti artan ziyaretlerden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve Malezya'yı eleştirmiştir. Bunun nedeni Pekin yönetiminin Tayvan'ın asıl amacının ekonomik yardım sağlamaktan ziyade diplomatik kazanç sağlama olduğunu bilmesiydi (Shee, 2004: 77). Ancak, daha öncesinde olduğu gibi, Asya finansal krizi sürecinde ve sonrasında, Taipei ve Pekin'in aksine, Kuala Lumpur yönetimi Tayvan'ın girişimlerini tamamen ekonomik çerçevede yorumlamakta ve ikili ziyaretlerin benimsediği tutumu yapısal olarak değiştirmede düşünmekteydi.

Malezya hükümetinin Tayvan'ın 1999'da uluslararası toplum nezdindeki girişimi karşısında geliştirdiği tutum Tayvan politikasında bir değişim olmadığını ortaya koydu. Tayvanlı politikacı Lee Teng-hui Tayvan'ın artık uluslararası ilişkilerde resmi devletler düzeyinde ilişki kurulmasını gerektirecek şekilde eşit bir statüde olduğunu iddia etmekte ve uluslararası toplumu bunu kabul etmeye çağırıyordu (Leong, 2006: 3). Bununla birlikte, Malezya, daha önce BM'de tanınma girişiminde görüldüğü gibi, büyük güçlerin Tayvan'ın bu girişimini desteklememesinden hareketle talebe olumlu yaklaşmadı. Bunun yanında, daha önceki girişimlerden farklı olarak, Kuala Lumpur mevcut siyasi durumun Taipei için en iyi seçenek olduğunu belirterek ilk kez ve açık bir şekilde statükoyu koruyan bir yaklaşım ortaya koydu.⁵ Bu durum Tayvan'ın ekonomik ilişkiler aracılığıyla siyasi çıkar elde etme stratejisinin çöküşü anlamına gelmekteydi. Bu başarısızlık aynı zamanda Taipei yönetiminin Malezya üzerinden ASEAN ile Tayvan arasında ekonomik işbirliği ya da diyalog ortaklığı tesis etmek şeklindeki geniş kapsamlı hedefinin ortadan kalkması demekti (Buszynski, 2, 10). Zira, bu dönemde, Tayvan yönetimi ekonomik ilişkilerin Malezya nezdinde politik bir etki oluşturacağı ve bunun zamanla diğer ASEAN ülkeleri için örnek teşkil edeceğini düşünmekteydi.

Malezya'nın statükoyu önceleyen yaklaşımı, 2000'li yıllarda Tayvan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir toprağı olduğunu belirtmesiyle, tek Çin politikasından taviz vermeyeceğini vurgulamasıyla ve hükümet üyelerinin Tayvan'ı ziyaret etmelerini engellemesiyle daha da belirginlik kazandı (Leong, 2006: 4). Bu durumun altında yatan iki temel sebep vardı: ilk olarak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli bir siyasi ve ekonomik aktör haline geldiği bir dönemde Malezya hükümeti Çin ile ilişkilerden elde edilecek siyasi işbirliğini ve ekonomik kazancı daha faydalı gördü. İkinci olarak, Kuala Lumpur, önemli bir güç kapasitesine sahip olan ve bölgesel güç dengelerini ciddi bir şekilde etkileyebilen Çin'in taraf olduğu Tayvan konusunda çok fazla bir şey yapamayacağını yani politik sınırlılıklarını fark etti. Bu nedenle Tayvan meselesi ve Taipei'nin ilişkileri geliştirme arzusu genel resim içerisinde çok fazla anlam ifade etmemeye başladı. Bu bağlamda Tayvan'ın önemli bir politik eylem olarak gördüğü ikili ziyaretler siyasi tanınma arayışı içerisindeki işlevselliğini 21. yüzyılın başlarında kaybetti. Ayrıca, Taipei yönetiminin bağımsızlık vurgusu etrafında 2005 yılında

⁵ Malezyalı liderler Tayvan sorunu için bir ülke-iki sistem esasında dayanan Hong-Kong modelinin en uygun seçenek olduğuna inanmaktaydılar. Bununla birlikte, Hong-Kong formülü çoğu zaman Taipei'nin arzu etmediği bir çözüm şekliydi (Buszynski, 1).

yaptığı anayasa değişiklikleri Malezya hükümeti nezdinde olumlu bir etki ortaya çıkarmadı. Daha önemlisi, Taipei'nin bu girişimleri Tayvan ile Çin arasındaki süreci ciddi bir şekilde zarara uğratacak ve bölgesel barışı zedeleyecek gelişmeler olarak görüldü (NY Times, 08.06.2005; Leong, 2006: 7). Devam eden süreçte, 2008'den sonra, Güney Çin Denizi tarafların ortak bir siyasi temelde bir araya gelmesini zorlaştırdı. Bunun nedeni ise Güney Çin Denizi konusunda her iki tarafın ayrı ayrı egemenlik iddialarında bulunması ve daha önemlisi Çin'e yönelik pozitif bir bakış açısına sahip olan Başkan Ma liderliğinin Güney Çin Denizi meselesinde Çin ile uyum içerisinde hareket etmesiydi (Song, 2010: 254-262). Bu durum siyasi bağlamda iki taraf arasındaki fikir ayrılıklarının daha da derinleşmesine neden oldu.

2008 ile 2016 yılları arasında Ma liderliğindeki Taipei yönetiminin Çin'e yönelik olumlu yaklaşımının Malezya-Tayvan ilişkilerine etkisi iki şekilde görüldü. İlk olarak, Çin ile aralarındaki uyuma önem veren Taipei yönetimi Malezya ile aralarındaki ilişkilere siyasi tanınma bağlamında yaklaşmadı. İkinci olarak, bu süreçte Tayvan'ın siyasi amaç gütmemesi Malezya-Tayvan ilişkilerinin politik yönünün gündemin arka sıralarında yer almasına neden oldu. Bu durumun bir diğer nedeni Nisan 2009 ile Mayıs 2018 arasında Başbakanlık yapan Najib Tun Razak'ın Çin ile ilişkilere görece daha fazla önem vermesi ve tek Çin politikasının güçlü bir savunucusu olmasıydı.

İlişkilerin siyasi boyutundaki duraklamanın farkında olan Tsai Ing-wen 2016 yılında güneye git politikasını yeniden oluşturarak Malezya'nın da dahil olduğu Güneydoğu Asya devletleri ile ilişkilerin politik boyutuna bir canlılık kazandırmak istedi. Tayvan'ın bu yöneliminin arkasındaki temel mantık Çin'in siyasi temsile ilişkin taviz vermeyen tutumunun Malezya gibi ülkelerle politik ilişkilerin kurulmasıyla dengelenmesiydi (Yaacob, 11.10.2017, Marston ve Bush, 2018). Bununla birlikte, Malezya'nın 2016 yılında Tayvan ile Çin arasındaki telekomünikasyon dolandırıcılığı meselesine karıştığı ileri sürülen 21 Tayvanlıyı sınır dışı etmesi siyasi ilişkilerdeki dönüşümün kolay olmayacağını ortaya koydu. Malezya yönetiminin Tayvanlıları Taipei'ye iade etmek yerine Pekin'e göndermesi Malezya'nın tek Çin politikasına olan güçlü bağlılığını ortaya koymuştur. Bunun yanında, önemli bir dış etken olarak Çin Halk Cumhuriyeti bu süreçte Kuala Lumpur yönetimi üzerinde dolaylı bir etki kurmuş, Kuala Lumpur ile Taipei'nin güvenlik birimleri arasındaki işbirliğini etkisiz hale getirmiş ve

Malezya'nın sınırdışı etme kararında belirleyici olmuştu (Whiteman, 2016). Dolayısıyla, bu olay Malezya'nın siyasi tutumunun kolayca değişmeyeceğini, Çin'in artan etkisini daha fazla hissettireceğini ve Malezya-Tayvan siyasi ilişkilerinin gelişiminin eskisine göre daha zor olacağını göstermiştir (Straits Times, 30.11.2016).

3.3. Kültürel ve Sosyal Etkileşimler

İlişkilerin diğer alanları ile kıyaslandığında Malezya-Tayvan kültürel ilişkilerinin kayda değer bir şekilde gelişiminin yakın tarihlerde olduğu söylenebilir. Her ne kadar Tayvan'ın Malezya'daki temsilciliğinde 'kültür' ismi geçse de, ilişkiler uzunca bir süre ekonomi ve buna bağlı olarak siyasi çerçevede yürütülmeye çalışılmış dolayısıyla taraflar ilişkilerin sosyal boyutuna ciddi bir şekilde eğilmemişlerdir. Bununla birlikte, Malezya-Tayvan kültürel ilişkilerinde bir dönüşümün yaşanmasında Tayvan'ın uygulama ve politika düzeyindeki adımları oldukça etkili olmuştur. Bunlardan ilki, 2012 tarihinde Tayvan'ın Malezya'daki temsilciliğinde ayrı bir kültür biriminin oluşturulmasıydı (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 26-27). Bu kültürel birim daha önce Tayvan'ın Singapur üzerinden dolaylı bir şekilde yürütmeye çalıştığı ve sınırlı etkiyle sonuçlanan kültürel girişimlerini bundan sonra doğrudan ve daha etkili sürdürebilmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca, bu birim Tayvan kültürünün Malezya'da daha fazla tanınmasını ve Tayvan lehine olumlu bir hava oluşturmasını amaçlamaktaydı. İkinci olarak, Tayvan tarafından 2016 yılında ilan edilen güneye yönelme politikası Malezya ile Tayvan arasında resmi bağlar oluşturma isteğinin Çin tarafından engellendiği bir durumda kültürel ve toplumsal boyutun ön plana çıkarılmasını hedeflemekteydi. Bu anlayış aynı zamanda aktörler arasındaki sosyal bağların ekonomik ve siyasal ilişkileri olumlu yönde etkileyeceği inancına dayanmaktaydı (Chong, 2018: 2-3). Taipei yönetiminin kültürel temelli yaklaşımı eko-politik bir bakış açısına sahip olan önceki politikalarından farklılaşmaktaydı (Marston ve Bush, 2018). Malezya açısından bakıldığında, Kuala Lumpur eğitim ve turizm konusunda Taipei'nin önemli bir potansiyele sahip olduğu noktasından hareketle iki aktör arasındaki hareketliliğin fayda sağlayacağını ve sosyal bağları güçlendireceğini düşünmekteydi (The Star Online, 17.09.2017). Dahası, Malezya hükümeti Tayvan ile ilişkilerin eğitim ve turizm çerçevesinde gelişmesine Çin'in çok fazla tepki göstermeyeceğini tahmin etmekteydi.

İkili kültürel ilişkilerin en önemli boyutunu eğitim oluşturmaktadır. Malezya, Tayvan'ın en önemli deniz aşırı öğrenci kaynaklarından birisidir.

2010 yılında Tayvan'da okuyan Malezyalı öğrenci sayısı 5.248 iken 2015'te 14.942'ye ve 2016'da ise 16.051'e ulaştı. Bunun temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir: (i) 2012 yılında iki ülke arasında yüksek öğrenime ilişkin güven beyanı imzalanması; (ii) 2012 yılında Malezya'nın Tayvan üniversiteleri tarafından verilen sertifika ve diplomaların tanınması konusundaki sorunları gidermeye başlaması ve aynı yıl Taipei'nin Tayvan'da çalışan yabancı öğrencilere iş konusundaki kısıtlamaları hafifletmesi; (iii) Tayvan'ın Malezyalı öğrencilere Tayvan'da okumaları için özel ayrıcalıklar tanınması; (iv) Çin kökenli Malezyalıların benzer kültür nedeniyle üniversite eğitimi için Tayvan'ı tercih etmeleri; (v) üniversiteler arasında imzalanan çeşitli anlaşmaların ve eğitim alanında heyet düzeyinde yapılan ziyaretlerin tarafların bu konuda uyum içerisinde olduklarını göstermesi; ve (vi) Tayvan'ın Malezyalı öğrencilere yönelik burs olanaklarını genişletmesi (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 8, 27-29). Eğitim faaliyetleri iki ülke arasındaki kültürel etkileşimin artmasına, her iki ülke halkının birbirini tanımaya ve Tayvan'a yönelik olumlu bir algının oluşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Malezya ve Tayvan, Çin Halk Cumhuriyetinden herhangi bir baskı görmeden kendi politik iradelerini ilişkilerin bu alanında rahatlıkla ortaya koyabilmişlerdir.

Kültürel ilişkilerin bir diğer kanalı turizm oluşturmaktadır. 2012 yılında Tayvan'ı ziyaret eden Malezyalıların sayısı 341.032 iken bu sayı 2016 yılında 474.420'ye ulaşmıştır. Sayılardaki bu artışın arkasında iki temel husus yer almaktadır. İlk olarak, Taipei yönetimi Malezya ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinden gelen turistler için vize sürecini son yıllarda daha kolay hale getirmeye başlamıştır (Bo-Jiun, 2-3). İkinci olarak, Tayvan yönetimi çoğu Müslüman olan Malezyalıları için İslami hassasiyetlere uygun bir seyahat ortamı oluşturarak Tayvan'ı tercih etmelerini sağlamıştır. Bu noktada Tayvan'ın Müslüman turistler için birtakım adımlar atarak, restoranların helal gıda sertifikası edinmesi gibi, bölgedeki diğer ülkelere kıyasla önemli bir çekim merkezi haline geldiği göz ardı edilmemelidir (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 30). Ayrıca, Tayvanlılar, Çin kökenli Malezyalıları nedeniyle, Malezya'ya yabancı olmayıp bu ülke ile olan kültürel bağlarını devam ettirme çerçevesinde bu ülkeyi ziyaret etmeye önem vermişlerdir (The Star Online, 17.09.2017). Dolayısıyla, turizm; Malezya ile Tayvan arasında var olan bağların tekrar ortaya çıkmasında ve toplumlar arasında güçlü bir iletişimin tesisinde eğitimle birlikte en önemli işlev olmuştur.

4. İlişkilerde Karşılaşılan Sorunlar

Malezya-Tayvan ilişkilerinin daha iyi bir nitelik kazanmasını engelleyen birtakım hususlar bulunmaktadır. Bu etkenler tarihsel süreç içerisinde süreklilik göstermiş ve değişen düzeylerde ilişkileri etkilemiştir. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir;

İlk olarak, Malezya-Tayvan ilişkilerinin gelişmesini engelleyen en önemli dış faktör Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin, Taipei yönetiminin Doğu Asya'da yer alan diğer aktörlerle etkili bir ilişki kurması üzerinde doğrudan ya da dolaylı engelleyici bir etki oluşturmaktadır. Malezya, Taipei'nin girişimlerine ve Tayvan'ın ziyaretlerine olumlu bir yanıt verdiği zaman Çin tarafından tek Çin politikasına bağlı kalması gerektiği noktasında ikaz edilmektedir. Örneğin, Tayvanlı lider Vincent Siew'in 1998 yılının ocak ayında Malezya'ya yapmayı planladığı ziyaret Pekin'in müdahalesi nedeniyle askıya alınmıştır. Özellikle, 2000'li yıllarda Çin'i yükselişinden olumlu bir şekilde faydalanmak isteyen Malezya hükümeti Çin faktörüne her zamankinden daha fazla dikkat etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde, Kuala Lumpur, Malezya-Tayvan-Çin eksenindeki gelişmeleri fayda-maliyet analizi bağlamında değerlendirmiştir. Yani, Çin ile ilişkilerden elde edilecek çıkarın Tayvan ile ilişkilerden elde edilecek faydadan daha fazla olacağı düşüncesi Malezya'nın Çin faktörünü dikkate alarak Tayvan'a ihtiyatlı bir şekilde yaklaşmasının ana nedenidir (Ku, 2000: 134, 149-150).

İkinci olarak, her ne kadar Tayvan önemli bir Asya kaplanı olsa da, 21. yüzyılda ekonomik açıdan Çin ile rekabet edebilecek ve Çin'in ilişkilere yönelik engellemelerini karşı koyabilecek bir kapasiteye sahip değildir. 2000'li yıllarda Tayvan'ın kendi yatırımcıları bile Malezya'dan ziyade siyasi açıdan aralarında bir uzlaşmazlık olan Çin'e yönelmeyi öncelikli hale getirmişlerdir. Yani, Çin pazarı cazip hale geldikçe Malezya-Tayvan ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde bir yavaşlama ve ekonominin olumlu siyasi sonuç ortaya çıkarma olasılığında bir düşüş olmuştur. Malezyalı iş insanlarının Çin'e yönlendirdikleri sermayelerin ve yaptıkları yatırımların miktarının Tayvan ile ekonomik ilişkilerdeki göstergelerin altında kalması bunun en belirgin örneğidir. Ayrıca, politik açıdan, Taipei, Kuala Lumpur'un benimsediği tek Çin politikasını tekrar düşünmesini ya da esnetilmesini sağlayacak politik davranışlar ortaya koyamamaktadır. Bunun nedeni ise siyasi açıdan izole olan Tayvan'ın politik olarak Malezya'yı etkileyecek iletişim alternatiflerine sahip olamamasıdır. Diğer yandan, Tayvan ile kıyaslandığında, Çin artan siyasi gücü aracılığıyla Malezya ile ilişkilerinde

çok taraflı platformları kullanmıştır. Örneğin Asya finans krizi sırasında Çin Halk Cumhuriyeti, Uluslararası Para Fonu aracılığıyla Malezya'nın da dahil olduğu Güneydoğu Asya ülkelerine kredi verilmesinde önemli bir rol oynamıştır. (Leong, 1995: 91; Ku, 2000: 154).

Üçüncü olarak, olası ayrışmalar ve stratejik kaymalar Malezya-Tayvan ilişkilerinin güçlenerek süreklilik kazanmasını engellemektedir. Örneğin, 2008 yılında Tayvan'da iktidara gelen Ma yönetimi, Çin ile uyumlu hareket etmeye çalışmış ve güney stratejisinin güçlü bir savunuculuğunu yapmamıştır. Ma'nın kendi iradesine bağlı olarak ortaya çıkan Tayvan'ın politik yönelimindeki değişiklik Malezya-Tayvan ilişkilerinin niteliğinde bir düşüşe yol açmıştır. Benzer şekilde, 2008-2010 arası dönemde görüldüğü gibi, Güney Çin Denizi konusunda Malezya'nın ABD'ye yakınlaştığı bir ortamda Çin ile Tayvan kısa süreliğine de olsa bir araya gelebilmişlerdir. Bu durum tarafların bölgesel politikada birbirlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur (Song, 2010: 264). İstisna olan ancak ilişkilerdeki sürekliliği engelleyen bu gibi durumlar Kuala Lumpur ve Taipei'nin birbirlerine yönelik girişimlerinin Tayvan ile Çin arasındaki uzlaşmaya bağlı olarak havada kalabilmesinde de görülmektedir. Böylesi bir durumda, Malezya-Tayvan ilişkilerinde pozitif bir etki ortaya çıkarabilecek gelişmeler beklentilerin altında kalmaktadır.

Dördüncü olarak, ikili ilişkilerde taraflardan biri lehine olan kazançlardaki dengesizlik, gereken adımların atılmaması ve ilişkilerin gelişmesini sağlayan bazı olumlu faktörlerin ortadan kalkması diğer olumsuz gelişmelerdir. Ekonomik ilişkilerde Tayvanlı yatırımcıların istediğini elde edememeleri, onların Çin'e yönelmelerine ve Malezya'nın ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Bir diğer unsur olarak 1992 yılında Malezya ile Tayvan arasında imzalanan yatırım anlaşmasının güncel duruma göre yenilenmemesi, ilişkilerin uygulama boyutunda olumsuz bir durum oluşturmaktadır (Marston ve Bush, 2018). 1990'lı yıllarda işgücü maliyetleri açısından elverişli koşullara sahip olan Malezya'nın bu niteliğini 2000'li yıllarda kaybetmesi ekonomik ilişkilerde Tayvan için motive edici bir dinamiğin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Benzer şekilde, 1990'lı yıllarda Malezya'nın ihtiyaç duyduğu yüksek teknolojiyi karşılayan Tayvan 2000'li yıllarda bu konuda Japonya, Güney Kore ve ABD gibi ülkelerle rekabet etmek zorunda kalmıştır (Yeoh, Le ve Yemo, 2018: 31).

SONUÇ

Siyasi açıdan Malezya ve Tayvan'ın birbirlerine yönelik algılarında büyük farklılıklar görülmektedir. Bu durum her iki aktörün politik bağlamda ortak bir temelde bir araya gelmesini çoğu zaman imkânsız hale getirmiş ve ilişkilerin bu yönünde ilerlemenin yavaş olmasına neden olmuştur. Diğer yandan, Kuala Lumpur ve Taipei ekonomik çıkarların gerçekleşmesi açısından birbirlerini önemli bir potansiyel olarak görmüşlerdir. Bu husus ekonominin ilişkilerde en önemli gündem maddesi haline gelmesine yol açmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası dönemde ilişkiler ikincil faktörler olarak belirtilebilecek kültürel bağlardan ve büyük güçlerin stratejilerinden etkilenmeye daha açık hale gelmiştir. Dolayısıyla, hem ekonomi hem de kültürel bağlar Malezya-Tayvan ilişkilerinin dinamik bir nitelik kazanmasına yol açmıştır.

Malezya-Tayvan ekonomik ilişkilerinin dinamizminde Tayvanlı liderler tarafından ortaya konan güneye yönelme stratejisi etkili olmuştur. Yani, ikili ekonomik ilişkilerde genellikle aktif bir konumda olan Taipei olurken, Kuala Lumpur ikili ilişkilerdeki düşüş durumunda inisiyatif almıştır. Bunun yanında, başlangıçta emek yoğun sektöre dayalı olarak ortaya çıkan ekonomik ilişkiler zamanla elektronik ve teknolojik ürünler gibi geniş bir alanı içererek kapsayıcı bir nitelik göstermiştir. Belirtilebilecek bir diğer önemli husus, Malezya süreç boyunca kayda değer ekonomik kârlar elde ederken hem Tayvan'a önemli bir politik taviz vermek zorunda kalmamış hem de Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerindeki istikrarı koruyabilmiştir. Diğer yandan, 1990'lı yıllarda Tayvanlı yatırımcılar da ekonomik açıdan kendileri için uygun ve geniş bir pazara ulaşmışlar ve ekonomik çeşitliliği sağlayabilmişlerdir. Bununla birlikte, 1997 Asya finansal krizinden itibaren Tayvanlı yatırımcılar fayda-maliyet analizi bağlamında Çin'i Malezya'ya tercih etmişler ve bu durum Taipei-Kuala Lumpur ekseninde ekonomik boyutta negatif bir ivme yaratmıştır. Siyasi açıdan, Tayvan, 1990'lı yıllarda, ikili ziyaretlerin gerçekleşmesiyle ve Asya finansal krizi sürecinde etkili olmasıyla birtakım kazançlar elde etmişse de bunlar süreklilik arz eden nitelikte olmamıştır. 2000'li yıllarda, Tayvan yönetimi, Malezya'nın Çin ile gelişen ilişkilerine bağlı olarak ekonomik gücünün siyasi bir etki ortaya çıkarmayacağını fark etmek zorunda kalmıştır.

Tayvan, 1990'lı yıllarda, ekonomik gücüyle ilişkilerde siyasi ilerlemeyi sağlamak istemiş ve Kuala Lumpur'daki temsilciliğinin statüsündeki iyileşmeyi ekonomik gücünün bir uzantısı olarak okumuştur. 1990'lı

yıllarda, Tayvan için karşılıklı ziyaretlerin artması ve temsilcilerinin diplomatik ayrıcalıklardan yararlanması, ilişkilerin siyasi boyutunda olumlu bir havanın oluştuğunu göstermekteydi. Bununla birlikte, Kuala Lumpur ile imzaladıkları ikili anlaşmalar ve Malezya'ya yaptıkları ziyaretler, Tayvanlı yöneticilerde Malezya'nın Tayvan'ı bağımsız bir aktör olarak tanımaya hazır olduğu şeklinde büyük bir yanılsamanın oluşmasına neden olmuştur. Fakat Malezya hükümeti uygulamada Tayvanlı yöneticilerin ziyaretlerini ve Taipei ile imzaladıkları anlaşmaları izlediği dış politikaya zarar vermeyecek ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ciddi bir olumsuz tutumuna neden olmayacak şekilde tasarlamıştır. Malezya'nın Tayvan'a yönelik statükoyu önceleyen yaklaşımı, 21. yüzyılda Malezya-Tayvan ilişkilerinde siyasi bağlamdaki gerilemenin temel nedenidir. Malezya'nın Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerde uyum ve işbirliğini gözetmeye çalıştığı bir ortamda, Tayvan için Malezya ile ilişkilerde devlet statüsünün tanınması ya da politik ilişkilerin gelişmesinin sağlanması açısından çok fazla seçenek kalmamıştır.

Malezya-Tayvan kültürel ilişkilerinin gelişiminde tıpkı ekonomi alanında olduğu gibi Tayvan'ın girişimleri etkili olmuştur. Eğitim ve turizm taraflar arasındaki kültürel etkileşimde temel alanlar olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu alanlarda artan girişimler ve uygulamadaki olumlu gelişmeler aktörlerin kültürel ilişkilerin gelişiminde önemli bir potansiyele sahip olduklarını göstermiştir. Bu bağlamda, bu potansiyelin olumlu olarak değerlendirilmesi ve süreklilik kazanması ikili ilişkilerin diğer alanlarında da önemli değişikliklere neden olabilecektir.

İlişkilerin gelişmesine engel olan dinamikler Çin ve onun yükselişinden, Malezya ve Tayvan'ın büyük güçlerle ilişkilerinden, Malezya'nın ucuz işgücüne sahip olması gibi olumlu faktörlerin kaybolmasından, anlaşmaların yenilenmemesinden ve tarafların gereken iradeyi ortaya koymamalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle burada Çin faktörünün diğerlerinden daha baskın olduğunun altı çizilmelidir. İlişkilerin ilk yıllarından bugüne Çin Halk Cumhuriyeti, Malezya-Tayvan ilişkilerinin üzerinde yürüdüğü zemine sürekli olarak zarar vermiştir. Dahası, bu durum iki ülke arasındaki bağların tesis edilmişinden bu yana artan bir nitelik kazanmıştır. Malezya'nın tek Çin politikasının güçlü bir şekilde savunuculuğunu yapması, Çin'in bu baskısının bir sonucudur. Bu bağlamda ilişkilerin, özellikle siyasi boyutunun, ilerleyen süreçte gelişimi, Çin'in olumsuz etkisinin ortadan kaldırılmasına ya da azaltılmasına ve Malezya'nın tek Çin politikasındaki esnekliğe bağlı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Mohd Kamarulnizam (2006). "The Strategic Importance of Cross-Strait Relations to Malaysia". *Ensuring Interests: Dynamics of China-Taiwan Relations and Southeast Asia*. Ed. Ho Khai Leong and Hou Kok Chung. Kuala Lumpur, University of Malaya.
- Ariff Mohamed, and Ng, Sor Tho (1998). "Taiwanese Investment in Malaysia". *Taiwanese Firms in Southeast Asia: Networking Across Border*. Ed. Tain-Jy Chen, Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- Bing, Ngeow Chow, (2017). "Taiwan's Go South Policy: Déjà vu All Over Again?". *Contemporary Southeast Asia*, 39(1): 96-126.
- Chiang Min-Hua ve Gerbier, Bernard, (2010). "Foreign factors in Taiwan's economic transformation". *Journal of the Asia Pacific Economy*, 15 (2) : 148-165.
- Chow, Peter C. Y. (2006). "Outward foreign investment and export structure: a case study of Taiwan's FDI in Malaysia", *The Journal of International Trade & Economic Development*, 5: 2, 183-205.
- Kasım, Kamer (2018). "Tayvan-ABD İlişkileri ve Güneydoğu Asya'da Güvenliğe Yansımaları". *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları-I: Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler*. Yay. Haz. A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 160-179.
- Ku, Samuel C. Y. (2000). "The Political Economy of Taiwan's relations with Malaysia: Opportunitites and Challenges". *Journal of Asian and African studies*, 35 (1): 133-157.
- Lee, Wendy (02.07.2017). "Taiwan seeks stronger ties with Malaysia in 'New Southbound Policy'", *Taiwan News*, <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/3089365>, 3 Nisan 2019'da erişildi.
- Leong, Ho Khai (1995). "New Directions in Taiwan-Southeast Asia Relations: Economics, Politics, and Security". *Pacific Focus*, 10 (1): 81-100.
- Leong, Stephen (2006). *Malaysia-Taiwan Relations: Political Imperatives Prevailing, ISIS and Co-Sponsored by Cross-Straits Relations Center Shanghai Institute for International Studies Shanghai, China*.
- Selat, Ahmad Mokhtar (1987). *Malaysia's China Policy: The Bilateral Relationship*, Master of Arts (International Relations) in the Department of International Relations, Research School of Pacific Studies, Australian National University, Canberra.

- Shee, Poon Kim (2004). “The Political Economy of Mahathir’s China Policy: Economic Cooperation, Political and Strategic Ambivalence”. *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, 3, 59-79.
- Song, Yann-Huei (2010). “The South China Sea Workshop Process and Taiwan's Participation”. *Ocean Development & International Law*, 41:3, 253-269.
- Yalvaç, Faruk (2018). “Tayvan ve Uzakdoğu’da Hegemonik Liderlik Mücadelesi”. *Türkiye’de Tayvan Çalışmaları-I: Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler*. Yay. Haz. A. Merthan Dünder, Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi. 201-219.
- Yeoh, Emile Kok-Kheng, Le Chang and Yemo, Zhang (2018). “Malaysia-Taiwan Relations and Taiwan’s New South Bound Policy”. *Malaysian Journal of International Relations*, 6, 8-34.

Elektronik Kaynaklar

- “Issues and Challenges between Malaysia and China: Convergence and Divergence of Interests”, http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/163626/10/10_chapter%206.pdf, (3 Nisan 2019’da erişildi).
- Bangkok Post (18.12.2018). “Re-imagining Taiwan's ties with Asean”, <https://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/1596118/re-imagining-taiwans-ties-with-asean>, (4 Nisan 2019’da erişildi).
- Bo-jiun, Jing (2018). “Taiwan’s Regional Strategy in Southeast Asia: Kicking the New Southbound Policy Into High Gear”, <https://www.nbr.org/publication/taiwans-regional-strategy-in-southeast-asia-kicking-the-new-southbound-policy-into-high-gear/>, (1 Nisan 2019’da erişildi).
- Borneo Post Online (10.12.2013). “Malaysia, Taiwan to enhance bilateral economic relations”, <https://www.theborneopost.com/2013/12/10/malaysia-taiwan-to-enhance-bilateral-economic-relations/>, (2 Nisan 2019’da erişildi).
- Buszynski, Leszek, “Taiwan's economic diplomacy towards ASEAN”, <http://www.cuts-citee.org/CDS02/pdf/CDS02-Session5-03.pdf>, (3 Nisan 2019’da erişildi).
- Chong, Ja Lan (2018). “Rediscovering an Old Relationship: Taiwan and Southeast Asia's Long, Shared History”, 11 January, https://www.nbr.org/wp-content/uploads/pdfs/publications/psa_southbound_briefs_2018.pdf, (3 Nisan 2019’da erişildi).
- The New York Times, (08.06.2005). “Constitutional changes approved in Taiwan”, <https://www.nytimes.com/2005/06/08/world/asia/constitutional-changes-approved-in-taiwan.html>, (3 Nisan 2019’da erişildi).

- Leszek Buszynski, "Taiwan's economic diplomacy towards ASEAN", <http://www.cuts-citee.org/CDS02/pdf/CDS02-Session5-03.pdf>, (30 Mart 2019'da erişildi).
- Marston, Hunter and Bush, Richard C. (2018). "Taiwan's engagement with Southeast Asia is making progress under the New Southbound Policy", <https://www.brookings.edu/opinions/taiwans-engagement-with-southeast-asia-is-making-progress-under-the-new-southbound-policy/>, (4 Nisan 2019'da erişildi).
- Straits Times (30.11.2016). "China 'highly appreciates' Malaysia's adherence to one-China policy in handling fraud cases", <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/taiwan-protests-against-malaysias-deportation-of-fraud-suspects-to-china>, (4 Nisan 2019'da erişildi).
- The Star Online (17.09.2017). "Trade ties up as Taipei looks 'south'", <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/09/17/trade-ties-up-as-taipei-looks-south-one-year-after-taiwan-launched-its-new-southbound-policy-to-spur/#y9TKtzGWi8ftUV95.99>, (3 Nisan 2019'da erişildi).
- The Sun Daily (03.09.2018). "Taiwan to deepen economic ties with neighbours", <https://www.thesundaily.my/archive/taiwan-deepen-economic-ties-neighbours-KUARCH575790>, (2 Nisan 2019'da erişildi).
- Yaacob, Halim (11.10.2017). "Taiwan seeks stronger trade ties", <https://www.theedgemarkets.com/article/taiwan-seeks-stronger-trade-ties>, (2 Nisan 2019'da erişildi).
- Whiteman, Hilary (02.05.2016). "Taiwan objects as Malaysia deports Taiwanese citizens to China", <https://edition.cnn.com/2016/05/02/asia/taiwan-malaysia-china-deportations/index.html>, (3 Nisan 2019'da erişildi).

TAYVAN SAVUNMA SANAYİİ: ENDÜSTRİYEL GELİŞİM STRATEJİSİ VE ALINAN DERSLER

Merve SEREN*

GİRİŞ

Tayvan'ın güvenlik ve savunma yaklaşımının temeli, 'varoluşsal' bir tehdit algısına dayanmaktadır. Bu anlamda Taipei'nin tehdit ve risk önceliği, teritoryal bütünlüğü koruma gayesi üzerine inşa edilmiştir ki; hâlihazırda "dünyanın en büyük üçüncü askeri gücü" addedilen Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı "öz savunma" yapabilecek imkân ve kabiliyetlere haiz bir ülke yaratmak en temel hedeftir. Bununla birlikte Tayvan'ın ulusal güvenlik ve savunmasını salt askeri yeteneklerle değil; bilimsel ve teknolojik yetkinlik kazanmak suretiyle kendi kendisini idame edebilecek ve dünya pazarında rekabet edebilirliği yüksek bir marka haline tahavvül ederek perçinlemek istediği görülmektedir. Bu minvalde Tayvan'ın bir taraftan güvenlik ve savunma mimarisinde etkin rol oynayan ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik desteğini kaybetmek istemezken; diğer taraftan da yerli kaynaklarıyla üretim odaklı bir endüstrileşme politikası benimsediği ve böylece kendisine ait milli savunma sanayiini geliştirip güçlendirme çabası gösterdiğine tanıklık edilmektedir.

Hâlbuki Tayvan, bağımsızlık mücadelesi ve jeopolitik konumu itibarıyla politik, diplomatik, askeri, ekonomik, demografik ve ticari açılardan muhtelif dezavantajlar barındırmaktadır. En başta Tayvan'ın, 1940'lı yılların sonundan 1987 yılına kadar süren olağanüstü hâl şartlarında tek parti yönetiminin idaresi altında kaldığından sancılı ve gecikmiş bir demokratikleşme süreci yaşadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Tayvan'ın toprak bütünlüğüne yöneltilen tehditler ve geç gelen demokratikleşme haricinde; uluslararası tanınırlığın bulunmaması, küresel diplomatik tecride

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

maruz bırakılması, enerji bağımlılığının olması, zengin doğal/yeraltı kaynaklarından yoksunluğu, ekilebilir alanın kısıtlılığı, görece küçük yüzölçümüne karşın yüksek nüfus yoğunluğu, hızla yaşlanmanın artması, doğum oranlarının düşüklüğü, Çin ve diğer Asya Pasifik pazarlarda artan rekabet gibi birçok olumsuz ve engelleyici durum ve koşula sahiptir.

Mevzubahis dezavantajlara rağmen “Asya Kaplanları” (Asian Tigers) kulübüne girmeye hak kazanan bu küçük Ada ülkesi; -Vogel’in Doğu Asya endüstrileşmesinin “dördüncü endüstriyel inovasyon dalgası” içerisinde yer verdiği- Hong Kong, Singapur ve Güney Kore ile birlikte “Asya’nın Dört Küçük Ejderhası”ndan (The Four Little Dragons) birisi olmayı başarmıştır (Vogel, 1993). Nitekim Tayvan, izlediği endüstriyel gelişim stratejisi, inovasyon politikası ve küresel markalaşma hedefi doğrultusunda; bugün kendi kendine yetebilen bir ekonomi olmanın ötesine geçerek, uluslararası pazarlarda rekabet edebilen, dünyaya kendi teknolojisini satabilen, yerli ve milli sanayiinde önemli mesafeler kaydetmiş bir konumdadır.

Bu makale, Tayvan savunma sanayiinin kapasitesini, güçlü ve güçsüz yönleri, potansiyeli ve kırılganlıklarıyla irdelemekte; örneğin Taipei’in, ABD desteğinin sağladığı avantajı göz önünde bulunduran ancak ona teslim olmayan bir savunma stratejisi benimsemesinin zaruriyetine vurgu yapmaktadır. Hülâsa makale, Tayvan savunma sanayiinin tarihsel gelişme seyrinde başarı ve başarısızlık sergilenen alan ve hususlara referansla, “alınan dersleri” diğer ülkelerin dikkatine sunmaktadır.

I. Taipei’nin Tehdit Algısı: Varoluşsal Mücadelenin Seyri

Doğu Asya’da konumlanan Tayvan, Hollanda ile takribi eş değerde, Türkiye’nin ise neredeyse Konya şehrine tekabül eden 36.197 km²’lik toplam yüzölçümüyle küçük bir ada ülkesidir. “Milliyetçi Çin” lakabıyla - Milliyetçi Parti “Kuomintang” (KMT) referansla- anılan Tayvan, resmi adıyla “Çin Cumhuriyeti”¹ olarak bağımsızlığını 1912 yılında Qing Hanedanlığına karşı ilan etmiş ancak halk, bugünkü topraklara 1949’daki iç savaşın ardından Çin Halk Cumhuriyeti’ni terk ederek yerleşmiştir. 1949’dan 1987’ye kadar sıkıyönetimle idare edilen ve bu esnada 1971 yılında Birleşmiş Milletler’den çıkarılan (yerine Çin Halk Cumhuriyeti’nin

¹ Tayvan’ın resmi adı “Çin Cumhuriyeti” olmakla birlikte; bu makalede, “Çin Halk Cumhuriyeti” ile kavramsal bir karışıklığa yol açmamak amacıyla Tayvan isminin kullanılması tercih edilmiştir.

alınmasıyla) Tayvan'ın devlet statüsündeki tanınırlığı halen çok düşük düzeydedir. Öyle ki bugün Tayvan, dünya genelinde sadece 17 ülke tarafından resmi olarak tanınmaktadır (MOFA, ROC, 2019). Michael Dillon'ın tasviriyle, "tarihsel kimliğini 1949 yılından beri *de jure* değil ama *de facto* bağımsız Çin Cumhuriyeti olarak muhafaza eden" bir Tayvan illüzyonu vardır (Dillon, 2016, s. 11).

Öte yandan Tayvan'ı ilk tanıyan ve diplomatik ilişkiler kuran Avrupa'daki Vatikan Şehir Devleti olmakla birlikte, günümüzde birçok devlet Tayvan ile gayri resmi şekilde diplomatik ilişkilerini sürdürmektedir. Ancak burada bir parantez açıp, diğer devletlerden daha istisnai bir pozisyonu bulunan ABD'nin, Tayvan'ın ulusal güvenlik ve savunmasındaki rol ve önemine kısaca değinmek gerekmektedir. Şöyle ki ABD, Çin Halk Cumhuriyeti'nin olası işgaline karşı Adayı korumak amacıyla, 02 Aralık 1954 tarihinde Çin Cumhuriyeti (Tayvan) ile "Karşılık Savunma Anlaşması" (Mutual Defense Treaty) imzalamış; 1955 yılında yürürlüğe giren bu Antlaşma, 1979 yılına dek geçerliliğini korumuştur. Ancak 1970'li yılların hemen başında Washington-Pekin hattında başlayan "Ping-Pong Diplomasisi" (Ping-Pong Diplomacy) ile birlikte ABD-Tayvan ilişkilerinde ciddi bir kopuş meydana gelmiştir.

Şöyle ki, "ABD'nin Asya'daki baş müttefiki ama Çin'in Doğu Asya'daki ezeli rakibi" olan, Nixon ve Kissinger'ın "Japonya Kartı" (Japan Card) olarak sonradan Çin ile müzakerelerde kullanacakları Japonya, "Ping-Pong Diplomasisi'nin doğuşuna ev sahipliği yapmıştır (Komine, 2009, s. 494). 28 Mart-7 Nisan 1971 tarihleri arasında Japonya'da düzenlenen Dünya Masa Tenisi Şampiyonası esnasında Amerikalı ve Çinli milli sporcular arasında gelişen sıcaklık ve samimiyet; Çin'in ABD Milli Takımı'nı davet etmesine ve bilahare iki ülkenin 22 yılın ardından siyasi diyalog sürecine yanaşmasına vesile olmuştur. 14 Nisan 1971 günü Çin Başbakanı tarafından makamda kabul edilen ABD Masa Tenisi Milli Takımı oyuncularını, Komünist Çin'i ziyaret eden ilk Amerikalı grup olarak tarihteki yerlerini almışlardır. Aynı gün ise Dönemin ABD Başkanı Richard Nixon, Çin'e uygulanan ambargoların kaldırıldığını duyurarak ilişkilere yeni bir boyut kazandırmış ve dahası "Ping-Pong Diplomasisi" başlayalı henüz 1 yıl dolmamışken Nixon, onlarca yıl süren düşmanlığa nokta koyarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne resmi ziyarette bulunmuştur. 1972 Şubat'ında ilk kez aktif görevdeki bir ABD Başkanı, Komünist Çin'e resmi ziyarette bulunmuş; Nixon, Komünist Çin'in ilk Başbakanı Zhou Enlai ve Komünist Parti'nin ve

devrimin lideri Mao Zedong arasında gerçekleşen görüşmeler, ABD ve Çin'in "Şanghay Bildirisi"ni (Shanghai Communiqué) imzalamasıyla neticelenmiştir. (BBC, 2014; Warner, 2007)

Tayvan'a gelindiğinde ise, ABD Kongresi'nin Vietnam Savaşı'nın gölgesinde onadığı, dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'ın imzasını taşıyan 1979 tarihli "Tayvan İlişkileri Yasası" (Taiwan Relations Act) hâlâ geçerlidir. Ancak Carter Yönetimi esnasında Washington-Taipei arasında patlak veren diplomatik krizden sonra ikili ilişkileri onaran, iyileştiren ve hatta bugünkü seyrine yön veren isim, bazılarının tabiriyle "Tayvan'ın muhafızı", Carter'ın halefi ABD Başkanı Ronald Reagan olmuştur. Tayvan açısından bakıldığında, Reagan başlarda dönemin Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in Rusya'ya karşı Çin-ABD ittifakını savunan tavsiyelerini dinleyerek hata yapmıştır. Zira Reagan, her ne kadar gönülsüz de olsa, 1982'de Bakan Haig tarafından ikna edilerek "1982 Bildirisi"nin (1982 Communiqué) altına imza atmıştır. 17 Ağustos 1982 tarihinde Çin ile ABD arasında imzalanan bu Ortak Bildiri, Tayvan'a yapılan silah satışlarının hem nicel açıdan azaltılması hem de nitel bakımdan düşürülmesine ilişkin bir tebliğdir. Ancak aynı yıl Reagan Yönetimi, 1982 Temmuz'unda alınan ve birkaç hafta sonra kamuoyuna deklare edilen bir kararla Taipei Yönetimi'ne "Altı Güvence" (Six Assurances) başlığı altında bir takım söz ve vaatlerde bulunmuştur. Kararda Washington'ın; Tayvan'a silah satışının sonlandırılmasına dair herhangi bir tarih belirlemediği, Tayvan'a hangi silahların satılıp satılmayacağına dair Pekin ile önceden herhangi bir konsültasyon yapmayacağı, Çin-Tayvan arasında herhangi bir arabulucu rolü oynamayacağı, Tayvan'a Çin ile müzakerelere başlaması yönünde baskı yapmayacağı, 1979 Yasası'nın yeniden gözden geçirilerek düzeltileceğine dair yeni bir yaklaşım kabul edilmediği ve Tayvan'ın egemenliğine ilişkin kararını değiştirmedeği kaydedilmiştir. Nitekim Reagan'ın, 1982 Bildirisi'ne karşı deklare ettiği Altı Güvence; ABD'nin, 1979 Yasası uyarınca Ada'daki güvenliği ve barışı koruma yükümlülüğü hakkını saklı tutarken, Tayvan'ın ulusal güvenliğini idame etmesine büyük katkı sunmuştur (Taipei Times, 2004; Goldstein & Schriver, 2001; Thian-hok, 2010, s. 352-354).

Günümüze gelindiğinde Atlantik'ten Avrupa'ya, Körfez'den Ortadoğu'ya birçok ülkenin Tayvan ile gayri resmi siyasi, askeri, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkileri bulunmakta; devletler, *de facto* elçilik faaliyet ve hizmetlerini, ülkenin başkenti Taipei'de bulunan muhtelif enstitüler, merkezler, konseyler ya da ofisler aracılığıyla yürütmektedirler. Örneğin

Ankara-Taipei arasındaki ilişki bilhassa 1990'lı yılların başından itibaren ivme kazanmış; 1989'da Ankara'da kurulan "Tayvan Temsilciliği", 1993'te "Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu"na dönüştürülürken, aynı sene sonunda Tayvan'da "Türkiye Cumhuriyeti Taipei Türk Ticaret Ofisi" teşkil edilmiştir. Hâlihazırda iki ülkenin ekonomik, ticari, kültürel, turizm, eğitim vb. alanlarında ilişkileri güçlenerek gelişmeye devam etmektedir.²

Ancak Türkiye ve diğer ülkelerden farklı olarak, Tayvan ile en fazla yakın ilişki içerisinde bulunan ABD'nin Taipei'deki mevcudiyetinin çok daha güçlü ve simgesel olduğunun altı çizilmelidir. Zira bugün ABD ile Çin arasında yaşanan üç temel güvenlik sorunundan birisini (diğer ikisi Kuzey Kore'deki KİS varlığı ile Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahası) "Tayvan'ın statüsü" hususu teşkil etmektedir. (Türker, 2018, s. 60)

Yakın geçmişte, Washington, Pekin ve Taipei hattında meydana gelen gelişmeler ise var olan sorunların giderek derinleşip kökleştiğini kanıtlar mahiyettedir. ABD'nin Tayvan'daki *de facto* elçiliğini temsil eden başkent Taipei'deki "Tayvan Amerikan Enstitüsü" (AIT) yüksek bütçeli bir renovasyon çalışmasının ardından 2018 Haziran'ında yeniden hizmete açılmış; açılış merasimine ABD Dışişleri Bakanlığı Eğitim ve Kültürel İşlerden Sorumlu Bakan Yardımcısı Marie Royce katılmıştır. Törende konuşma yapan AIT Başkanı James Moriarty ve Bakan Yardımcısı Royce, Enstitüyü "21. yüzyıldaki ABD-Tayvan ortaklığının güçlü ve coşkulu bir sembolü" olarak tasvir etmişlerdir. AIT'nin hizmete girişi ve törenin zamanlaması manidar bir döneme denk gelmiş; Pekin ve Washington arasındaki ilişkinin, ticaret müzakereleri ve Güney Çin Denizi'nde artan ihtilafli durum nedeniyle hızla gerildiği ve gerilediği bir zamanda gerçekleşmiştir (Yang, 2018).

Kaldı ki Çin'in perspektifinden, AIT'nin açılışı, salt Pekin-Washington hattında yaşanan ticari gerginlikten ibaret kalmamış; aynı zamanda Pekin-Taipei arasında giderek yükselen tansiyona karşı ABD Başkanı Trump'ın cevabı niteliğinde olmuştur. Zira Trump'ın 2016'da dile getirdiği "Tek Çin politikasını yeniden değerlendirebiliriz" vurgusu, 40 yıldır Tayvan'ı bağımsız bir ülkeden ziyade Çin'in bir parçası sayan ve bu minvalde Pekin'i

---

² Tayvan Çin Cumhuriyeti'nin Türkiye Misyonu nezdinde yürütülen çalışma ve faaliyetler için bkz. Taipei Economic and Cultural Mission in Ankara, https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/index.html

resmi muhatap alan ABD Dışişleri Bakanlığı'nın hoşnutlukla onaylayacağı bir yaklaşım olmasa da, Çin açısından böyle bir söylem dahi kırmızı çizginin aşılması anlamı taşımıştır (BBC, 2016).

Hâlbuki 2015 senesi, Pekin ve Taipei hükümetleri açısından tarihi bir kırılma noktasını simgelemiş; tam 66 yıl sonra Singapur'da gerçekleşen üst düzey toplantıda, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile Tayvan Cumhurbaşkanı Ma Ying-jeou bir araya gelmişlerdir. Ne var ki bu olumlu tablonun kısa sürede bozulduğu ve Tayvan Boğazı'nda yeniden zuhur eden askeri gerilimle beraber Singapur'da dillendirilen barışçıl çözüm yollarının inandırıcılığını ve geçerliliğini kaybettiği görülmüştür. Söz konusu olumlu havanın bozulmasındaki başlıca faktörlerden birisi Ma'nın görevini bırakmasıyla neticelenen 2016 yılı seçimleri olmuştur. Seçimlerden birkaç ay sonra ikili ilişkilerdeki olumlu hava kaybolmuş, diplomatik rekabet yerini askeri gerilime bırakmıştır. Zira 2016 Mayıs'ında Tayvan'ın liderlik koltuğuna Tsai Ing-wen'in (ülkenin ilk kadın başkanı) oturması ve seçimlerin, bağımsızlık yanlısı Demokratik İlerleme Partisi'nin galibiyetiyle neticelenmesi; Pekin'in tehdit algısında artışa ve buna paralel olarak Çin dış politikasının daha sert bir düzleme oturmasına yol açmıştır. Tayvan ile Çin arasındaki gerilim, ABD dış politikasına da yansımış; Trump'ın "Tek Çin" prensibi üzerine yaptığı açıklama bunun somut bir tezahürü olmuştur.

Nitekim 2016 yılı seçimleri itibarıyla Pekin'in eninde sonunda "Çin Anakarası"na³ dönmek zorunda kalacağını varsaydığı Tayvan üzerindeki siyasi, askeri, diplomatik ve ekonomik baskıyı arttırdığı gözlenmiştir. Öyle ki Tayvan, 2009-2016 yılları arasında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) nezdinde faaliyet gösteren Dünya Sağlık Meclisi (WHA)'ne her sene gözlemci statüsünde düzenli olarak çağrılırken; 2016 seçimlerinden sonra Pekin, WHO üzerinde baskı yaratarak Tayvan'ın bir daha davet edilmemesini sağlamıştır. Tayvan'ın WHO üyeliğine kabul edilmemesi yönünde çaba sarf eden Pekin'in bu tutumuna karşı; Bloomberg Health Care Efficiency Index tarafından "dünyanın en iyi sağlık hizmeti sunan ülkeleri" listesinde 9. sırada yer alan Tayvan, 2018 ve 2019 yıllarında Cenevre'de gerçekleşen WHA toplantılarına heyet gönderip kararı protesto etmiştir

³ Çin Halk Cumhuriyeti'ni tarihi, jeopolitik, siyasi, ekonomik, ticari, demografik, kültürel ve etnik yönleriyle tasvir eden "Çin Anakarası" veya "Büyük Çin" gibi muhtelif kavramsallaştırmalar için bkz. Harry Harding, "The Concept of "Greater China": Themes, Variations and Reservations", *The China Quarterly*, No. 136, Special Issue: Greater China (Dec. 1993), pp. 660-686.

(Aspinwall, 2019). Bunların haricinde Çin, Tayvan'ın diğer devletlerle kurduğu diplomatik ittifakları engelleyici ve bozucu bir tavır izlemekte ve dahası Tayvan Boğazı'nda icra ettiği askeri tatbikatların sayısını giderek arttırmaktadır. Zira Pekin için Tayvan meselesi, başta ABD olmak üzere diğer devletlerle kurduğu siyasi, askeri ve ticari ilişkileri belirleyen ve şekillendiren “kırmızı çizgi”yi temsil etmektedir (Rogin, 2017; Kazer, 2018).

Mevcut durumda Pekin Hükümeti, Tayvan'ı kendi yönetimi altındaki bir eyalet olarak görmekte ve o topraklar üzerindeki hak iddiasını sürdürmektedir. Örneğin 18-24 Ekim 2017 tarihleri arasında gerçekleşen Çin Ulusal Komünist Partisi'nin 19. Ulusal Kongresi'nde bir konuşma yapan Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Tayvan'ın muhtemel bir bağımsızlık planı ve ayrılık kumpasına karşı güçlü bir iradeye, tam bir güvene ve yeterli kabiliyetlere haiz olduklarını dile getirmiştir. Konuşmasında Jinping, Çin'in yenilmez askeri gücüne dikkatleri çekerek, Tayvan'ın geleceğinin önlenemez ve kaçınılmaz şekilde Çin Anakarasıyla yeniden birleşmek olduğu mesajını şu cümlelerle iletmiştir: “*Hiçbir zaman, herhangi bir kişinin, kuruluşun ya da siyasi partinin, Çin topraklarının herhangi bir bölümünü Çin'den herhangi bir zamanda veya herhangi bir şekilde bölmesine asla izin vermeyeceğiz*” (Greer, 2018).

2019 yılı itibarıyla Çin-Tayvan hattında herhangi olumlu bir iyileşme yaşanmadığı gibi, söylem düzeyinde tehdit dozajının arttığını söylemek mümkündür. Jinping'in tehditkâr üslubunu göstermesi açısından, 02 Ocak 2019 tarihli yeni yıl konuşmasında; barışçıl birleşmenin tercih edildiğini lakin Tayvan'ın muhtemel bir bağımsızlık teşebbüsü karşısında kuvvet kullanma haklarını saklı tutup gereken adımları atmaktan asla çekinmeyeceklerini belirtmesi kâfidir. Buna mukabil Tsai Ing-wen'in, Tayvan halkının ekseriyetinin “1C2S” akronimiyle kullanılan “tek ülke, iki sistem” uygulamasını reddettiğini, 1992 Mutabakatındaki “Tek Çin” politikasının kendilerince bir geçerliliği olmadığını ve kendi iç meselelerine dışarıdan üçüncü bir ülkenin müdahil olmasına izin vermeyeceklerini vurgulaması dikkat çekicidir. Zira Tayvan liderinin bu cümleleri, ABD'nin hamiliği olmadan da Tayvan'ın Çin tarafından gelebilecek askeri müdahaleye karşı mukabelede bulanacak güç ve özgüveni bulunduklarının bir izahı mahiyetindedir (Bush, 2019).

Diğer yakın ve önemli gelişme ise Çin Devlet Konseyi'nin 22 Temmuz 2019 günü kamuoyunun açık erişimine sunduğu, 5 bölüm ve 51 sayfadan oluşan Beyaz Kitap (White Paper) olup; “Yeni Dönemde Çin Ulusal

Savunması” (China’s National Defense in the New Era)⁴ başlığıyla yayımlanmıştır. Cordesman’a göre Çin’in 2019 Savunma Strateji Belgesi öncekilerden belirgin bir farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, ABD’nin “2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi” ile “2018 Ulusal Savunma Stratejisi” belgelerinde, ABD’nin “terörizmle mücadele” ve “köktencilik” yerine “rekabet” ile “Çin ve Rusya’yla yaşanabilecek muhtemel bir çatışmaya” odaklanan muazzam bir stratejik kayma yaşandığı fark edilmiştir. Başka bir yönüyle belgeler, ABD’nin “birincil stratejik rakibi” ve askeri gücünü perçinlemesinin arkasındaki temel gerekçe ve hedef olarak Çin’i ön plana taşımışlardır. Bu noktadan hareketle 2019 Çin Savunma Stratejisi Belgesi, ABD’nin Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi Belgelerine adeta doğrudan bir yanıt niteliğinde kaleme alınmış; Çin ve ABD, artık “rekabet eden süper güçler” olarak lanse edilmişlerdir. Dahası Çin’in 2019 Beyaz Kitap versiyonunda, ABD’nin 2017 ve 2018 Belgelerinde değindiği tüm kritik konulara temas ettiği ve bu anlamda ABD’nin tehdit olarak resmettiği Çin’in tüm eylemlerinin “haklı” ve “barışçıl” tanımlandığı görülmüştür (Cordesman, 2019).

2019 Savunma Stratejisi Belgesi’ne daha detaylı bakıldığında, belgenin ilk kısmında Çin’in genel itibarıyla dünyaya, Asya Pasifik bölgesine ve yurt güvenliğine dair algısı ve değerlendirmeleri yer alırken, birincil güvenlik kaygısı olarak “egemenliğin” vurguladığı dikkat çekmiştir. Belgenin iletildiği ‘mesaj’ itibarıyla en fazla değer atfedilen ilk bölümünde; Çin, Tayvan’ın bağımsızlığını savunan ayrılıkçıları destekleyen “dış güçlerin etkisi”nden bahsederek, dolaylı yoldan ABD’yi suçlamıştır. Yine belgenin ilk kısmında Çin’in, “savunmacı bir politika” benimsediğine işaret edilmek suretiyle “milli savunma hedefleri” sıralanmış; bunların en başında “Tayvan’ın bağımsızlığına karşı koymak ve bunu engellemek” vurgusu yapılmıştır. Aynı belgenin üçüncü ve son kısmını teşkil eden bölümde ise Çin’in kendi iç sorunlarından bahsedilmiştir. Keza burada da belgenin tümüne sirayet ettiği şekilde, Çin’in en acil ve en önemli iç sorunu olarak “Tayvan’ın bağımsızlığı” meselesinden bahsedilmiştir. Belge, Başkan Jinping’in yeni yıl konuşmasındaki cümlelerin adeta tekrürü niteliğinde “Tek Ülke, İki Sistem” politikasının önemine değinerek “barışçıl birleşme” sağlanmadığı takdirde “kuvvet kullanmaktan çekinilmeyeceğini”; Çin’in Ada etrafındaki

⁴ Belgenin İngilizce tam metni için bkz. China’s National Defense in the New Era, July 24, 2019, Xinhua, (Ed. Lu Hui) http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/24/c_138253389.htm

deniz ve hava kuvvetleri faaliyetlerinin bağımsızlık yanlısı ayrılıkçı güçlere karşı icra edildiğini sert bir uyarıyla hatırlatmıştır. Belgenin yayımlandığı tarihle aynı zamana denk gelen dikkat çekici bir gelişme ise Atlantik cephesinde yaşanmıştır. 2019 Temmuz’unda çıkan karara istinaden ABD, BM Güvenlik Konseyi’nde aynı masayı paylaştığı Çin’i daha agresif bir şekilde karşısına alma pahasına, ‘resmen’ tanımadığı Tayvan’a 2,2 milyar dolarlık askeri silah ve teçhizat satışı onaylamıştır. Kaldı ki ABD’nin Tayvan’a ayrıyeten savaş uçaklarının da dâhil olduğu 8 milyar dolarlık ek paketi yakın gelecekte onaylaması kuvvetle muhtemeldir (Türker, 2019; Horton, 2019).

Yukarıda sunulan tarihi dönüm noktaları ve belgelerden anlaşılacağı üzere, nasıl ki Pekin’in iç, dış, güvenlik ve savunma politikalarında “Tayvan bağımsızlığı” öncelikli tehdit algısına işaret ediyor ise; Taipei için muhtemel bir “Çin işgali” çok daha varoluşsal bir korkuya dayalı güvenlik ve savunma politikası anlamına gelmektedir. Bu hususta akademik ilgi uyandıran husus; Tayvan gibi küresel diplomatik izolasyon mağduru, 23,56 milyonluk nüfusa sahip küçük bir Ada ülkesinin karşısında 9.596.960 km²’lik yüzölçümü ile 1 milyar 385 milyonluk nüfus barındıran bir Çin tehdidi var iken, nasıl halen varlığını bağımsız ve dahası kendi kendine yeten ekonomik bir entite olarak sürdürebildiğidir. Çin’in henüz müdahale etme ihtiyacı hissetmemesinden mi, yoksa ABD’nin oynadığı hamilik rolünden mi kaynaklı olup olmadığı tartışmaları bir kenara bırakılacak olursa; Tayvan’ın her halükarda dünyanın en büyük 22. ekonomisi (2017 verileri) olmayı başarması takdire şayandır. Zira kurulduğunda elinde toprak parçasından başka hiçbir şeyi olmayan, 1949’dan 1987’ye kadar olağanüstü hal şartları altında tek parti yönetimi tarafından idare edilen, 1980’lerin sonunda yaşanan kırılma sayesinde demokrasiyle tanışan ve dahası elinde doğru dürüst hiçbir doğal kaynağı bulunmayan Tayvan, bugün öz idamesinin ötesinde küresel ölçekte hızla markalaşan bir konumdadır.

Hâlihazırda Tayvan, bilgi ve iletişim teknolojileri endüstrisinin yanı sıra endüstriyel spektrumda çok sayıda muhtelif hizmetler sağlayan ana tedarikçilerden birisidir. Tayvan’ın küresel ekonomide önemli bir pozisyon kazanmasına vesile olan başarı grafiğini rakamlarla izah etmek daha yerindedir. Öncelikle Tayvan’ın nominal GSYH’si (GDP) 1949’da 100 \$’ın altında iken; bu rakam 2017’de toplamda 573 milyar \$ civarına ulaşarak Tayvan’ı dünyanın en büyük 22’nci ekonomisi yapmıştır. Öte yandan Tayvan’ın ekonomik büyüme oranları 2013’te yüzde 2,23, 2014’te yüzde 3,

92, 2015'te yüzde 0,81, 2016'ta yüzde 1,5 ve 2017'de yüzde 2,86 olarak gerçekleşmiştir. Rakamlardaki keskin düşüşler, 2009 yılında ortaya çıkan küresel finans krizinin, Tayvan gibi ihracata dayalı bir ekonominin üzerindeki etkilerinden birisi olup; esas itibarıyla tüketici elektroniği ürünlerine yönelik küresel talepte meydana gelen azalma ile ham petrol fiyatlarındaki düşüştür kaynaklanmıştır. Bu nedenle Tayvan ekonomisi 2015'te sadece yüzde 0,81'lik bir büyüme sergilemiş ve dahası bu yıl toplam ticaret hacmi yüzde 13,2 oranında düşüş yaşamıştır. Ancak bu durum ertesi sene itibarıyla iyileşme göstermiş ve nitekim istatistiki verilere yansıdığı üzere, toplam ithalat ve ihracat oranları 2016'da yüzde 13,2 ile 2017'de yüzde 12,5 olarak gerçekleşmiş, böylece 2016'da 1,5'lik oran 2017'de 2,86'lık ekonomik büyüme seviyesine yükselmiştir. Mevcut ekonomik büyüme oranlarına göre Tayvan, dünya sıralamasında listenin 119. basamağındadır. Tayvan'da Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GDP Per Capita-PPP, 2017 \$ kuru dolar) ise 2015'te 48.500 \$, 2016'da 49.100 \$ ve 2017'de 50.500 \$ olarak hesaplanmış, dünyada 28. sırada konumlanmıştır. Bununla birlikte GSMH Satın Alma Gücü Paritesi (GDP PPP, 2017 \$ kuru); 2015'te 1,14 trilyon\$, 2016'da 1,156 trilyon \$ ve 2017'de 1,189 trilyon\$ olup, dünyada 22. sıradadır. IMF'nin 2017 yılı Satın alma Gücü Paritesi (GDP PPP) verilerini baz aldığımızda; 49, 827\$ düzeyinde gerçekleşen rakamlar Tayvan'ı, Avustralya ile Danimarka arasında dünyanın 21. sırasına taşımıştır. Tayvan'ın Milli Tasarruf (GNS) oranları ise 2015'te yüzde 36,3, 2016'da yüzde 35,5 ve 2017'de yüzde 34,9 düzeyinde gerçekleşmiş ve böylece dünya genelinde 17. sıraya yerleşmiştir. 2017 yılı itibarıyla Tayvan'ın GSYH kompozisyonundaki sektörel dağılımlarında; "tarım" yüzde 1. 8'lik oranla en düşük katkıyı sunarken, "endüstri" yüzde 36'lık dilimi ve "hizmetler" de yüzde 62,1'lik oranla en geniş payı teşkil etmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) verilerine göre, Tayvan 2017 yılında dünyanın en büyük 16. mal ihracatçısı ve 18. mal ithalatçısı ülkedir. Bu arada Tayvan'ın ihracatının ithalattan daha fazla olduğunun altı çizilmelidir. Örneğin 2017'de 317,4 milyar \$ olarak gerçekleşen ihracat rakamına mukabil; ithalat oranı 2017'de 259,5 milyar \$ düzeyinde seyretmiştir. Böylece 2017 yılı Tayvan ticaret ve yatırım profiline göre; toplam ticaret hacmi 576,9 milyar \$ düzeyine ulaşırken, dış ticaret yaklaşık 60 milyar \$ fazla vermiştir. Tayvan'ın en fazla ihracat yaptığı (2017 verileri) ilk beş destinasyonun en başında yüzde 41'lik oranla Çin Anakarası (Hong Kong dâhil) yer alırken; Çin'i sırasıyla yüzde 18,5 ile ASEAN, yüzde 11,6 ile ABD, yüzde 8,6 ile AB ve yüzde 6,6 ile Japonya takip etmiştir. Keza

Tayvan'ın en fazla ithalat kaynağı (2017 verileri) yüzde 19,9 ile Çin Anakarası (Hong Kong dâhil) olurken; bu sefer sırayı yüzde 16.2 ile Japonya, yüzde 12 ile ASEAN, yüzde 11,7 ile ABD ve yüzde 10 ile AB izlemiştir. Diğer taraftan Tayvan, 2016 yılında 439 milyar \$ (31 Aralık 2016 tahmini) ve 2017'de 456,7 milyar \$ aşan (31 Aralık 2017 tahmini) Döviz ve Altın Rezervi ile dünyanın 5. sırasında konumlanmıştır. Burada bir parantez açıp ABD'nin resmen tanımamasına rağmen, dünya genelinde en fazla ticari ortaklık yaptığı ilk 15 ülke arasında Tayvan'ın 11. sırada yer aldığına (2017 Aralık) dikkat çekilmelidir. Tayvan'ın iş gücü verilerine bakıldığında, 2017'de tahmini 11,78 milyon kişinin katılımıyla dünya sıralamasında 51. basamağa yerleşmiştir. İş gücünün sektörel dağılımları (2016 tahmini) incelendiğinde; "hizmetler" yüzde 59,2'lik oranla en geniş pasta payını temsil ederken, ikinci sırada yüzde 35,9 ile "endüstri" ve en sonuncu sırada da yüzde 4,9'lik dilimde "tarım" vardır. Öte yandan Tayvan'da işsizlik oranları 2016'da yüzde 3,9 ve 2017'de 0,1 basamak gerileyerek yüzde 3,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayrıca 2018 Mayıs sonu itibarıyla Tayvan'da çalışan "yabancı işçi" sayısı 618.851; "yabancı profesyonel" sayısı ise 17.603 olarak kaydedilmiştir. Profesyonellerin dağılımı ise 5.324 tüccar; 2.906 mühendis; 7.463 öğretmen; 1.468 misyoner ve 442 tekniker şeklinde gerçekleşmiştir (The Republic of China, Taiwan, 2019; The World Factbook, CIA, 2019)

Yukarıda sunulan rakamlara yansıdığı üzere Tayvan'a dair bu olumlu resim, ülkenin uluslararası arenadaki cazibesinin her geçen gün artmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Tayvan'ın görece kısıtlı olan ziraat alanındaki ürün yelpazesine karşın faaliyet gösterdiği endüstriyel alanlar; elektronik, iletişim ve bilgi teknolojileri ürünleri, petrol arıtımı, kimyasallar, yapı malzemeleri, otomotiv, yazılım, tekstil, demir ve çelik makine, çimento, besin işleme, taşıt araçları, tüketici ürünleri, tıbbi ilaç ve cihazlar, gibi çok daha geniş bir yelpazeyi barındırmaktadır.

Netice itibarıyla Tayvan, uygulamaya koyduğu dış ticaret politikası ve endüstriyel gelişim stratejisi sayesinde gelişen bir ekonomidir. Ancak ekonomideki bu müspet gidişat, Tayvan'ın öz savunmasını sağlayabilecek yerli ve milli savunma sanayii geliştirmesini mümkün kılmış mıdır?

II. Bir Milli Güç Unsuru Olarak “Endüstriyel Kapasite”: İnovasyon Adasının Doğuşu

Bir ülkenin bölgesel ve küresel ölçekteki konumlanması, onun sahip olduğu milli güç unsurlarıyla doğrudan ilintilidir. Her ne kadar “milli güç” kavramı, tarihsel süreçte farklı öğeleri bünyesine eklemeyerek daha geniş ve kapsamlı bir tanıma kavuşmuş olsa da, üzerinde fikir birliği olunan ancak zamana ve rolüne göre farklı değerler atfedilen belli başlı bileşenleri haizdir. Örneğin literatürde temel referans kaynaklarından birisi Klasik Realizmin öncü ismi Morgenthau’nun dokuz başlık altında sınıflandırdığı, hem nitel hem nicel değerleri barındıran milli güç unsurları teşkil etmektedir. Söz konusu milli güç unsurları arasında “coğrafya” ve “doğal kaynaklar” gibi kendiliğinden var olan ve katma değer kazandıran unsurlar yer aldığı gibi; “diplomasinin kalitesi”, “hükümet”, “manevi değerler”, “nüfus”, “askeri hazırlık” ve “endüstriyel kapasite” gibi zamana ve konjunktüre göre değişiklik arz eden öğeler de vardır. (Dumankaya, 2019, s. 5) RAND tarafından yayımlanan, milli güç kavramı ve hesaplanması üzerine kaleme alınan bir başka çalışmada ise, milli güç unsurlarını oluşturan “faktörler” şu şekilde belirtilmektedir: iç sosyo-politika, uluslararası politika, nüfus, ekonomi, tarım, çevre kaynakları ve kalitesi, enerji ve teknolojidir (Treverton & Jones, 2015, s. 4).

Söz konusu unsur ve faktörlerden bir ikisi tanesini Tayvan’a uyarladığımızda; öncelikle kısıtlı doğal ve yer altı kaynaklarına sahip olduğundan ham madde ve gıda ürünleri ithal etmesinin yanı sıra, bilhassa enerji konusunda dışarıya neredeyse tamamen bağımlı haldedir. Yine Tayvan’ın nüfusu, milli güç açısından ciddi bir dezavantaj oluşturmaktadır ki; 2018 verilerine göre, yüzde 0,15 oranında gerçekleşen nüfus artış hızı son derece düşük bir seviyededir. Tayvan’daki toplam doğurganlık hız/oranlarına göre kadın başına düşen çocuk sayısı, dünya sıralamasında en son basamaklarda yer almasına neden olurken, bu rakamların diğer alanları olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir. Örneğin Tayvan Ulusal Kalkınma Konseyi (National Development Council) tarafından yapılan Şubat 2019 tarihli açıklamada; ülkedeki doğum oranlarındaki düşüş devam ettiği takdirde, 65 yaş ve üzeri kişi sayısının 2026 yılına kadar Ada’nın toplam nüfusunun en az yüzde 20’sini oluşturacağı tahmin edilmektedir (Strong, 2019). Bu durumda, gelecekte Tayvan’da işgücü yetersizliğinin açığa çıkması, iç talepte düşüş görülmesi ve vergi gelirlerinde azalma meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir.

Bu gerçeklerden hareketle Tayvan'ın milli güç unsurlarındaki avantajlarını ve dezavantajlarını uyumlu bir şekilde dengelemeye çalıştığını söylemek mümkündür. Örneğin “askeri hazırlık” gücü bakımından, silahlı kuvvetlerinin niceliği kadar envanterin niteliği de önem arz etmektedir. Bu bağlamda Tayvan'ın özellikle son yıllarda stratejik caydırıcılığı haiz silahları envanterine katma konusundaki istek ve çabası malumdur. Yine bir diğer milli güç unsuru olarak “teknoloji”, Tayvan'ın ticaret ve endüstriyel gelişme politikasında kritik bir önemdedir ki, bugün Ada'nın dünyanın öncü markaları arasında yer alan akıllı ve yenilikçi teknolojilere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Özellikle Tayvan'ın bilgi ve iletişim teknolojilerinde dünyanın lider üreticilerden birisi olduğunun altı çizilmelidir. Nitekim Tayvan'ın bilim ve teknolojide ulaştığı kapasite ve yetenek seviyesinin somut çıktısı, Dünya Ekonomik Forumu'nun 2017 Eylül'ünde yayımladığı Küresel Rekabet Gücü Raporu'na da (The Global Competitiveness Report 2017-2018) yansımıştır. Raporda Tayvan, “teknolojik hazırlık” kategorisinde 25'inci, “inovasyon” kategorisinde ise 11'inciliği elde ederken; toplamda 5.33'lük bir skor kazanarak, 137 ülkenin derecelendirildiği listede 15. sıraya yerleşmiştir (World Economic Forum, 2017).

Anlaşılabacağı üzere, bir ülkenin ekonomik gücü ve bunun ilintili olarak endüstriyel kapasitesi ve teknolojisi geçmişten günümüze değin en fazla kıymet atfedilen milli güç unsurlarından birisini teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle, Tayvan'ın ekonomik büyümeyi istikrarlı bir şekilde artırmayı yahut muhafaza etmeyi nasıl başardığını irdelemek, savunma sanayiini kavramak açısından yol göstericidir. Bu sorunun cevabı, en yalın bir izahla, Tayvan'ın tarihsel süreçte izlediği dış ticaret politikası ile “5+2 Endüstriyel İnovasyon Programı” başlığı altında tanımladığı endüstriyel gelişme hedefinde yatmaktadır. Bu minvalde, öncelikle Tayvan'ın ticaret politikalarının gelişim seyrine on yıllık dönemler halinde bakmakta fayda vardır.

1950'li yıllar “Birinci İthal İkameci Dönem” olarak adlandırılmakta; ilk ekonomik kalkınma planı, yüksek tarifeler ve kotalar, işgücü gerektiren emek yoğun odaklı ithal ikameci bir süreci tasvir etmektedir. 1960'lı yıllar “İhracatı Geliştirme” politikalarına tanıklık eden, yatırımların ve ihracatın teşvik edildiği, “serbest üretim bölgeleri”nin (*export processing zones*) kurulduğu ve ihracata dayalı hafif sanayiinin geliştirildiği bir dönemdir. 1970'li yıllar “İkinci İthal İkameci Dönem” olup; petrol krizine tanıklık edilen bu süreçte Tayvan, ara mallarda ve ham maddede yerli katkı oranının arttırılması ve 10 büyük inşaat projesinin hayata geçirilmesine yönelik

çalışmalar başlamıştır. Bu yıllarda hükümetin eline para geçmesi, altyapı inşaatlarına başlanmasını sağlamıştır. Örneğin günümüz otobanları, 1970’lerde inşa edilmiştir. Kuşkusuz büyük altyapı inşaatları daha fazla istihdam yaratmış, bu da ekonomideki çarkın daha hızlı dönmesine yol açmıştır. Dolayısıyla “altyapı inşaatı” ile özdeşleşen 1970’li yıllarla birlikte Tayvan büyük bir atılım içerisine girmiştir.

1980’li yıllar “Ekonomik Liberalizasyon” dönemi olarak geçmekte; ülkenin gelişmesi açısından ekonomik liberalleşme ana yol belirlenmiş, yurtiçi talep artmış, Hsinchu Bilim Parkı (Hsinchu Science Park) kurulmuş ve ayrıca Ar-Ge harcamaları arttırılmıştır. Bu bağlamda 1980’li yılların karakteristik özelliğini yüksek teknoloji ürünü “Bilgi Teknolojileri (IT)” oluşturmuş, mevzubahis dönemde Tayvan hükümeti, çok sayıda öğrenciyi “geri dönmek” kaydıyla doktora için yurtdışına göndermiştir ki, sonrasında bu öğrencilerden sektörel bazda ziyadesiyle istifade edilmiştir. Öyle ki bu dönemin öğrencileri, yüksek teknoloji IT endüstrisinin bugünlere gelmesinde çok kritik bir rol oynamışlardır. 1990’lar Tayvan’ı çok uluslu faaliyetler için “Asya-Pasifik Bölgesel Harekâtler Merkezi”ne (Asia-Pacific Regional Operations Center-APROC) dönüştürme amacının ön plana taşındığı; Taipei’in “Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği”ne (APEC) katılırken, “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması”na (GATT) taraf olabilmek için başvuruda bulunduğu yıllar olmuştur.

2000’lerde ise Tayvan’ın önceliği “Uluslararası Ticaret Örgütlerine ve Faaliyetlerine Katılım” yönünde olmuş; Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) katılmış, yurtiçi ticareti uluslararası olanlarla uyumlaştırmış ve ayrıca “entelektüel mülkiyet hakları” ve “yatırım liberalizasyonu”na ağırlık vermiştir. 2010’lardan itibaren Tayvan’ın ticaret politikası “Bölgesel Entegrasyonlara İştirak” şeklinde tezahür etmiş; bu süreçte bölgesel entegrasyonlarda artış kaydedilirken, “Yeni Güneye Yöneliş Politikası” (The New Southbound Policy) devreye sokulmuştur. Ancak burada bir ek not düşülmesi, özellikle son yıllarda Tayvan’ın ticarete bağımlılığının giderek arttığı ve bağımlılık oranlarının 2009, 2015 ve 2016 yılları hariç yüzde 100’ün üzerine çıktığı vurgulanmalıdır. Nitekim 2018’deki göstergelere yansıyan yüzde 105,6’lık seviye, Tayvan’ın ekonomik gelişmesinin yüksek oranda dış ticarete bağımlı olduğunu kanıtlar mahiyettedir (Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs, 2019).

Tayvan kendine yetebilen ekonomik seviyeyi yakalarken; devlet-özel sektör işbirliğine, bilim ve teknolojiye yetkin insan kaynağı için yurtiçi ve

yurtdışında lisans/lisansüstü eğitim programlarına katılıma, geleceğin teknolojilerine yönelik uzmanlık odaklı insan kaynağı yetiştirmeye, istihdamda çalışma alanı ve tecrübe merkezli işe yerleştirme politikasına büyük değer atfederek daha sağlam bir sanayii altyapısı kurmayı hedeflemiştir. Söz konusu politika ve hedeflerin somut tezahürlerinden birisi; Tayvan'ın ekonomik ve endüstriyel kapasitesine ilişkin zikredilmesi gereken bir diğer önemli adımı temsil eden “5+2 Endüstriyel İnovasyon Programı” (5+2 Industry Innovation Program) dır. Program çerçevesinde 7 adet endüstriyel ve projelendirme alanları belirlenmiş olup, mevzubahis alanlar şu şekildedir: “Akıllı Makine”, “Asya Silikon Vadisi”, “Yeşil Teknoloji”, “Biyoteknoloji ve İlaç Sanayii”, “Milli Savunma ve Hava-Uzay”, “Yeni Tarımcılık” ve “Döngüsel Ekonomi” (Executive Yuan, ROC, 2018).

Örneğin söz konusu endüstri dallarına yönelik en ilgi çekici adımlardan birisi “Bilim Park” (Science Park)’ın teşekkül ettirilmesidir. Bilim Park bünyesinde iki tane üniversite bulunmakta ve burada okuyan öğrenciler mezun olduktan sonra Bilim Park’ta yer alan muhtelif sanayii şirketlerinde işe yerleştirilmektedirler. Bilim Park, söz konusu üniversiteleri finanse etmekle kalmamakta; aynı zamanda yetkin istihdam kaynağı yaratılması için yeni nesillerin yetişmesini azami ölçüde desteklemektedir. İlk Bilim Parkını 1980 yılında Hsinchu’da açan Tayvan, hâlihazırda Ada’ya yayılmış toplam 13 kampüsü bulunan 3 büyük Bilim Parkına sahiptir. Birincisi, Tayvan’ın kuzeyinde bulunan “Hsinchu Bilim Parkı”, ikincisi Taichung merkezli “Merkez Tayvan Bilim Parkı” ve üçüncüsü de Tainan merkezli “Güney Tayvan Bilim Parkı”dır. Bu parklar, Tayvan’ın küresel şöhretinin artmasına vesile olan 900’den fazla teknoloji firmasına ev sahipliği yapmaktadırlar. Önceden Parklardaki firmalar donanım ürünlerine odaklanırlarken; şimdilerde yazılım, IoTs, yapay zekâ ve robotik gibi farklı çalışmalar icra etmekte ve cirolarını da giderek arttırmaktadırlar. Zira dünya, yüksek teknoloji konusunda ultra rekabetçi bir yapıya doğru ilerlemekte; bu nedenle Parkların, “imalat kümeleri”nden ziyade, artık yapay zekâ, IoTs ve robotik teknolojiler gibi yeni alanlarda liderliğe ilerleyen yazılım ve inovasyon merkezileri olmaları hedeflenmektedir. Bilim Parklarının, bu hedefe ulaşırlarken karşılarında kendilerine meydan okuyan bir Çin olduğunu unutmamaları icap etmektedir. Başka bir deyişle, Bilim Parklarındaki firmaların büyük Çin hükümetinin sübvansiyonlarının cazibelerine kapılmamaları gerekmektedir ki; Tayvan endüstrisinin geleceği için değişikliklere ve zorluklara uyum sağlamak kritik öneme sahiptir. Hâlihazırda Parklarda faaliyet gösteren firmalar Tayvan’ın toplam

üretim/imalat değerinin yüzde 18'ine tekabül etmekte ve toplamda 272.000'den fazla kişiye istihdam sağlamaktadır. Hepsinin toplam değeri ise 2017 yılı için takribi 78 milyar \$ civarındadır. Diğer taraftan Bilim ve Teknoloji Bakanlığı tarafından açıklanan 2017 verilerine göre, Hsinchu Bilim Parkı'ndaki firmalar toplamda 33,9 milyar \$ ile yüzde 41,4'lük yüzdeyle en büyük ciro payını kapmışlardır. İkinci sırada Güney Tayvan Bilim Parkı'ndaki firmalar gelmiş; toplamda 29,2 milyar \$ ciroya ulaşarak, yüzde 35,7'lik bir pay elde etmişlerdir. Ciro sıralamasının sonuncusu ise, Tayvan Merkez Bilim Parkı'ndaki firmalar olmuş; yüzde 22,9'luk pay oranıyla toplam 18,7 milyar \$ ciro yapmışlardır (The Republic of China, Taiwan, 2019; Fulco, 2019).

Bilim ve teknolojiye kazanılan imkân ve yetenekleri göstermesi açısından, bugün Iphone'un en önemli parçaları ve çiplerinin Tayvan'da üretildiği, buna mukabil esas paranın, satıcı firma Apple'a gittiği vurgulanmalıdır. Benzer şekilde Apple'ın yanı sıra Dell, HP gibi küresel ölçekte faaliyet gösteren dev teknoloji şirketlerinin siparişlerini Tayvan'a verdiği not düşülmelidir. Bu açıdan bakıldığında Tayvan'ın ciddi bir bilgi birikimi ve tecrübe kazandığı hatırdan tutulmak kaydıyla; Tayvan artık dizayn, entegrasyon ve imalatın ötesinde, dünyanın en büyük patentli teknoloji üreticisi olup, ülkeyi küresel bir markaya dönüştürme çabasıdır. İşte bu nedenledir ki Tayvan hükümeti, kâr oranını maksimize etmek ve uluslararası pazarda yüksek rekabet edebilirlik seviyesine ulaşmak amacıyla bilgi odaklı "markalaşma" stratejisine öncelik ve ağırlık vermektedir. Mevcut durumda Tayvan, en fazla IT; müteakiben makine ve parçaları ile çelik ihraç etmektedir. Bu bağlamda gerek IT gerekse markalaşma açısından Asus, Acer ve Giant önemli ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca mevcut endüstri stratejisini daha iyi kavramak adına, İsrail ve Japonya'nın ardından AR-GE'ye en fazla yatırım yapan 3. ülkenin Tayvan olması kayda değer bir done sunmaktadır.

Nitekim Taipei hükümetinin, söz konusu endüstri alanlarına atfettiği kıymet sayesinde Tayvan, sadece ulusal ve bölgesel değil; uluslararası pazarlarda yüksek rekabet edebilirlik seviyesini hızla arttırmaktadır. Örneğin Tayvan bugün dünyanın en büyük bisiklet zinciri üreticisi "Giant"a ev sahipliği yapmaktadır. Keza "Soltaeam" firması, dünya çapında büyük endüstriyel anahtar/kilitler üretmektedir. Dijital alanda kaydedilen ortaklığa dayalı bir başarı ise, ABD dışında ilk AR-GE merkezine 360 milyon dolar yatırım yapılan "AVID Visual Audio Solutions" olup; şirket şu ana kadar

yaptığı ürünler ile 2 Oscar, 1 Grammy ve 14 Emmys kazanmıştır. Öte yandan akıllı teknolojilere misal olarak Tayvan, dünyanın ilk “akıllı scooter”larını üretmiştir. “Gogoro” adı verilen bu scooterlar, Time, Forbes ve Wall Street Journal’dan aldığı ödüllerle, Tayvan’ın teknoloji şöhretini perçinlemektedir. Tayvan’da “akıllı makinalar” uzun zamandan beri revaçtaki yerini korurlarken; Asus’un Zenbo’su robotik teknolojiye güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ancak ‘akıllı’ alan sadece bununla sınırlı değildir; Tayvan aynı zamanda “akıllı kıyafetler” de üretmektedir. Bunun adına da “fonksiyonel tekstil” adını vermektedirler. Örneğin akıllı kıyafetlerle, spor yaparken yahut yürürken kalp atışınızı dahi ölçebilmeniz mümkündür ki, bu tarz akıllı kıyafetler, geleceğin askerlerinin üniformaları olacağı aşikârdır. Keza Tayvan, içlerinde sensörler bulunan akıllı dokumalar üretmektedir. Öyle ki Tayvan Tekstil Araştırma Enstitüsü, özel dokumalardan geliştirilmiş İnsansız Hava Araçlarını (İHA) kontrol edip yönlendirebilen eldivenler üretmiştir (Taiwan Trade, 2016).

Özetle, Tayvan örneğinden görüldüğü üzere bir ülkenin ticari ve endüstriyel başarısı; varoluşsal tehdit algısı, diplomatik izolasyon, ulusal politika mekanizmasının bozuk yapısı ve işleyişi (OHAL ve Tek Parti yılları) gibi her türlü iç ve dış kaynaklı güvenlik risk ve tehdit tanımlamalarının arkasına sığınılan bahanelere ihtiyaç duymamıştır. Tüm dezavantajlara ve varoluşsal tehditlere rağmen Taipei bugünkü başarısını; eğitim seviyesinin arttırılması, insan kaynağına yoğun yatırım yapılması, teknolojik ilerleme kaydedilmesi, yabancı sermaye girişinin öncelenmesi, tasarrufların akıllı yatırımlara dönüştürülmesi, AR-GE programlarının ve yatırımlarının öncelenmesi gibi birçok farklı etmene bağlı olarak elde etmiştir. Kaldı ki Tayvan’ın bu zamana kadar kazandığı makine, teçhizat ve parça üretme ile entegrasyon kabiliyeti dahi başlı başına ekonomik gelişimde takdire şayan bir rol oynamıştır. Nitekim Tayvan tarihsel seyrinde kademli olarak devreye koyduğu endüstriyel gelişim stratejisi sayesinde, bugün endüstri 4. 0’ın kapılarını çoktan açmış ve her şeyin “akıllı (smart)”sını üreten bir inovasyon ülkesi haline evrilmeyi başarmıştır.

III. Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi: Askeri Güç, Savunma Harcamaları, Yerli ve Milli Savunma Sanayiinin Güçlendirilmesi

a) Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisinin Değişimi

Tayvan’ın ulusal güvenliği, savunma politikası ve silah tedariki üzerine detaylı ve incelikle sınıflandırılmış bir rapor kaleme alan Michael D.

Swaine, 1999'da RAND tarafından basılan bu çalışmada ilgi çekici eleştiriler ve tespitlerde bulunmuştur. Öncelikle Swain, Tayvan hükümetinin resmi, kurumsallaşmış ve düzenlenmiş kurumlararası bir işleyişe ve ulusal güvenlik stratejisinin oluşturulması ve yürürlüğe koyulması için gereken bir mekanizmaya sahip bulunmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda Tayvan'ın ulusal güvenlik stratejisinin (buna dış ve savunma politikalarına rehberlik edecek amaçlar ve ilkeler dâhildir); sorumlu kurumlar yahut doğrudan başkana ait olmak suretiyle, ekseriyetle özel olarak üst düzey sivillerle ve askeri yetkililerle kurulan iletişim kanalıyla kopuk bir şekilde gelişmiştir. Ayrıca Swaine'e göre Tayvan'ın savunma stratejisi *müşterek* muharip kavramı üzerine inşa edilmemiştir; zira askeri mevcudu küçüktür, muharebe meydanlarının genişlik alanı kısıtlıdır, silah sistemlerinin teknik kapasiteleri sınırlıdır ve kuvvetlere verilen her bir misyon doğası gereği salt savunma maksatlıdır. Ayrıca Tayvan'ın savunma stratejisi, operasyonel imkân ve kabiliyetlerdeki ciddi kısıtlılıkları ve görece küçük savunma bütçesinin etkisini ortaya koyar niteliktedir. Diğer taraftan Swaine, Tayvan'ın savunma stratejisinin, Tayvan silahlı kuvvetleri için üç temel misyon tanımladığına dikkat çekmiştir. Bu misyonlar öncelik sıralamasına göre şu şekildedir: (i) hava üstünlüğü (air superiority, *zhikong*), (ii) denizlerin kullanılmasının engellenmesi (sea denial, *zhihai*) ve (iii) karşı çıkarma harbi (anti-landing warfare, *fandenglu*) (Swaine, 1999).

Monte R. Bullard ise Tayvan'ın askeri stratejisi ve doktrinin yıllar içerisinde ciddi değişimler geçirdiğine dikkat çekerek; tıpkı Çin gibi, Tayvan'ın da genel stratejisini izah ederken basit ama güçlü sloganlar kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bullard, Tayvan'ın üç farklı doktrin sürecinden geçişini dönemler halinde izah etmiştir. Birincisi, 1950'li ve 1960'lı yılları kapsayan "Anakaraya Karşı Saldırı"(Counterattack the Mainland, 反攻大陸) dönemidir. İlk dönemde, Tayvan'ın askeri gücü 600.000'den fazlaydı ve birçok lider Anakara'daki insanların Komünizmin kötü olduğunu fark edip bir noktada karşı saldırı gerçekleştireceklerine inanıyordu. Liderlere göre bu dönemde başarının formülü; gelişmiş bir ordu, iyi bir planlama ve koordineli bir başkaldırının kombinasyonu ve bunun politik savaş çabalarına eklemlenmesi üzerine kuruluydu. Dolayısıyla bu dönemdeki stratejinin temel bileşeni, içeriden ayaklanmaya ilham veren yeteneklerine güvenmekti ki, bu da aslında bir tür "halk savaşı" idi. İkincisi, 1970-1980 arası yılları kapsayan, "Saldırı ve Savunma Birlikte" (Offense-Defense Together, 攻守一体) dönemidir. 1970'lerin başında, Tayvan'ın askeri liderleri stratejilerini yeniden incelemeye başlamışlar ve

hesaplamalarına daha gerçekçi beklentiler ve olasılıklar dâhil etmeye karar vermişlerdir. Zira liderler; Kültür Devrimi'nin kaosu boyunca Çin halkı yardım almak için halen Tayvan'a yüzünü dönmedi ise, o zaman bu insanlara tamamen güvenme stratejisinin işe yaramayacağını belirtmişlerdir. Böylece liderler Anakara'da kontrol ya da etki altında bulunan alanları izleyip gözlemlemek suretiyle yeni bir strateji devreye koymuşlar; zayıflıklar algılanıp tespit edildiği takdirde, Tayvan'ın güçlü savunması ile Çin'in kilit bölgelerine yapılan saldırılar arasında bir denge kurabileceklerine karar vermişlerdir. Fakat yine bu hesaplamada da, Çin'deki yerel desteğe güveneceklerdir. Üçüncü ve sonuncusu ise 1990'lı yıllardan beri uygulanan "Sadece Savunma" (Defense only, 專守防衛) dönemidir. Taipei, 1990'lı yılların ilk zamanlarından itibaren tamamen Tayvan'ın korunmasına odaklanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde; Harbiye'de Devrim yaşandığının ve dahası geleceğin harp ortamı ve karakteristiğinin üst seviyede mobil, çevik ve fazlasıyla teknik faaliyetlere dayanacağını erkenden farkına varmışlardır. Söz konusu farkındalık hasebiyle Taipei Yönetimi'nin politikası gün geçtikçe Tayvan'ın gelişimine daha fazla odaklanmıştır ki, bu da askeriye'nin, Çin Anakarası'ndaki kişileri 'özgürleştirmekten' daha ziyade, Tayvan ekonomik mucizesinin korunması için çok daha fazla kafa yorup zaman harcaması demektir. Dolayısıyla temel askeri doktrin artık her türlü provokatif veya önalıcı saldırıdan vazgeçme pahasına dahi olsa tamamen savunmacı bir pozisyon ve yaklaşım üzerine kuruludur. Bu yaklaşım; "misilleme" niteliğinde yani karşı tarafın hareketine cevap kabilinden bir "caydırıcılık" anlayışı; "Çin'in saldırmaya değmeyeceğini düşünmesini sağlayacak kadar Çin'e gerekli zararı verme kabiliyeti" ve "potansiyel bir ablukaya karşı stratejileri" içermektedir. Tarihsel seyrinde yaşanan dönüşüm neticesinde açığa çıkan temel sorunsal Tayvanlı askeri liderlerin stratejileri ve doktrinleri oluştururken ABD'nin desteğine bağlı olunan ya da olunmayan hususları ne derece göz önünde bulundurdular. Zira Bullard, Tayvanlı askerlerin, planlamalarına mecburen ABD faktörünü dâhil ettiklerini; ABD'nin desteği olmaksızın çok uzun süre varlık gösterecek kadar dayanamayacaklarını düşündüklerini vurgulamıştır. Örneğin ABD hâlihazırda Tayvan'a en fazla silah satan ülke konumunu sürdürmekte olup; 1994-2001 arasındaki 8 yıllık dönemde toplam 20,7 milyar \$ değerinde sözleşmenin altına imza atılması bunu kanıtlar mahiyetindedir. Ancak gelinen aşamada Tayvanlı liderler; Çin Anakarası ile Tayvan arasında cereyan edecek herhangi bir savaş ya da çatışmada ABD'nin Kara Kuvvetleri'ni gönderme ihtimalinin bulunmadığını ve hatta

Hava Kuvvetleri'ni kullandırmasının da mümkün görünmediğini idrak etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin muhtemel bir silahlı çatışma durumunda, Tayvan'a savaşta yardım etmek değil; ancak ve sadece savaşı durdurma maksadıyla bir misyon ve rol üstlenebileceğini vurgulamıştır (Bullard, 2008).

Burada ek bir bilgi olarak, Trump Yönetimi'nin 2017 yılından itibaren Tayvan'a ilişkin kullandığı dilin değiştiğinden bahsedilmelidir. Öncelikle ABD Savunma Bakanlığı'nın Haziran 2019 tarihinde yayımladığı Hint-Pasifik Strateji Raporu'nda Tayvan mevzusu, ABD'nin "Tek Çin" politikasına referans verilmeden tartışılmıştır. ABD hükümetine ait ve ilk defa yayımlanan böylesine stratejik bir dokümanda Tayvan için "ülke" kavramı kullanılmıştır. Strateji Belgesi, Hint-Pasifik demokrasilerini temsil eden Tayvan, Singapur, Yeni Zelanda ve Moğolistan'ı "ABD'nin güvenilir, ehliyetli ve gerçek ortakları" olarak tasvir etmiştir. Bunun da ötesinde Strateji Belgesi'nde; "ABD'nin güçlü, müreffeh ve demokratik bir Tayvan'ın içerisinde yer aldığı kurallara dayalı uluslararası düzenin idamesinde hayati çıkarı bulunduğu" dile getirilmiştir. Keza 2019 Mayıs'ında Çin Savunma Bakanlığı Sözcüsünün "ABD ateşle oynuyor" suçlamasına neden olan yeni bir kırılma noktası daha yaşanmış; zira ABD, Tayvan ve ABD Ulusal Güvenlik Danışmanları arasında düzenlenen toplantıya ev sahipliği yapmıştır.

Öte yandan 1980 yılında "Karşılıklı Savunma Anlaşması"nı sonlandıran ABD, Tayvan ile askeri ilişkilerini diyalog, eğitim ve silah satışı kanalıyla sürdürmektedir. Trump Yönetimi, seçildiği zamandan 2019 Nisan'ına kadar geçen süre zarfında ABD Kongresi'ni Tayvan'a "Yabancı Askeri Satışlar (Foreign Military Sales, FMS)" kanalıyla silah satışı hususunda tam üç kez bilgilendirmiştir. Birincisi, Haziran 2017'de toplam 7 farklı dosyadan oluşan 1,36 milyar \$ değerindeki satıştır. İkincisi, Eylül 2018'de 330 milyon \$ değerindeki satıştır. Üçüncüsü ve en sonuncusu ise, Nisan 2019'daki 500 milyon \$ değerindeki satıştır. Ayrıca eklemek gerekir ki, 2018 Nisan'ında ABD Dışişleri Bakanlığı, Tayvan'ın kendisine ait özgün ve milli denizaltı programı için ABD firmalarının teknolojilerini pazarlayabilip satabilmeleri için ruhsat vermiştir. Bununla birlikte Taipei, ABD'den tanklar, füzeler ve F-16 savaş uçakları satın alma talebinde buldukları bilgisini kamuoyuyla paylaşmıştır (Lawrence, 2019, s. 1-2).

Yukarıda genişçe referans verilen Bullard'ın bilgi ve analizlerine referansla, Tayvan'ın mevcut askeri stratejisi, Çin'in ayna görüntüsü

(mirror-image) algısı üzerine şekillenmiş durumdadır. Bu bağlamda mevcut strateji; önalıcı saldırıları ihtimal dışında bırakmamakla birlikte özünde tamamen savunmacıdır. Dolayısıyla Tayvan için temel öncelik hızlı bir mağlubiyeti engellemektir ki, bu da siyasi ve askeri hesaplamaların yanı sıra, uluslararası kamuoyuna Tayvan'ın mağduriyetini duyurma açısından da önemlidir. Kuşkusuz savunmacı bir yaklaşım, Tayvan'ın askeri imkân ve kabiliyetlerini geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Ne var ki Tayvan'ın geleceğin yüksek teknoloji savaşlarında ihtiyaç duyduğu askeri yetenekler; salt yurtdışından tedarik edilen silah sistemlerine değil, Tayvan'ın özgün olarak yerli ve milli kaynaklarla geliştirip envanterine kattığı sistemlere de ihtiyaç duymaktadır. Başka bir izahla, Tayvan'ın ABD desteğinin sağladığı avantajı göz önünde bulunduran ancak ona teslim olmayan bir strateji benimsemesi zaruridir.

Öte yandan Tayvan'ın, Washington-Pekin hattında yaşanan ve bilhassa Çin'in kur, ticaret ve askeri politikaları nedeniyle tansiyonların giderek yükselmesine neden olan rekabetten doğrudan etkilendiği unutulmamalıdır. Zira Hint-Pasifik hattında Çin'in askeri hâkimiyetini caydırmayı temel stratejik hedef olarak koyan ve dahası bölgesel ve küresel ölçekteki ticari rekabette üstünlüğü ele geçirmek ve korumak isteyen ABD'nin, Pekin'e zaman zaman "Tayvan kartı" nı masaya sürerek yanıt verdiği görülmektedir. Örneğin Trump'ın Wall Street Journal'a verdiği röportajda Çin'in kur politikası ve ticari uygulamalarda değişikliğe gitmemesi halinde Washington'ın "tek Çin" politikası dâhil her şeyi yeniden gözden geçirebileceğini ve Tayvan'ı diplomatik tanımama politikasına sadık kalamayabileceğini ifade ettiği hatırlanmalıdır (Wall Street Journal, 2019; Morgan, 2018).

Kaldı ki ABD-Çin arasındaki sorunlar; kur politikası ve ticari uygulamaların yanı sıra, Güney ve Doğu Çin Denizi'nde yaşanan anlaşmazlıklarla daha da derinleşip kökleşmektedir. Dolayısıyla Tayvan, ABD'nin bölgeye yönelik dış, güvenlik ve savunma politikalarındaki söylem ve fiillerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu etki, Çin'in daha fazla agresifleşmesi endişesinden kaynaklı olarak Taipei'in giderek daha savunmacı bir pozisyon benimsemesinde; bu minvalde ABD'den 2,2 milyar dolarlık stratejik silah ithalatı yapması, yerli ve milli savunma sanayiinin güçlendirilmesi maksadıyla yasalar çıkartması ve askeri harcamalarını kademeli şekilde arttırma planlarında alenen açığa çıkmaktadır. Kuşkusuz Tayvan'ın risk ve tehdit tanımlaması salt Çin merkezli değildir. Örneğin

uluslararası uyuşmazlıklara bakıldığında Tayvan; Brunei, Çin, Malezya, Filipinler ve Vietnam ile “Spartly Adaları” ve ayrıca Çin ve Filipinler ile “Scarborough Kayalıkları” üzerinde ihtilaf yaşamaktadır. Keza Çin tarafından işgal edilmiş ancak Tayvan ve Vietnam’ın hak ettiği “Paracel Adaları” barışçıl bir çözüme kavuşturulamayan bir başka mevzudur. Ayrıca 2003 yılından itibaren Çin ve Tayvan, Doğu Çin Denizi’nde Japonya’nın hak iddia ettiği zengin enerji kaynaklarına sahip “Senkaku/Diaoyu Adaları” konusunda yaşanan “yetki alanı” tartışmasında çok daha gür bir ses ve daha sert bir karşı tavır sergilemeye başlamışlardır.

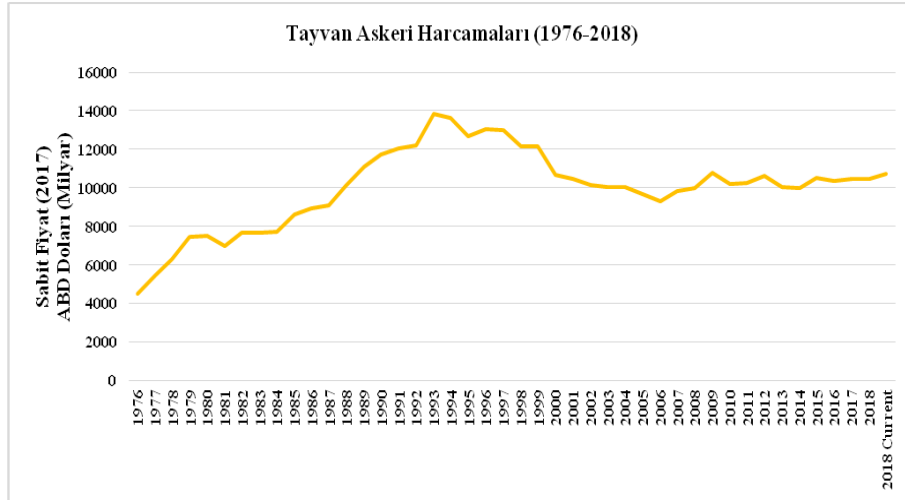
Bahse konu risk ve tehditlerle mücadele bağlamında Tayvan’ın mevcut askeri stratejisi beş temel hedef içermektedir: (i) ulusun korunması, (ii) profesyonel bir ordu yetiştirilmesi, (iii) savunmada kendi kendine yeterliliğin gerçekleştirilmesi, (iv) halkın refahının korunması ve (v) bölgesel istikrarın güçlendirilmesidir. Tayvan’ın askeri gücü, ekonomik gücünden beslenmekte olup; daha güçlü bir Tayvan ekonomisi, daha büyük bir GSYH ve böylece hükümetin askeri kabiliyetlere daha fazla kaynak aktarması (gerek silah sistemleri gerekse personel ödemeleri) demektir (An, 2018, s. 7-8).

Son bir husus olarak Tayvan’ın mevzubahis güvenlik ve askeri stratejilerini kaleme aldığı dokümanların önemine işaret edilmelidir. Zira Tayvan’ın demokratikleşme süreci, savunma planlamasında şeffaflığın sağlanması yönünde daha büyük bir talep meydana getirmiştir. Bugüne kadar yayımlanan ilk savunma raporu, Huang Huang-hsiung tarafından 1989 yılında Demokratik İlerici Parti (Democratic Progressive Party, DPP) için hazırlanan resmi olmayan rapordur. Ancak kısa bir süre sonra, 1992 yılında “Ulusal Savunma Raporu” (National Defence Report, NDR) formatında ilk resmi savunma raporu kaleme alınmış olup; bu tarihten itibaren her iki yılda bir revize edilerek yayımlanmaya devam etmiştir. Buradaki tek istisna, Başkan Chen’in dönemine denk gelen 2008 Raporu ile ilk Cumhurbaşkanı Ma’nın dönemindeki 2011 Raporu arasındaki 3 yıllık süre zarfıdır. Genel hatlarıyla, 1992 yılından itibaren Tayvan’ın ulusal güvenlik ve savunma politikalarıyla ilgili üç farklı belge ortaya çıkmıştır. Birincisi; Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanan ve her iki yılda bir revizyon ve güncellemeye tabi kılınan (1992-2017) “Ulusal Savunma Raporları (National Defence Reports, NDR)”dır. İkincisi, Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council, NSC) tarafından yayımlanan “Ulusal Güvenlik Raporu (National Security Report, NSR)” olup; 2006’da yayımlanmış ve 2008’de de revize edilmiştir. Üçüncüsü ise yine Milli Savunma Bakanlığı tarafından her

dört yılda (2009-2017) bir yayımlanan “Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporu (Quadrennial Defense Reviews, QDR)” olup; her başkan göreve resmen başlama tarihini müteakip 10 ay içerisinde açıklamakla mükelleftir (Thim, 2017).

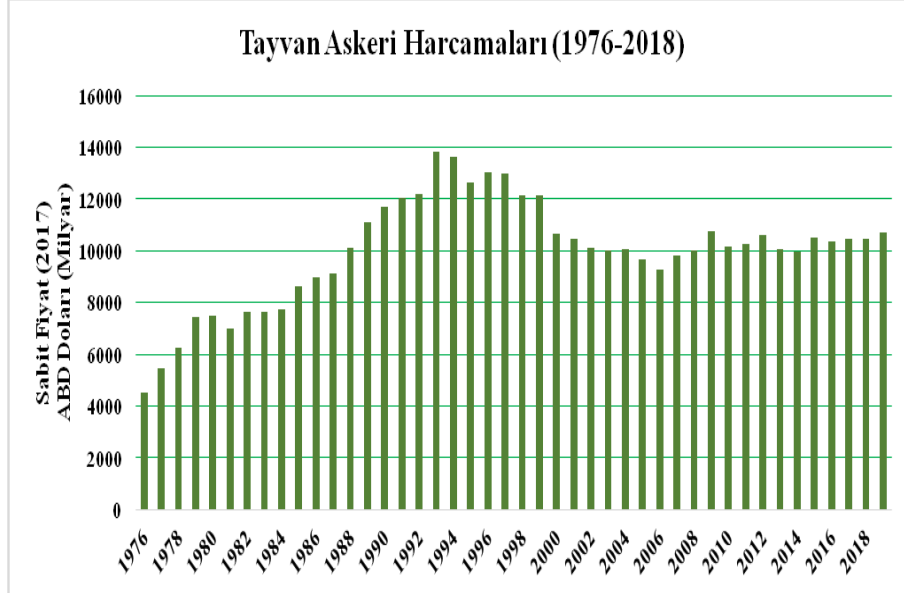
b) Askeri Güç ve Savunma Harcamaları

İlk bölümde arz edildiği üzere Tayvan’ın güvenlik ve savunma politikasının temeli, varoluşsal tehdit algısı üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda Tayvan’ın en başından itibaren Çin’in olası bir askeri müdahale yahut işgaline karşı milli gelirinin önemli bir bölümünü askeri harcamalara ayırdığına şahit olunmuştur. Öyle ki 1950-1960 yılları arasında merkezi hükümet harcamalarının yüzde 70’ini savunma giderleri oluşturmuş; her ne kadar savunma harcamaları müteakip yıllarda giderek düşmüşse de orantısal bakımdan görece yüksek seyretmiştir. Örneğin 1985, 1994, 2013 ve 2014 yıllarında oranlar sırasıyla yüzde 38,2, yüzde 23,7, yüzde 15,6 ve yüzde 15,7 seviyesinde gerçekleşmiştir (Sezen, 2018, s. 140).

Grafik-Tayvan Askeri Harcamaları, 1976-2018 (Milyar Dolar) (SIPRI, SIPRI Military Expenditure Database, 2019a) ⁵

⁵ 1976-1993 yılları arasına ait veriler, SIPRI tahminlerini içermektedir.

Ancak 1950'li ve 1960'lı yıllarla kıyaslandığında, Tayvan'ın savunma harcamaları 1980'leri müteakip düşüş yaşamıştır. Zira o dönemde Tayvan, GSYH'nin yüzde 5'inden fazlasını askeri harcamalara aktarmıştır. SIRPI verilerine göre, 1999 yılından beri Tayvan'ın askeri harcamaları GSYH'nin yüzde 3'lük kısmına tekabül etmemiştir. Bununla birlikte Milli Savunma Bakanlığı Sözcüsü Chen Chung-chi, 2017 Mart'ında yaptığı açıklamada; Tayvan'ın en son 2008 yılında savunma harcamalarının GSYH'nin yüzde 3'lük kısmını aştığını dile getirmiştir. Keza Milli Savunma Bakanı Feng Shih-kuan, 16 Mart 2017 tarihli konuşmasında 2018 yılı savunma harcamasının yüzde 3'e ulaşmasının hedeflendiğini belirtmiştir. Aynı tarihlerde Çin, GSYH'nin yüzde 7'sinden fazlasını askeri harcamalara ayıracağını deklare etmiştir ki, Çin'in hâlihazırda dünyanın en büyük 3. askeri gücü olduğunun ve savunma harcamasının GSYH büyümesi ile orantılı gittiğinin altı çizilmelidir. Yine Çin'in bir önceki sene yerli ve milli olarak kendi avcı uçağı ile uçak gemisinin üretim çalışmalarını tamamladığı; bu anlamda Tayvan'ın, Çin'e en yakın mesafesinin sadece 160 km'lik bir uzaklıktan ibaret olduğu dikkat alınmalıdır. Nitekim Çin'e karşı Tayvan da özellikle son 10 yıllık süre zarfında kendi kıyılarından öteye güç projeksiyonu yapabilecek yeteneğe haiz olmak adına askeri modernizasyon çalışmalarına yüksek meblağlarda para aktarmıştır. Ayrıca Sözcü Chen'in işaret ettiği üzere, Tayvan kendisine ait yerli ve özgün gemiler, uçaklar, silah sistemleri, savunma yahut saldırı maksatlı insansız hava araçları geliştirmeye

yönelik plan ve projeleri öncelemeye başlamıştır. Bunun nedeni Çin'in uyguladığı diplomatik izolasyon sonucunda diğer ülkelerden silah tedarik etmede sıkıntı çekilmesi ve Tayvan'ın ekseriyetle ABD menşeli iyi silahlarla donatılan ancak daha yüksek teknolojiye haiz gelişmiş ekipman satın alma arzusundan kaynaklanan dış tedarik bağımlılığının önüne geçilmek istenmesidir (Strait Times, 2017; Jennings, 2017).

2009-2013 ve 2014-2018 yılları arasında ABD'nin İsrail, Tayvan ve Katar'a yaptığı silah ihracatında büyük artışlar gözlemlenmiştir. Söz konusu dönemde ABD'nin silah ihracatındaki en büyük payı İsrail, Tayvan ve Katar teşkil ederken; buna karşın Singapur, Güney Kore ve Pakistan ile yaptığı ihracatlar dönemin en düşük seviyesine gerilemişlerdir. Son dönem baz alındığında, ABD silah ihracatında küresel pasta payının yüzde 36'sını tek başına karşılamış; böylece ABD'nin 2014-2018 dönemi silah ihracatı, bir önceki dönemle (2009-2013) mukayese edildiğinde yüzde 29 oranında artış kaydetmiştir. ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci silah ihracatçısı Rusya (takiben Fransa, Almanya ve Çin) ise 2014-2018 yılları arasındaki ihracat rakamları, 2009-2013 dönemine kıyasla yüzde 17 oranında düşüş yaşamıştır (SIPRI, 2019b, s. 1, 5). Burada ek bir bilgi olarak, balistik füze tehdidi ve hava savunma sistemlerine ilişkin bir iki hususa dikkat çekilmelidir. Zira balistik füzelerin giderek yayılması sorunu, özellikle son 10 yıllık süre zarfında Tayvan gibi birçok ülkenin balistik füze savunma sistemleri ithalatında ciddi bir artışa yol açmıştır. Taleple bağlantılı olarak aynı dönemde tedarikçi sayısında da artışa rastlanmıştır. Buna rağmen ABD, 1999-2008 yılları arasında balistik füze savunma sistemlerinin tek ihracatçısı olmuştur. Mevzubahis dönemde ABD, Japonya'ya SM-3 önleme füzeleriyle donatılmış deniz konuşlu balistik füze erken uyarı ve önleme sistemi olan "AEGIS" sistemlerini; Almanya, Japonya ve Hollanda'ya ise kara konuşlu hava savunma füze sistemleri olarak ileri kabiliyetteki "Patriot PAC-3" teslimatını gerçekleştirmiştir. Keza 2009-2018 yılları arasında ABD, Patriot PAC-3 sistemlerini Tayvan ve Güney Kore'nin yanı sıra Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne teslim etmiştir. İlaveten ABD, Birleşik Arap Emirlikleri'ne Patriot PAC-3 sistemlerinden daha yetenekli olan kara konuşlu Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunması "THAAD" sistemlerinin teslimatını yapmıştır. Ayrıca 2018 yılı itibarıyla Polonya, Romanya ve İsveç Patriot PAC-3 sistemleri, Suudi Arabistan THAAD sistemi ve Japonya da ilave SM-3 füzeleri sipariş etmişler ve yine Japonya kara konuşlu AEGIS Ashore sistemi tedarik etmeye karar verdiğini açıklamıştır (SIPRI, 2019b, s. 4). ABD'nin hava ve füze savunma

sistemlerini geniş yelpazede bir pazara sattığı göz önünde bulundurulmalıdır ki; bu anlamda ABD'nin Asya-Pasifik pazarına sattığı her bir stratejik silah sisteminin, bölgesel ve küresel ölçekli aktörler için ne denli kritik önem arz ettiği aşikârdır.

ABD-Tayvan arasındaki silah ticaretine dair yaşanan güncel bir gelişme ise, ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı Savunma Güvenlik İşbirliği Dairesi'nin (Defense Security Cooperation Agency, DSCA) bilgilendirmesi üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 2019 Temmuz'unda Tayvan'a 2,2 milyar \$ değerindeki silah satışını onaylaması ve bu kararın Kongre'ye iletilmesidir. Malum ABD, henüz Tayvan'ı resmen "ülke" olarak tanımadığı için FMS programıyla yürütülen silah tedarikinin, ABD'nin Taipei'deki Ekonomik ve Kültürel Temsilcilik Ofisi (Taipei Economic and Cultural Representative Office in the United States, TECRO) kanalıyla gerçekleştiği not düşülmelidir. Bu kapsamda TECRO tarafından 108 adet M1A2T Abrams muharebe tankı, 122 adet M2 Chrysler makinalı tüfek, 216 adet M240 makinalı tüfek, 14 adet M88A2 Hercules kurtarma aracı, 16 adet M1070A1 taşıyıcı aracının yanı sıra havan, haberleşme teçhizatı ve mühimmat satın alma talebinde bulunmuştur. Bununla birlikte ABD'nin onay verdiği ikinci pakette Tayvan'a 220 milyon \$ civarında Stinger hava savunma füze sisteminin teslimatı yer almaktadır. Satışa ilişkin ABD kanadından yapılan açıklamalarda, temel amacın Tayvan'ın silahlı kuvvetlerin modernizasyonu ve savunma yeteneğini güçlendirecek sistemleri vermek suretiyle bölgedeki askeri dengeyi sağlamak olduğu dile getirilmiştir (Horton, 2019; Judson, 2019).

Peki, Tayvan'ın ABD'den tedarik edeceği silah sistemleriyle, gerçekten Çin karşısında bir askeri denge oluşturma ihtimali var mıdır? Bu bağlamda Çin ve Tayvan'ın askeri güç ölçümlerine kısaca değinmek, Tayvan'ın savunmacı pozisyonunda haiz olduğu askeri imkân ve kabiliyetleri idrak etmek açısından önemlidir. Örneğin Global Firepower tarafından yayımlanan "2019 Askeri Güç Sıralaması" (2019 Military Strength Ranking), Çin'i dünyanın en büyük 3. askeri gücü olarak konumlandırırken; Tayvan'ı bir önceki seneye göre bir basamak yukarı taşıyarak 22. sıraya yerleştirmiştir. Aşağıdaki tablo, Global Firepower'ın 55'ten fazla faktörü kullanarak işlediği ve sınıflandırdığı verileri (insan gücü, hava gücü, kara gücü, deniz gücü, enerji kaynağı, lojistik, finansman, coğrafya vb.) temel olarak iki ülke arasındaki askeri güç mukayesesini 'seçilmiş değerler' üzerinden ele almaktadır (Global Firepower, 2019).

2019 Global Firepower Askeri Güç Mukayesesi: Çin ve Tayvan

Konu	Çin	Tayvan
GFP Sıralaması	3 (137 ülke arasından)	22 (137 ülke arasından)
Toplam Nüfus	1.384.688.986	22.545.963
Mevcut İnsan Gücü	752.855.402	12.196.809
Hizmete Uygunluk	621.105.706	10.001.383
Askerlik Yaşına Ulaşan Kişi Sayısı	19.614.519	300.041
Aktif Personel	2.183. 000	215, 000
Rezervler	510. 000	1.675.000
Toplam Askeri Personel	2.693.000	1, 890, 000
Savunma Bütçesi	224.000.000.000 milyar \$	10.725.000.000 milyar \$
Toplam Uçak	3.187	837
Önleme Avcı Uçağı	1.222	286
Saldırı Uçağı	1.574	286
Nakliye Uçağı	193	19
Eğitim Uçağı	368	207
Helikopter	1.004	335
Saldırı Helikopteri	281	91
Tank Gücü	13.050	1.855
Silahlı Zırhlı Araçlar	40.000	2.050
Kundağı Motorlu Topçu	4.000	482
Roketatar	2.050	115
Donanma Varlığı	714	87
Toplam Uçak Gemisi	1	0
Denizaltı	76	4
Firkateyn	52	24
Destroyer	33	4
Korvet	42	1
Karakol Gemisi	192	43
Mayın Gemisi	33	10

c) Yerli ve Milli Savunma Sanayiinin Güçlendirilmesi

Özellikle son yıllarda Tayvan'ın savunma yeteneğinin, Çin'deki hızlı askeri gelişmeyle kıyaslandığında giderek düştüğüne dikkat çeken Andrew T. H. Tan; Taipei'in iç ve dış kaynaklı muhtelif nedenlerden ötürü uzun süredir öncelendiği güvenlik yaklaşımında başarısızlık sergilediğini öne sürmüştür. Tan'a göre bu başarısızlık, Çin ve Tayvan silahlı kuvvetleri arasında giderek daha büyük bir yetenek açığı yaratırken; Tayvan Boğazı'ndaki güç dengesinin Çin'e doğru kaymasına yol açmıştır. Çin'in sürekli Tayvan'ın bir parçası olduğunu ve birleşmenin kaçınılmaz olacağını ve gerektiğinde sert güce başvurmaktan çekinmeyeceğini deklare etmesi, Tayvan sorununa dair barışçıl çözüm ihtimallerini giderek zayıflatmıştır. Kaldı ki, Tayvan'ın kendi içerisinde dahi birleşme konusunda siyasi bir fikir birliğinin bulunmadığı (bağımsızlık yanlısı DPP ile "Tek Çin" prensibini tanıyan KMT arasındaki derin siyasi bölünme) göz önünde bulundurulmalıdır. Kısaca Tan'a göre, Tayvan'ın savunma imkân ve kabiliyetlerinin düşmesi, Tayvan'ın siyasi pazarlık ve müzakere sürecindeki seçeneklerini kısıtlamakta ve bu da sıcak çatışma dâhil istenmeyen koşul ve sonuçları doğurabilecek mahiyettedir. Tan, gelinen aşamada Çin'in dâhil olduğu herhangi bir kriz ve çatışma halinde ABD'nin Tayvan'ı savunmayı taahhüt etmeden önce çok dikkatli düşünmesi gerektiğini; Washington için Taipei'in giderek büyüyen bir sorumluluk haline geldiğinin altını çizmiştir. Bu durumun ise, Tayvan'ın Çin'deki siyasi liderliğin iyi niyetine ve Çin'in iç politikasında önceden tahmin edilemeyen davranış ve olaylara bağımlı olduğu anlamına geldiğini belirtmiştir (Tan, 2014).

Her ne kadar Andrew Tan'ın söylediklerinde haklılık payı olsa da, Tayvan'ın hem savunma yeteneklerin yaşadığı düşüşe dair bir farkındalığının olduğunu hem de salt ABD-merkezli bir güvenlik ve savunma anlayışı benimsememesi gerektiğine dair bir bilinç geliştirdiğini söylemek mümkündür. Öncelikle Tayvan'ın son yıllarda düşen askeri harcamalar ve diplomatik izolasyonun neden olduğu hazır alıma dayalı dış tedarik süreçlerinde yaşadığı zorluk nedeniyle savunma yeteneklerinin azaldığını fark ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Tayvan, bir taraftan yerli ve milli savunma sanayiini geliştirme ve güçlendirme politikası izlerken; diğer taraftan da savunma harcaması planlamasında düzenlemelere gitmektedir. Nitekim Tayvan'ın savunmaya ilişkin ulusal harcamalarını arttırmayı hedeflediği; öyle ki 2027 yılına kadar 400 milyar Yeni Tayvan Doları'ndan (13 milyar ABD doları) daha yüksek bir rakama ulaşma niyeti

ortaya koyduğu görülmektedir. Mevcut harcamalarla mukayese edildiği takdirde, 2019 yılı savunma harcamasının takribi 346 milyar Yeni Tayvan Doları olarak gerçekleştiği not düşülmelidir. Mevzubahis artışla ilgili olarak Tayvan Milli Savunma Bakanlığı Sözcüsü Chen Chung-chi, 14 Nisan 2019 tarihinde devlet destekli Merkezi Haber Ajansı'na (Central News Agency-CNA) verdiği demeçte; Taipei'in gelecek 8 yıl için askeri bütçeyi kademeli olarak yükseltme planını tamamladığını açıklamıştır. Bakanlığın, 2027'ye kadar savunma amaçlı 405 milyar Yeni Tayvan Doları harcamayı hedeflediğini belirten Chen, Taipei Yönetimi'nin gelecek 10 yıl için savunma harcamalarını yıllık bazda en az %2 oranında artırmaya çalışacağını önemle vurgulamıştır (Grevatt, 2019a).

Diğer hususa gelindiğinde, Tayvan'ın güvenlik ve savunma politikaları ve uygulamalarında ABD'nin ciddi desteğine ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Ancak Taipei Yönetimi açısından bu ihtiyacın, ABD'ye bağımlılık halini alması da son derece tedirgin edicidir. Kaldı ki, ABD tarafı için de bu durumun, ağır bir siyasi sorumluluk ve bir süre sonra külfet haline gelmesi ihtimali vardır. Ayrıca Çin'le ticaret savaşları yaşanan Trump Dönemi'nde gerçekleşen ve somut yansımaları Hint-Pasifik Strateji Raporu'nda görülen 'Tayvan açılımı'nın, sonraki yönetimlerce sürdürülüp sürdürülmeyeceği de belirsizdir. Zaten Tayvan'ın da tüm bu ihtimalleri hesaba kattığını düşünmek gerekir ki, ülkenin geçmişte yaşadığı olumsuz tecrübeler bu anlamda fazlasıyla öğretici olmuştur. Başka bir izahla Tayvan'ın geçmişte biriktirdiği acı deneyimler, Taipei'in hâlihazırda öz savunma imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesine verdiği ehemmiyette açığa çıkmaktadır.

Hatta Tayvan'ın, zamanında yaşadığı üzücü ama öğretici tecrübelerden yola çıkarak başlattığı savunma projelerinin, bugün başarılı çıktılara dönüştüğüne şahit olunmuştur. Bunlardan bir tanesi "Özgün Savunma Uçağı" (Indigenous Defense Fighter, IDF) projesidir. Tayvan'ın yerli kaynaklarla geliştirdiği IDF, Tayvan milli savunma sanayiinin kabiliyetini ortaya koyarken, aynı zamanda Tayvan'ın yabancı teknoloji transferine bağımlılığına işaret etmektedir. Şöyle ki IDF, Reagan Yönetimi'nin Tayvan'a F-16 ya da diğer savaş uçaklarını satmaması nedeniyle start alan bir projedir. Proje kapsamında Tayvan, 1982 yılından itibaren IDF'nin tasarımı ve üretimi için ABD'nin savunma sanayiindeki birkaç sözleşmeci şirketiyle işbirliği yapmaya başlamıştır. Bu çerçevede General Dynamics ana sözleşmeci rolünü üstlenirken; gövde tasarımı ve üretiminde Tayvan Havacılık Sanayii Geliştirme Şirketi (Aerospace Industrial Development

Corporation, AIDC) ile birlikte çalışmıştır. AIDC'nin katkı sunduğu Allied Signal Aerospace Garrett Engine Division (artık Honeywell'in bir bölümü olarak faaliyet göstermekte) ise motor tasarımından sorumlu olurken, IDF'nin aviyonikleri Westinghouse tarafından, silah sistemleri ise tamamen yerli kaynaklarla üretilmiştir. Ayrıca AIDC, IDF'nin haricinde Northrop Grumman şirketiyle AT-3 Tzu Chung jet eğitim uçağı ve F-5 savaş uçağı, Bell Helicopters ile UH-1H helikopterleri gibi muhtelif projelerde işbirliği yapmıştır. Netice itibarıyla IDF projesi 1990'lı yılların ortasında hizmete girmiştir ve 1999 yılı itibarıyla 130 adet IDF envantere katılmak üzere teslim edilmiştir. IDF'nin hizmete girmek üzere olduğu tarihlerde, 1992 senesinde, George H.W. Bush Yönetimi'nin Tayvan'a 150 adet F-16 sattığı da ayrıca not düşülmelidir. Her ne kadar Tayvan'ın ileri teknoloji silah sistemleri yurtdışı tedarik usuluyle ekseriyeti ABD menşeli ürünler olarak envantere kazandırılmışlarsa da, Yürütme Yuan'ı altında faaliyet gösteren ancak Savunma Bakanlığı ile yakın işbirliğinde olan Taoyuan'daki "Ulusal Chung-Shan Bilim ve Teknoloji Enstitüsü" (National Chung-Shan Institute of Science and Technology, NCSIST) bünyesinde önemli projeler gerçekleştirilmektedir. NCSIST, başta füze ve füze savunma sistemleri (örneğin Tien Kung I and II, Tien Jian I ve II, Hsiung Feng I, II ve III) olmak üzere radar ve elektronik harp sistemleri gibi Tayvan'a ait yerli savunma ürünlerinin çoğunu geliştirip üretmektedir. (Ferry, 2016)

Tayvan'ın yerli savunma sanayiini güçlendirme çalışmaları, sadece askeri imkân ve kabiliyetlerin artırılmasına hizmet etmemekte, aynı zamanda istihdam yaratma gibi muhtelif ekonomik avantajlar getirmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen, hükümetin donanma gemisi üretme programı sayesinde milli savunma sanayiinin büyük bir ivme kazanacağını; programın tahminen 1.32 milyar dolarlık bir değer ve en az 8.000 yüksek nitelikli iş imkânı ve haliyle büyük bir istihdam yaratacağını dile getirmiştir (Focus Taiwan, 2019).

Güncel bir gelişme Tayvan hükümetinin, yerli savunma sanayiinin altyapısını ve mekanizmanın işleyişini desteklemek ve geliştirmek üzere yeni savunma sanayii yasası çıkartmasıdır. Tayvan Yasama Yuan'ı⁶ tarafından 31 Mayıs 2019 tarihinde onaylanan "Ulusal Savunma Sanayii Geliştirme Yasası", Tayvan'ın askeri ithalata dayalı bağımlılığını azaltmayı

⁶ Yuan, "erk" anlamına gelmekte olup; Tayvan'da yasama erki, tek meclisli "Yasama Yuanı" ve Ulusal "Meclis"ten oluşmaktadır.

hedeflemekte olup; mevzuatın, onay kararını müteakip eden birkaç ay içerisinde kademeli olarak yürürlüğe gireceği kaydedilmiştir.⁷ Konuya ilişkin Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada mevzuatın; yerli savunma sanayii üreticilerinin, yerli savunma ekipmanı geliştirmek, üretmek ve güçlendirmek için ihtiyaç duydukları gereksinimleri karşılamak amacıyla bir “tasnif sistemi” getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca açıklamada, mevzuatın, yerli ve özgün savunma projelerinde ortaya çıkabilecek muhtemel riskleri minimize etmek üzere hazırlandığı dile getirilmiştir. Diğer taraftan yeni sistemde, Milli Savunma Bakanlığı’nın yerli savunma şirketlerini; büyüklüklerine, imkân ve kabiliyetlerine, savunma araştırmalarının yanı sıra geliştirme ve üretim tecrübelerine ayrıca yerli kurum ve kuruluşlar ile yabancı yüklenicilerle olan işbirliği kayıtlarına göre üç kademedен birisiyle derecelendireceği açıklanmıştır (Grevatt, 2019b).

Sonuç: “Silah-Tereyağı” Dilemmasında Denge Arayışı

Askeri gücü belirleyen parametreler; silah sistemlerinin niceliği ve niteliği, ordunun mevcudu, kuvvet yapısı, mecburi askerlik, profesyonellik, adaptasyon, esneklik, çeviklik gibi birçok farklı unsuru barındırmaktadır. Bu anlamda bir ülkenin genel bütçe kalemleri içerisinde savunma harcamalarının ön plana çıkması, o ülkenin daha iyi bir askeri gücü olduğunu kanıtlamayacağı gibi, militarizasyon sürecinin de başlı başına bir göstergesi değildir. Başka bir izahla, bir ülkenin “askeri gücü” ve “savunma harcamaları” arasındaki orantı birbirine denk düşmek zorunda da değildir. Öncelikle savunma harcamalarının askeri güç üzerindeki etkisinin ölçülmesi; savunma bütçesinin personel maaşları, basım/sağlık masrafları, AR-GE projeleri, yurtdışından satın alınan hazır tedarik silah sistemleri gibi nereye aktarıldığıyla doğrudan ilintilidir. Keza bir ülkenin ne kadar militerleştiği, kişi başına düşen öğretmen ve doktor sayısı gibi farklı faktörler üzerinden analiz edilmektedir.

Örneğin Bonn Uluslararası Dönüşüm Merkezi (Bonn International Center for Conversion- BICC) tarafından yayımlanan ‘Küresel Askerileşme

---

⁷ Ayrıca Milli Savunma Sanayiinin Gelişimi Kanunu’na ilişkin 19 Haziran 2019 tarihli, 7431 sayılı Resmi Gazete kararına bkz. “Enactment of Statute For National Defense Industry Development”, The Gazette of the Office of the President, (Publication Number:7431, Issuance Date: 19/06/2019), Global Legal Information Network, Legislative Yuan, Republic of China, <https://glin.ly.gov.tw/web/nationalLegal.do?isChinese=false&method=legalSummary&fromWhere=legalAnnounce&id=6376>

Endeksi (Global Militarization Index-GMI)', bir ülkenin ne kadar askerileştiğini; 'harcamalar', 'personel' ve 'silah' şeklinde sınıflandırdığı üç kategori altında yer alan göstergeler ve bunların ağırlık faktörleriyle ölçülmektedir. GMI, 1990 yılından itibaren 161 ülkenin askerileşme derecelerini listelerken; yaptığı ölçümlerinde SIPRI, IMF, WHO, IISS ve BICC verilerini kullanmaktadır. En son 2017 yılından yayımlanan Küresel Askerileşme Endeksi'ne göre, dünyada en fazla askerleşen ilk 10 ülke sırasıyla; İsrail, Singapur, Ermenistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Güney Kore, Rusya, Yunanistan, Ürdün, Brunei ve Belarus'tur. 2017 GMI listesine ABD 34. sıradan dâhil olurken, Çin ise 619,83 GMI skoruyla 95. sırada yer almıştır. Ne var ki GMI, Tayvan'ın statüsü üzerinde yaşanan belirsizliği (tanınmama) gerekçe göstererek ülkeler sıralamasına dâhil etmemiştir. (Global Militarization Index, 2018)

Her ne kadar Tayvan'a dair elimizde net bir skor olmasa da, ülkenin askerileşme yerine görece sanayileşme odaklı bir tablo ortaya koyduğunu görmek mümkündür. Başka bir deyişle, ülkenin ekonomik kalkınma ile savunma güvencesi arasında tutarlı ve dengeli bir ilişki kurmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Zira gerek iç politika gerekse toplumsal kaygılar, Taipei Yönetimi'nin milli bütçeden dilediği zaman ve koşulda özgürce ve hesapsızca askeri harcama yapmasını kısıtlayacak niteliktedir. Her şeyden önce Tayvan'ın düşük doğum oranları nedeniyle hızla yaşlanan nüfus gerçeğini yadsıması mümkün değildir; çünkü bu toplumun sosyal refahı için daha fazla bütçe ayrılması ve daha fazla sağlık harcaması demektir. Ayrıca bu gidişat; düşük maaş, gelir eşitsizliği, ev fiyatları gibi farklı sorunları beraberinde getirmektedir.

İşte bu noktada sıklıkla zikredilen temel sorunsal; 'ekonomi' ve 'savunma' dilemmasında kimin seçilmesi, yani öncelikli ihtiyaca göre yatırım yapılması gerektiğidir ki; literatürde bu durum "silah" ya da "tereyağı" dilemması olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslına bakılırsa bu iki olgu, birbirinin yerine tercih edilmesi gereken kavramlar değil; aksine birbirini besleyip güçlendiren alanlardır. Zira savunma sanayiine ilişkin yapılan her bir çalışma, aynı zamanda ekonomiye canlılık getirmekte, yeni iş alanları ve istihdam olanakları yaratmaktadır. Bu minvalde mevcut Taipei Yönetimi'nin gerek ekonomik büyüme ve gerekse ulusal güvenlik çıkarlarına hizmet etmek suretiyle yerli ve milli savunma sanayiinin gelişimine büyük önem göstermektedir. Dolayısıyla Tayvan hükümeti, savunma ve ekonomik büyüme için ayrılan kaynakları karşılıklı fayda ve

kazanç üstüne kuruludur. Örneğin Milli Savunma Bakanlığı'nın savunma ürünleri imalatının Tayvan şirketleri için 10 milyar Yeni Tayvan Doları civarında bir pazar fırsatı sunduğunu açıklaması, savunma sanayiinde izlenen yaklaşımı ortaya koymaktadır. Ne var ki Tayvan'ın statüsü (uluslararası tanınırlığının bulunmaması), silah ticareti konusunda ülkenin ihracat yapma potansiyeline ket vurmaktadır. Keza Tayvan'ın ham madde kaynaklarının kısıtlılığı ve lisans alamaması, savunma sanayiinde karşılaştığı diğer sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Unutulmamalıdır ki Tayvan, geç gelen politik liberalizasyon ve varoluşsal teritoryal tehdidin yanı sıra; küresel diplomatik tecrit, enerji bağımlılığı, doğal/yeraltı kaynakları yoksunluğu, sınırlı tarım alanı, küçük yüzölçümüne karşın yüksek nüfus yoğunluğu, demografik yaşlanma, Çin ve diğer Asya Pasifik pazarlarda artan rekabet gibi birçok olumsuz ve engelleyici durumla yüzleşmek zorunda kalan bir ülkedir. Dolayısıyla Tayvan'ın tüm finansman kaynağını ve enerjisini, askeri güç artırımı için harcaması rasyonel bir davranış olmayacağı gibi, zaten Taipei'in önceliği de sanayileşme ve kalkınma program ve projelerine ağırlık vermek yönünde olmuştur. Nitekim Tayvan'ın sanayii ve teknoloji yeteneğinin gelişmesi, ülkenin havacılık ve gemicilik gibi farklı sektörel alanlarda ilerleme kaydetmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Örneğin Tayvan'ın elektronik sanayiinde ortaya koyduğu ciddi bir yetkinlik düzeyi vardır ve bu havacılık sanayiindeki yetenek inşası için son derece önemli bir katma değer yaratmıştır.

Özetle Tayvan'ın ulusal güvenlik ve savunma politikası, bir taraftan tarihsel seyrinde konjoktüre ve imkânlarla bağlı olarak askeri strateji ve doktrinlerin değiştiğini; diğer taraftan da hiçbir zaman dış tedarike dayalı askeri harcamalardan ibaret bir güç artırım çabası olmadığını ortaya koymaktadır. Zira diplomatik tecrit altındaki bir Tayvan için askeri yetenekleri perçinlemek kadar, bilimsel ve teknolojik üstünlük kazanmak da aynı derecede mühim ve zaruridir. Bu anlamda Tayvan'ın kendi kendisini idame edebilecek ekonomik yeterliliğin ötesinde, dünya pazarında rekabet edebilirliği yüksek bir marka haline tahavvül etmek istediği görülmektedir. Şüphesiz Tayvan'ın karşısında Çin gibi sınırsız kaynaklara sahip, dahası siyasi, askeri, ekonomik, diplomatik avantajları elinde bulunduran bir tehdit varken; Taipei'in güvenlik ve savunma mimarisinde etkin rol oynayan ABD'nin desteğini kaybetmek istememesi gayet doğaldır. Ancak bu desteğin zamanı, oranı ve kalıcılığı değişime açık olduğundan; Tayvan'ın dış,

güvenlik ve savunma politikasında ABD bağımlılığına maruz kalmak istemeyeceği de aşikârdır. Bu minvalde Tayvan, yerli kaynaklarıyla üretim odaklı bir endüstrileşme politikası benimsediği ve böylece kendisine ait milli savunma sanayiini geliştirip güçlendirme çabası gösterdiğine tanıklık edilmektedir. Tayvan, izlediği endüstriyel gelişim stratejisi, inovasyon politikası ve küresel markalaşma hedefi doğrultusunda; bugün kendi kendine yetebilen bir ekonomi olmanın ötesine geçerek, uluslararası pazarlarda rekabet edebilen, dünyaya kendi teknolojisini satan bir ülke olma amacı ve çabasını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Dillon, M. (2016), *Modernleşen Çin'in Tarihi*. (E. Ü. Atılğan, & A. Atılğan, Çev.) İstanbul: İletişim.
  - Dumankaya, E. M. (2019), *Uluslararası İlişkiler ve "Güç" Kavramı*. Ankara: STM ThinkTech.
  - Goldstein, S. M., & Schriver, R. (2001, March), An Uncertain Relationship: The United States, Taiwan and the Taiwan Relations Act. *The China Quarterly* (165), 147-172.
  - Komine, Y. (2009), The "Japan Card" in the United States Rapprochement with China, 1969–1972. *Diplomacy & Statecraft*, 20(3), 494-514.
  - Sezen, S. (2018), Tayvan Yönetim Sistemi ve Kalkınma Politikaları. A. M. DÜNDAR içinde, *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları-I (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)* (s. 124-160). Ankara: Ankara Üniversitesi Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (APAM) Yayınları.
  - Swaine, M. D. (1999), *Taiwan's National Security, Defense Policy, and Weapons Procurement Processes*. Santa Monica, CA: RAND.
  - Tan, A. T. (2014), The Implications of Taiwan's Declining Defense. *Asia-Pacific Review*, 21(1), 41 – 62.
  - Treverton, G. F., & Jones, S. G. (2015), *Measuring National Power*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
  - Türker, H. (2018, Bahar), Kartal ve Ejderin Dansı: Güvenlik Bağlamında ABD-Çin İlişkileri. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)* (3), 50-73.
  - Thian-hok, L. (2010), *America's Security and Taiwan's Freedom: Speeches and Essays*. Xlibris.
- Vogel, E. F. (1993), *The Four Little Dragons: The Spread Of Industrialization In East Asia (The Edwin O. Reischauer Lectures)* . MA: Cambridge: Harvard University Press.
- Warner, G. (2007), 'Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China 1969-1972'. *International Affairs*, 83 (4), 763-81.

Elektronik Kaynaklar

- An, D. (2018), *Reconstructing Taiwan's Military Strategy: Achieving Forward Defense through Multi-Domain Deterrence*. The National Bureau of Asian Research. Washington: The National Bureau of Asian Research. The National

Bureau of Asian Research: <https://www.nbr.org/publication/reconstructing-taiwans-military-strategy-achieving-forward-defense-through-multi-domain-deterrence/>

- Aspinwall, N. (2019, May 10), *Taiwan Picks Up International Support After Being Barred from World Health Assembly*. The Diplomat: <https://thediplomat.com/2019/05/taiwan-picks-up-international-support-after-being-barred-from-world-health-assembly/> (Erişim tarihi, Mayıs 2019).
- BBC. (2014, January 23), *How 'ping pong diplomacy' brought Nixon to China*. BBC: <https://www.bbc.com/news/av/magazine-25836922/how-ping-pong-diplomacy-brought-nixon-to-china> (Erişim tarihi 10 Haziran 2018).
- BBC. (2016, December), *"One China" policy is a red line for Chinese*. BBC: <https://www.bbc.com/news/av/world-38194757/one-china-policy-is-a-red-line-for-chinese> (Erişim tarihi, Ocak 2018).
- Bullard, M. R. (2008). *Strait Talk: An In-depth Analysis of China, Taiwan, US Relations*. East Asia Peace & Security Initiative. <https://www.eapasi.com/chapter-4-the-military-factor.html> (Erişim tarihi 2018).
- Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs. (2019, July 18), *Ministry of Economic Affairs Bureau of Foreign Trade. Taiwan's Foreign Trade Status and Policies*: https://www.trade.gov.tw/english/Pages/Detail.aspx?nodeID=81&pid=675419&dl_DateRange=all&txt_SD=&txt_ED=&txt_Keyword=&Pageid=0 (Erişim tarihi, 21 Temmuz 2019).
- Bush, R. C. (2019, January 07). *8 key things to notice from Xi Jinping's New Year speech on Taiwan*. Brookings: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/07/8-key-things-to-notice-from-xi-jinpings-new-year-speech-on-taiwan/> (Erişim tarihi, Şubat 2019).
- Cordesman, A. H. (2019). *China's New 2019 Defense White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict*. The Center for Strategic and International Studies. Washington D.C.: CSIS. The Center for Strategic and International Studies (CSIS): https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/190724_China_2019_Defense.pdf (Erişim tarihi Temmuz 2019).
- Executive Yuan, ROC. (2018, March 30), *"Five plus two" innovative industries plan*. https://english.ey.gov.tw/News_Content.aspx?n=0899B3FCC4B38357&sms=8BCD9CBBA95A001D&s=9FDC09B0F3DB4F96 (Erişim tarihi 11 Mart 2019).
- Ferry, T. (2016, February 16), *The Future of Taiwan's Defense Industry Part 1: Politics, Aircraft, and Missiles*. Taiwan Business TOPICS:

- <https://topics.amcham.com.tw/2016/02/future-of-taiwan-defense-industry-part-1/> (Erişim tarihi 19 Mart 2018).
- Focus Taiwan. *Taiwan's national defense industry to create 8,000 jobs*. Focus Taiwan: <http://focustaiwan.tw/news/aip/201902250020.aspx> (Erişim tarihi, 25. 02. 2019).
  - Fulco, M. (2019, March 15), *New Directions for Taiwan's Science Parks*. Taiwan Business TOPICS: <https://topics.amcham.com.tw/2019/03/new-directions-for-taiwans-science-parks/> (Erişim tarihi, 28 Nisan 2019).
  - Global Firepower. (2019, August), *Comparison Results of World Military Strengths*. Global Firepower: [https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=china&country2=taiwan&Submit= Global Militarization Index. \(2018\). Global Militarization Index. tarihinde https://gmi.bicc.de/](https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=china&country2=taiwan&Submit=Global Militarization Index. (2018). Global Militarization Index. tarihinde https://gmi.bicc.de/) (Erişim tarihi, 19 Haziran 2018).
  - Greer, T. *Taiwan Can Win a War With China*. February 2019 tarihinde Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2018/09/25/taiwan-can-win-a-war-with-china/> (Erişim tarihi, Şubat 2019).
  - Grevatt, J. (2019a, 06 15), *Taiwan outlines defence spending plans*. IHS Jane's: <https://www.janes.com/article/87908/taiwan-outlines-defence-spending-plans>
  - Grevatt, J. (2019b, 06 03), *Taiwan passes defence industry law*. IHS Jane's: <https://www.janes.com/article/88983/taiwan-passes-defence-industry-law>
  - Horton, C. *China, an Eye on Elections, Suspends Some Travel Permits to Taiwan*. The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/07/31/world/asia/taiwan-china-tourist-visas.html> (Erişim tarihi, 31 Temmuz 2019).
  - Horton, C. (2019, July 09), *Taiwan Set to Receive \$2 Billion in U. S. Arms, Drawing Ire From China*. The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/07/09/world/asia/taiwan-arms-sales.html> (Erişim tarihi, 15 Temmuz 2019).
  - i, M. R. (tarih yok).
  - Jennings, R. (2017, November 02), *As China Continues To Expand Its Military, Rival Taiwan Responds In Kind*. Forbes: <https://www.forbes.com/sites/ralphjennings/2017/11/02/china-is-quickly-expanding-its-military-and-so-is-its-major-rival/#280eef3d71e4> (Erişim tarihi, 19 Nisan 2019).
  - Judson, J. *US State Dept. OKs possible \$2 billion Abrams tank sale to Taiwan*. July 15, 2019, Defense News: <https://www.defensenews.com/land/2019/07/08/state-okays-possible-2-billion-abrams-tank-sale-to-taiwan/> (Erişim tarihi, 08 Temmuz 2019).

- Kazer, W. *China Sets 'Red Line' for U.S. Ceremony in Taiwan*. The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/china-sets-red-line-for-u-s-ceremony-in-taiwan-1528632003> (Erişim tarihi, Eylül 2018).
- Lawrence, S. V. *Taiwan: Select Political and Security Issues (IF10275)*. Congressional Research Service: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10275> (Erişim tarihi 26 Haziran 2019).
- MOFA, ROC. (2019, May), *Diplomatic Allies*. Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan): <https://www.mofa.gov.tw/en/AlliesIndex.aspx?n=DF6F8F246049F8D6&sms=A76B7230ADF29736> (Erişim tarihi, Temmuz 2019)
- Morgan, S. (2018, September 14), *Trump 'bows to Beijing' over Taiwan: WSJ*. Taiwan News: <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/3529875> (Erişim tarihi, 11 Aralık 2018).
- Rogin, J. (2017, October), *China threatens U.S. Congress for crossing its 'red line' on Taiwan*. The Washington Post: https://www.washingtonpost.com/news/josh-rogin/wp/2017/10/12/china-threatens-u-s-congress-for-crossing-its-red-line-on-taiwan/?noredirect=on&utm_term=.d6be6a6c1d56 (Erişim tarihi, Mayıs 2018).
- SIPRI. (2019a), *SIPRI Military Expenditure Database*. SIPRI: <https://www.sipri.org/databases/milex>
- SIPRI. (2019b, March 11), *Trends in International Arms Transfers, 2018*. SIPRI: https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf
- Strait Times. (2017, March 16), *Taiwan plans military spending increase to counter rising China*. The Straits Times: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/taiwan-plans-military-spending-increase-to-counter-rising-china> (Erişim tarihi, 24 Haziran 2018).
- Strong, M. (2019, February 12), *Taiwan will be a super-aged society by 2026*. Taiwan News: <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/3636704> (Erişim tarihi, 15 Mart 2019).
- Taipei Times. (2004, June 09), *How Reagan helped Taiwan*. Taipei Times: <http://www.taipaitimes.com/News/editorials/archives/2004/06/09/2003174388>
- *Taiwan Can Win a War With China*. (tarih yok), <https://foreignpolicy.com/2018/09/25/taiwan-can-win-a-war-with-china/>
- Taiwan Trade. (2016, July 07), *Taiwan Textile Research Institute presents achievements in smart clothing*. Taiwan Trade: <https://www.taiwantrade.com/news/taiwan-textile-research-institute-presents-achievements-in-smart-clothing-1100096.html> (Erişim tarihi, 13 Ekim 2018).

- The Republic of China, Taiwan. (2019), *ROC Economy*. The Official Website of the Republic of China, Taiwan: https://www.taiwan.gov.tw/content_7.php (Erişim tarihi, 19 Mart 2019).
- The Republic of China, Taiwan. (2019), *Turnover of Firms in Taiwan's Three Major Science Parks*. The Official Website of the Republic of China, Taiwan: https://www.taiwan.gov.tw/content_8.php
- The World Factbook, CIA. (2019, July 29), *Southeast Asia Taiwan*. Central Intelligence Agency: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tw.html>
- Thim, M. (2017, May 18), *Complete Collection of Taiwan's Defence Policy Documents*. Taiwan in Perspective: <https://taiwan-in-perspective.com/2017/05/18/complete-collection-of-taiwans-defence-policy-documents/> (Erişim tarihi 12 Ocak 2019).
- *Turnover of Firms in Taiwan's Three Major Science Parks*. (2017). https://www.taiwan.gov.tw/content_8.php
- Türker, H. (2019, Temmuz 29), *Çin'in Ulusal Savunma Stratejisi*. Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi. Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi: http://bogaziciasya.com/wp-content/uploads/2019/07/Brifing_%C3%87in_Savunma_Stratejisi_T%C3%BCrker.pdf (Erişim tarihi, 31 Temmuz 2019).
- Wall Street Journal. (2019, July 12), *Trump's Taiwan Progress*. The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/trumps-taiwan-progress-11562971520> (Erişim tarihi, 25 Haziran 2019).
- World Economic Forum. (2017), *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. Geneva: World Economic Forum. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
- Yang, W. (2018, June). *US de facto embassy in Taiwan reopens as 'symbol of strength' of ties*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/12/us-de-facto-embassy-in-taiwan-reopens-as-symbol-of-strength-of-ties> (Erişim tarihi, Ekim 2018).

TAYVAN'DA SİYASAL KÜLTÜR VE DEĞİŞİM

Nuran Savaşkan AKDOĞAN*

Toplumsal ve siyasal değişim uzun zamana yayılan, ilkel olarak gelişmiş ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmayı hedefleyen bir süreçtir. Parametreleri iktisadi gelişimden demokratikleşmeye, siyasal katılımdan sosyal refaha kadar oldukça geniştir. Tayvan geçirdiğı siyasal ve toplumsal değişimler ve tarihsel arka planı ile siyasal ve toplumsal kültür alanında incelenmeye değer bir uzak doğu ülkesidir. 1987 yılında Tayvan'da sıkıyönetimin kaldırılması, genellikle siyasi ve toplumsal hareketlerde değişim ve dönüşümü tetikleyen olgu olarak kabul edilmektedir. Tek partili otoriter yönetim biçiminden çok partili demokratik liberal sistem yönetimine doğru olan siyasal dönüşüm, yeni siyasal ve toplumsal olayların etkisi ile 2000'li yıllarda Milliyetçi Parti (Nationalist Party/KMT)'nin seçimleri kaybetmesine zemin hazırlamıştır. Demokratik İlerleme Partisi (Demokratik Progressive Party, DPP) 2000 yılında başkanlık seçimini kazanmış, 60 yıldır iktidarda olan parti seçimi kaybetmiştir (Chan 2016: 261). Her ne kadar bu değişim ülke için mihenk noktası olarak kabul edilse de pek çok soruyu gündeme getirmektedir: Bu değişimi sağlayan etkenler nelerdir? Demokratik reform talebi nereden kaynaklanmıştır? Daha iyi eğitimli seçmen kitlesinin oluşması mı? Yoksa toplumsal ve ekonomik koşulların değişmesinin getirdiğı yeni toplumsal kitle mi bu değişimi tetiklemiştir? Bunlar gibi benzeri soruları çoğaltmak elbette mümkün; ancak, iktisadi gelişmenin yanı sıra toplumsal ve siyasal bir değişimin varlığını reddetmek çok olası gözükmemektedir. Bu değişimi değerlendirebilmek amacıyla *World Values Survey*'in (WVS, Dünya Değerler Araştırması) hazırladığı ve *Nation Chengchi Üniversitesi* ile yürütmüş olduğı araştırmadan yararlanılmıştır. Büyük çaplı bir değişim analizini bir makalenin sınırları içinde sunmanın olanaksızlığı nedeniyle siyasal kültürü temsil eden birbiriyle bağlantılı

---

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF Sosyoloji Bölümü.

kavramlar ele alınmıştır. Kimlik ve etnik aidiyet, ulus devlet, milliyetçilik ve vatandaşlık anlayışı, din olgusu ile demokrasi anlayışı gibi Tayvan özelinde birbiriyle ilintili olan kavramlar literatür taraması ile değerlendirilmiştir.

WVS, sosyal bilimcilerden oluşan küresel bir ağ ile değerler üzerinde inceleme yaparak değişim sürecinin siyasal – toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Dünya çapında değerler, inançlar ve güdülerdeki yaşanan değişimin nasıl olduğunu ölçmeyi hedefleyen bu araştırmada ekonomik gelişme, demokratikleşme, din, cinsiyet eşitliği, sosyal sermaye, refah düzeyi algısı gibi temalar ele alınmıştır. 1981 yılında başlayan araştırma, yaklaşık 100 ülkeyi içermekte ve yerel araştırmacılarla işbirliği ile gerçekleştirilmektedir (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi). Tayvan'daki siyasal kültürdeki değişmeyi incelemek için WVS'in araştırmasının sonuçları, demokrasi, seçimler, etnik gruplar, milliyetçilik, ulus devlet, din gibi yukarıda belirtilen kavramlarla bağlantılı olarak yorumlanmıştır. WVS'nin internet sayfasında 6 dalga olarak nitelendirilen 6 döneme ilişkin araştırma sonuçları yayınlanmaktadır¹. Bu dönemler arasında Tayvan'a yönelik yapılan araştırmalar 1995 (örneklem hacmi/büyüküklüğü/sample size 780), 2006 (örneklem hacmi 2874) ve 2014 (örneklem hacmi 5267) yıllarında gerçekleştirilmiştir. Belirtilen dönemler itibarıyla seçilen araştırma sonuçları ve veriler üzerinden makalede seçilen kavramlar değerlendirilmiştir.

Tayvan Tarihine Kısa Bir Bakış

Makalenin başlangıcında dile getirilen soruları izah edebilmek ve değişimi getiren faktörleri anlayabilmek için kısaca Tayvan tarihini incelemekte fayda vardır. Tayvan, Pinyin, Formosa Adası gibi isimlerle adlandırılmış, Pasifik Okyanusu'nda güneydoğu Çin ana karasından yaklaşık 160 km uzaklıkta konumlanmış bir adadır (Copper 2019). Üçüncü ve yedinci yüzyıllar arası Tayvan'a ilk göçler Çin anakarasından gelmiştir. Tayvan'ın Tayvanlılara ait olduğu savını dile getiren Jacobs tarafından Antik dönemlerden itibaren anakaradan adaya göçlerin başlangıç tarihinin yanlışlığı eleştirilmektedir (2013: 568). Çin anakarasından gelen göçlerin varlığının şüpheli olduğunu belirten Jacob, bu yaklaşımın Çin Halk Cumhuriyeti ve KMT'nin Tayvan'ın Çin anakarasının bir parçası olduğuna dair savları desteklemek için kullanıldığını söylemektedir.

¹ 1981-1984, 1990-1994, 1995-1998, 1999-2004, 2005-2009, 2010-2014 yılları arasında 6 dönem incelemesi mevcuttur. 7. Dönem 2017-2019 yılları arasında tamamlanacaktır. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi.

Tayvan'ın Batı tarafından keşfi ise daha yakın dönemlere dairdir. 1517 yılında Portekizli gemiciler uzaktan gördükleri ve seyir defterine “Ilha Formosa” (Güzel Ada) adı ile kaydettikleri adaya uğramasalar da, bu tarihten itibaren Batılılar tarafından Tayvan, Formosa olarak anılmasına neden olmuştur. 17. yüzyılda Hollanda tarafından (1624-1662) sömürge haline getirilmiş, Tayvan'ın güneybatısı işgal edilmiştir (Eröktem 2018: 3). 1624 yılında Hollandalıların Tayvan'a gelmeden önce adanın ev sahipleri Avustralyaylı aborjinlerdir. Hollandalılar geldiklerinde adada aborjinlerle ticaret ve korsanlık balıkçılık gibi geçici amaçlarla adaya gelmiş tahmini 1500 Çinli vardır².

Adanın sömürgeleştirme tarihinde sömürge ülkeler Hollanda ile sınırlı kalmamış, akabinde 1626 yılında başlayan İspanyollar tarafından işgal edilme girişimi yaşanmıştır. İspanyolların işgal girişimi Hollandalılar tarafından 1642 yılında engellenmiştir. İspanyolların kuzey Tayvan'ı işgali süresince de Çinlilerin yerleşik olarak adada olmadıkları ve Hollandalıların, istihdam ve geyik avı için adaya Çinli getirdikleri söylenir (Jacobs 2013: 568). Bilahare başlayan yerel ayaklanmalar ile Koxinga (Zheng Chenggong), yerel hareketin lideri, 1662 yılında Hollanda'ya karşı mücadele etmiştir. Koxinga 1683 yılına kadar bağımsız bir krallık kurmuştur (Eröktem 2018: 3-4). Türkistan, Tibet, Moğol steplerini ele geçiren Mançular, eski bir Ming generali ve Mançu Qing orduları tarafından yenilgiye uğrayarak Tayvan adasına çekilen Koxinga yönetimine, 1683 yılında son vermişlerdir (Karluk 2018: 62).

Güzel adanın hikâyesi burada sonlanmamış, Çin'in Fransa ile olan mücadelesinden etkilenmiş, Fransızlar tarafından işgal edilme girişiminde bulunulsa da 1884-1885 yılları arasında Fransa geri çekilmiştir. Anakaranın siyasi ve askeri etkileri Tayvan'ı etkilemeye devam etmiştir. Yönetimi ele geçiren Qing hanedanı adayı 1885'e kadar Fujian eyaletine bağlı olarak yönetmişlerdir. Ada Çin siyasi yönetim anlayışına göre örgütlenmiştir. 1895 yılında bağımsız bir eyalet olarak tanımlanmıştır. İlk valinin atanması ile Çinli göçmenler adaya gelmeye başlamışlardır (Karluk 2018: 63). Çin usulü siyasi yönetim anlayışından kasıt siyasi yönetimin “Çin usulü bir sosyalist parti sistemi olarak” tanımlanmasıdır (Sezen 2016, 2.bsm: 58).

---

² Tayvan'ın sömürgeleşme sürecini ayrıntılı olarak ele alan çalışma için bkz. J. Bruce Jacobs (2014). “Taiwan's Colonial Experiences and the Development of Ethnic Identities: Some Hypotheses”, *Taiwan in Comparative Perspective*, 5: 47-59.

Sistem, Çin Halk Cumhuriyet tarafından resmi olarak Çin Komünist Partisi altında çok partili bir dayanışma sistemi olarak adlandırılmaktadır³.

1894-5 yılları arasında Mançu Qing imparatorluğu ve Japonya arasındaki savaş sonucunda imzalanan anlaşma gereği (Shimonoseki) Tayvan, Liaodong Yarımadası ve Penghu grup adaları Japonya'ya verilmiştir. Adanın Japonya'ya verilmesine karşı çıkan Tayvanlılar Formosa Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır, ancak beş ay sonra Japonlar tarafından yok edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar adada Japon hakimiyeti sürmüştür. Japon hakimiyeti döneminde nüfus artışının yanı sıra Karluk'a göre (63) Tavyan kimliği şekillenmeye başlamıştır. O dönem izlenen Japonlaştırma politikası, adadaki Çinlileri sosyal ve kültürel açıdan farklılaşma sürecini hızlandırmıştır (Karluk 2018: 63).

Literatürde Türkiye ve KKTC benzetmelerinin ve model arayışlarının⁴ yapıldığı Tayvan Çin ilişkileri nasıl KKTC Türkiye'deki gelişmelerden etkileniyorsa, Çin'deki gelişmelerden de Tayvan'ın toplumsal ve siyasal gelişmelerini etkilediğine dair tartışmalar mevcuttur. Tavyan'ın Çin ile olan ilişkileri bunu destekler niteliktedir. Tayvan Japon yönetimi altında olduğu süre zarfında, Çin'de 10 Ekim 1911 tarihinde Wuchang Ayaklanması (Xinhai Devrimi) ile imparatorluk sona ermiş, 1912 tarihinde Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Anakarada Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile Çin Cumhuriyeti varlığını Tayvan'a çekilerek devam ettirmiştir. Kısaca bahsetmek gerekirse, Çin Cumhuriyeti kurucusu Milliyetçi Parti Koumintang (KMT)'nin lideri Sun Yat-sen ülkeyi güçlendirmek için üç ilke -milliyetçilik, demokrasi ve halkın refahı- önermiş, parti kongresinde doktrin olarak kabul edilmiştir. 1925 yılında Sun Yat-sen'in ölümünün ardından Çin'de birliği sağlama politikaları ehemmiyet kazanmış, Kuzey Seferi başlatılmıştır. Parti bünyesi içine dahil olan Çin Komünist Partisi (ÇKP) bu hareketin sürdürülmesine karşı çıkması ile ilk parti içinde kırılma ortaya çıkmış, komünistlere karşı sert tedbirler alma kararı ve uygulaması ile devam etmiştir. 1931 yılında Mao Zedong Çin Sovyet Cumhuriyeti'ni kurmuş ancak başarılı olamamış, 1937 yılında KMT tarafından sonlandırılmıştır. Uzun süren mücadeleler neticesinde 1934 yılında kendilerini koruyabilmek amacıyla geri çekilen ÇKP "uzun yürüyüş" eylemine girişmiştir. Bu sırada başlayan Japon saldırıları ortak

³ Tayvan'ın yönetim sistemi için bakınız, Seriyeye Sezen (2018). "Tayvan Yönetim Sistemi ve Kalkınma Politikaları", *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları -1 (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, Yayına Hazırlayan A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No 616, APAM Yayınları 1, s. 126-139.

⁴ Bkz. <https://bianet.org/bianet/print/134374-kibris-a-tayvan-modeli-onerisi> (15 Haziran 2019'da erişildi); Kamer Kasım ve E. E. Kasım (2017). Taiwan-Cyprus-Kosovo Cases: Differences and Similarities", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (30): 553-572.

mücadele için her iki partinin tekrar birleşmesine yol açmıştır. Bu mücadele İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. (Eröktem 2018: 5). İkinci Dünya Savaşı esnasında Kasım 1943 tarihinde Kahire Konferansı sonrası kabul edilen Kahire Beyannamesi ile Japonya'nın Pasifikte ele geçirdiği adalar, Mançurya, Formosa, Penhgu ve diğerleri Çin Cumhuriyeti'ne iade edilmesi ve bu konuda tüm girişimlerin gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır. Daha sonra 1945 yılında, ABD, İngiltere ile imzalanan Potsdam Beyannamesi ile Kahire Beyannamesi'nin içeriği olduğu gibi yinelenmiştir. Savaş sonunda Japonya adadan çekilmiş, Çin Cumhuriyeti Tayvan'ı geri almıştır (Eröktem 2018: 6).

İkinci Dünya Savaşı sonrası anakaradaki iki parti, KMT ile ÇKP arasındaki husumet tekrar nüksetmiş, 1946 yılında iç savaş başlamıştır. ÇKP'nin güç kazanması ile devam eden süreç yönetimin ÇKP tarafından ele geçirilmesine, eski yönetimin geri çekilmesine ve 1949 yılında Tayvan'a gitmesi ile sonuçlanmıştır. Tayvan, Eröktem'in (2018: 7-8) belirtmesine göre Tayvan'a giden eski Çin yönetimi, milliyetçi Çin hükümeti, silahlı kuvvetler, Meclis üyeleri, iş adamları ve diğerlerinden oluşan yaklaşık iki milyon kişiden oluşmaktadır. Tayvan'ı 1987 yılına kadar askeri yönetimle idare etmişlerdir. ÇKP, 1 Ekim 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu süreç, Tayvan'da sancılı dönemler yaşanmasına neden olmuştur. Aynı süreç 1950 yılında Kore Savaşı döneminde ve Tayvan boğazının kullanımı ile farklı tarihlerde olan benzeri krizlerde yinelenmiştir⁵. Durumu yeni bir sömürgeleştirme süreci olarak değerlendiren Karluk, Tayvanlıların Japon işbirlikçisi olarak görülmesi sonucu, eski Çin yönetimi tarafından oldukça sert sömürge politikalarının izlendiğini aktarmaktadır (2018: 64).

Yukarıda tarihsel perspektifte anlatıldığı üzere sömürge tarihi, anakara Çin ile olan ilişkiler Tayvan'ın siyasi yapılanmasını ve tarihini çok etkilemiştir. Bunun yanı sıra çok etnikli yapının da bu etkileşim sarmalına eklemlenmesi anlamlıdır. Siyasal kültür oluşumu, demokrasi deneyiminin yerleşmesi bir anlamda kimlik inşası ile de ilintilidir. Kimliklerin tanınması, kabul edilmesi bir diğer ifade ile dışsal etkilere, KMT'nin Çin ulus devlet mantığı, Japonların sömürgeleştirme süreçleri gibi bir takım tarihsel olayların etkisine maruz kalmıştır. Bu etki ülkenin demokrasi kültürünü de etkilemiştir. Yukarıdan aşağıya işleyen elitist bir halk egemenliğine dayalı demokrasi anlayışı olduğunu vurgulayan Shih (2018: 230), bu anlayışın iki

---

⁵ Çolakoğlu ve Güler, Tayvan'ın jeo-stratejik öneminden bahsederler. Tayvan Boğazı, Pasifik Okyanusu'nu Güney Çin Denizi'ne bağlayan Luzon Boğazı arasındadır. Kore ile Vietnam'a eşit uzaklıkta olması Soğuk Savaş döneminde komünizme verilen mücadelede ABD tarafından üst olarak kullanılmasına yol açmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (2011: 6).

dayanağı olduğunu aktarır: Japon emperyalizminin mirasını taşıyan Tayvanlı yerel elite grubu ile KMT'nin klasik doktrini olan anti-komünist Çin ulus devlet anlayışı. Bu iki yaklaşım pek çok siyasi değişime ve olaya neden olmuştur. Elbette bu tarz bir anlayış yukarıdan aşağıya intikal eden bir toplum inşasını öngörmektedir⁶. Bir diğer önemli etki ise ÇHK'nın baskısı sonucu Çin Cumhuriyeti'nin 1971 yılında Birleşmiş Örgütünden çıkarılmış olmasıdır. Ülkenin bir egemen devlet olarak tanınma statüsü uluslararası arenada azalmıştır. Bazı ülkeler tarafından bağımsız olarak kabul edilen Tayvan, uluslararası ilişkilerini ikili ilişkiler kapsamında sürdürmektedir.

Çok Etnikli Yapı ve Ulusal Kimlik

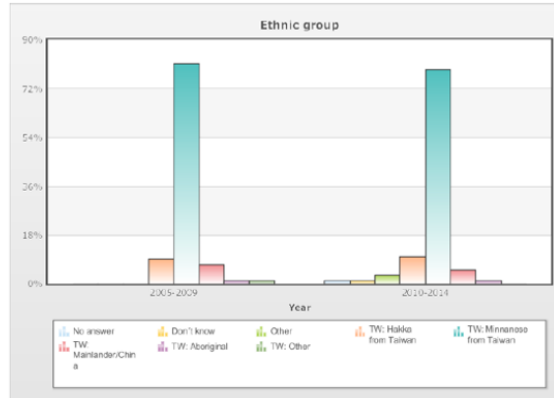
Uzun sürelere dayalı tarihsel geçmiş ve yaşanan göçler neticesinde Tayvanlılar, Çin Anakara ile pek çok etnik benzerlik taşıyor hale gelmiştir. Yukarıda bahsi geçen tarihsel gelişmenin yanı sıra Anakaranın Tayvan'ı ortak etnik kökene sahip bir grup olarak görmesi, Tayland'ın Çin'in bir parçası olarak ele alınmasına neden olmuş ve bu kapsamda politika üretilmesine neden olmuştur. Çin'de eyalet düzeyinde 31 idari birim olduğunu belirten Sezen, Çin kaynaklarında Tayvan'ın kendi eyaletleri olarak kabul edildiğini ve Çin kaynaklarına göre eyalet sayısının 23 olarak kabul edildiğini belirtir. Bu yaklaşımın ardında ÇHK'nin resmi görüşü vardır. Tayvan Çin'in toprağı sayılmakta ve nihayetinde anakaranın bir parçası olacağı düşünülmektedir (2016 2.bsm.: 176). Böylesine iç içe geçmiş bir tarih, Çin'in sömürgesi olmak, dil, kültür ve coğrafya birliğini paylaşmak bu siyaseti, yani Çin'in bir parçası olarak görülmeyi, öne çıkaran bir neden olarak değerlendirilebilir. Peki Tayvanlılar bu durumu nasıl değerlendirmektedir, kendilerini Tayvanlı olarak mı yoksa Çinli olarak mı görmektedirler? Bu soruyu yanıtlamadan önce etnik grupların niteliklerini belirlemek toplumsal yapıyı anlamaya yardımcı olacaktır. 2017'de Tayvan'ın toplam nüfusu 23.547.448'dir. Azınlık konumunda olan yerliler toplam nüfusu %2,4'ünü oluştururken, Han Çinliler %95,4'ünü, göçmenler ise %2,2'sini oluşturmaktadır. Çinli nüfus ise homojen değildir. Sosyal ve kültürel olarak üç ayrı etnik gruptan oluşmaktadır: Minnan/Holo/Hoklo (Tayvanlı), yaklaşık %71, Hakka, yaklaşık %13 ve Daluren/Mainlander/HÇ'li (1949'da Çin anakarasından gelenler) yaklaşık %11,4 (Karluk 2018: 65-66).

⁶ Shih sunuşunda son dönemlerdeki demokrasi anlayışı, Çin'in Tayvan ile birleşme, bir ülke iki sistem düşüncesi "Yeni Tavyanlı", "Bir ülke iki hükümet", özel devlet ilişkileri karşısında yasallık ve Tavyan'ın bağımsızlığı gibi tartışmalarını aktararak bu durumun Tayvanlı kimliğini nasıl etkilediğini dile getirmektedir.

Li (2003: 230) Tayvanlıların kendilerini Çinli olarak görmediklerini, ancak nüfusun aşağı yukarı %98'inin kendilerini, yukarıda belirtildiği gibi Han Çinlisi olarak tanımladıklarını aktarır. WVS'nin araştırması da (Etnik kimlik sorusu V254) bu yorumu destekler niteliktedir. İki döneme yayılan, 2005-2009 (5. Dalga) ve 2010-2014 (6. Dalga) yılları arasında yapılan araştırmaya göre en yoğun etnik grup olarak Minnan görülmektedir. Kendisini Tayvan'lı olarak gören Minnan grubunun oranı 5. dalgada %81,6 dalgada %79 olarak saptanmıştır. Bu oranı 5. Dalgada %9 ve 6. Dalgada %10 ile Hakka grubu takip etmektedir. Üçüncü sırada Çin anakarasından gelen grup vardır; 5. Dalgada %7 ve 6. Dalgada %5 oranlarıyla. Aborjinler, yerli halk ise her iki dönemde en alt sırayı %1'lik bir dilimle takip etmektedirler.⁷

X051.- Ethnic group

Ethnic group	TOTAL	Taiwan	
		2005-2009	2010-2014
No answer	0	-	1
Don't know	0	0	1
Other	2	-	3
TW: Hakka from Taiwan	10	9	10
TW: Minnanese from Taiwan	80	81	79
TW: Mainlander/China	6	7	5
TW: Aboriginal	1	1	1
TW: Other	1	1	-
(N)	2,465	1,227	1,238

Şekil 1 V254 Etnik grup sorusu, N 2,4. Katılımcılardan etnik aidiyetlerini belirtmeleri istenmiştir.

⁷ Bakınız Şekil 1. (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi).

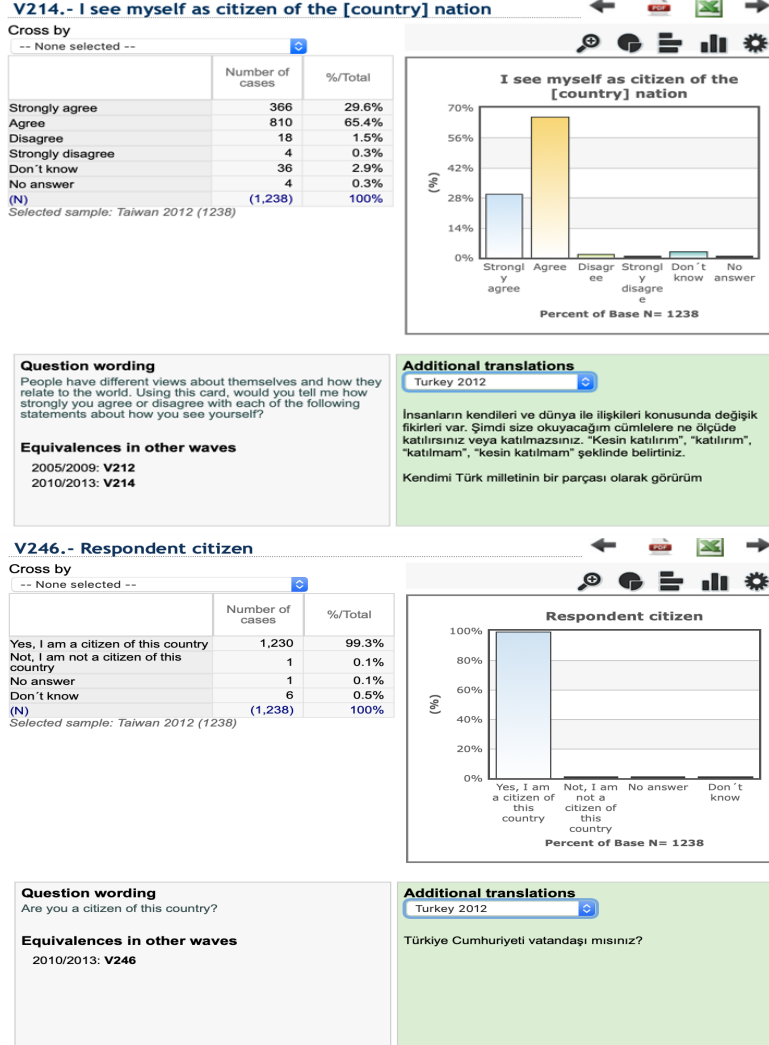
WVS, farklı dönemlerde kendisini Tayvanlı kimliği ile tanımlayan Çin kökenli grubun varlığını desteklemektedir. Li'ye göre her ne kadar farklı etnik gruplar var olsa da kendisini Han Çinlisi ya da WVR'e göre Tayvanlı olarak gören bu grubu besleyen iki farklı hafıza/temel vardır: Tarih boyunca anakaradan gelen göçmenlerin sahip olduğu hafıza ile yakın dönemde 1947 yaşanan kıyım sonrası gelen askeri ve bürokratik göçmenlerin hafızası. Geçmiş ve gelecek hakkında farklı temsillere ve farklı hafızaya sahip bir Çinli kimliği mevcuttur. Yine de bakıldığında 200-300 yıl önce anakaradan göç eden grubun Tayvan nüfusunun %80'inini oluşturduğu söylenir. Yaklaşık %18'i ise anakaradan 1945-49 yılları arasında göç eden Milliyetçi Çin yönetiminin temsilcileri olmuştur. Geriye kalan %2'lik grup yerliler, Aborijinlerdir (Li 2003: 230). Li'ye göre Tayvan'da iki milliyet kategorisi mevcuttur: Tayvanlı ya da Çinli. Oldukça karmaşık olan bu durum milliyet ve etnik kimlik kavramlarının içi içe geçmesine neden olmuştur. Hatta bu durumu şu örnek ile izah edilir. Tayvan'da yaşayan bir kişi kültürel ve siyasal olarak Tayvanlı ya da Çinli olabilir veyahut ikisinin karması olabilir. Kategorik olarak altı kimliğin olduğunu belirtir: "Tayvanlı, Çinli, Tayvanlı ama Çinli, Çinli ama Tayvanlı, yeni Tayvanlı, genel olarak Çinli" (231). Bu kimlik tanımlama azınlık statüsünde olan adanın asıl yerlilerini içermemektedir.

Tüm bu hususlar, tarihsel geçmiş, çok etnikli yapı, sömürge tarihi, anakara ve Japonya⁸ ile olan ilişkiler Tayvan'ın siyasi tarihini ve toplumsal hafızasını etkilemiş gözükmektedir. Siyasi ve toplumsal olarak dönüşüm ise Birleşmiş Milletler (BM) ile ilişkilerin bozulması, uluslararası tanınırlığın sonlanması ile tetiklenmiş gözükmektedir. Her ne kadar 1987'de sıkıyönetimin kaldırılması değişimi tetikleyen bir dönemeç olarak ele alınsa da Tayvan'daki siyasal değişimin köklerinin 1970'li yılların sonuna doğru uzandığını dile getirmek mümkündür. Özellikle, 1971 yılında (BM) tarafından üyelikten çıkarılmadan birkaç saat evvel ülkenin BM'den geri çekilmesi ve ABD'nin 1979 yılında Pekin'i tanıması, Koumintang'ın hayali olan anakarada güç kazanmanın olanaksız hale geldiğini göstermiştir. Bu durum yavaş da olsa reform hareketlerini gündeme getirmiştir. Tayvan'da siyasal değişimin gerekli olduğu bu olay ile önem kazanmıştır. Örneğin Yerli Tayvanlılar yönetim ağında önemli pozisyonlara gelmeye başladılar. Daha önce yönetim kademesindeki önemli pozisyonlar uzun yıllar boyunca

⁸ Kimlik oluşumu yoğun olarak Çin anakarası ile olan ilişkiler ile şekillendiği düşünüldüğünden Japonya ile olan ilişkilere bu çalışmada yer verilmemiştir.

anakaradan gelen yöneticilere teslim edilmekteydi. Ayrıca demokratik talepleri dile getiren yerli Tayvanlıların toplumsal hareketleri, 1979'daki Kaohsiung Olayı, reformların zorunlu olduğunu gösterdi (Manthorpe 2005: 219). Ölümünden önce Chiang Ching-kuo 1986 yılında muhalefet yasağını kaldırıncaya, sıkıyönetim kanunu 1987 yılında sona erdi. Anakaradan gelen Çin asıllı Hoklo ve Hakka göçmenleri Tayvan'ın bağımsızlığını dile getirmişler, adanın ilk muhalefet partisi olan Demokratik İlerleme Partisinin zeminini oluşturmuşlardır. 1988 yılında halefi olarak 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Japon sömürge döneminde yetişen Lee Teng-hui'yi seçince adanın ilk yerli Tayvanlı lideri oldu.

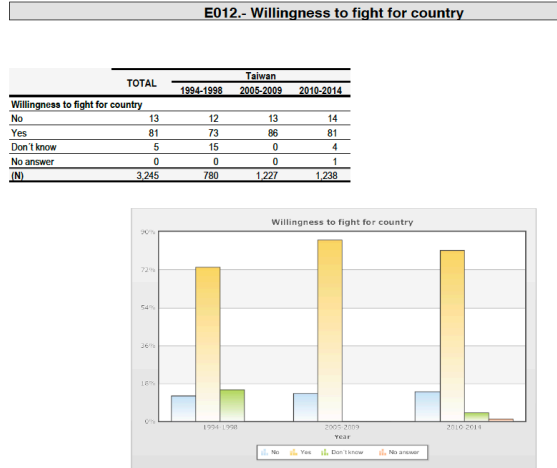
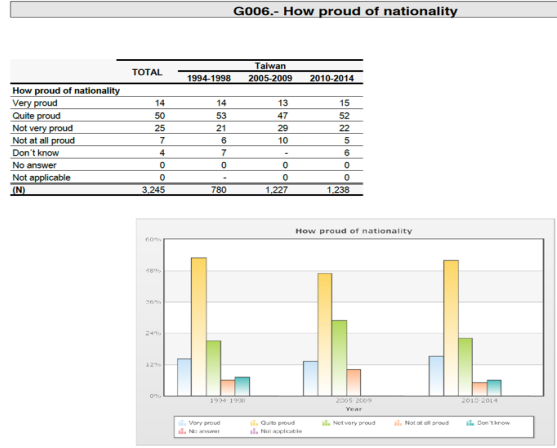
Bu siyasal gelişmeler ve ulusal kimliği şekillendiren hafızanın oluşması vatandaşlık bilincinin oluşmasına ne ölçüde yardımcı olmuştur? Bu sorunun yanıtını ve zaman içinde değişimin olup olmadığını incelemek için WVS'in birkaç sorusundan yararlanılmıştır. Kişilere kendilerini bu ülkenin vatandaşı olarak görüp görmedikleri, ülkelerine karşı sorumlulukların yerine getiren vatandaş olup olmadıkları, ülke uğruna savaşıp savaşmayacakları, ülkeleri ile gurur duyup duymadıkları gibi bazı soruların yanıtları incelenmiştir.

Şekil 2 V214 kendimi bu ülkenin vatandaşı olarak görüyorum. N 1,2; V246 Sorumlu vatandaş, N 1,2

2014 yılında yapılan WVS'in yukarıda Şekil 2 de verilen V214 sorusunda katılımcılardan "Kendimi bu ülkenin/milletin bir vatandaşı olarak görürüm" ifadesini "İnsanların kendileri ve dünya ile ilişkileri konusunda değişik fikirleri var. Şimdi size okuyacağım cümlelere ne ölçüde katılırsınız veya katılmazsınız. "Kesin katılıyorum", "katılıyorum", "katılmam", "kesin katılmam" şeklinde yanıtlamaları istenmiştir. %65,4'ü katılıyorum derken %29,6'sı kesin katılıyorum

şeklinde cevap vermiştir. Bir diğer soru olan V246'da hangi ülke vatandaşı oldukları, bir diğer ifade ile sorumlu vatandaş olup olmadıkları sorulmuştur. Bu sorulara sırasıyla “Evet, ben bu ülkenin vatandaşım; hayır, bu ülkenin vatandaşı değilim; yanıt yok; bilmiyorum” ifadelerini işaretleyerek yanıt vermeleri istenmiştir. %99,3 oranı ile evet bu ülkenin vatandaşım ifadesi yanıtlanmıştır (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi). Tayvanlı kimliği ve vatandaşlık bilincinin artmasını 1987 itibarı ile başlayan siyasal sistemdeki dönüşümün toplumsal olarak tezahürü şeklinde değerlendirmek mümkündür. Tayvan kimliği, anakaradan siyasal olarak uzaklaşma çabaları, artan eğitilmiş nüfus oranı ile yükselmiştir.

Şekil 3 V211 Tayvanlı olmaktan ne kadar gurur duyuyorsunuz? (G006), N 3,2; V 66 Ülkeniz için savaşır mısınız? (E012), N 3,2.

V211 ‐Tayvan’lı olmaktan ne kadar gurur duyuyorsunuz? Şu Őıklardan birini seçiniz” sorusuna katılımcıların çok gurur duyuyorum, oldukça gurur duyuyorum, çok gurur duymuyorum, hiç gurur duymuyorum ifadeleri ile yanıt vermeleri istenmiştir. 1995 yılında %53, 2006 yılında %47, 2014 yılında ise %52 oranı ile çoğunluğun ülkeleri ile oldukça gurur duydukları ifadesi n plandadır. V66 ‐Kuşkusuz hepimizin dileği bir savaş olmamasıdır, ama bir savaş çıkacak olsa siz de ülkeniz için savaşır mıydınız?” sorusuna hayır, evet, bilmiyorum ifadeleri ile cevap verilmesi istenmiştir. 1995 yılında %73, 2006 yılında %86, 2014 yılında ise %81 oranı ile ülkeleri için savaşa gideceklerini vurguladıklarını görebiliriz.⁹

Milliyetçi değerler açısından bakıldığında ülke için canını feda etmeyi göze almak, yaşadığı ülkenin vatandaşı olmaktan gurur duymak gibi mottolar bu ideolojinin temel hedefleri arasındadır. Ulus devletin olmazsa olmazı kendisini ülkesi için feda eden, ortak acıları yaşayan, geçmiş, gelecek ve Şu an için ortak duyguları paylaŐan vatandaŐların varlığıdır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde kendisini ülkesi için feda edebilen, ülkesi ile gurur duyan, sorumluluk sahibi ülke vatandaŐları ile vatandaşlık bilincine sahip bireyler olduğu belirtilebilir.

Siyasi partiler açısından ulusal kimliğe bakış açısı partiler arasındaki sosyo ekonomik ayrımlardan daha farklı bir zemine dayalıdır. Sol partiler ve saÇ partiler açısından konu ele alındığında sol partiler Çin anakarasından bağımsızlığı ve Tayvanlı kimliğini ön plana çıkartırken, saÇ partiler Çin anakarası ile bütünleŐip Çin kimliğini ön plana çıkarmaktadırlar (Fell 2005: 85). Bu durum siyasi partiler açısından bıçak sırtı bir durum yaratmaktadır. Örneğin konu ile ilgili bir otoritenin ‐yapabileceğiniz bazı Őeyler vardır, ancak bunu dile getiremezsiniz, bağımsız olabilirsiniz ama bağımsız olduğunuzu söyleyemezsiniz ve yapabileceğiniz Őeyler vardır ama yapamazsınız” (85) Şeklindeki yorumu anlamlıdır. KMT temel olarak anakara ile birleşmeyi istemektedir ancak bunu açıkça ifade ederse parti meşruluğunu kaybedecektir. Ulusal kimlik ve Tayvanlılık bilinci tüm ana siyasi partilerin temel ideolojisini oluŐurmaktadır. Ulusal kimlik sorununda iki temel etnik grubun birbiriyle çatışan toplumsal hafıza ve tarihsel mitler hususu biz kimiz sorusu ile devletin sınırları nerede baŐlıyor nerede bitiyor sorusu çatışma yaratmaktadır. Klasik anlamda KMT’nin yaklaşımı; Tayvan halkı inlidir ve Tayvan Çin anakarasının bir parçasıdır ve Çin Cumhuriyeti (ROC) bütün Çin’in tek meşru hükümetidir Őeklinededir. Bu düşüncenin uzantısı olarak Çin ve Tayvan gelecekte birleŐmelidir yargısı KMT için elzemedir. DPP’nin pozisyonu ise, KMT’nin bu yaklaşımına karşıt olarak

⁹ <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, (15 Haziran 2019’da erişildi).

Tayvanlıların temel olarak etnik Çin kimliği taşıdıklarını ancak kendi halkını ve geleceğini tayin etme hakkına sahip olduklarıdır. DPP için Tayvan ve Çin iki ayrı egemen ülkedir (86). Görüldüğü üzere ulusal kimlik hususu Tayvan'da oldukça karmaşık ve çok katmanlı olan bir konudur.

Örneğin, 2004 başkanlık seçimlerinde iki KMT'li adayın seçim kampanyalarında dizlerinin üzerine çökerek Tayvan toprağını öpmeleri sembolik dahi olsa siyasetçilerin ülkeye olan bağlılıklarını ve vatan sevgisini göstermesi açısından önemlidir. Yukarıda dile getirilen WVR soruları ile bağlantılı olarak Chang (2015: 2) son iki onyılda Tayvan tarihinde Tayvanlı kimliğinde önemli gelişmeler olduğunu belirtir. Tayvanlı bilinci ve Tayvan merkezli bir gelişme söz konusudur. KMT adayları bu hareketleri ile kendilerine yapılan “yabancı rejim”i temsil eden parti suçlamalarını bertaraf etmek istemişlerdir. KMT rejimi yukarıda da belirtildiği gibi, yaklaşık 50 yıllık yönetimlerinden Çin, anakara merkezli olmuşlar ve Tayvan'ı büyük bir ülkenin küçük bir parçası olarak ele almıştır. Geçen zaman zarfında bu yaklaşım toplumsal ve siyasal durumla uyumsuz, modası geçmiş bir hal alarak anakaraya yabancılaşmış adalılar konumuna geçmiştir. 1980'den beri siyasal ve kültürel alanda yapılan hegemonik mücadeleler temel olarak mekân ve yer düzeyinde kalmıştır. Belki de kimlik üzerinde kırılma noktası empoze edilen anakaranın kültürel değerlerine dayalı kimliği ile yeniden sağaltılmaya çalışılan yerel, Tayvanlı kimliği olmuştur. Tayvanlı öznelik süreci 1990'lardaki demokratikleşme süreci ile birleşince Tayvanlı kimliği üzerinde dramatik değişikliklere yol açmıştır. Siyasal hegemonya mücadelesinde Tayvan'ın eşsiz tarihi ve kültürel pozisyonunu öne çıkartan ve daha önceki anakara merkezli yaklaşımın karşına Tayvanlılık bilincini öne çıkaran ve otantik Tayvan kökleri yaratmaya çıkaran bir temel oluşmuştur. Yerelleşme Tayvan siyasetinin merkezine oturmuştur. 2000'lerde muhalefet partisi DPP seçimleri kazandığında KMT'nin ve Çin merkezli politikaya son vermiştir. 2008 yılında yeniden seçimi kazandıklarından DPP biraz daha Çin dostu bir politika izlerken, yerelleşme politikasına da devam etmiştir. Kimlik konusundaki yaşanan tüm çatışmalar yerel kimliğine odaklanmış politikalar ile sonuçlanmıştır (2).

Demokrasi Kültürü ve Din

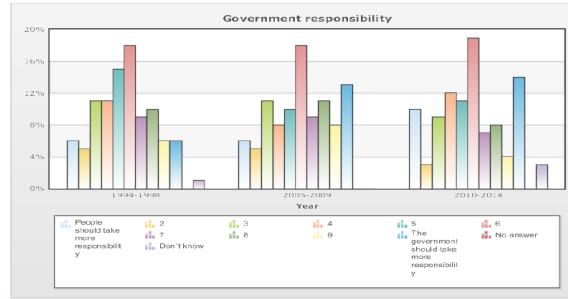
Inglehart ve Baker'ın “gözden geçirilmiş modernleşme teorisi” kapsamında 2005 yılında yaptıkları çalışmada modernleşme sürecinin iki aşaması olduğundan bahsederler. Her iki aşamanın da farklı kültürel bölgelerde aynı değer değişimlerine neden olacağını varsayarlar. Gellner'in milliyetçilik çalışmasında toplumların tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi süreci gibi, Inglehart ve Baker'da, modernleşmenin tarım

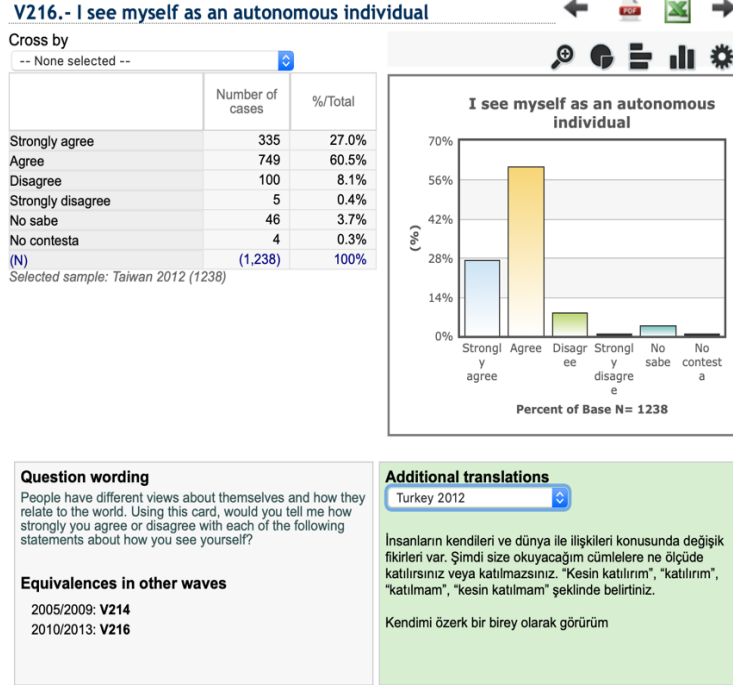
toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile nitelendirileceğini vurgular. Bu süreç içerisinde bürokratikleşme ve teknokratik bakış açısı gelişir. Bu bakış açısı daha yaygın hale gelince, dini değerlerden beslenen geleneksek otorite yerini -Weberyan bakış açısı ile- seküler ussal meşru otoriteye bırakacaktır. Bu aşamaya geçmek yeni otorite anlayışını daha az dogmatik kılmayacaktır. İnsanlığın durumunu en iyi hale getirecek maksimum maddi girdiye odaklanılan sanayi toplumları ile bu yaklaşıma göre, açlık, yoksulluk gibi durumların iyileştiği yaşam standartlarının yükseldiği bir aşama olmuştur. İzlenen bu aşama sanayi sonrası toplumları için bir nevi azalan marjinal fayda yaratmıştır. Bir başka ifade ile elde edilen maksimum ekonomik kazanç yüksek düzeyde refah yaratmamıştır. Modernleşmenin ikinci aşamasını oluşturan sanayi sonrası toplumlarda bireysel refahı maksimuma çıkartmayı hedefleyen tüketime odaklı bir yaşam biçimi yerine deneyimi ön plana çıkartan yeni bir yaşam biçimi çıkarmıştır. Modernleşmenin temeli olan bürokratikleşmenin yerini güçlü bir bireycilik almıştır. Bireyciliğin daha özgürleştirilen bir dünya görüşü olduğunu savunan Inglehart ve Welzel bu dünya görüşü ortaya çıktıkça, hayatta kalma değerleri, kendini ifade etme değerlerinin gelişmesine yol açacağını vurgular. Kendini ifade etme değerleri, yalın olarak meşru otoriteden uzaklaşmayı sağlamak yerine, daha temel olarak insanların otoriteden özgürleşmesini sağlayacaktır. Bir diğer deyişle, sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş, yaşamı sürdürme konumundan kendi değerlerini ifade etme durumuna geçişi sağlamıştır (Dülmer, Inglehard ve Welzer 2015: 68).

Bu tarz bir yaklaşım bilinçli bireyler veyahut katılımcı vatandaşlar ile demokratik değerlerin ön planda olduğu bir yaşam ve toplum modelini öngörmektedir. Demokratik değerleri oturmamış, batı tipi sanayileşme sürecini gerçekleştirilmemiş olan toplumlar açısından bu aşama bir nevi atlanmış, deneyimden ziyade sadece tüketen ve pazar mekanizmanın bir parçası olarak görülen bireyler haline gelmişlerdir. Dolayısıyla bu değerlendirmeye bir şerh koyarak, yani sanayi ve sanayi sonrası toplum modeline kavuşmamış toplumlarda bürokratik ve dini değerlerin ön plana çıktığını, bireyleşmeden ziyade toplumsallaşma ve hatta seçkinci yaklaşımların ehemmiyet kazandığını söylemek mümkün olabilir. Bunun yanı sıra Tayvan gibi uzun yıllar sömürge olmuş, çok etnikli bir toplum yapısını, uzun yıllar sıkı yönetimle idare edilmiş bir toplum modelinde bireyleşmenin tamamlandığını söylemek hatalı olabilir. Daha ziyade devletten beklentileri olan ama başının çaresine bakma düşüncesi ön plana çıkmış, bireyselleşmenin gelişmekte olduğu söylenebilir. Özellikle bu anlamda bir gelişmenin 1987 yılı itibarı ile başladığını aşağıdaki Şekil 4'ten izlenebilir.

E037.- Government responsibility

	TOTAL	Taiwan		
		1994-1998	2005-2009	2010-2014
Government responsibility				
People should take more responsibility	8	6	6	10
2	4	5	5	3
3	10	11	11	9
4	10	11	8	12
5	12	15	10	11
6	19	18	18	19
7	8	9	9	7
8	9	10	11	8
9	6	6	8	4
The government should take more responsibility	12	6	13	14
No answer	0	0	0	0
Don't know	2	1	0	3
(N)	3,245	780	1,227	1,238

Şekil 5 V 216 Kendimi özerk bir birey olarak görürüm, N 1,2.

Dünya Değerler Araştırmasında hükümetin sorumluluğu, gelir eşitliği ve kendimi özerk bir dünya vatandaşı olarak görüyorum ifadelerine verilen yanıtları incelediğimizde her ne kadar görüşme yapılan bireyler %60,5 oranında kendilerini özerk bir birey olmanın hemfikir olduğunu vurgularken, %20'si bu ifadeye kesinlikle katıldığını söylemektedirler. Gelir eşitliği¹⁰ konusuna bakıldığında, araştırmanın gerçekleştirildiği üç dönemde gelir eşitliği öneminin %10 oranında arttığını, ancak gelir dağılımındaki farklılıkların motivasyon yaratacağı düşüncesinin %12 oranında olduğunu ancak bu düşüncenin diğer değerlendirmeler ile birlikte ağırlık kazandığını

¹⁰ Gelir eşitliği için anket katılımcılarına sorulan soru: "Şimdi size yine bir dizi cetvel göstereceğim. Bu cetvellerde "1" soldaki ifadeye, "10" ise sağdaki ifadeye bütünüyle katıldığınızı göstermektedir. Sizin görüşlerinizin "1" ile "10" arasında nereye düştüğünü gösterir misiniz?". Gelir eşitliğine yönelik anlayışı ölçebilmek için kişilerden 1'den 10'a kadar ölçeklendirilmiş anketten seçim yapmaları istenmiştir. Bu ölçeklendirmede 1 rakamı "gelirler daha eşit hale getirilmeli" ifadesine tekabül ederken, 10 rakamı "biz teşvik için daha yüksek gelir farklılıklarına ihtiyaç duyarız" ifadesini temsil etmektedir (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi).

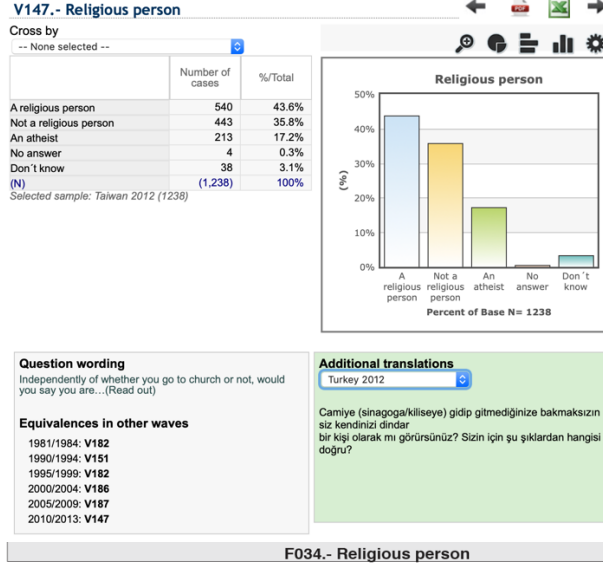
söylemek mümkündür. Yine yukarıda verilen devlet mi birey mi sorumlu¹¹ olmalı sorusunun yanıtına katılanlar, üç dönem zarfında %12'den %6'ya düştüğünü ama sonra %14'e yükseldiğini görebiliriz. Bireyin sorumluluğu ise %8'den %10'a yükselmiştir. Ancak verilen diğer yanıtlarla değerlendirildiğinde kararsız kalanların oranı %19 civarındadır. Genel olarak bakıldığında hükümetin sorumluluğuna bakışın 1995'te biraz düşük iken 2006 yılında hükümetten beklentide artışın olduğu, 2014 yılında ise bu beklentide düşüş olduğunu gözlemlemek mümkündür. Devlet, tüm yurttaşların geçimlerini temin etme hususunda daha fazla sorumluluk almalıdır ifadesinin kabulüne yönelik, bir diğer ifade ile hükümetin gelir dağılımından sorumlu olduğuna dair bir eğilimin olduğu belirtilebilir. Gelir dağılımı eşitliğinde beklentide yıllar itibarıyla artış olmasına karşın motivasyon açısından gelir dengesizliğinin teşvik edici olduğuna dair değerlendirmede yoğunlaşma olduğu dile getirilebilir. Bu açıdan bakıldığında kendi kendine yeten ve ihtiyaçlarını giderebilen liberal birey ama sorumluluklarını yerine getiren vatandaş anlayışı benzeri bir yaklaşım ön plana çıkmaya başlamıştır.

Asya ülkelerinin Batılı modernleşme ve değerler sistemi açısından farklı olduğuna dair vurgular söz konusudur. Toplumsal istikrar, toplumsal bütünlük, uyum, tolerans ve devlet otoritesine uyum gibi kavramlar farklı değerlere sahiptir (Chang 2016: 260). Konfüçyanist Asya değerleri ve demokrasi arasındaki bağlantıyı Güney Kore'de yaptıkları araştırma üzerinden değerlendiren Park ve Shin'e göre Konfüçyanizmin idealleri ve değerleri Kore'nin otoriter liderleri tarafından demokratik olmayan eylem ve pratikleri meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Her ne kadar demokrasi anlayışı kabul edilse de demokrasi kavramı Batı tipi liberal eşitlik, özgürlük, kanunun üstünlüğünü, denet ve denge sistemi, siyasi ve çoğulculuğa dayalı demokrasi anlayışından farklıdır (360). Demokrasi daha ziyade fazla liberal olmayan komüniteryan anlayışa dayalı iyi yönetim ile eş görülmektedir. Konfüçyanist gelenek, eğer yönetim anlayışı otoriter rejime dayalı değilse, dejenere olmuş illiberal popüler demokrasi ya da delegative

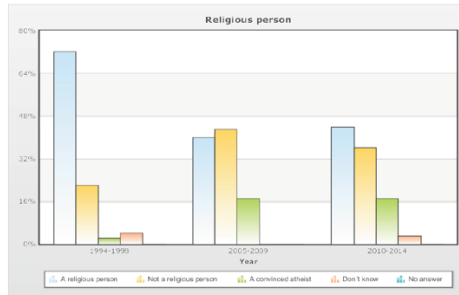
---

¹¹ 1'den 10'a kadar olan sayılar ölçeklendirilmiş soruda 1 rakamı "insanlar daha fazla sorumluluk almalı" ifadesini temsil ederken, 10 rakamı "devlet daha fazla sorumluluk almalı" ifadesini temsil etmektedir. Soru ise "Şimdi gene size bir dizi cetvel göstereceğim. Bu cetvellerde "1" soldaki ifadeye, "10" ise sağdaki ifadeye bütünüyle katıldığınızı göstermektedir. Sizin görüşlerinizin "1" ile "10" arasında nereye düştüğünü gösterir misiniz? Devlet, tüm yurttaşların geçimlerini temin hususunda daha fazla sorumluluk almalıdır" (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi).

democracy/temsilci demokrasi, hiyerarşik kolektivizm ve iyiliksever paternalist yaklaşımla otoriter rejimlere popülerlik kazandırmaktadır (2006: 360-361). Tayvan'da Konfüçyanizm dışında Budizm, Taoizm ve yerel dinler geleneksel dinler olarak kabul edilmektedir. Konfüçyanizm, günlük yaşamda kabul edilen standart davranışları tanımlayan toplumsal ve etik bir felsefe sistemidir. Hatta bazı iddialara göre Konfüçyüs kültürü Batı uygarlığı değerlerine bir alternatif oluşturmaktadır (Weller, 2001). Taoizm, dünyadaki değişikliklerin ve etkinliklerin ardındaki güç, yaratılmışların kökeni olarak düşünülür. Düzen ve doğanın uyumu insanlar tarafından kurulan kurumlardan daha sağlam ve köklüdür. Bu nedenle insan yaşamı doğal olan şeylerle uyumlu olduğu zaman gelişebilir. Chang'a göre Asya değerleri, Konfüçyanizm ve Taoizm ile bağlantılı olarak vatandaşlık normlarını etkilemektedir (260). 1895'ten itibaren Anakara Çin'den başlayan göçler ve 1945'e kadar devam eden Japan sömürge dönemi 'siyasi yer değiştirme' ve 'toplumsal değişim' ile dinin kurumsal değişimini de getirmiştir. 1945 yılından itibaren Tayvan'daki din kültürü dört alanda, dini ritüeller, örgütler, girişimcilik ve tapınak inşacılığı gibi alanlara yoğunlaşmıştır. Savaş sonrası dönemde ise modernleşmenin etkisiyle sistematik olarak Konfüçyanizm'e yeni yorumlar eklenmiştir. Bu süreçte, devletin daha az müdahaleci bir pozisyon alması, din üzerindeki yorumların artan bir biçimde evrenselci ve milliyetçilikten uzaklaşmasına neden olmuştur. 1920'lerden 1980'lere değin dönüşüme bakıldığında gelenekselden moderne doğru bir değişim olduğu, bir başka ifadeyle Tayvanlıların dini ihtiyaçlarına hitap eden bir değişim söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Elbette bu değişimi değerlendirirken siyasi kontrol ve ideolojinin etkisini göz ardı etmemek gerekir (Hsieh 2004: 767-769). Lin, 1949 ila 1987 yılları arasında sıkıyönetim ile idare eden otoriter Kuomintang (KMT) rejiminin din üzerinde yaygın ve yoğun kontrolü olduğunu belirtir (2019: 2).

TOTAL	Taiwan			
	1994-1998	2005-2009	2010-2014	
Religious person				
A religious person	49	72	40	44
Not a religious person	35	22	43	36
A convinced atheist	13	2	17	17
Don't know	2	4	0	3
No answer	0	-	0	0
(N)	3,245	780	1,227	1,238

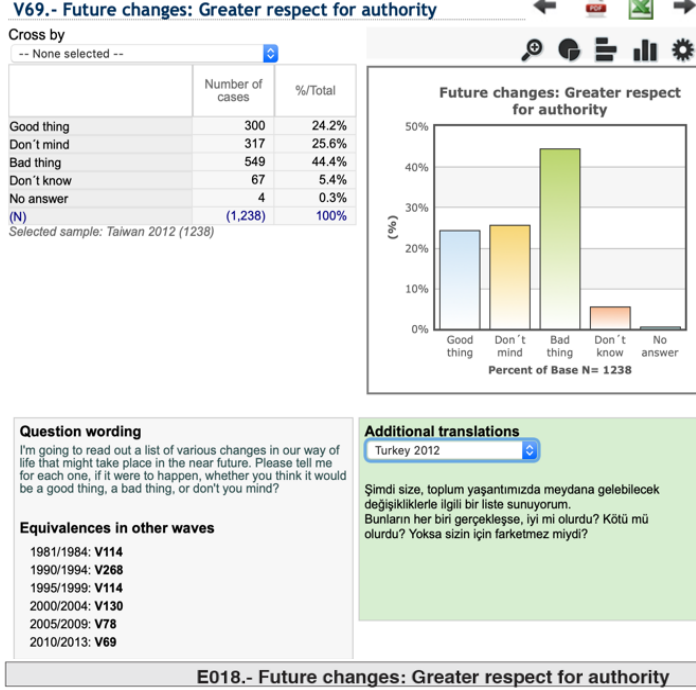

Şekil 6 V147 Dindar kişi, N 3,2; F034 Dindar kişi.

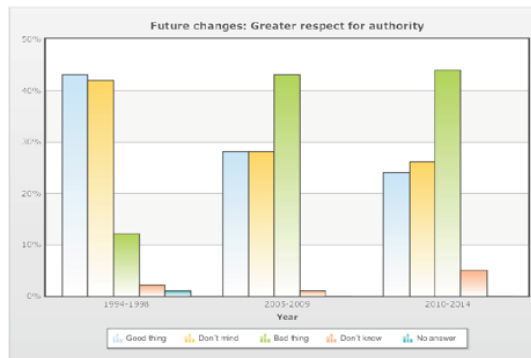
Şekil 6'da kişilerin ibadethaneye aktif olarak gidip gitmediklerine bakılmaksızın kendilerini dindar bir kişi olarak nitelendirip nitelendirilmedikleri sorulmaktadır. Soruya verilecek yanıtların dindar bir kişiyim, dindar bir kişi değilim, ateistim, bilmiyorum şıklarından birine göre seçilmesi istenmiştir. 2014 yılı değerlerine göre görüşme yapılan kişilerin %40'ından fazlası kendisini dindar olarak görmektedir. Aynı sorunun farklı yıllardaki, 1995, 2006 ve 2014 yılları arasındaki karşılaştırmasını

incelediğimizde, 1995 yılında bu oranın %72 olduğunu, 2006 yılında %40'a çıktığını, 2014 yılında ise belirtildiği gibi %44'e yükseldiği görülebilir (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi). Ülkedeki rejim değişikliğinin, yani otoriter sistemden demokratik sisteme geçişin bu durumu etkilediğini söylemek mümkündür.

Yine aynı şekilde Şekil 7'de geleceğe yönelik bir projeksiyon yapılarak ankete katılan kişilere şu soru sorulmuştur: V69, “Şimdi size, toplum yaşantımızda meydana gelebilecek değişikliklerle ilgili bir liste sunuyorum. Bunların her biri gerçekleşse, iyi mi olurdu? Kötü mü olurdu? Yoksa sizin için farketmez miydi?”. İlgili anket ise gelecekte otoriteye daha fazla saygı duyulması yargısını içermektedir. İyi bir şeydir, farketmez, kötü bir şeydir, bilmiyorum, yanıt yok şıklarından birisini sırasıyla işaretlemeleri istenmiştir. 1995'te %43 oranında otoritenin gelmesini iyi bir şey olarak, %12 kötü bir şey, %42 farketmez derken, bu oran 2006'da kötü bir şeydir ifadesi ile %43'e, farketmez ve iyi bir şeydir diyenler ise %28'ere düşmüştür. 2014'te ise kötü bir şeydir ifadesi %44'e çıkarken, iyi bir şeydir oranı %24'e düşmüş, farketmez diyenlerde %26'ya gerilemiştir (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, 15 Haziran 2019'da erişildi). 1987 yılından sonra sıkıyönetim sona ermesi ve demokratik sisteme geçiş toplumsal değişimi tetiklemiş gözükmektedir. 1990'larda otoriter rejimi onaylayan kişi sayısı 2006 yılı itibarı ile azalmış durumdadır. Ayrıca kişiler kendilerini her ne kadar dindar olarak tanımlasalar da demokratik rejimin varlığı gelecekte otoriter rejimde yaşama isteğinin azaldığını göstermektedir. Yukarıda sunulan KMT döneminde dinin rejimin meşruluğunu, özellikle Taoizm'in kullanıldığına dair yorumlar ile bu anket yanıtları daha anlamlı hale gelmektedir. Din toplumsal hayat açısından önemli olsa bile yönetsel anlamda demokratik ve seküler değerlerin ön plana çıktığı söylenebilir.

TOTAL	Taiwan			
	1994-1998	2005-2009	2010-2014	
Future changes: Greater respect for authority				
Good thing	30	43	28	24
Don't mind	30	42	28	26
Bad thing	36	12	43	44
Don't know	3	2	1	5
No answer	0	1	0	0
(N)	3,245	780	1,227	1,238

Şekil 7 V69 Gelecekteki değişiklikler: Otoriteye daha fazla saygı gösterilmesi, N 3,2.

Asya değerleri¹² açısından ele alındığında Konfüçyanizm ve Taoizm bireylerin vatandaşlık normlarını değerlendirmede iki önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (The virtue of governance) Erdeme dayalı yönetim yada erdemli yönetim bu iki dini yaklaşım tarafından vurgulanır. Bu ahlaki doktrinleri takip eden siyasi liderler vasıtasıyla tüm olumlu değerler ve erdem ülkeye boydan boya yayılacaktır. Lider bunu fazla çaba göstermeden yumuşak bir biçimde sağlayacaktır. Aynı zamanda Konfüçyanist gelenek “merit sisteme”, liyakate dayalı zemin hazırlayan bir yaklaşıma sahiptir. Kişisel çaba ile bireyler toplumsal sınıfın ve toplumsal hiyerarşinin yarattığı bariyerleri aşabilirler (Chang 2016: 261). Böylelikle, yukarıda aktarılan WVS'nin değerlerini destekler nitelikte sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşlık anlayışı ön plana çıkmıştır. Budizm inancı ise karma kanunu ile iyi davranışların ödüllendirilip kötü davranışın cezalandırılacağı düşüncesi insani değerlerin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bir başka ifade ile demokratik düşüncüyü besleyen eşitlik, tolerans, seçme özgürlüğü gibi kavramlar Budizm ile bir anlamda örtüşüyor gözükmektedir. Budizm Chang'a göre toplumsal işbirliği ve aktif toplumsal katılımı destekler nitelikte olup (duty based and engaged) vatandaşlık oluşumunda olumlu etkiye sahiptir. (261)

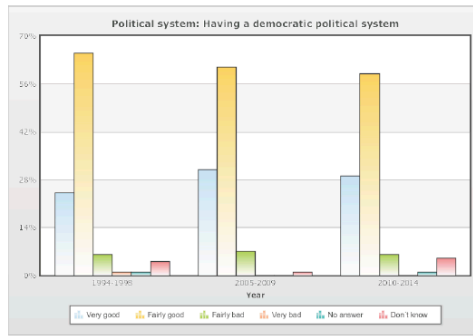
Demokratik değerler ve vatandaşlık açısından bakıldığında nasıl bir değişim söz konusu olmuştur? Seçim dönemlerinde oy kullanan ve askerlik, vergi ödeme gibi devletin yükümlülüklerini yerine getiren bir vatandaş profili mi yoksa daha aktif katılımı toplumsal sorunlara duyarlı, siyasal ve toplumsal sorunlar üzerinde fikir beyan eden, değişimi talep eden gelişmiş bir demokrasi anlayışı mı söz konusu? Bu kapsamda demokratik değerlere sahip bir sisteme mi, yoksa seçimlerle uğraşmak zorunda kalmayan güçlü lidere mi, ya da siyasal sistem yerine askeri bir yönetime mi sahip olmak isteniyor soruları WVS'nin değerler sistemi anketinden alınarak aşağıda sunulmuştur.

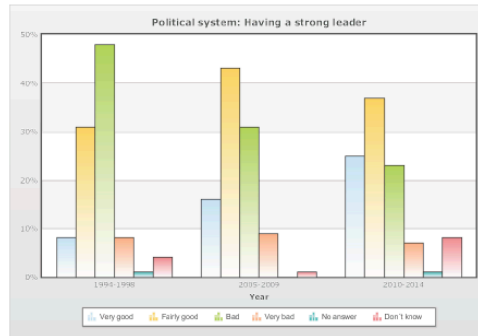
¹² Bu çalışma Asya değerleri üzerinden geliştirildiği için Hıristiyanlık, Katolizm, Protestanizm gibi dinler konu dışında tutulmuştur.

E117.- Political system: Having a democratic political system

TOTAL	Taiwan			
	1994-1998	2005-2009	2010-2014	
Political system: Having a democratic political system				
Very good	29	24	31	29
Fairly good	61	65	61	59
Fairly bad	6	6	7	6
Very bad	0	1	0	0
No answer	0	1	0	1
Don't know	3	4	1	5
(N)	3,245	780	1,227	1,238

E114.- Political system: Having a strong leader

TOTAL	Taiwan			
	1994-1998	2005-2009	2010-2014	
Political system: Having a strong leader				
Very good	18	8	16	25
Fairly good	38	31	43	37
Bad	32	48	31	23
Very bad	8	8	9	7
No answer	0	1	0	1
Don't know	4	4	1	8
(N)	3,245	780	1,227	1,238

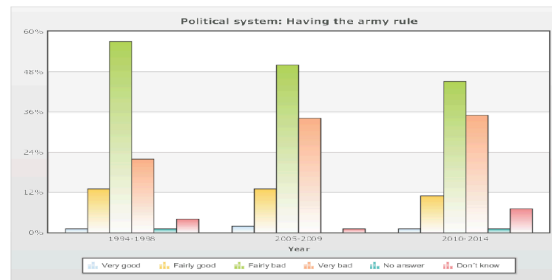
Şekil 8 E117 Siyasal Sistem: Demokratik siyasal sisteme sahip olmak, N 3,2; E114 Siyasal Sistem: Güçlü bir lidere sahip olmak, N 3,2.

WVS'nin V130 no'lu sorusu “Şimdi size bazı siyasal sistemler sayacağım ve her birinin bu ülkeyi yönetmek açısından ne kadar iyi olduğunu soracağım. Her biri için “çok iyi”, “iyi”, “kötü” veya “çok kötü” şeklinde fikrinizi belirtiniz. Demokratik bir siyasal sistemle yönetim” için. Yukarıda şekil 8’de farklı dönemlere göre bu soruya verilen yanıt E117 kodu ile görülmektedir. 1995 yılında soruya verilen yanıt oldukça iyidir ifadesi ile %65 iken 2006 yılında %61, 2014 yılında %59 oranındadır. Ağırlıklı olarak demokratik siyasal sistemin kabul gördüğünü söylemek mümkündür.

V127 no'lu soruda “Şimdi size bazı siyasal sistemler sayacağım ve her birinin bu ülkeyi yönetmek açısından ne kadar iyi olduğunu soracağım. Her biri için “çok iyi”, “iyi”, “kötü” veya “çok kötü” şeklinde fikrinizi belirtiniz: Parlamentoyla, seçimlerle uğraşmak zorunda kalmayan güçlü bir lidere sahip olmak” ifadesine yıllara göre verilen yanıtlar şekil 8’de E144 kodu ile verilmiştir. En yüksek rakamsal değerlere göre ele alındığında 1995 yılında güçlü lidere sahip olmayı %48 ile kötü olarak nitelendirirken, 2006 yılında %43 ile iyi olarak, 2014 yılında ise %37 oranında iyi olarak nitelendirmektedir. 1995’li yıllarda güçlü liderleri kötü olarak nitelendirirken, sonraki dönemlerde güçlü liderlerin varlığı olumlu olarak nitelendirilmiştir. Siyasal dönüşümde güçlü lider arayışı yukarıda incelenen din ve demokrasi bağlantısı ile uzun yıllar sıkıyönetim ile yönetilme geçmişinden kaynaklanıyor olabilir. Ancak bir sonraki soruda V129’da ülkeyi ordunun yönetmesine yönelik olan ifade aşağıda görüldüğü üzere kötü ve oldukça kötü olarak nitelendirilmiştir.

E116.- Political system: Having the army rule

TOTAL	Taiwan		
	1994-1998	2005-2009	2010-2014
Political system: Having the army rule			
Very good	1	2	1
Fairly good	12	13	11
Fairly bad	50	57	45
Very bad	32	22	34
No answer	1	1	0
Don't know	4	4	7
(N)	3,245	780	1,227

Şekil 9 E116 Siyasal sistem: Ordunun yönetmesi.

V129 “Şimdi size bazı siyasal sistemler sayacağım ve her birinin bu ülkeyi yönetmek açısından ne kadar iyi olduğunu soracağım. Her biri için “çok iyi”, “iyi”, “kötü” veya “çok kötü” şeklinde fikrinizi belirtiniz: Ordunun yönetmesi” sorusuna yıllara göre yanıtı gösteren E116”da 1995 yılında %57 ile kötü, 2006’da %50, 2014’te ise %45 ile aynı şekilde kötü olarak değerlendirilmiştir.

Tayvan modernleşme ve iktisadi gelişme ile yeni bir evreye girmiştir. Elbette bu modernleşme süreci Inglehard’ın (2015) bahsettiği Batı tipi modernleşme kriterlerine göre değil ülkenin kendi iç değişkenleri ile değerlendirilmelidir. Modernleşme düz çizgisel bir yapı ile ilerleme değildir. Sanayileşme veya teknolojik gelişme belli alanlarda gerçekleşse bile dünyadaki pek çok toplum Batı Avrupa’nın geçirdiği evrelerden değil, kendi yerel ihtiyaçları ve düzeyleri doğrultusunda gelişmesini sürdürmektedir. Tayvan özelinde değerlendirildiğinde yukarıda aktarılan çok etnikli yapı, uzun sömürge tarihi ve anakara ile olan ilişkiler göz önüne alındığında Batı tipi demokrasi kültürü değil, kendi iç değişkenleri ile değerlendirilmesi gereken bir demokrasi kültürü ve modernleşme sürecini ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yukarıda belirtildiği üzere din faktörü de bunun içinde değerlendirilmelidir. Ulus devlet oluşumu açısından bakıldığında kültürel normların iyi vatandaşlık kavramı ile harmanlandığı değerler sisteminin oturması önem arz etmektedir. Bu değerler sistemi ise Doğu’nun kültürel değerleri ve dini faktörleri tarafından etkilenmektedir (Chang 2016: 256).

Sonuç Yerine

Tayvan’da demokrasi kültürü, vatandaşlık bilinci ve Tayvan kimliğinin yıllar içindeki değişimine bakıldığında gittikçe sağlamlaşmakta ve hatta güçlenme yolunda denilebilir. Ancak iktisadi açıdan ele alındığında Tayvan’ın dünya liderliği için mücadele eden Çin anakarasından bağımsız olması pek olası gözükmemektedir. Tayvan Lin’in (2016: 206) siyasi bir yorumcudan yaptığı alıntıda Tayvan kendi kimliği ve kendi ekonomik gelişmesi açısından adeta bıçak sırtında yürümektedir. Bir diğer ifade ile ekonomik olarak Çin’e yaklaşırken, siyasi olarak bağımsızlığa vurgu yapacaktır. Böyle bir durumun varlığı siyasal kültürü de etkileyecektir. Nitekim KMT’nin takip ettiği yine siyasal çizgi de bu yaklaşıma uygundur. Bunların yanı sıra çok etnikli yapı ve tarihsel temel ile Batı tipi ulus devlet anlayışının Tayvan’da yerleşmesi beklentisine girmek ülkenin özgül gelişimi ile ters orantılıdır. Demokratik ve siyasal hakların tahsisi ve demokratik kültür anlayışı zaman içerisinde gelişmekte ve değişmektedir. Ayrıca bu çalışmanın ana konusu olmamakla beraber yüksek teknolojiye ve neoliberal politikalara dayalı toplumsal gelişme ile dünya ile entegre olan bir ülkenin demokratik kültür açısından değişime açık olması beklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Chang, Bi-yu. (2015), *Place, Identity and National Imagination in Postwar Taiwan*, Routledge: London and New York.
- Chang, Wen-Chun (2016), "Culture, Citizenship Norms, and Political Participation: Empirical Evidence from Taiwan", *Japanese Journal of Political Science*, 17 (2): 256-277.
- Dülmer, H., R. Inglehart ve C. Welzel (2015), "Testing the Revised Theory of Modernization: Measurement and Explanatory Aspects", *World Values Research*, 8 (2): s. 68-100.
- Eröktem, Muzaffer (2018), "Tayvan Gözlemleri", *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları - I (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, Yayına Hazırlayan A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No: 616, APAM Yayınları 1, 1-17.
- Fell, Dafydd (2005), *Party Politics in Taiwan Party change and the democratic evolution of Taiwan, 1991–2004*, Routledge: USA.
- Jacobs, J. Bruce (2014), "Taiwan's Colonial Experiences and the Development of Ethnic Identities: Some Hypotheses", *Taiwan in Comparative Perspective*, 5: s. 47-59.
- Jacobs, J. Bruce (2013), "Whither Taiwanization? The Colonization, Democratization and Taiwanization of Taiwan", *Japanese Journal of Political Science*, 14 (4): s. 567-586.
- Karluk, Abdürreşit Celil (2018), "Tayvan'ın Etno-Demografik Yapısı", *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları -I (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, Yayına Hazırlayan A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No: 616, APAM Yayınları 62-93.
- Li, Mei-chih (2003), "Basis of Ethnic Identification in Taiwan", *Asian Journal of Social psychology*, 6, s. 229-237.
- Lin, Syaru Shirley (2016), *Taiwan's China Dilemma, Contested Identities and Multiple Interests in Taiwan's Cross-Strait Economic Policy*, Stanford University Press: Stanford, California.
- Manthorpe, Jonathan (2005, 2nd Ed.), *Forbidden Nation*, Palgrave Macmillan: England.
- Park, Chong-Min ve Shin, Doh Chull (Mayıs / Haziran 2006), "Do Asian Values Deter Popuyar Support for Democracy in South Korea?", *Asian Survey*, Cilt. 46, No.3, s. 341-361.

- Sezen, Seriyе (2016, 2.bsm.), "Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü", *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü*, Ankara.
- Sezen, Seriyе (2018), "Tayvan Yönetim Sistemi ve Kalkınma Politikaları", *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları -1 (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, Yayına Hazırlayan A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No 616, APAM Yayınları 1, s. 124-160.
- Shih, Chienyu (2018), "Defining Taiwan: De-Colonialization and Democratization", *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları -1 (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, Yayına Hazırlayan A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No 616, APAM Yayınları 1, 230-255.
- Weller, Robert P. (2001), *Alternate Civilities Democracy and Culture in China and Taiwan*, Westview Press: USA.
- Kasım, Kamer ve Kasım, E. E (2017). "Taiwan-Cyprus-Kosovo Cases: Differences and Similarities", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (30): 553-572.

Elektronik Kaynaklar

- Copper, John C. (23 Haziran 2019), "Taiwan, Self-Governing Island, Asia", *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Taiwan>, (Erişim tarihi, 9 Temmuz 2019).
- Çolakoğlu, Selçuk ve Güler, Arzu (Ağustos 2011), *Türkiye ve Tayvan: İlişkilerde Zemin Arayışları*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu No 12: 1-30, <https://docplayer.biz.tr/5214764-Turkiye-ve-tayvan-iliskilerde-zemin-arayislari.html>, (Erişim tarihi, 19 Ağustos 2019).
- Hsieh, Ding-Hwa E. (2004), *The Journal of Asian Studies*, 63, s. 767-769, http://journals.cambridge.org/abstract_S0021911804001767, (Erişim tarihi, 1 Ağustos 2019).
- Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kızılova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen vd. (Edts.) (2014), *World Values Survey: All Rounds-Country-Pooled Datafile Version*: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>. Madrid: JD Systems Institute.
- <https://bianet.org/bianet/print/134374-kibris-a-tayvan-modeli-onerisi> (Erişim tarihi, 15 Haziran 2019).
- Lin, Rung-Guang (2019), Religion as a Problem: Three Legislative Regulations that Form the Basis of the Relationship Between the State and Religious Organizations in Taiwan, *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 20 (3): 1-28, http://blog.hawaii.edu/aplpj/files/2019/05/APLPJ_20.3_Lin.pdf

MİLLİYETÇİ ÇİN'İN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERDEKİ KONUMU VE TÜRKİYE (1960-1970)

Serdar SARISIR*

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda meydana getirilen en önemli örgüt, Milletler Cemiyeti'nin de yerini alacak olan ve 51 müessis üyenin imzasıyla kurulan Birleşmiş Milletlerdir. BM teşkilat yapısı içinde etkinliği ve bağlayıcılığı açısından ön plana çıkan organ ise Güvenlik Konseyi'dir. BM Güvenlik Konseyi, veto hakkına sahip beşi daimi ve veto hakkı bulunmayan onu geçici olmak üzere, on beş üyeden oluşmakta ve aldığı kararlar bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu durum BM teşkilat yapısı içinde Güvenlik Konseyi'ni en önemli organ haline getirirken; veto hakkına sahip daimi üye ülkeleri de, BM'ye yön veren ülkeler statüsüne yükseltmektedir. 24 Ekim 1945'te BM'nin kuruluş aşamasında Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra ABD'nin desteğini alan Çin Cumhuriyeti (Milliyetçi Çin) de Güvenlik Konseyi'nin beşinci daimi üyesi olmuştur. Buna karşın Komünist Çin'in BM'de, Çin'i temsil etmesi mümkün olmamıştır (Karadağ 2018: 48). Ancak 1945 sonrasındaki olaylar, BM'de Çin'i temsil eden Milliyetçi Çin'in aleyhine bir gelişme gösterecektir. Zira İkinci Dünya Savaşı sonrası Çin'de ülke yönetimine dair iki temel yorum arasında (Komünist Çin, Milliyetçi Çin) yaşanan iç savaşta (1926-1949), komünistler üstünlük kazanmaya başlayacaklardır. Çin'de Sun Yat-Sen'in ölümünden (1925) sonra milliyetçilerin lideri olan Çan Kay-Şek, 1927'de Milliyetçi Hükümet'in merkezi haline getirmiş olduğu Nankin'den 1949 Nisanı'nda çekilmek zorunda kalacak ve üstünlüğü ele geçiren Mao Tse-tung'un liderliğinde, 1 Temmuz'da Demokratik Halk Diktatörlüğü, 1 Ekim 1949'da ise Çin Halk

---

* Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, DTCF, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Cumhuriyeti kurulacaktır. Bu gelişmeler üzerine, Milliyetçi Hükümet'in merkezi Nankin'den, sırasıyla Kanton, Çuking, Chengtu ve Formoza adasına nakledilmek durumunda kalacak ve Çan Kay-Şek, 1 Mart 1950'de Formoza'da, başkent Taypey olmak üzere bir yönetim kurarak, burada Çin Cumhuriyeti Başkanlığı görevini sürdürecektir (Sarisir, Özden 2018: 276, 283, 297). Ancak Kıta Çini ile bağlarını koparmamak için Çin'e dönüş iddialarını da sürdürecektir ve Formoza'nın savunmasına yönelik girişimlerde bulunacaktır.

Dönem itibariyle Komünist Çin'in İngiltere ve birkaç ülke dışında uluslararası alanda tanınırlığı sınırlı olmakla birlikte, Uzakdoğu'da nüfuz alanını hızla genişletmekte ve bölgede etkinliğini göz ardı edilemez bir şekilde hissettirmekte olduğu ve ayrıca henüz Sovyet Rusya ile olan ilişkilerinin bir yol ayrımına girmediği görülmekteydi. Bu bağlamda, Milliyetçi Çin'in geleceğini Amerika'ya endeksleyen 1955'teki "karşılıklı müdafaa antlaşması" Çan Kay-Şek ve ülkesi için bir dönüm noktası olmuş, ikili ilişkiler ve Formoza'nın savunulması konusu, Asya'da komünizmin yayılışını önlemek için bölgesel olduğu kadar uluslararası öneme sahip bir mesele haline gelmişti (Sarisir, Özden 2018: 297-298). Aslında bölgesel ve uluslararası alanda komünist Çin'in giderek artmaya başlayan yükselişi, zamanla iki kutuplu dünyada uluslararası bir kurumda -BM'de- bir ülkeyi, -Çin'i- kimin ya da hangi sistemi tercih edenin, temsil edeceği meselesini de ortaya çıkarmıştı.

Amerika 1950'li yıllarda, Komünist Çin'in BM'de Çin'i temsil etmesini engellemek için BM Genel Kurulu'nda yer alan üye ülkelerin çoğunluğuna tesir etmekteydi. Ancak zamanla bazı Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanarak BM'ye girmeleri ile Komünist Çin'in BM'deki temsili konusundaki genel eğilimde değişim kendini hissettirmeye başladı. 1960'ların başlarından itibaren ise Komünist Çin'in BM'ye dâhil edilmesine yönelik uluslararası destek giderek artarken, Milliyetçi Çin'in uluslararası alanda desteği giderek azaldı ve BM'deki konumu sarsılmaya başladı (Adıbelli 2006: 199, 200). Amerika'nın etkisi altındaki ülkelerin sayısı azalmış ve BM'de bir denge oluşmaya başlamıştı (Oran 1971: 22). Bir bütün olarak bakılırsa, 1945'ten 1960'a uzanan süreçte, BM'de Çin'i kimin temsil edeceği konusu, ideolojik yorum farklılıklarının şekillendirdiği iki kutuplu dünyada, Milliyetçi Çin'in aleyhine bir rotaya girmeye başlamış, 1960'lardan 1970'e uzanan süreçte ise müzminleşen bir mesele haline dönüşmüştü (Sarisir, Özden 2019: 297-298). Çalışmada, Çin'i BM'de kimin temsil edeceği konusunun kronikleştiği 1960-1970 yılları arası ele alınacak,

uluslararası bakış açısının süreci nasıl şekillendirdiği, Türkiye'nin konuya yaklaşımının ne olduğu ve Milliyetçi Çin ile ilişkileri, ağırlıklı olarak konuyla yakından ilgilendiği görülen Türk basınından ve mevcut verilerden yararlanılarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

Milliyetçi Çin'in Birleşmiş Milletlerdeki Konumu

1960 yılına gelindiğinde Kızıl Çin, neredeyse her coğrafyada etkisini artırmaya, kutuplaşmadaki pozisyonunu güçlendirerek küresel bir güç olarak müdahalelerde bulunmaya çalışıyordu. Bu durum ise, Batı dünyasının taraftarlarını çok endişelendirmeye başlamıştı (Hürriyet: 7 Ocak, 25 Nisan 1960). 1960'lı yıllar çift kutuplu dünya rekabeti açısından hem gerilimin zirve yaptığı ve blokların kendilerine bağlı ülkeleri desteklemeye devam ettikleri hem de yumuşamanın başladığı bir süreci içermektedir. Bu esnada, bağlantısız ülkeler de bir Balkan ülkesinde, Belgrat'ta 1961'de toplanacaklardı. BM'de Çin'i kimin temsil edeceği, Eylül 1961'de Belgrat'ta toplanan Bağlantısızlar Konferansı'nda bile önemli bir konu olarak gündemi oluşturacaktı. Birmanyalı lider O. Nu, Soğuk Savaş'tan şikâyet ederken ve her türlü anlaşmazlığın görüşmeler yoluyla çözülmesine olan inancını ifade ederken, Kızıl Çin'in BM'ye girmesi taraftarı olduğunu ve bunu kabul etmek istemeyen Amerika'nın doğru hareket etmediğini belirtmişti (Piri 9 Eylül 1961: 3). Bir başka deyişle, bir yanda Amerika'nın Çin sorunundaki müdahalesi, bir kutup-refleksi ve çıkar alanı boyutu da içermektedir, bu boyuttan rahatsızlık duyan bir dünya, bir Üçüncü Dünya da vardı. Diğer yanıyla, konu oldukça hassas çizgilerle değerlendirilmeliydi; çünkü ideolojik tartışma sahaları, neredeyse dünyadaki her sorunu etkilemekteydi ve Batı'yı eleştirirken karşıt ideolojileri destekleyen bir pozisyona düşme olasılığı da bulunmaktaydı.

Bazen “taraf tutan tarafsızlar” olarak ya da “tarafsız olmanın imkânsızlığı” kapsamında eleştirilere maruz kalan bağlantısız ülkeler, devlet başkanı veya başbakan düzeyinde temsil edildikleri söz konusu konferansta, çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemeye de çalışıyorlardı. Hatta Vatan gazetesinde Belgrat'tan haberlerle dikkat çekildiği üzere; Konferansın tarafsızlığını görmek için, tarafsız ülkeler, “Batı ve Sovyet usulü sömürgecilik ve emperyalizmi birlikte ve fark gözetmeden takbih edebilirlerse”, yeni bir blok oluşması söz konusu olabilirdi. Aksi halde, Batı âlemi aleyhine gerçekleşecek bir konferans, tarafsızları “bilerek veya bilmeyerek beynelmilel komünizme hizmet etme” durumuna düşürecekti (Vatan: 1 Eylül 1961). Bu yoruma bir diğer açıdan bakılırsa denilebilirdi ki

Amerika'nın Komünist Çin'i tanımamasını eleştirirken, komünizmin Kızıl Çin ölçeğindeki yayılcı siyaseti de aynı anda eleştirilebilmeliydi.

1961 yılının uluslararası en önemli hadiselerinden biri, BM'nin Batı etkisinden kurtulması olduğu söylenebilirdi. Bu yorumda bulunan Ali İhsan Barlas'a göre, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM'ye alınması konusunda "verilen kararın menfi olmasına rağmen bu böyle"ydi. "O kadar ki Batılı büyükler Goa meselesini Genel Kurula getirmek cesaretini nefislerinde bulamamışlar"dı. Barlas'a göre; böyle bir girişimde bulunmuş olsalar, uğrayacakları şey büyük bir başarısızlık olacaktı (Barlas 1 Ocak 1962: 2). Barlas'ın yaklaşımına göre, Çin meselesi, adeta bir doğu halkının yani Çin halkının, "Batılı büyüklerin" planlarına reddiyeydi. Çin Sorunu'na yaklaşımda etkili olan unsurlardan bir diğeri de, Çin'de hâkim olan hükümetin ve Çin halkını temsil edenin kim ve nerede olduğuydu.

Barlas'ın "Dış dünya" köşesindeki bir diğeri yazısında değindiği üzere; Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM'ye alınıp alınmaması, başka bir tabir ile BM'de Çin'i temsil hakkının Pekin Hükümeti'ne verilip verilmemesi, "artık müzminleşmiş bir mesele" halini almıştı. Barlas'a göre, "Çin'i Birleşmiş Milletlerde temsil hakkı kime aittir" meselesi her şeyden evvel "hukuki" bir konuydu. Sovyetler Birliği ve Hindistan, temsil hakkının Pekin Hükümeti'ne ait olduğu görüşünü ileri sürerken "siyasi mülahazalara değil", "hukuki mesnetlere itibar ve iltifat etmişlerdi". Barlas'a göre, Çin'de fiilen hâkim olan ve ülkeyi yöneten, merkezi Pekin olan "Çin Halk Cumhuriyeti" idi (Barlas 15 Eylül 1962: 2).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM'ye alınıp alınmaması konusuna dair Sovyetler Birliği veya sosyalist memleketler, Genel Kurulu'a Çin'in temsil meselesine dair teklifler sunma eğilimindeydiler. Ancak ne dereceye kadar kabul ihtimali olduğu tartışmalıydı. 1961'de bu mesele BM Genel Kurulu'nda görüşüldüğü zaman; Amerika, Genel Kurul gündemine alınmasını görünürde desteklemiş, sonra bir karar sureti teklif ederek Çin'in temsili konusunda yapılabilecek herhangi bir değişiklik kararının üçte iki çoğunlukla alınmasını ileri sürmüştü. Genel Kurul bu teklifi kabul etmişti ve sonuç olarak Sovyetler Birliği'nin "Çin Halk Cumhuriyetinin Birleşmiş Milletlere alınması ve temsil hakkının bu Cumhuriyete tanınması" yolundaki teklifi, 36 oya karşı 48 oyla reddedilmiş, 20 üye de çekimser kalmıştı (Dünya: 15 Eylül 1962).

1961 yılı sonlanırken yaşanan gelişmeler, Batı sömürgeciliğinden kurtulma düşüncesinin, bu zulme bir şekilde maruz kalmış ülkelerin ortak

paydası olduğunu göstermekteydi. Aralık 1961'de Hürriyet'te, "Nehru'dan sonra Sukarno" başlıklı yazıda belirtildiği üzere; Hint ordularının Goa ve diğer iki Portekiz sömürgesini ele geçirmesi daha sonra ermeden, Güney Asya'da başka bir devlet, anavatanından Batılıların arta kalmış sömürgelerini tasfiye teşebbüsüne girişmişti. Endonezya Başbakanı Ahmet Sukarno, Hollandalıları Batı Yeni Gine'den çıkarmakta kararlıydı (Hürriyet: 21 Aralık 1961). Yine Hürriyet'te yer alan "Sömürgeciliğin Son Günleri" başlıklı benzer içerikli bir yazıda ise; Portekizlilerin dört asırdan beri işgal ettikleri Goa, Diu, Damao sömürgelerini, bunların sahibi olan Hintlilere otuz altı saat içinde teslim etmek mecburiyetinde kalmalarına dikkat çekilmekteydi (Hürriyet: 25 Aralık 1961).

Ancak Çin-Hint anlaşmazlığı Ekim 1962'de bir çatışmaya dönüşecekti. Sömürgeciler çekiliyor ama sömürü ve provokatif araçlarını, görünürde terk ettikleri topraklarda, yaşatmaya devam ediyorlardı. Bu duruma bir de ideolojik çatışmalar eklenince, uzun yıllar süren anlaşmazlıklar dünya siyasetindeki yerini alıyordu. 2 Ekim 1962 günü Mahatma Gandhi'nin doğum yıldönümü vesilesiyle Yeni Delhi'de düzenlenen bir toplantıda, Hindistan Başbakanı Nehru şöyle demektedir:

"Hindistan, barışsever bir memleket olmasına rağmen Çin'in toprakları üzerindeki tecavüzüne tahammül edemeyecektir ve ona karşı koymaya kararlıdır. Biz Çin'e karşı son derece dostane davrandık. Fakat onlar bize hücum ettiler. Bu tamamen manasız ve anlaşılmaz bir harekettir. Tamamen sulh taraftarı olmamıza rağmen, bu tehdide karşı askeri bir karşı koyma mecburiyeti meselesi ile karşılaşmakta bulunuyoruz" (Barlas 10 Ekim 1962: 2).

1963'te de değişen pek bir şey yoktu. İdeolojik anlaşmazlıklar tüm hızıyla devam etmekteydi. Bu tür anlaşmazlıklar yüzünden Sovyet Rusya ile arası açılmış bulunan Komünist Çin'in, Amerika Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Weeler'e göre, "bir bağımsızlık gösterisinde bulunmak maksadıyla" Asya'da yeni karışıklıklar çıkarması olasıydı (Akşam: 31 Temmuz 1963). Komünist Çin, Hindistan'a saldırabilirdi. Ocak 1964'e gelindiğinde ise Komünist Çin'i tanıyan ülkelerin sayısı 47'ye çıkmıştı. Fransa'nın Komünist Çin'i 27 Ocak 1964'te resmen tanıması, eski Fransız sömürgesi olan 12 Afrika ülkesinin Pekin aleyhtarı tutumlarında değişiklik yaratacak nitelikteydi. Söz konusu 12 oyun Pekin lehinde değişmesi, Milliyetçi Çin'in BM'den ihraç edilerek yerine Komünist Çin'in kabulü ihtimalini artırabilecek bir durumu ortaya çıkarıyordu. (Vatan: 28 Ocak

1964). Çok geçmeden Milliyetçi Çin'in gelişmelere dair tepkisi ve Fransa ile ilişkilerini kestiği haberi basında yer alıyordu (Vatan: 11 Şubat 1964).

Milliyetçi Çin'in BM'deki konumunu koruması ya da Komünist Çin'in BM'ye kabulü meselesi, bir bakıma bir Doğu-Batı savaşı özelliğini de taşınmakta ve ideolojik bir boyut da içermekteydi. Ancak blokların içerisinde de sorunlar yok değildi. Nitekim Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında ideolojik rekabetin artmasının yanı sıra teknolojiden ülke sınırlarına kadar uzanan pek çok konuda huzursuzluklar da bulunmaktaydı. Toprak talepleri de sıkıntılıydı. Örneğin, Kayhan Sağlamer'in de dikkat çektiği üzere, 1963 Eylülü'nde Pekin, Moskova'yı Doğu Türkistan'da yıkıcı yeraltı faaliyetlerine girişmek ve "onbinlerce Çin vatandaşını" Rusya'ya göçe zorlamakla suçlamıştı. Zaten Pekin, "hiç bir zaman tam egemenlik kuramadığı" Doğu Türkistan'ı bir türlü huzura kavuşturamamıştı (Sağlamer 28 Ekim 1966: 3).

1964'te Komünist Çin'in, BM'ye alınmasının pek olası olmadığı düşünülüyordu. Amerikan Dışişleri Bakanı olan Dean Rusk televizyonda yaptığı konuşmada, Komünist Çin'in kısa vadede BM'ye kabulü ihtimalinin düşük olduğunu belirtmiş ve "Pekin rejiminin Fransa tarafından tanınması Birleşmiş Milletler'de şimdiye kadar Milliyetçi Çin lehine tezahür etmiş olan çoğunluğu devirecek mahiyette" olmadığını eklemişti (Vatan: 23 Mart 1964).

Komünist Çin hırçınlaşmıştı. Amerika'nın Güney Vietnam'daki savaşı "yaymaya teşebbüs etmesi halinde", Vietnam ve Çin Hindi'nin diğer köşelerine askeri güç göndereceğini sert bir dille ifade etmekteydi (Yeni Tanin: 21 Temmuz 1964). Kısacası, savaş tehdidinde bulunmaktaydı. Diğer yandan Kızıl Çin'in Sovyetlerle olan anlaşmazlığı da giderek büyüyordu. Washington (A.A.)'dan alınan habere göre; Dean Rusk, düzenlediği basın konferansında "Çin-Sovyet ihtilafının gittikçe büyümekte olduğu"na dikkat çekmişti. Rusk'a göre, Rusya'nın Çin ile uyuşmazlığı Laos'taki durumunu sarsmıştı. Rusya'nın Güneydoğu Asya'da, Washington'u savaşla tehdit eden son uyarıları Pekin'de kaleme alınmaktaydı (Yeni Tanin: 2 Ağustos 1964).

Gelişmeler Vietnam'daki durumun tehlikeli bir hal aldığı ve Komünist Çin'in savaşa hazırlandığını gösteriyordu. Komünist Çin Başbakanı Çu En-Lai'nin Dışişleri Bakanı Mareşal Şen Yi, Yeni Çin Haber ajansına göre, Tonkin Körfezi buhranının "yatışmaktan çok uzak olduğunu" söyleyerek, Amerika'nın Kuzey Vietnam'a karşı giriştiği harekât için "kan borcu" olduğunu ve bunu mutlaka ödemesi gerektiğini bildirmişti (Yeni

Tanin: 19 Ağustos 1964). Taypey'den öğrenildiğine göre; Milliyetçi Çin ve Güney Kore Hükümetleri, Saygon Hükümeti talep ettiği takdirde, Güney Vietnam'a askeri birlikler göndermeye hazırdılar. Formoza'nın en büyük gazetesi "The United Daily News" bir hafta önce Güney Kore Başbakanı Çang II Kvan ile Milliyetçi Çin Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Çang Çun arasında bu hususta tam bir anlaşmaya varıldığını ileri sürmekteydi (Yeni Tanin: 31 Ağustos 1964).

Ayrıca Amerika, Sovyetler ve Çin'in dünya rekabeti de söz konusuydu. Bu nedenle Çin, 1953 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren ağır sanayi ve kültür alanlarında gelişmeye yönelik hamleler yapmayı ve nükleer gücünü de artırmayı hedeflemekteydi. 1960 yılından itibaren Kızıl Çin kendi yaptığı ilk atom bombasının deneme hazırlıklarına başlamıştı (Hürriyet, 11 Şubat 1960). Dört yıl sonra Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Türkistan'da Ekim 1964'te ilk atom bombasını, Haziran 1967'de ise ilk hidrojen bombası denemesini gerçekleştiriyordu. Komünist Çin'in Nükleer Denemeleri Aleyhinde Milli Birliği Uyarma İcra Komitesi Başkanı Masatoshi Matsushita'nın mektupları oldukça dikkat çekiciydi (BCA. 30-1-0-0/64-396-1, 1 Haziran 1965).

Daha Kasım 1966'da Washington kaynaklı haberler, Çin'in 1970 yılından önce hidrojen bombası yapacağını öngörüyorlardı. Ancak tahmin edilenden de hızlı bir şekilde öngörülerini gerçekleştirdi. İlk atom bombasının yapılmasında rol oynamış ve Amerika Atom Enerjisi Komisyonu ile çalışmakta olan Dr. Ralph Lapp, Çinlilerin dördüncü defadır Uranyum 235 kullanmalarının, bu maddeyi imal eden en az bir fabrikaya sahip olduklarının "inkâr edilemez delili" olduğuna dikkat çekiyordu (Dünya: 4 Kasım 1966).

A. Şükrü Esmer'in de vurguladığı üzere, Amerika önceleri, komünist rejimin baskı altında yıkılacağı hayaline kapılmıştı. Ancak, Çin'de "Komünistliğin tasfiyeye uğrayacağı" yönündeki hesaplar gibi, Çin'in kalkınamayacağı hesapları da yanlış çıkmıştı. Uzakdoğu'da Japonya, Güney Kore, Formoza gibi ülkeler Amerika'dan "bol yardım" görürken, Amerika'nın ablukasına rağmen Çin, 1960'da Rusya tarafından terk edildikten sonra da, endüstrisini kurmuş, kalkınmış ve nükleer kuvvet olmuştu (Esmer 21 Haziran 1968: 3).

Kızıl Çin'in ikinci nükleer denemesi, dünyanın çeşitli köşelerinde örneğin Hindistan ve Japonya'da şiddetli eleştirilere ve Washington ve Londra resmi çevrelerinde ise hoşnutsuzluğa yol açarken, Pekin'de yüzlerce kişi sokaklarda toplanarak haberi büyük bir neşe içinde kutlamıştı. BM'de

ise Hindistan, Japon ve Milliyetçi Çin delegeleri birer bildiri yayımlayarak denemeyi kınamışlardı. Milliyetçi Çin temsilcisi, Pekin'in bu nükleer denemesi ile komşularını boyunduruğu altına alabilmek için “nükleer şantaj” giriştiğini ileri sürmüştü. Hindistan temsilcisi ise “Pekin'in bu denemesini insanlığa karşı işlenmiş bir suç” olarak tanımlayarak, bombanın “silahsızlanma müzakerelerinin cereyan ettiği bir sırada patlatılmasının daha da esef verici bir hareket” olduğunu belirtmişti (Vatan: 15 Mayıs 1965). Bir başka deyişle, nükleer güç artık, siyasi ve diplomatik bir faktör olarak dünya siyasetindeki yerini almıştı ve Komünist Çin'in tüm eleştirilere rağmen etkisini göz ardı edilmez hale getiriyordu.

Kızıl Çin politika değiştiriyordu. Kritik bir değişiklik yapacağı öngörülen komünist Çin'in böylece Amerika ile Rusya arasında mevcut gerginliği artırabilecek ve belki de Uzakdoğu'daki savaşı şiddetlendirecek bir karar alma olasılığı bulunmaktaydı. Johnson Hükümeti ileri gelenleri “gözlerini Pekin üzerine dikmişler”di (Dünya: 21 Mart 1966). Çin nüfusu ve ülkenin endüstride ve nükleer sahada kaydettiği ilerlemeler dikkat çekmekteydi. Dahası, Batılı hükümet merkezlerine gelen haberlerden anlaşıldığına göre; Kızıl Çin liderleri yakında Avrupa ve Asya başkentlerine önemli görevlerle yollanacaklardı (Dünya: 21 Mart 1966).

Çin'in Amerika ve Rusya'nın yanında üçüncü bir güç olarak ortaya çıkmaya başlaması ve Batı'ya direnmesi, “Dış âlem-Olaylar” köşesindeki yazısında Dr. İlhami Masar'ın da vurguladığı üzere, Mao'yu Çinliler açısından daha ön plana çıkarmaktaydı. Çin-Sovyet ilişkileri, iki partinin aralarındaki ayrılığı resmiyete dökmeleri ile 1966 Ağustos ayında büsbütün gerginleşmişti. 1966 sonlarına doğru Pekin'in, partinin ve hükümetin yüksek kademelerinde birçok muhalifin bulunduğu bir ortamda, “kültürel ihtilali” ve “siyasi temizliği” hızlandırması görünür bir hal almıştı (Masar 1967: 48-50). 1966'da komünist blok içinde Pekin ile Moskova arasındaki anlaşmazlık gittikçe büyümekteydi. Özellikle Vietnam Savaşı konusundaki görüş ayrılıkları aradaki gerginliği arttırmaktaydı.

1966 yılının Ekim ayında kaleme aldığı makalelerinde Sağlamer, Başkan Johnson'un savaş halinde bulunduğu Asyalı komünistleri yalnız bırakmak niyetini taşıdığını düşünüyordu. Johnson'un başlıca kaygılarından biri, Vietnam Savaşı'nı “mevcut coğrafi sınırları içinde hapsetmek”ti. Moskova dâhil Doğu Avrupa böylece uzak tutulabildiği takdirde, Amerika'nın karşısında tek tehlike olarak Kızıl Çin kalacaktı. Washington, “Moskova ve Pekinin desteğinden yoksun kalacak Hanoi-Vietkong

ikilisinin” eninde sonunda dize geleceğine inanmaktaydı. Ancak Sağlamer, “savaş Hanoi-Vietkong aleyhine döndüğü anda”, Mao Tse-tung’un Çin şehirleri ve sanayi tesislerinin imhası pahasına doğrudan doğruya savaşa katılacağına inanmaktaydı. Bu bağlamda, 1950 yılını hatırlamakta da fayda vardı; önce uzakta duran Pekin, Kuzey Kore ve Sovyet Birlikleri, BM kuvvetleri karşısında gerilemeye başlayınca müdahalede gecikmemişti. (Sağlamer 12 Ekim 1966: 3). Sağlamer, 20 Ekim’de, Cumhuriyet’teki “Komünist Zirve Toplantısı” başlıklı yazısında ise, Doğu Avrupalı komünist liderlerin Moskova’daki zirve toplantısının gündeminden söz ederek, Vietnam’a yönelik “Amerikan emperyalizmi” karşısında ortak hareket edilmesi sorununun, “Pekin’in takbihinden daha önemli bir yer tutacağı”nı tahmin ediyordu. Ne var ki, “ortak hareket” kavramı, Pekin’in ayrılıkçı tutumunun kınanmasını da kapsamaktaydı (Sağlamer 20 Ekim 1966: 3). Sağlamer’in öngörüsünün yerinde olduğu düşünülebilir. Komünist liderler Pekin’e karşı tedbir almaktan vazgeçmişlerdi (Cumhuriyet: 23 Ekim 1966). Ancak Doğu Avrupalı komünistler, Sovyet-Çin anlaşmazlığı için de kaygılıydılar. Sağlamer’in de dikkat çektiği üzere, “Pasifikten Orta Asya’nın kalbine kadar uzanan 7.000 kilometrelik Sovyet-Çin sınırındaki gerginlik” yeni değildi (Sağlamer 28 Ekim 1966: 3) ve sadece komşu ülkeleri değil, uzak coğrafyaları da etkileyebilecek nitelikteydi.

Kızıl Muhafızlar komünist ilişkilerini zorluyorlardı. Komünist Çin’in etrafında, “gözle görülmemekle beraber her geçen gün daha korkunç ve daha sert olan yeni bir duvar” yükselmekteydi. “Bunun baş mimarı” Mao Tse-tung’du ve kendisine Komünist Çin’in iki numaralı adamı Lin Piao yardım etmekteydi. Ağustos 1966’dan itibaren sistematik olarak görülen kampanyalar, yükselen ses “Kültürel İhtilal”di (Dünya: 19 Ekim 1966). Yeni Çin ihtilalinin öncüsü Lin Piao’ydu. “1949’da Yeni Toplum doğuran Çin, bu defa Yeni İnsan’ı yaratmaya” hazırdı. Pekin’in Tienanmen Meydanı’nda milyonu aşkın kişi 18 Ağustos 1966 günü Başkan Mao Tse-tung’un Savunma Bakanı Lin Piao’yu alkışlıyordu (Dünya: 27 Ekim 1966). Komünist Çin 1 Ekim 1967’de Pekin’de Tienanmen Meydanı’nda 18. kuruluş yıldönümünü kutlarken, törene katılan Sovyet diplomatları, “Sovyet revizyonizmine şiddetle hücum” eden Savunma Bakanı Mareşal Lin Piao’nun konuşmasını protesto etmek üzere töreni terk etmişlerdi (Milliyet: 2 Ekim 1967). Dahası, Pekin’de düzenlenen Sovyet aleyhtarları bir gösteride ve Kızıl Muhafızların gazetesindeki haberde, Kızıl Çin kaybettiği toprakları Rusya’dan geri istiyordu (Akşam: 7 Kasım 1966).

Pekin'in BM'ye kabulü için, İngiltere Amerika'ya sesleniyordu. İngiltere Dışişleri Bakanı George Brown, Amerika'yı, Komünist Çin'in BM'ye alınmasını kabule çağırmişti. George Brown, Komünist Çin'in BM'de bulunmamasının, teşkilatı zayıflattığını ve daha az nüfuzlu kıldığını belirtmiş ve “Milliyetçi Çin sorunu, Pekin'in Birleşmiş Milletler'e alınmasından ayrı olarak incelenmeli” demişti (Cumhuriyet: 10 Ekim 1966).

Kızıl Çin'in BM'ye kabulü sorununa ilişkin olarak, 24 Ekim 1966 Pazartesi günü Dünya gazetesindeki habere göre; Milliyetçi Çin'in yeni bazı Afrika devletleri tarafından desteklenmesi “kuvvetle muhtemel”di. Cumartesi günü New York'ta Genel Kurul çalışmalarına katılacak olan Milliyetçi Çin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Yang, bu iki memleketin 30 Eylül ve 4 Ekim 1966 günleri yapılan bağımsızlık törenlerinde hükümetini temsil etmişti. Asıl mesele, Çin'in teşkilata kabulünün “önemli mesele” olarak kabul edilmeyeceğiydi. Bundan önce olduğu gibi bu konu “önemli mesele” olarak kabul edildiği takdirde, Kızıl Çin'in teşkilata alınması ve Milliyetçi Çin'in çıkarılması için üçte iki çoğunluğun sağlanabilmesi gerekecekti. 1965 yılında, Genel Kurul'da bu konuda “önemli meselelerden” olduğu 49'a karşı 56 oyla kabul edilmişti. Bu yüzden de teşkilata Milliyetçi Çin'in yerine Komünist Çin'in alınması hakkındaki Arnavutluk tarafından sunulan kanun tasarısı 47 lehte, 47 aleyhte oy almış ve reddedilmişti; 20 ülke çekimser kalmıştı. Özetle, New York'tan gelen haberlerin işaret ettiğine göre, Kızıl Çin'in BM'ye alınması işi gittikçe güçleşiyordu. Çinli ve Amerikalı yorumcular, BM Genel Kurulu'nda bunun reddedileceğinden emindiler. Komünist Çin'in teşkilata alınması, 1966 yılında üçte iki çoğunluğu sağlaması, mümkün görülmemekteydi. Bu meselenin Genel Kurulun gündemine alınmasını, Arnavutluk, Cezayir, Kamboçya, Kongo (Brazzaville), Küba, Gine, Mali, Romanya ve Suriye istemişti (Dünya: 24 Ekim 1966).

Diğer taraftan Formoza yönetimi, Çin'e hâkim olabilmek için gerilla faaliyetlerini hızlandırmıştı. Dünya gazetesinde, “Tayvan gerillacıları” başlığıyla 7 Kasım 1966 tarihli yazıda; “son yıllar içinde, Taiwan'ın Nasyonalist hükümeti” ya da diğer adıyla Çin Cumhuriyeti Hükümeti'nin, Çan Kay-Şek'in “gitgide eskien 600.000 kişilik ordusu”nun Komünist Çin'in “altı milyon kişilik ordusunun ve 25 milyon milis kuvveti”nin karşısında şansının azalmakta olduğu ifade edilmekteydi (Dünya: 7 Kasım 1966). Çin'de ise, Tibet ve Doğu Türkistan hariç, “esaslı gerilla kuvveti” mevcut değildi. “Tayvan gerillalarının idareleri” Başkan Çan Kay-Şek'in oğlunun Çan Çin Kuo'nun elindeydi; “cesareti, atılğanlığı ile ün salmış” olan

Çan Çin Kuo, gerilla kuvvetlerine hakimdi. Çan Çin Kuo Formoza'da, Başkan Çan Kay-Şek'ten sonra en çok sözü geçen kimseydi. Yine de “perde arkası faaliyet göstermeyi” tercih etmekteydi. Güttüğü siyaset bilinmemekle beraber, Rus eşiyle birlikte, sakın bir hayat sürdüğü iddia edilmekteydi. (Dünya: 7 Kasım 1966). 1965'ten beri Formoza'da Milli Savunma'nın başında olan Çan Çin Kuo, milliyetçi güçlerin gerilla tekniklerini de geliştirmeyi hedefliyordu. Bir bakıma bu tür tekniklere ihtiyaç da vardı; çünkü komünist ve milliyetçi Çin güçleri, sadece bir düzenli ordu harekâtı şeklinde değil, sahada, birçok şekilde örneğin üs baskınları, uçak kazaları gibi muhtelif risklerle de uğraşmak durumundaydılar (Vatan: 8 Mart, 21 Haziran 1964).

Dahası 1968 yılında, Amerikan hükümetinin Çan Kay-Şek rejiminden Vietnam'a asker göndermesini istediği yönünde haberler de mevcuttu. Amerika'nın 200 bin asker isteğini Formoza reddetmişti. Bir diğer deyişle Amerika asker yollamamakta direnen Milliyetçi Çin'e baskı yapıyordu. Sağcı Çin gazetesi “Vernacular Sun Po”nun bildirdiğine göre, Amerika, Vietnam'a 200 bin asker göndermesi için Milliyetçi Çin'e baskı yapmaktaydı. Gazete Washington kaynaklı haberinde Amerika'nın, Çan Kay-Şek rejiminden resmen Vietnam'a asker göndermesini istediğini yazmaktaydı. Milliyetçi Çin yetkililerinin bu isteği reddettiklerini, fakat Formoza'daki 600 bin kişilik garnizonun Asya'daki komünist mevzilerine karşı girişilecek topyekûn bir taarruz için hazır durumda bekletildiğini belirtmekteydi (Ulus: 5 Şubat 1968).

1970'ten itibaren, Çin'i tanıyan ülkelerin sayısı giderek artmış ve Formoza ile ilişki sürdüren ülkelerin sayısı ise aynı oranda azalmıştı. Fakat kayda değer değişim, Çin'in üyeliğini Amerika'nın desteklemeye karar vermesiydi (Sarısır, Özden 2019: 311). Gelişmelere BM'de temsil kapsamında bakılırsa Çin'i, Milliyetçi Çin'in yerine Komünist Çin'in temsil etmesi yönündeki teklifler, 1970 yılına kadar kabul edilmeyecekti (Sarısır, Özden 2019: 314). Ancak önemli bir mesele halini alan BM'de Milliyetçi Çin'in konumunun giderek sarsıldığı görülüyor ve Milliyetçi Çin'in BM'deki varlığını koruyabilmesinin pek olası görünmediği anlaşıyordu.

Milliyetçi Çin ve Türkiye

Türkiye'nin Kızıl Çin'i tanıması yönündeki görüşler, 1963-1964 yıllarında gündeme gelmiş, İnönü Hükümeti döneminde konu ele alınmış; Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti de benzer bir eğilim sergileyerek bazı girişimlerde bulunmuştu. Ancak Ekim 1965'te iktidara gelen ve dış

politikada Amerika'ya benzer bir politik yaklaşımı tercih eden Adalet Partisi (AP) iktidarı, Kızıl Çin'in tanınması konusunu başlarda gündeme getirmemiş, sonraları ise bazı isteksiz tutumlar göstermişti (Sarisir, Özden 2019: 290). Ancak Milliyetçi Çin'e olan dostane tutum siyasilerin açıklamalarıyla ve ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik temaslarla sürerken Çin Halk Cumhuriyeti'nin giderek güçlenen varlığı da gündemdeki yerini almaya başlamıştı.

Türkiye'nin Milliyetçi Çin ile olan ilişkilerine dair iyi niyetli yaklaşımlarını siyasiler tarafından değişik vesilelerle dile getirilen dostane mesajlar ile tespit etmek mümkün olabilmektedir. Örneğin Mecliste Dışişleri Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, söz almış, Milliyetçi Çin'le ilişkilerimizin yakın ve samimi olduğunu vurgulamıştı (Millet Meclisi Tutanak Dergisi-MMTD). 1. Dönem C. 27, B. 60, 23.02.1964, s. 576, 586).

Yine Dışişleri Bakanlığı Bütçe görüşmelerinde sırasında, AP adına söz alan Rize milletvekili Erol Yılmaz Akçal, bir yandan Milliyetçi Çin ile dostluk vurgusu yaparken, diğer yandan Çin Halk Cumhuriyeti ile de ticari ilişkiler geliştirmenin Türkiye'nin çıkarları açısından önemli olduğu üzerinde duruyordu. Akçal konuşmasında, Asya ve Afrika ülkelerinden söz ederken, özellikle Afrika ülkelerinde büyük bir nüfuz elde etmiş bulunan Çin Halk Cumhuriyeti'nin üzerinde durulması gerektiğini vurgulamış, Bandung Konferansı'ndan sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin büyük bir saygınlık, itibar sağladığını ifade etmişti. Çin Halk Cumhuriyeti'nin özellikle Afrika ülkelerinde, hatta Hindistan ve Rusya'nın bile aleyhine bazen doğrudan doğruya hükümetler aracılığıyla, bazen de farklı yöntemlerle hükümetlere yaptığı baskıların sonucu olarak elde ettikleri saygınlığın söz konusu ülkelerin siyaseti üzerine etkileri üzerinde durmuştu. Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyan ülkelerin sayısının, aralarında Danimarka, Fransa, Kolanda, İngiltere ve Norveç gibi NATO üyesi bulunan ülkelerle birlikte, 56'ya ulaştığını, İngiltere istisna olmak üzere, söz konusu ülkelerin Milliyetçi Çin ile ilişkilerinin kesildiğinden söz etmiş ve konuyu Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerine getirmişti.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Türkiye tarafından tanınıp tanınmama meselesinin ayrı bir konu olduğunu, BM Güvenlik Konseyi'nde üye bulunan Milliyetçi Çin Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde devamında dış politikamız bakımından faydalar gördüğünü, ancak, Pekin Hükümeti'ni resmen tanımayan birçok ülkenin, Çin Halk Cumhuriyeti ile ticari ilişkiler kurduklarını dikkate alarak Türkiye'nin de bu yönde

adımlar atması gerektiği, bunun için de temaslarda bulunmak üzere sektör temsilcilerinin gönderilmesinin Türkiye'nin ticari çıkarları açısından önemli olacağına vurgu yapmıştı (MMTD. 1. Dönem, C.40, B. 115, 25.05.1965, s. 552-554).

1970'e kadar Türk hükümetleri, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine kabulüne dair teşkilatın Genel Kurulu'nda her yıl yapılan toplantılarda "daima olumsuz oy" kullanmıştı 1970 sonlarına doğru gelindiğinde ise AP Hükümeti'nin Çin politikasında bir değişimin başladığı görülmektedir. AP Hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti'ni kabul etme eğilimi göstermekle birlikte; Milliyetçi Çin'in de, BM'de kalmasını arzulayan bir yaklaşım sergilemekteydi Bu durum BM Türk Daimi Delegatesi Haluk Bayülken'in, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM'ye kabulünü, Milliyetçi Çin Cumhuriyeti'nin ise BM üyeliğinden çıkarılmasını öngören tasarının oylaması öncesinde, 19 Kasım 1970'de yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır. Bayülken, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine dair herhangi bir öneriye açık olduğunu ancak Milliyetçi Çin'in de BM'de kalması gerektiği görüşünü taşıdığını ifade etmişti. Bir başka deyişle Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine karşı değildi. Ancak Genel Kurul'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin üyeliğine dair yapılan oylamada, olumsuz oy kullanıyordu. Çünkü söz konusu oylama sadece Çin Halk Cumhuriyeti'nin üyeliği için değil aynı zamanda Milliyetçi Çin Cumhuriyeti'nin de teşkilattan çıkarılmasını için yapılmıştı. Türkiye'nin BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamadaki tercihinin temel nedeni buydu (Sarısır, Özden 2019: 290, 291).

Armaoğlu, Türkiye'nin BM'de "İki Çin" şeklinde formüle edilebilecek olan söz konusu bu yeni yaklaşımının Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in 26 Aralık 1970 günü Bütçe ve Plan Karma Komisyonu'nda yaptığı konuşma ile daha da netleştiğine dikkat çekmektedir. Çağlayangil konuşmasında, "Birleşmiş Milletler Teşkilatının bütün devletleri kapsamı gerektiği görüşündeyiz. Kıt'a Çininin teşkilat dışında kalması bu görüşle bağdaşmaz. Ama bu görüş, aynı zamanda başka bir devletin teşkilattan çıkarılmasını kabule manidir" demektedir ve konuya dair Türkiye'nin yaklaşımının ne olacağına ipuçlarını vermektedir (Armaoğlu 1971: 27-30).

1960-1970 yılları arasında Türkiye'de bir taraftan BM'de Çin'i kimin temsil edeceğine dair tartışmalar farklılaşarak devam ederken, öte yandan Türkiye ile Milliyetçi Çin arasındaki mevcut ilişkileri daha da geliştirmek arzusuyla karşılıklı olarak çaba sarf edildiği görülmektedir. Bu anlamda ziyaret diplomasisi gerek sivil gerekse resmi düzeyde tarafların bir birlerini tanımaları için ve ilişkilerin geliştirmesi planlanan alanlarda bir başlangıç

olarak değerlendirilmekte ve bu yönde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmekteydi.

Milliyetçi Çin Genelkurmay Başkanı ve beraberindeki heyet, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın davetlisi olarak, 25 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye'ye gelmiş ve 31 Ağustos'a kadar süren temaslarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Milliyetçi Çin askeri heyeti İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Gölcük'teki askeri tesisleri gezmiş ve 30 Ağustos'taki törene katılmışlardır (Milliyet 25 Ağustos 1960).

İki ülke arasındaki ilişkilerde, diplomatik jestlerin yanı sıra, Taypey'deki Hava Ataşesi Hv. Kur. Albay Sabahattin Ulaş'ın Mareşal Çan Kay-Şek tarafından 5 Ağustos 1960 tarihinde kabulü gibi, Çan Kay-Şek nezdinde Milliyetçi Çin'in Türkiye'ye gösterdiği yakın ilgi ve alakanın seviyesini gösteren gelişmelerde yaşanmaktaydı. Türkiye, Milliyetçi Çin ile olan ilişkilerini geliştirmeyi sürdürürken Sovyetlerin gelişmeler karşısındaki tavrını da takip etmekteydi (BCA., 30-1-0-0/127-828-4, 14 Eylül 1960; 30-18-1-2/ 157-25-12, 7 Kasım 1960; 30-1-0-0/3-389-7, 12 Aralık 1962; 30-1-0-0/64-393-10, 24 Eylül 1963)

Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler çeşitli vesilelerle devam etmekteydi. Taypey'deki Türk Büyükelçiliği görevine olağan atamalar yapılması (BCA. 30-18-1-2/168-15-11, 18 Mart 1963; 30-18-1-2/169-16-11, 25 Mart 1963) ya da askeri eğitim alanında işbirliğine gidilmesi gibi (BCA. 30-18-1-2 /223-60-18, 14 Ağustos 1968; 30-18-1-2/229-7-17, 29 Ocak 1969) resmi tasarrufların yanı sıra karşılıklı sivil ve resmi ziyaretlerin de ön plana çıktığı söylenebilirdi.

Örneğin Milliyet Gazetesi Dış Haberler Şefi Sami Kohen, Mayıs 1965 tarihinde bir ay süren Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya gezisi kapsamında Milliyetçi Çin Hükümeti'nin davetlisi olarak Formoza'ya gitmiş (Milliyet 1 Haziran 1965; Kohen 2 Haziran 1965: 5) burada Milliyetçi Çin Başbakanı Chia Kan Yen ve Dışişleri Bakanı Chang Huan Shen tarafından kabul edilmiş ve kendileri ile röportaj yapmış (Milliyet 26 Mayıs 1965) ve ziyareti esnasındaki izlenimleri kaleme alarak bir yazı dizisi olarak Milliyet'te yayınlamıştı (Kohen 2, 3, 4 Haziran 1965: 5, 5, 5).

Milliyetçi Çin'e yapılan bir başka bir ziyaret bu sefer resmi düzeyde gerçekleşecek, Köy İşleri Bakanı Sabit Osman Avcı ve beraberinde bir heyet, incelemelerde bulunmak üzere davet edildikleri Milliyetçi Çin'e gitmek üzere 6 Nisan 1966'da görevlendirileceklerdir (BCA. 30-18-1-2/194-25-10, 6 Nisan 1966). 20 Nisan'da Tokyo'da olan Avcı (Cumhuriyet 21

Nisan 1966) buradan Formoza'ya geçmiş ve beraberindeki heyet ile birlikte Milliyetçi Çin'de buldukları süre zarfında edindikleri izlenimler, ülkeye döndükten sonra bir rapor olarak hazırlanmış ve 1967 yılında yayınlanmıştı. Bakan Avcı, söz konusu çalışmanın önsözünde, Milliyetçi Çin'de, "halk teşkilatlanması, sektörler arasında dengenin kurulması, zirai reform çalışmaları, zirai finansman ve köy alt yapı hizmetleri"nin Türkiye açısından dikkat çekici olduğunu, Milliyetçi Çin'de gördükleri iyi kabul ve misafirperverlikten duyduğu memnuniyeti dile getirmiş halkın yakın ilgisi ve dostluklarının unutmanın mümkün olmayacağını özellikle de "Türk dostu olan Milliyetçi Çin Cumhurbaşkanı Mareşal Chang Kai Chek" in kendilerine özel ilgi göstererek kabul ettiğini ifade etmiştir (Avcı 1967: 1-72).

Ekim 1966 yılına gelindiğinde ise Milliyetçi Çin'in Ekonomi Bakanı Kwoh Ting-Li, Ereğli'ye gelmiş ve Ankara Büyükelçisi Yuen Tse-Kien ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri İdare Meclisi Başkanı Daniş Koper ve diğer yetkililerle birlikte, Demir Çelik Fabrikası'nı ziyaret etmiş ve sonrasında Ankara'ya dönmüştür. Kwoh Ting, 30 Ekim'de Türkiye'den ayrılmadan önce, "Hükümet yetkilileri ve Endüstri alanında ileri gelen şahsiyetlerle yaptığımız görüşmeler, ülkelerimiz arasında iktisadi ilerlemenin sağlanması için yapılan çabalarda ortak birçok taraf bulunduğu hakkındaki kanaatimi kuvvetlendirdi" diyerek ziyaretin olumlu ve yapıcı geçtiğini vurgulamıştır (Dünya: 29 Ekim 1966, Cumhuriyet: 31 Ekim 1966).

Türk gazetecilerin Formoza ziyaretleri sonraki yıllarda da devam edecektir. Bu bağlamda Uluslararası Gazete Sahipleri Federasyonu (FIEJ)'in Japonya'daki kongresine katılan Milliyet gazetecisinin sahibi Ercüment Karacan, Milliyetçi Çin Hükümeti'nin daveti üzerine Formoza'ya gitmiş ve burada Cumhurbaşkanı Çan Kay-Şek tarafından kabul edilmiş kabul esnasında Karacan tercüman aracılığıyla Çan Kay-Şek ile bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Milliyet'te yayınlanan mülakatta Karacan'ın sorularını cevaplayan Çan Kay-Şek iki ülke arasındaki tarihe dayanan dostane ilişkilere vurgu yapmış ve ilişkilerin geliştirilmesinden söz etmiştir (Milliyet: 11 Haziran 1968). Yine 1968 yılında Milliyetçi Çin'in Türk gazetecileri daveti üzerine Formoza'yı ziyaret eden Şevket Rado, Formoza'da edindiği izlenimlerini Milliyetçi Çin Ne Âlemde? Başlığı adı altında yayınladığı bilinmektedir (Rado 1969, 1-21)

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgesel ve uluslararası alanda komünist Çin'in giderek artmaya başlayan yükselişi ve talepleri, zamanla iki

kutuplu dünyada BM’de, Çin’i kimin temsil edeceği meselesini de ortaya çıkarmıştı. Amerika, 1950’li yıllarda Komünist Çin’in, BM’de Çin’i temsil etmesini BM Genel Kurulu’nda yer alan üye ülkeler üzerindeki nüfuzunu kullanarak engellemektedir. Ancak, zamanla bazı Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanarak BM’ye girmeleri ile Çin’i BM’de kimin temsil edeceği konusundaki genel eğilimde değişim kendini hissettirmeye başladı. 1960’ların başlarından itibaren ise Komünist Çin’in BM üyeliğine yönelik uluslararası destek giderek artarken, Milliyetçi Çin’in desteği de bir o kadar azaldı ve BM’deki konumu sarsılmaya başladı. Aynı yıllarda Komünist Çin ise etkinlik alanını daha da genişletmeye, bloklaşmadaki konumunu sağlamlaştırarak küresel bir güç olmaya çalışıyordu. Bu bağlamdaki gelişmeler, batı dünyasını ve taraftarlarını endişelendirmeye başlamıştı.

BM’de Çin’i kimin temsil edeceği meselesi, bir yönüyle bir doğu-batı savaşı özelliğini göstermekte ve ideolojik bir boyut içermektedir. Ama diğer yandan genelde Amerika, Sovyetler ve Çin arasındaki dünya rekabeti göz önünde bulundurulduğunda ve özelde Sovyetler ve Komünist Çin arasındaki ideolojik yorum farkları ve sorunlu konuların varlığı dikkate alındığında ise bir başka boyuta taşınmaktaydı. Ancak konunun kati olan tarafı, meselenin 1945’ten 1960’a uzanan süreçte Milliyetçi Çin’in aleyhine bir seyre girmiş, 1960-1970 yılları arasında da kronik bir yapıya bürünmüş olmasıydı.

1960’ların başlarından itibaren gerek Türkiye ile Milliyetçi Çin arasındaki mevcut iyi ilişkiler gerekse BM’de Çin’i kimin temsil edeceği konusundaki Amerika benzeri bir politik yaklaşım sergilemesi nedeniyle Komünist Çin’in BM üyeliği, bir iki cılız girişim dışında, pek fazla gündem oluşturmamış, meselenin kronikleşme sürecinde de söz konusu politik tercihte de bir değişim gösterilmemiş ve 1970 yılına değin Komünist Çin’in BM üyeliği oylamalarında hep olumsuz oy kullanılmıştı. Diğer taraftan da Komünist Çin’in varlığı ve yükselişi görmezden gelinmemiş zamanla uluslararası alandaki gelişmeler doğrultusunda meseleye bakış açısındaki küresel değişim -özellikle Amerika’nın tutumundaki konuya dair yeni yönelim- Türkiye’nin politik yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilerek, 1970 sonlarına doğru BM’de iki Çin’in varlığını da kabul eder bir yaklaşıma evrilmişti. Türkiye sürecin başından itibaren Milliyetçi Çin ile olan mevcut iyi ilişkilerini daha da geliştirmek arzusuyla hareket etmiş olsa da, BM’deki konumu giderek sarsılan Milliyetçi Çin’in, 1970 yılı sonlarına gelindiğinde BM’deki varlığını koruyabilmesinin pek olası görünmediği anlaşıyordu.

KAYNAKLAR**Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA.)**

- BCA. 30-1-0-0 / 127-828-4, 14 Eylül 1960.
- BCA. 30-18-1-2 / 157-25-12, 7 Kasım 1960.
- BCA. 30-1-0-0 / 63-389-7, 12 Aralık 1962.
- BCA. 30-18-1-2 / 168-15-11, 18 Mart 1963.
- BCA. 30-18-1-2 / 169-16-11, 25 Mart 1963.
- BCA. 30-1-0-0 / 64-393-10, 24 Eylül 1963.
- BCA. 30-1-0-0 / 64-396-1, 1 Haziran 1965.
- BCA. 30-18-1-2 / 194-25-10, 6 Nisan 1966.
- BCA. 30-18-1-2 / 223-60-18, 14 Ağustos 1968.
- BCA. 30-18-1-2 / 229-7-17, 29 Ocak 1969.

Resmî Yayınlar

- Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD) (1. Dönem), C. 27, B. 60, 23.02. 1964;
C. 40, B. 115, 25. 5. 1965.

Sürelî Yayınlar

- Akşam
- Barış Dünyası
- Cumhuriyet
- Dünya
- Hürriyet
- Milliyet
- Ulus
- Vatan
- Yeni Tanın

Kitap ve Makaleler

- Adibelli, Barış (2006), *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

- Armaoğlu, Fahir H. (Eylül 1971), “Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti”. *Dış Politika*, 1 (3): 27-44.
- Avcı Sabit Osman vd. (Hazırlayan) (1967), *Milliyetçi Çin’de Köy Kalkınma Çabaları ve Neticeleri*, Ankara: Köy İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Barlas, Ali İhsan (1 Ocak 1962), “1962”, *Dünya*, 2.
- Barlas, Ali İhsan (15 Eylül 1962), “Çin ve Birleşmiş Milletler”, *Dünya*, 2.
- Barlas, Ali İhsan (10 Ekim 1962), “Nehru’nun Beyanatı”, *Dünya*, 2.
- Esmer, A. Şükrü (21 Haziran 1968), “Amerika ve Çin”, *Ulus*, 3.
- Karadağ, Haluk (2018). “Birleşmiş Milletler ve Tayvan’ın Tanınma Sorunsalı”, *Türkiye’de Tayvan Çalışmaları-I (Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, Yayına Hazırlayan: A. Merthan Dünder, Ankara: Ankara Üniversitesi Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, s. 47-53.
- Kohen, Sami (2 Haziran 1965), “Çan-Kay-Şek’in Rüyası”, *Milliyet*, 5.
- Kohen, Sami (3 Haziran 1965), “Formoza Çinlileşiyor”, *Milliyet*, 5.
- Kohen, Sami (4 Haziran 1965), “Japonya’dan Sonra İkinci”, *Milliyet*, 5.
- Masar, İlhami (Şubat 1967), “Çin’de Ne Oluyor?”, *Barış Dünyası*, 57: 48-50.
- Oran, Baskın (1971), “Birleşmiş Milletlerde Çin Sorunu Dün ve Bugün”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 26 (3): 19-35.
- Piri, M. (9 Eylül 1961), “Belgrad Konferansının Bize Öğrettikleri”, *Cumhuriyet*, 3.
- Rado, Şevket (1969?), *Milliyetçi Çin Ne Âlemde?* (yayınevi ve yeri yok).
- Sağlamer, Kayhan (12 Ekim 1966), “Pekin ve Savaş”, *Cumhuriyet*, 3.
- Sağlamer, Kayhan (20 Ekim 1966), “Komünist Zirve Toplantısı”, *Cumhuriyet*, 3.
- Sağlamer, Kayhan (28 Ekim 1966), “Sovyet-Çin Sınır İhtilafı”, *Cumhuriyet*, 3.
- Sarısır, Serdar, Özden, Neşe (2018), “Milliyetçi Çin Hükümeti’nin Formoza Adası’na Çekilmesi ve İlk On Yılı (Türk Kaynaklarına Göre, 1950-1960)”, *Journal of History Studies*, 10 (9): s. 275-300.
- Sarısır, Serdar, Özden, Neşe (2019), “Formoza’daki Milliyetçi Çin Yönetimi ve Çin’in BM’de Temsili (Türk Kaynakları Işığında, 1971)”, *Journal of History Studies*, 11 (1): s. 289-318.

PRC-TAIWAN-THE BAMBOO UNION AND OTHER ORGANIZED CRIME GROUPS RELATIONS

Ahmet Yiğitalp TULGA*

INTRODUCTION

In 1949, the army of General Chiang Kai Shek, who lost the Chinese civil war, fled to the island of Taiwan. From 1949 to the 1980s, Taiwan was governed by an authoritarian one-party regime. During this period, the party in government was the Chinese Nationalist Party (KMT). This party is also known as the Kuomintang. Until the democratization movement in Taiwan, it was a regime of authoritarian control by Chiang Kai-shek and his son Chiang Ching-Kuo. It was a time during which executive and judicial powers were both in their hand and judicial power was merely a tool to maintain the authority of the state.

With the 1980s, democratization movements began in Taiwan. Taiwan's economic growth played an important role in the democratization of the country. This economic growth supported democratization, the start of social movements, the publication of political journals and the recognition of democratic values in society. At the same time, economic growth in Taiwan provided important financial support for its democratization. During this period, US economic support for Taiwan against the Communist PRC also helped economic growth and acceleration of democratization movements in the country.

In 1987, the KMT regime abolished martial law in Taiwan. Until the end of martial law, the first constitution of the Taiwan/Republic of China was not being fully implemented. Due to original design of the constitution for mainland China and its tendency to socialist community, it was badly fit Taiwan situation at that time. However, it has undergone thought amendment, making it more relevant to Taiwan's conditions.

---

* PhD student in Institute of Political Science in National Sun Yat Sen University.

As a result of this amendment, nine years after the end of Martial Law, the first general elections were held in Taiwan in 1996. After that first general election, Taiwan has had three peaceful party alternations in 2000, 2008 and 2016. Overall, Taiwan is commonly considered to be one of the world's democratic countries.

However, in Taiwan, which is now a democratic country, there are some situations that prevent it democratic progress. One of the most important of these obstacles is organized crime organizations and their relations with politics.

These organized crime groups are particularly strong in many areas in Taiwan, and are one of the most important actors in Taiwanese business and politics. Many members of organized crime organizations are active in politics and business. In addition, many politicians have proven to have a direct or indirect relationship with organized crime organizations. Such organized criminal organizations and relations are hampering democracy in Taiwan and leading to increased corruption in the country.

Many countries around the world also face the problem of organized crime organizations. However the Taiwan case is relatively different, because these criminal organizations are particularly intertwined with society. In addition, these organized crime organizations have become an actor in domestic and foreign policies. The Bamboo Union is the best example of this situation.

The Bamboo Union is the biggest Taiwanese crime group. This criminal organization was established in the 1950s. The Bamboo Union was formed by Chinese Mainlanders (Taipei Times 2004: 1) Many of its members came from military families (Taipei Times 2008: 2) The Bamboo Union is well-organized and well prepared to use violence. The Bamboo Union has 10, 000 employees, and most of its employees are Mainland Chinese citizens, according to a Los Angeles Police Department Report (1997: 3). Its operations include building, safety, debt collection, casino clubs, karaoke bars and prostitution (Los Angeles Police department 1997: 3).

This criminal organization is now being manipulated by the PRC and it is thought to be used by them as well. The aim of this study is to analyze whether the Bamboo Union and other gangs are used by the PRC for unification purposes or not. The main research question of the study is the

place of the Bamboo Union in Taiwan and how the PRC uses The Bamboo Union for unification and PRC's Taiwan policy.

Mainly qualitative method is used in this research. A number of secondary sources and official documents are collected to support the qualitative method in this study.

Literature Review

Taiwan has been listed among the democratic countries in recent years. However, there is an obstacle in front of Taiwan democracy. This obstacle is the organized crime organizations and their close relationship with politics and business. There is not a sufficient number of resources available in the literature about this topic. There is a gap in the literature on the subject. In particular, there are a few sources on the relations of Bamboo Union, the largest organized crime organization in Taiwan, with PRC and the effects of these relations on Taiwan. One of the aims of this study is to fill this gap in the literature.

Sonny thinks that organized crime is a big problem in Taiwan. He argues that the Taiwan government is relatively weak in fighting against organized crime organizations that are included in the political system with elections and bureaucratic corruption. According to Sonny, Taiwan should control the gangs and destroy the close relationship between the gangs, the business and the bureaucracy (Lo 2008: 59).

Göbel thinks that the relationship between organized crime, business and politics is an important issue in Taiwan media. However, this issue is not very popular outside of Taiwan, despite the fact that most of the sources are Chinese. For this reason, Göbel researched the gangs in Taiwan and showed the evaluation of these gangs. In addition, he explained the activities of the Taiwan gangs in detail (Göbel 2006: 267).

One of the most important sources in the literature is Ko-lin Chin's book. This book is the first source written in English. In this book, Chin conducted a face-to-face interview with 117 people. 32 of these face-to-face interviews were conducted with gang members. Chin showed that gangs were not only related to KMT, but these gangs were related to all political parties in Taiwan. Chin argues that most politicians direct or indirect relations with organized crime organizations. Because these gangs help politicians to win elections.

McCauley thinks that the PRC adopted new policies about the Taiwan issue. These new policies are multi-faceted. PRC is increasing a multi-faceted campaign of influence using open and covert actions (McCauley 2018: 4). The goal is to prevent President Tsai from moving towards a formal declaration of independence, turn public opinion against her government before key elections, and improve public opinion on China in Taiwan. The impact campaign results appear to be mixed but indicate some areas where improved messaging to target audiences could bring some success to China (McCauley 2018: 5).

Cole thinks that the PRC uses pro-unification conservative groups in Taiwan to block the government's progressive and independence efforts. These groups threaten civilians and elected officials with intimidation, violence, and disinformation. These groups' actions will lead to greater economic disturbance and undermine the democratic systems of the country (Cole 2017: 2). The most important of these groups are CUPP (China Unification Promotion Part) and CPA (Concentric Patriot Association). Especially CUPP has a very close relationship with many gangs, especially with Bamboo Union. According to Cole (2017: 10), it is believed that the CUPP and CPA work alongside Chinese triads, including the Bamboo Union and the Four Seas Gang chief. The current leader of the CUPP, Chang An-Le, is the former leader of the Bamboo Union. In addition, many former and new members of the Bamboo Union are also members of the CUPP (Cole 2017: 10).

Theoretical Framework

In the United States in 1951, the Kefauver committee stated that most of the organized crime organizations were under the control of the mafia (Kleemans 2014: 1). The Mafia, one of the biggest problems in the USA during that time, was formed by Italian immigrants in the USA. These Italian immigrants brought the problem of organized crime from Italy to the United States (Kleemans 2014: 6).

The "Alien conspiracy" or the mafia threatened open and democratic American society. The mafia seized democratic institutions with corruption and violence (Kleemans 2014: 4). The Mafia tried to use these democratic institutions for their own benefit. During this period, the mafia was not part of society and it was not shaped by society (Kleemans 2014: 4). This organized crime organization was an organization of outsiders (Potter 1994: 7). The

scholars called this situation as Alien Conspiracy model and they explained situation with it.

There is also a similar situation in Taiwan. Also, Taiwan has been facing a criminal organization problem for a long time similar with the USA. This problem is the Bamboo Union. The Bamboo Union is the Taiwanese biggest crime, group. This crime organization was established in the 1950s. The Bamboo Union was formed by Chinese Mainlander (Taipei Times 2004: 1). Many of its members came from military family (Taipei Times 2008: 1). Bamboo Union is well-organized and well prepared to use violence. According to Los Angeles Police Department Report (1997: 3), the Bamboo Union has 10.000 members and most of its member are Mainland Chinese immigrants. Its activities are construction, security services, debt collection, gambling dens, hostess clubs, karaoke bars and prostitution (Los Angeles Police department 1997: 3).

As seen in this case also, the Bamboo Union was established by the mainland Chinese immigrants. As in the United States, these mainland Chinese immigrants created the ongoing problem of organized crime for the Taiwanese society. In these respects, the Bamboo Union fits to the Alien Conspiracy Theory.

Organized Crime In Taiwan And Ventures And Its Role In Business And Politics

The history of organized crime in Taiwan is very old. The first period of organized crime in Taiwan island can be shown as the Manchu period in mainland China. For 200.000 Chinese who refused to accept Manchu rule, Cheng Ching made Taiwan a homeland. The commemoration of Hung Men by Chen Yung-Hua's descendants and supporters reflects the heidao tradition in modern Taiwan (Chin 2007: 46).

The relationship between politics and organized crime could be traced back to the era of Chiang Kai-shek and Chiang Ching-Kuo when the intelligence and security apparatus used underworld, also known as heidao, as a tool for monitoring and suppressing political dissidents. His close relationship with Green Gang leader Tu Yueh-sheng was well known before Chiang's military retreat to Taiwan, although Chiang purged the KMT of its corrupt and organized elements of crime in the 1950s (Seymour 1988: 6). However, in 1984, the security apparatus used leaders of the Bamboo Union, including Chen Chi-li and Wu Tun, to assassinate Henry Liu, a Taiwan-born

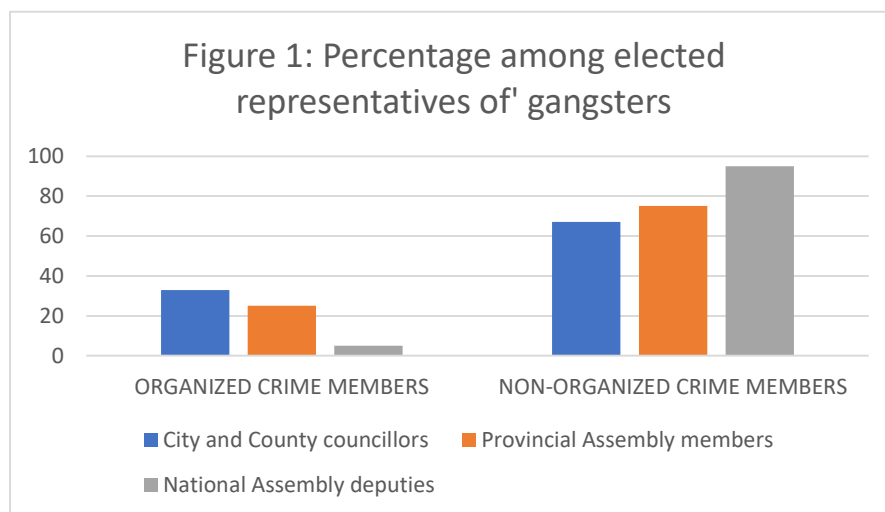
U.S. citizen who wrote Chiang Ching-kuo's critical biography (Taipei Time 2007: 1). At the same time, as it began to turn against the regime, the KMT began cracking down on heidao. The political liberalization of Taiwan in 1986–87 stimulated "the rise of local criminal gangs, the mafia's influence in politics, and widespread corruption." The Lee Teng-hui era was marked by a deepening alliance of money politics and party corruption (Seymour 1988: 6). In order to compete with the increasingly influential tangwai (opposition outside the ruling party) in elections, the mainlander-dominated KMT degenerated into a voting machine requesting support from Taiwanese grassroots-level organized crime elements. Political corruption in Taiwan has been deeply rooted and endemic (Martin 2013: 622).

As more business people running for public offices hired gangsters to participate in electioneering activities, Heidao became increasingly influential in the mid-1970s (Chin 2007: 84). By securing construction contracts for heidao and protecting heidao during police raids on vice establishments, the elected businessmen usually returned favors as heidao mobilized many voters. Whenever Taiwanese police launched anti-crime campaigns targeted at heidao, gangsters realized the benefits of voter turnout, using political influence as a means of securing political protection through corruption and consolidating their economic gains through personal networks. During the KMT rule, many people were recruited into the political arena with backgrounds in organized crime or criminal records (Martin 2013: 625).

Taiwanese gangs are divided among ethnic lines, according to the National Police Agency of Taiwan (2013: 2). The two largest, the Bamboo Union and the Four Seas Gang, have more Chinese ethnicity on the mainland. Tien Tau Meng consists mainly of the Hakka people, whose ancestors come from the province of Fujian (Lo 2008: 7). In the period of the Chinese civil war, the Nationalist party had some relations with various organized crime organizations. The Nationalist Party, which lost its Chinese civil war, fled to Taiwan and brought with it some of related organized crime organizations members. After settlement on Taiwan island, the Chinese Nationalist Party, or Kuomintang (KMT), used gangs set up by its leaders' scions for a number of nefarious purposes – including assassinations, brutal assaults on dissidents, and outright theft – throughout Taiwan's martial law period (Bishop 2005: 4).

One of the important proofs of this relationship is the assassination of Henry Liu in 1984. On October 15, 1984, the Chinese American journalist, Mr. Henry Liu, was killed in his home in San Francisco in the USA. Henry Liu's murder was committed by three underground figures from Taiwan, ordered by senior officials of the Defense Intelligence Bureau (Taiwan Communiqué 1985: 2). As a result of this assassination, there was a connection between Chen Chi-li, the leader of the underworld, and Mr. Chiang Hsiao-wu, the second son of President Chiang Ching-Kuo (Taiwan Communiqué 1985: 2).

Organized crime organizations in PRC and Taiwan play a very important role. These organized crime organizations are one of the important actors in politics and business world, which are important components of social life.

Source: Chin 2003.

As seen in the Figure 1, percentage among elected representatives of gangsters is 33,3% of the councilors of the City and County, 25% of the representatives of the Provincial Assembly, and 5% of the officers and senators of the National Assembly.

Some of the ambitious "big males," including a personal security employees; they were gangsters in a phrase. Democracy thus brought into the state's ostensible "monopoly" a troubling organizational pluralism on the lawful means of power (Chin 2003: 50). In the 1990s, liberalization's "black

side" achieved a pinnacle. At one stage in 1996, Minister of Justice Liao Cheng-Hao claimed that in police stats, 30% of all elected representatives in Taiwan had "gangland backgrounds" (Chin 2003: 52). His statement came in the wake of some of Taiwan's most notorious gangster-political fusion acts. For example, in Zheng Taiji, a notorious gangster who had come to the Pingtung County headquarters, a rival was shot and killed in a gambling dispute (Martin 2013: 5).

The most important gang problem in Taiwan is "face" (mianzi) as a structural element in local politics. Mianzi is a key social interaction language in Taiwan (Martin 2013: 5). As an affiliate of the Bamboo Union once said to me: "Gangsters (liumang) are not criminals! The distinction... is that a man has 'face'." This type of notoriety is essential for confidence brokering social job. Taiwanese gangsters appear as skilled representatives of community, providing arbitration facilities, dispute brokering, and casual agreement compliance (Winn 1994a: 12; Chin 2003: 79).

It demonstrates in Göbel's book how gangsters found their way into large company by first providing facilities such as conflict resolution and security and then becoming themselves engaged in lawful and unlawful company activities, mostly in the building industry. They were still susceptible in politics, economically strong, and therefore required protection. Therefore, the gate was opened for collusion between leaders and "Black Gold", also known as political corruption in Taiwan, components, the latter ultimately campaigning for office itself. Thus, despite their criminal history, well-known criminal leaders such as Wu Tseyuan, Lin Ming-yi and Lo Fu-chu were willing to become domestic representatives (Göbel 2004: 12).

Chao complement the genesis tale with a typology that shows the three-stage evolutionary cycle that arranged crime experienced (Chao 1997: 15). The first stage is the 'cultural form of mafia' (shehuixing heidao) that predates the KMT government in Taiwan, this group mainly comprises of uneducated young people involved in tiny crime. The second form is the 'financial crime form' (jingjixing heidao), which arose simultaneously the country's socio-economic transition in the 1960s. This group works illegally or semi-legally, like parlours for massage, karaoke shops, etc. The third form is the 'political form of gang' (zhengzhixing heidao) that emerged after the seminal time of the crackdown on domestic crime in 1984 that resulted in many mobsters being sent to jail. Gangsters apparently knew that the

greatest way to safeguard themselves from the authorities was to enter politics (Chao 1997: 10).

Finally, Göbel (2004) debated that long-established patron-client interactions with local groups became one of shared reliance as a consequence of democratization, resulting in the creation of heijin (black gold) and collusion between large company, organised crime groups and governments.

According to the Ministry of Justice (2008), between 5% and 10% of legislative representatives have gang membership, according to one Taiwanese political researcher, some 40% of Taiwan's local government representatives have criminal data and about one quarter have connections to organised crime groups. Some leaders publicly acknowledge their connections to gangsters. Most of them are KMT supporters. Government leaders sometimes asked gangsters to assault critical journalists during the dictatorship of the nationalists (Hays 2008: 9).

The Kuomintang government thus 'touched' the group, ensuring a degree of impunity in exchange for using its' force against the motion of democracy.' The article then went on to create a story of how that original complicity led to today's political challenge of a gangster-dominated parliament: as Taiwan began to democratize, gang ties became of distinct use to the KMT. The KMT thought it could roll the dice in its favor, as it effectively had to battle elections (Hays 2008: 15). So it depended on its gang links to purchase votes... gangsters quickly discovered that instead of merely enjoying the mercurial security of the KMT, they could appreciate more security by joining politics themselves and taking advantage of the constitutional security provided by elected representatives from detention. And so it ended up with a parliament dominated by a group that is closely linked to racketeers, many of whose representatives themselves are racketeers (Chin 2003: 70).

Members of these organized crime organizations entered local politics and began to play an active role. These regional leaders are charged with multiple types of bribery and other illegal acts. Many of these rural leaders are or have been accused by the government or personal people in numerous civil or criminal proceedings brought against them. In 1999, the Taiwanese Ministry of Justice indicated, just to quote an official statistic, that 205 elected officials current at the National Assembly, Legislative Yuan, City

and County Councils, as well as Township Councils, were pending criminal allegations (Santos 2007: 96).

Yen Ching-piao is a very good example for this situation. Yen Ching-piao was a significant guy in the coastal region of central Taiwan, running illegal dens of gambling. He quit leading a 'criminal life' quickly and joined local politics. When he was released, he became a borough warden (lizhang) and a member of the Black Faction (Heipai) of the KMT in Taichung (Santos 2007: 56).

Both Mr. Yen and Mr. Yeh were discovered guilty, and at the end of the first trial at the Taichung District Court in 1994, each was convicted to one year in jail. In 1999, the church had a complete savings of NT\$ 1,2 billion and many think that Mr. Yen and his disciples would like to get their hands on the cash. If you want to create a bunch of cash, managing wealthy temples is much simpler than, for instance, a government company where government oversight guarantees that very rigorous billing and auditing processes are in place, temple affairs are not subject to rigorous oversight,' a local Dajia official claims (Santos 2007: 65).

The mom of Yen Ching-Piao died soon before the March 2004 parliamentary elections. Not only were there in attendance many of Taiwan's most prominent leaders and entrepreneurs, they were entered by a cross-section of Taiwanese culture. Present were Legislative Speaker and KMT Vice-Chairman Wang Jing-pyng, PFP's James Soong, Transport Minister Chang Lin-ling, as well as several lawmakers from all political sides. President Chen Shui-bian did not leave, but was sent to the tomb with a broken silk mourning flag carrying his name. Members of four global charities and the so-called four main gang organisations of Taiwan, including the United Bamboo Society (Zhulianbang) and the Four Seas (Sihaibang), also sent several hundred officials. More than 130 black luxury vehicles were projected outside (United Daily News 2004: 1).

Citing a significant gang chief and several lawmakers, Chin indicates that "most leaders are prepared to have close relations with organized crime" (heidao); because the latter can assist them gain votes-the author figures- (Chin 2003: 217). As Chin describes, gangsters are excellent electors (for others and themselves), particularly in rural regions, because of their "grassroots character," their "impact," the "facilities" they provide to their clients, their "kindness," their capacity to acquire building resources for their

electorate, and because electors want to protest against the "institution" (Chin 2003: 110).

Chin combines the latter problem with the evils that Black Gold politics has brought about, such as voting, bribery, speculation and murder, leading in the "degeneration of Taiwanese politics" (Chin 2003: 147). Simultaneously, as Chin's research demonstrates, "Black Gold" is not limited to the Nationalist Party (KMT), but also includes DPP politicians at the local level. This could clarify the staying power of the phenomenon (Chin 2003: 160).

The weak anti-crime apparatus and the lack of ethical behavior by civil servants and politicians provide fertile ground for persistent political corruption (Lo 2008: 9). In order to enhance its democratic picture, Taiwan requires to reinforce its regulatory ability to regulate national crime and ruin the alliance between organized crime groups, money politics and bureaucratic bribery (Lo 2008: 10).

In 1994, top government officials accepted that 62 legislatures were connected to underworld or gang, and these gangs were penetrating in Taiwan's political sphere (Chin, 2003: 50). In the same year, 207 of the 883 municipal and provincial councilors had controversial relationships. In 1996, 286 of the 858 municipal councilors were members of some of the gangs in Taiwan. According to Ching-Fu (2003: 10), DPP lawmaker, the parliament has become a hotbed for gangsters to obtain legal security for their brutal deeds. Many of our peers have been assaulted in the past because their lectures conflict with the interests (Chin 2003: 91).

Internally, the Taiwanese state continues comparatively fragile in terms of organised crime. Organized crime has traditionally entered the political body in the forms of voting involvement, cash politics, and bureaucratic bribery. A triple partnership between corrupt authorities, businesspeople, and organised crime is profoundly embedded, needing tougher steps against the political-criminal nexus.

The most important and dangerous of these organized crime organizations is Bamboo Union. Particularly due to their relationship with PRC in recent years, this gang has become a problem in Taiwan's foreign affairs. The next chapter describes the Bamboo Union in detail.

The Bamboo Union

An interview was conducted with a journalist at the beginning of the research. This journalist works in newspapers such as *Asiasentinel* and *Aljazeera*. The main topic of the interview was about Bamboo Union and how PRC used this gang. This journalist has been investigating on the relationship between the Bamboo Union and PRC-The Bamboo Union relations for a very long time. He said that Bamboo Union was an old issue in Taiwan politics but the unification was a quite new topic for Taiwan. He thought that Bamboo Union is one of the actor for PRC's unification purposes.

Journalist said that Chang An-le (White Wolf), former leader of the Bamboo Union, exiled in Mainland China for a long time and during his exile period, Chang An-Le had meetings with a number of PRC's officials and had close relations with some officials. Following his return to Taiwan, he founded CUPP.

Journalist argued that Bamboo Union already had some direct or indirect relations with PRC. Because the Bamboo Union is formed mainly by mainland Chinese or decedent Chinese people and it is understandable that these people still continued their contact with Mainland Chinese. But he thought that this contact was not a direct evidence of relations between KMT-Bamboo Union and PRC.

Unlike the vast majority of Western countries, private life in Taiwan politics is very important. Occasionally the Bamboo intervenes some of the politicians' private lives. He said that the Bamboo Union and other organized crimes groups controlled most of the karaoke bars, night clubs, bar and brothels. Many dissident politicians got into a scrape due to their private pictures in these the Bamboo controlled places. Therefore, many parliamentarians are afraid and feared about this issue. In this way, some politicians are controlled from time to time. He added that the PRC-the Bamboo relationship is quite similar to Russia's Ukrainian policy and the interview is over. After the interview, a more detailed literature search on Bamboo was started.

Bamboo Union is the largest crime organization in Taiwan. This band of gangsters was set up in the 1950s. Chinese Mainlanders created the Bamboo Union. 17 Teenagers established the Bamboo Union (Lintner 2003:

80). Many of its employees have come from the army family, and Bamboo Union is well-organized and ready to use force.

According to Los Angeles Police Department report (1997), Bamboo Union has 10,000 members and most of its members are Mainland Chinese immigrants. Its activities are construction, security services, debt collection, gambling dens, hostess clubs, Karaoke Bar and prostitution (LAPD 1997: 5). However, according to Taiwan Police department (2004), Bamboo Union has 68 branches and it has 1.171 members. A senior policeman from the National Police Agency of Taiwan says that Bamboo has more members but these members hide (Chuang 2004: 6). In 1956, 10,000 organized crime groups' members were arrested in the riots in Hong Kong. 500 of the 10,000 arrested were deported and they were sent to Taiwan (Lintner 2003: 62). These 500 people were welcomed by the KMT regime. With the incentive of KMT, these 500 criminals joined Bamboo (Lintner 2003: 50). This situation increased the number of members of Bamboo at the end of the 1950s.

It is thought that Bamboo Union had 40,000 members in the peak period during 1980s (Lintner 2003: 76). The Bamboo Union operated in the United States, Canada, Australia, Europe and different parts of Asia.

There are 8 major branches in Bamboo Union. These are Tian, De, Zhi, Zun, Wan, Gu, Chang and Qing. After a while some additional branches were established such as Zhong, Xiao, Ren, Ai, Xin, Yi, He and Ping. Bamboo Union became bigger with Dong Xi Nanbei, Mei Lan Zhu Ju and Long Shi Hu (Vice, 2018). One member of the Bamboo Union defined the Bamboo Union as a Tree. He said that roots spread wider as the triad gets bigger (Vice, 2018).

There is a warning about the Bamboo Union in OSAC Crime and Safety Report (2011). According to Report (2011), the Bamboo Union is heavily involved in local politics and business. The Bamboo Union influence extends to the waste disposal, construction, cable TV, communications, gambling and prostitution industries. The Bamboo Union is mostly involved in politics and business in Central and Southern Taiwan (OSAC 2012: 1).

In recent years, the Bamboo Union and its political leg CUPP (Chinese Unity Promotion Party)'s relationship with PRC draws attention. In the next chapter, the Bamboo Union's relationship with PRC is examined.

How Might PRC Use The Bamboo Union And Other Organized Crime Groups?

In recent years, the independence wish of Taiwan has gained strength with the power of Ing-Wen in Taiwan. For this reason, the PRC applies a soft approach to the Taiwanese people while implementing hard-line policies against the Taiwan government. While the PRC isolates the government of the DPP (democratic progressive party) in international area, however, at the same time, it tries to negatively affect the Taiwanese elites and the public opinion against DPP. For this purpose, the PRC supports many organized crime groups, especially the Bamboo Union, in Taiwan (McCauley 2018: 10).

Tsai Ing-wen rejected the 1992 consensus between PRC-Taiwan after the election victory in 2016. After that, the PRC launched multilateral policies to impress, frighten and disturb Taiwan (McCauley 2018: 5). Before the 2018 mid-term and the 2020 presidential elections, the Taiwan Affairs Office announced a renewed attempt to impact Taiwan's government view and boost company connections across the Strait. The United Front Work Department (UFD) focuses on local authorities, youth and teachers, Chinese spouses of Taiwanese citizens, Aboriginal individuals, pro-China political leaders and organizations, religious organizations, Chinese offspring with powerful links to China, labor organizations, scholars, farmers' and fishermen's organizations, and army veterans as part of the current approach targeting various local communities. China announced 31 incentives in February to increase exchanges across the Strait aimed at companies and adolescents to positively affect Taiwan's government view towards the PRC (McCauley 2018: 6). Taiwan media reported that the PRC financed and supported pro-unification organizations and organized crime organizations in Taiwan. The CUPP in Taiwan is now headed by one such crime gang, the Bamboo Union. It was also alleged that China backed the New Party for pro-unification to establish a militant youth organisation, assist other pro-unification groups, and set up organisations and political warfare divisions in Taiwan. The Fire News platform of the New Party is under inquiry for accusations that China has received money. Recently, the spokesperson for the New Party and three other employees were charged with spying and obtaining Chinese financing (McCauley 2018: 9).

Analysis of impact campaigns and propaganda in general shows that these efforts can not alter the views of people, but can strengthen attitudes

and influence behavior within focused audiences. China's evaluation of its campaign of impact is unknown. The objectives of Beijing are to dissuade the government of the Tsai Ing-Wen from progressing towards autonomy, transform public view against the government before elections, and positively impact public sentiment towards China. Covert objectives include internally splitting Taiwan and disrupting its defence, with data on PRC's subversion and Taiwan's infiltration being a source of interest (McCauley 2018: 7).

According to the Taiwanese daily Liberty Times (2016: 2), the Xiamen bureau is responsible for tracking organized crime organizations in Taiwan that have company and other operations in the PRC, with the objective of hiring and controlling the communities to work on the part of the PRC. The study also states that the agency has established a healthy working connection with both the Bamboo Union and its partner, the Four Seas Gang, effectively (Kastner 2017: 5).

According to Steve Tsang (2018: 10), director of the SOAS University of London's China Institute, PRC uses "patriotic" gangs to attempt to influence politics in Taiwan as it has done in Hong Kong, but the effectiveness of such efforts remains to be seen. He stated that there is no actual proof to record that gangsters create anxiety among Taiwanese leaders and their relatives in an attempt to influence their cross-straits position to the advantage of the PRC'S unification agenda (Kastner 2017: 5).

Tsang thinks that PRC could be expected to get help from the gangs if it should use force against Taiwan (Kastner, 2017: 5). According to Tsang (2018: 10), this is not so different from the other forms of infiltration that PRC would employ anyway.

Bamboo Union-PRC close relations continues in Taiwan policy in recent years. Chang An-Lo, known as the "White Wolf", the former leader of Bamboo Union, returned to Taiwan after his exile in China and founded CUPP. It is a political party that supports unification with the PRC. CUPP has 3 main supporters. These supporters are gangs, temples and some Taiwanese businessmen who live in abroad (Chiu, 2018).

The CUPP has close relations with other pro- unification parties. At the same time, the CUPP has close relations with the Taiwanese Communist party. In addition, the CUPP and PRC established, together, Taiwanese

Farmers Association the agricultural production and marketing group (Chiu, 2018).

Many members of the party have been detained for the last 7 years due to being a member of the Bamboo Union and committing many crimes. CUPP members used physical violence against demonstrators in many anti-Chinese demonstrations. The carnation movement was launched on March 29 against the Sunflower movement in 2014 (Rowen, 2017). Sunflower movement was an anti-PRC movement. The CUPP was also inside in this carnation movement. "White Wolf" played an important role in the carnation movement launched against the sunflower movement. White Wolf organized many anti-sunflower movement with his men (Rowen, 2017). Another example is, in 2017, the Chinese talent contest "Sing! China: Shanghai-Taipei Music Festival" was protested by the students who supported the independence at national Taiwan university (Ferry, 2017). These protesters were attacked by CUPP members. Many pro-independent students were injured as a result of the attack.

Conclusion

Taiwan has been facing with the gang problem in many areas for many years. The Taiwanese government is relatively weak against organized crime groups or heidao. Organized crime has traditionally penetrated into the body in the form of electoral politics, monetary policy and forms of bureaucratic corruption.

Taiwanese since the late 1980s, electoral democracy has created a gap between local and national political interests, and local powerful and influential rural people have stepped in to fill this gap. This gap between local interests and national policies is best understood as an urban-rural gap, where urban residents' political attitudes and values are in sharp contrast with those of rural folk. These rural politicians aren't characters' savoriest. These men are often on the law's wrong side. However, they are popular among rural voters because they promise to provide their constituents with resources and benefits. This divide describes in part the presence of the bribery stories existing in the academic literature of the island, as well as the media and cultural sectors (Santos, 2007).

Fortunately, Taiwanese clean state advocates include most attorneys, court magistrates, press experts, and social activists, all of whom perform a vital part in scrutinizing the national administration in Taiwan (Sonny Lo,

2008). Taiwan has three types of political leaders. The Junzi (gentleman) style leader, heidao (gangster) type, and the first two have an intermediate type amalgam. The gentleman is popular among middle classes (Santos, 2007).

Especially, it was looked at the fact that a particular group of powerful and 'ruthless' groups took advantage of the democratic passage of the island, capturing the political office and operating public religious temples, particularly in the central and southern parts of the Taiwan island (Santos, 2007). The weak anti-war against gangster apparatus and lack of ethical behavior allow a high level of political corruption in Taiwan. Anti-corruption bodies are currently very diverse and should only have one strong agency with the necessary legal authority and status to prevent vaccinations in the private and public sectors (Lo, 2008). Taiwan must drastically strengthen its governmental capacity of controlling domestic crime and dismantle the alliance between the *gangs*, money politics, and bureaucratic corruption (Lo, 2008: 7).

After the 1979 Kaohsiung incident, KMT officials met with the leader of the Bamboo Union, Chen Chi-Li. KMT officials wanted Bamboo Union to use its strength and power "for Taiwan". This meeting was officially the first meeting between KMT and Bamboo Union (Lintner, 2002). This relation was a typical gangster-state operation, which could be called "white gloves". The government understood that its repressive policies during the events of Kaohsiung got an outrageous reputation and the people's negative reaction. As a result of this situation, KMT gave some degree of impunity to the Bamboo Union in return for using its muscles against the democracy movement in Taiwan and outside of Taiwan (Lintner, 2002).

As a consequence, when it wished, it had the exciting method of using the Bamboo Union and putting some high-level participants into prison when it required to warm up its qualifications for legislation and order. The gangsters quickly discovered that they could appreciate more security instead of merely enjoying the mercurial security of the KMT by joining politics themselves and taking advantage of the constitutional security provided by elected representatives from detention (Lintner, 2002).

Nowadays, PRC uses such organizations as Bamboo Union. In recent years, Beijing has given up the hearts and minds of Taiwanese people. Instead, using violent proxies and fake civil society, the CCP wants to unbalance Taiwan's society and undermine support for the country's

democratic institutions. It is the emergence of controlled civil society, which is targeting physical assault and destruction of physical property, targeting PRC, Bamboo and other gangs, often targeting elected officials, members of the press, activists, students and law enforcement officials.

PRC government initiates a multifaceted policy of action, which uses open and covert measures. The objective is to avoid President Tsai Ing-Wen, current president of Taiwan, from moving to a official statement of sovereignty to open government debate before important elections, and to enhance the view of Taiwan on China. The effect strategy findings appear to be blended, but demonstrate some regions where improved communication for target audiences may be successful for China. The covert activities of PRC against a fifth column and a network of hidden sleeping officers could present a severe danger to the freedom of Taiwan (McCauley, 2013).

Therefore, Taiwanese law enforcement agencies should step in when necessary and show that the state has the power to use force on this issue. Giving that to society, particularly "political triads," would be a disaster recipe and would most certainly be playing into the hands of Beijing (McCauley, 2013).

REFERENCES

- Adams, J. (2010). Gangster life Taiwan's real-life Sopranos Public Radio International.
- Cheng, K. (2017). "Taiwan pro-unification activist from Hong Kong opposed handover in 1980s, declassified documents show." Hong Kong Press.
- Cheng Shu-ting, J. C. (2013). Police link party to organized crime. Taipei Times.
- Chin, K. and A. P. D. C. J. K. L. Chin (2003). Heijin: Organized Crime, Business, and Politics in Taiwan, M.E. Sharpe.
- Cole, J. M. (2017). Illiberal Forces Push Back in Taiwan. Taipei, Taiwan Foundation for Democracy.
- Cole, J. M. (2018). "China Acting on 'Lebanonization' Threat Against Taiwan" Taiwan Sentinel.
- Cole, J. M. (2018). "Nice Democracy You've Got There. Be a Shame If Something Happened to It." Foreign Policy.
- Communiqué, T. (1985). "The murder of Henry Liu." International Committee for Human Rights in Taiwan: 1-7.
- Daron Acemoğlu, G. D. F., Giacomo De Luca (2018). "Weak states: Causes and consequences of the Sicilian Mafia."
- DeAeth, D. (2018). 'White Wolf' presents Mayor's Award at Taipei elementary graduation ceremony, causes outrage. Taipei News.
- Department, C. M. E. (2018). United Front Target Taiwan's Grass Roots: Gangs, Temples, Business. Commonwealth Magazine. Taipei, Commonwealth Magazine.
- Economist, T. (2014). The White Wolf-Taiwanese gangsters. The Economist.
- Editor (2017). 'White Wolf' as post-truth news. Taipei Times.
- Editorial (2004). The KMT-Bamboo Union connection. Taipei Times. Taipei, Taipei Times.
- Ferry, T. (2017). "Taiwan Government and International." Taiwan Business.
- Göbel, C. (2005). "Ko-lin Chin, Heijin. Organized Crime, Business and Politics in Taiwan." China Perspectives.
- Guglielmo Barone, G. N. (2012). "Can the Mafia divert the allocation of public transfers?"
- Hsiu-chuan, K. S.-I. A. S. (2007). Chen calls for new probes of murders. Taipei Times, Taipei Times.

- ASIA Inc. (1997). "Taiwan's Triads." ASIA Inc.
- Kastner, J. (2017). *The Bamboo Union Gang_ China's Latest Weapon Against Taiwan* AsiaSentinel. Taipei.
- Kleemans, E. R. (2013). "Situational crime prevention and cross-border crime." Taylor and Francis: 17-34.
- Lintner, B. (2002). *Blood Brothers-The Criminal Underworld of Asia*, Palgrave Macmillan U. S.
- Lo, S. S.-H. (2008). "The Politics of Controlling Heidao and Corruption in Taiwan." *Asian Affairs: An American Review* 35 (2): 59-82.
- Lo, S. S. H. (2015). *The Politics of Controlling Organized Crime in Greater China*, Taylor & Francis.
- Los Angeles County Sheriff's Department.(1997). *United Bamboo Gang: Portrait of a Triad*. Los Angeles
- Martin, J. T. (2013). "Legitimate Force in a Particularistic Democracy: Street Police and Outlaw Legislators in the Republic of China on Taiwan." *Law & Social Inquiry*: 615-642.
- McCauley, K. (2018). "China Ramping Up In." *Global Taiwan Brief*.
- OSAC (2011). "China 2010 Crime & Safety Report: Taiwan." OSAC.
- OSAC (2012). *Taiwan 2011 OSAC Crime and Safety Report*. OSAC.
- OSAC (2012). "Taiwan 2012 Crime and Safety Report."
- Pomfret, J. (2018). *The White Wolf of Taiwan: Chang An-lo and his reunification party*. SupChina.
- Rowen, I. (2015). "Inside Taiwan's Sunflower Movement: Twenty-Four Days in a Student-Occupied Parliament, and the Future of the Region." *The Journal of Asian Studies* 74 (1): 5 -21.
- Santos, P. (2007). *Inventing the Public Enemy: The Gangster in Taiwanese Society, 1991-2006*. Economics and Political Science. London, University of London. PhD: 233.
- Seymour, J. D. (1988). "Taiwan in 1987: A Year of Political Bombshells." *Asian Survey* 28 (1): 71-77.
- Siebert, F. A. a. R. (2003). *Organized Crime and the Challenge to Democracy*. London and New York, Routledge.
- Strong, M. (2018). *Taiwan raid targets White Wolf for funding from China*. Taiwan News.

- Strong, M. (2018). Taiwan rounds up more than 300 suspected gang. Taiwan News. Taipei.
- Tin-yau, K. (2016). "Beijing threatens to 'Lebanonize' Taiwan." Hong Kong Economic Journal.
- Wiencek, W. M. C. a. D. G. (2005). Asian Security Handbook_ Terrorism and The New Security Environment, An East Gate Book.
- Xia, Y. (2017). The White Wolf of Taiwan. The Diplomat.
- Yimou Lee, F. H. (2014). How China's shadowy agency is working to absorb Taiwan. Reuters, Reuters.
- Brian G. Martin, the Shanghai Green Gang: Politics and Organized Crime (Berkeley: University of California Press, 1996); Sterling Seagrave, the Soong Dynasty (New York: Perennial Library, 1986).
- Chen Jung-lung, Jou Sus-yan, Wang Shaun-e, and Chang Yao-chung, "Taiwan's Current Corruption Situation: Factors and Preventive Measures," in A Collection of Essays on the Seminar Advocating Clean Government and Abiding by the Law, 31 (Macao, China: Commission Against Corruption, 2002).
- Potter, Gary W. 1994. Criminal Organizations: Vice, Racketeering, and Politics in an American City. Prospect Heights: Waveland Press.

Internet Resources

- "National Police," Ministry of the Interior, <http://www.moi.gov.tw/W3/outline/NewFiles/e7.html> (accessed March 8, 2007).
- Mac William Bishop, "Taiwan Gangs Go Global," Asia Times, June 4, 2005, <http://www.atimes.com/atimes/China/GF04Ad06.html> (accessed June 28, 2008); "Huge Send-Off for Taiwan Mobster," BBC News, May 29, 2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4592285.stm> (accessed June 28, 2008).

